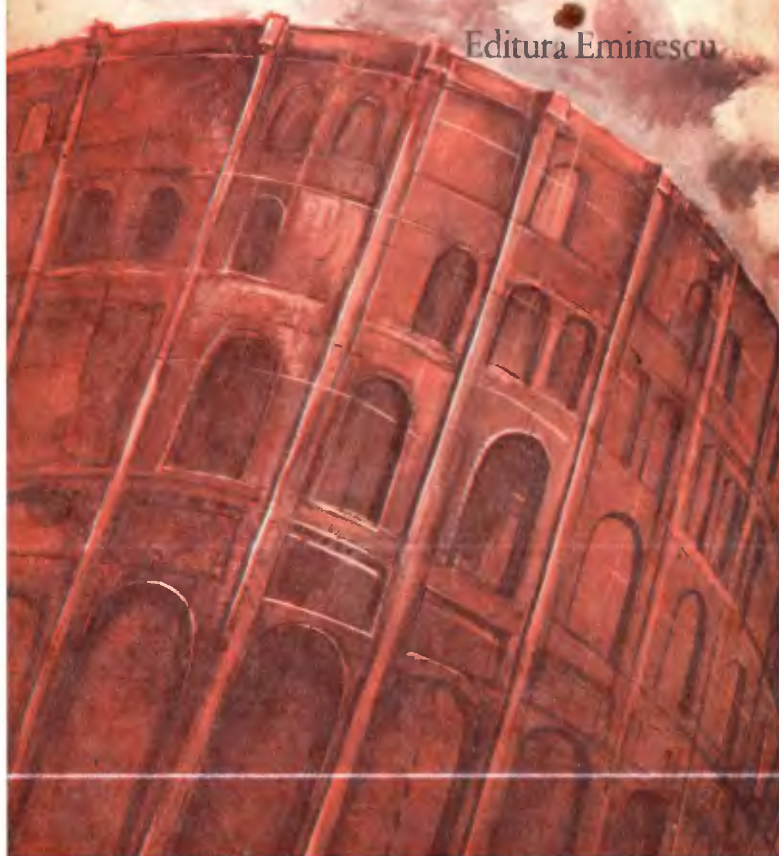
Alice Botez

EMISFERA DE DOR

Editura Eminescu

Alice Botez

EMISFERA DE DOR

Alice Botez

EMISFERA DE DOR

Editura Eminescu

București, 1979

Mirarea este o stare de prag. Și de cunoaștere: parcurgi un drum pînă la capăt, de unde poți să te întorci prevăzut cu privirea de ansamblu a căii străbătute ca întreg. Un asemenea drum am bătut scriind aceste pagini, victimă ușoară cronofagiei devoratoare, la rîndu-mi însă am captat durata lecturii posibile — aceea pe care o vor consuma eventualii lectori —, posibila ei repetare adunată constituind raptul, mica victorie asupra neiertătorului Cronos.

Odată lucrul încheiat, am încercat uimirea văzînd acordul dintre ideea demonstrată aici și un text pe care nu-mi propusesem să-l ilustrez. Atunci adecvarea decurge din natura subiectului însuși. Textul la care mă refer este *Scrisoarea lui Plinius cel Tînăr*, adresată lui Caninius Rufus, unde îl îndeamnă să scrie despre cele două războaie daco-romane:

„...ce subiect poate fi mai actual, mai bogat, mai vast, în sfîrșit, mai plin de poezie și mai de domeniul legendelor, deși este vorba de lucruri foarte adevărate... — quamquam in verissimis rebus tam fabulosa materia". Astfel îi apar lui Plinius cadrul, întîm-

plările, personajele și, mai ales, acel „rege alungat din reședința sa și chiar izgonit din viață, fără să-și fi pierdut niciodată nădejdea..." „pe deasupra, două triumfuri, dintre care unul a fost cel dintîi asupra unui neam de neînvins — invicta gente — și al doilea cel de pe urmă..."

Să-ți pierzi viața, dar nu speranța! Să învingi ceea ce este de neînvins! De necrezut! Uimirea stăruie, devine stupefacție. Plinius, spirit echilibrat, un clasic, magistrat corect și conștiincios al imperiului, panegirist și amic al împăratului învingător, al lui Traian Dacicus, își ia răspunderea glorificării învinșilor. Cum? Prin afirmații contradictorii, instalîndu-se în contrasens și paradox.

Nu-i pasă că nesocotește logica aristotelică — alta nici nu era de închipuit la vremea aceea —, că se abate de la verosimil. Și dacă mai observăm că acest text este unicul izvor scriptic contemporan evenimentelor — celelalte fiind pierdute — înseamnă că ne aflăm aici la limita istoriei, la pragul deschis de unde începe dialogul cu viitorul.

Incredibil! Neverosimil! Fie! Dar adevărat, zice Plinius, fără derogare de la canonul clasic statuat de Horatius, preluat, mai tîrziu, de alți autori clasici.

Ce este aici „tam fabulosa materia"? Reconstituind datele pe firul succesiunii istorice, cucerirea Daciei este consecința ultimă a relațiilor încordate dintre romani, cuceritorii lumii antice, și geto-daci, „cei mai viteji și mai drepți dintre Traci". Avuseseră aceștia temeritatea de a se măsura cu cea mai organizată și victorioasă armată, dovadă desele incursiuni în teritoriul roman, desfacerea alianței, ofensiva lor din anul 85—86, „punînd în cumpănă taberele întărite ale legiunilor și însăși stăpînirea romană". Dar pacea ace-

ea, dacă nu chiar rușinoasă, în orice caz jignitoare preexcelenței marelui stat! Într-adevăr, superlative și de o parte, și de alta. Superlativul fiind „legenda sau mitul unui adjectiv", afli un punct de pornire. Dar nu singurul!

Împăratul Traian a pregătit îndelung războiul și cu optime mijloace. Traian Dacicus, un hispanic precum Hernan Cortes, ca și acesta a trecut granița unei alte lumi, de dincolo de „fluviul temut", Istrul, în țara aceea de „iernatice urse", locuită de popoare războinice, în spațiul hiperborean, care i-a preocupat pînă la obsesie pe scriitorii timpului, el, reprezentantul unei mari culturi, o sumă a simbolurilor culturale ale vremii sale. Și dacă el însuși nu a fost mînat de un dor de unitate n-are importanță, deoarece acțiunea conchistei se urmează în timpul desfășurat al genezei ethosului.

În orice caz, succesorul său imediat, Hadrianus, a fost preocupat mai presus de orice de transplantarea culturii greco-romane pe tot cuprinsul marelui imperiu. Este temeiul istoric pentru care i-am încredințat personajului Hadrianus problematicul dialog deschis cu viitorul, paternitatea subiectului secret al romanului, prezența sa aici fiind îndreptățită și de contactele directe cu pămîntul și locuitorii Daciei, precum și de acțiunile sale organizatorice de mai tîrziu.

Din același loc al pragului dintre istorie și legendă, se mai ivesc alte cîteva amănunte, pecetluind actul final al cuceririi, nescriptice și fără beneficiul polivalenței cuvintelor, de atîtea ori condamnată, de atîtea ori salvatoare. Sînt imagini pe Columna Traină: săgețile dacilor, cele de pe urmă, roiesc de la ziduri, o figură de o gravă solemnitate se înalță privindu-i pe dușmani, pentru ai săi privirea este sentința gata

executată. O altă imagine: plănuind o ultimă rezistență, regele se retrage, dar urmărit de un grup de călăreți romani, își ia viața înainte ca urmăritorii să-l ajungă. În sfîrșit, o a treia imagine, de data asta pe o stelă funerară, tîrziu descoperită la mormîntul decurionului Claudius Maximus Tiberius, și o inscripție în care se menționează că acesta de pe urmă „l-a prins pe rege și i-a dus capul în tabără la împărat"; o altă sursă adaugă că Traian a poruncit ca insolitul trofeu să fie adus la Roma și expus la treptele Gemoniae, pentru ca senatul și poporul roman să vadă că acest dușman de temut a pierit cu adevărat.

Aceste toate sînt partea istoriei. Aici glasul i se stinge. Ciudat: nu deodată, ci treptat, încă o informație, și încă una, amănunte ca și de prisos, ca și fără importanță, așa cum sînt consemnate cu obiectivitate, lapidar, și parcă smulse documentelor lacunare, pierdute, refuzîndu-li-se înțelesul.

Acum este momentul să nu te lași orbit de incandescența tăcerii care urmează, să traversezi emisfera de dor a neuitării — nepovestită de istorie —, cu ochii deschiși, cu urechile ațintite, atenția încordată. Și abia după asta, tocmai acele amănunte care ți se păreau fără importanță, deși adevărate, reale, prind înțeles, se leagă între ele, într-un fel cu totul fabulos. Parcă ai ieși de sub un clopot de vid și deodată auzi susur mărunt de izvoare, șipot de pîraie, în sfîrșit, zgomot de „apă care se prăvălește în salturi dintre stînci" — o apă limpede.

O asemenea apă a întîlnit E. A. Poe în enigmatica insulă a lui Gordon Pym și, pentru că bănuia în însăși esența limpezimii o fantastică încărcătură, a observat-o în diversele faze ale curgerii. Presupunerea se confirma: pe parcurs, apa aceea care îi apăruse

transparentă, clară, se colora pînă la purpuriu. Atunci „a pus-o într-un vas și lăsînd-o să se limpezească, a constatat că întreaga masă de lichid era străbătută de filoane diferite".

Întocmai am procedat captînd acest material, strîngîndu-l, dar nu pentru a demonstra „teama și degradarea albului", cum afirmă un prestigios comentator al autorului suscitat, ci tocmai dimpotrivă: pentru a înfățișa inocența și strălucirea albului ca simbol al unei legende în momentul genezei ei din actualitatea evenimentelor de unde a purces. Și desigur că nu o dată în cursul lucrării, urmărind multele filoane din care o asemenea legendă s-a făcut, am tulburat transparența apei matriciale. Dar, spre a i-o restitui, sub semnul cercului am pus tot materialul acesta fabulos — de nuanțe, faimă și tăceri. Pentru că fiecare punct de pe cerc are aceeași proprietate, de a fi egal depărtat de un punct numit centru. Tot discursul raportați-l la centru!

Ce este în centru? Legenda însăși, eroul care a îndurat-o, viitorul unui neam — legenda așa cum a sugerat-o vestitul Plinius, așa cum ar fi propus-o fantastul arhitect al lumii care a fost Hadrianus.

A. B.

Ceea ce istoria nu uită devine legendă. Ceea ce istoria uită devine istoriografie.

Lucian Blaga

PARTEA ÎNTÎI

I

Nici sîngeriu, nici întunecat nu era cerul Romei în acea noapte. Era ca și cum o mare de sînge viu abia s-ar fi retras, rămînînd doar urma culorii naturale.

Era ca și cum toată suita împăraților romani de pînă acum s-ar fi pornit într-un marș nocturn, dar, pe măsură ce s-ar fi depărtat și pînă la previzibila lor dispariție, în mod straniu, ar fi crescut în loc să scadă, acoperind orizontul. Din acest interval irecuperabil, privitorul păstrează nu imaginea giganților înveșmîntați în purpură, ci doar sugestia prezenței lor fizice. Aerul avea o transparență delicat-purpurie. La rare intervale adia un vînt subțire, răcoros prin prospețime. Noaptea deplină întîrzia. Sau poate era zăbava unui anotimp — acela al toamnei discret vestindu-se în acest sfîrșit al verii. Contrastul dintre cerul care se adumbrea somnolent, incert, și masivele negre ale clădirilor compacte nu putea înșela pe nimeni : nici o clepsidră nu se scursese de la apusul lunii.

Pofta zvăpăiată și curiozitatea nesățioasă pentru promițătoarele Serbări ale victoriei[1] luaseră somnul romanilor așa cum, în nopțile obișnuite, zgomotele

carelor, care treceau numai în acest răstimp — pentru a se evita aglomerația diurnă — îi trezeau silindu-i să aștepte insomniați revărsatul zorilor.

Dorința de a nu scăpa jocurile pe care împăratul le oferă cu prilejul cuceririi Daciei, îi făcu să pornească pe străzi, deocamdată fără alt scop decît acela de a expedia mai repede timpul care îi despărțea de spectacole.

Pe ulicioarele strîmte, sinuoase, construite la întîmplare și întunecate chiar ziua din pricina bolților pe care le formează etajele înaintate a două case opuse, grupuri strînse se poticnesc, învîrtindu-se pe loc. Înaintarea mai este împiedicată și de cei de pe urmă sosiți, care nu se mulțumesc numai să îngroașe rîndurile — pornind exact din locul unde se află —, ci mai au pretenția să-și găsească în mulțime prietenii, rudele, pe cineva anume, motiv pentru care fac drumul îndărăt, se înghesuie, se ceartă, provocînd dezordine.

Forfota aceasta se deapănă greoi, pînă cînd mulțimile se desfac în meandre și apoi în grupuri din ce în ce mai răzlețe; este momentul cînd ajung în foruri, prin septe sau alte locuri publice mai spațioase. Colportori de tot felul, cărînd mărfuri sau numai prezentîndu-le, mici comercianți, de obicei în lipsă de clientelă, instalîndu-și cu dichis tarabele, plimbîndu-se încoace și încolo, oferindu-ți cu voioșie, îndrăzneală fleacurile, căci astăzi cel puțin sînt căutați. Toată această populație, în mare parte neocupată sau numai avînd prea multă vreme disponibilă, și care trăiește din pomana imperială, acum este dispusă nu numai să privească și să prețuiască, dar chiar să și cumpere.

Cei mai asaltați rămîn totuși bărbierii. Așa se face că, în asemenea zile, dai peste un Antiochus — a cărui

mînă o fi tot atît de criminală ca a predecesorului, înfierat de Plinius cel Bătrîn — care, ca să nu piardă nici un client, se grăbeşte pînă într-atît încît îl lasă pe unul cu un obraz neras, dar cu sesterţii luaţi. A cerut plata înainte. Cum altfel ar putea face faţă atîtor mulţimi de bărboşi? Iar dacă le mai taie, pe ici pe colo, grosolanele obraze, apoi are grijă Thalamus al doilea să le vîndă şi cîte un plasture, care să oprească sîngele năvalnic. Dacă nu-l vedeţi încă, e că s-a aşezat prea aproape, la îndemîna celuilalt, a bărbosului de bărbier. Căci, aşa cum se ştie, croitorul n-are haine, cizmarul, încălţăminte, bărbierul însă are barbă. Acest tămăduitor este de meserie tot un „tonsor", care îşi oferă serviciile nu numai pentru tăierea bărbii ci şi a părului; atîtea răni a provocat, încît şi-a zis că este generos să i le încredinţeze altuia spre vindecare. Numele acestuia doar maică-sa l-o mai fi ştiind, dacă n-o fi coborît de mult printre umbrele Styxului. Vindecătorul îşi zice, aşadar, Thalamus. S-o fi gîndit la celebrul bărbier al lui Nero? Răcneşte, scuturîndu-şi trupul mătăhălos ca o galeră navigînd pe furtună; zice că are un plasture miraculos, pentru orice rană, pentru probă îi invită mai întîi pe toţi să se bărbierească la vecinul său, iar după asta să treacă pe la el, mă rog, dacă e cazul. Face reclama produsului şi, mai doct decît Alcon, divulgă chiar cu mare modestie făţarnică compoziţia minunatului plasture. Îşi trage barba lungă, care, şi fără asta, stîrnită de un vînt propice, se împarte în patru şuviţe rare, fiecare arătînd unul din cele patru puncte cardinale. Nu-i pasă, zice, dacă şi alţii se apucă să-l prepare. Să poftească, el nu doreşte decît binele semenilor săi. Motivul? Se poate lipsi de orice cîştig, pentru că este în stare să nu pună nimic în gură treisprezece zile în şir fără să scadă nici o

livră din greutatea sa. Și, pentru a restitui lucrurile în adevărata lor față, trebuie să mărturisească: în acest timp de foamete impusă tot se hrănește cu ceva, și anume, zice, cu privitul frumoasei cîntărețe din cimbal, de la popina[2] lui Lurcus. Arată spre numita tavernă cu palma dreaptă ale cărei degete sînt atît de groase încît pare o talpă întoarsă de rață. Ajuns aici, este întrerupt. Hohote de rîs stîrnește în juru-i, căci toți știu cum postește Thalamus: pentru reclama pe care i-o face Lurcus îi dă să bea și să mănînce, în loc de altă plată. E drept nu pe săturate, doar atît cît să-și uite foamea, în timp ce o privește smintit pe cîntăreață.

„Vă spun și cum se prepară minunatul plasture", zice vicleanul, „ți-e de ajuns s-o urmărești pe Gala cea corpolentă, care, după ce a sucit capul unui cavaler, nu s-a lăsat pînă ce n-a luat-o de nevastă. Acum se plimbă numai în lectică[3], purtată de patru sclavi. De data asta, rogu-vă măcar nu-i deplîngeți. Gala cu chipul de un albastru apos ca cerul înainte de ploaie — cenușa, pixidele[4] de pe pleoape și gene s-au și dizolvat în lacrămile pe care le varsă simțitoarea femeie de atîta emoție artistică —, Gala cea tot atît de lată cît o spinare de elefant numid devine ușoară ca un fulg, plutind printre nori și sferele unei muzici suave. Cum vine asta, flecarule, cum este cu putință ca tocmai Gala să-și piardă din greutate? Este foarte simplu totuși: lectica este însoțită de un superb cîntăreț din flaut, care cîntă mult prea duios. În asemenea momente, dacă te strecori în casa Galei, ai ce să vezi: sclavele cele tinere încearcă veșmintele stăpînei și, cum nu se potrivesc, se întrec în a le drapa și strînge pe trupurile lor zvelte; dacă ești un bărbat sobru nu-ți pierzi prea mult vremea cu ele, numai să

le înduplecі să-ţi îngăduie să circuli nestingherit prin odăi, pînă la întoarcerea stăpînilor. Te şi apuci de lucru. Prin toate ungherele spaţiosului domus găseşti mari pînze de păianjeni. Poţi să le şi admiri pentru fineţea firelor, pentru geometrica lor regularitate, aşa cum ai făcut-o cu străzile Romei, dacă Nero le-ar fi reconstruit după incendiu." În sfîrşit, Thalamus al doilea recomandă: „Strîngeţi pînzele de păianjen, faceţi-le pachete şi pacheţele, apoi înmuiaţi-le bine, bine în ulei şi oţet. Şi, după o vreme, plasturele miraculos este numai bun de pus la rană. E nevoie de multă caznă şi răbdare. Ce să vă chinuiţi şi să trudiţi, mai bine poftiţi, cumpăraţi şi folosiţi dintre acestea, frumos strînse în grămăjoare, pacheţele nu mai mici decît o nucă mare, păstrate în frunze de platan, iată, vă stau la dispoziţie. Dar nu lua numai una singură, mai bine să prisosească decît să nu ajungă, dai banii degeaba, ia-le pe amîndouă, cel puţin". În timp ce naivii îşi dau aşii pe aceste pacheţele, Thalamus continuă cu prescripţiile şi aiuritul său discurs, ca să-i ameţească pe naivi şi să nu se răzgîndească, chibzuind în sfîrşit cum că şi-ar arunca banii în drum.

„Întrebaţi de unde atîta untdelemn? Apoi tot din casa Galei sau a alteia, care, ca şi ea, a tras foloase de pe urma măritişului. Cu oţetul este mai simplu: îl chemaţi la cină pe prefectul vigililor şi, cu mutra-i acră, vă acreşte pînă şi vinul de Falern. De aceea vă sfătuiesc, dacă aţi apucat să-l chemaţi mai înainte de a cunoaşte secretul, fiţi prudenţi, ascundeţi, vă implor, măcar Falernul, cît mai departe." În acest răstimp, tot vorbind şi trăgînd cu ochiul la Antiochus, urmărind zvîcnelile briciului, îi dă ghes să se grăbească. Ştie că din grabă ies tăieturile cele mai potrivite leacului său.

Ce flux pestriț, ce val l-a îndepărtat de Antiochus? Ia te uită, unde a ajuns! Abia se strecoară printre etiopieni tuciurii, sicambri, arabi, ei, din toate neamurile pămîntului, cilicieni din cei stropiți cu safran și sarmați — ăștia n-au grijă de altă hrană că se hrănesc doar cu sînge de cal — și țărani traci, hirsuți, posaci, precum și o mulțime de gură-cască. Nu duce Roma lipsă de ei, dacă sînt cam un sfert din totalul populației. [5]

Așadar, cu tejgheaua la spinare, în drum spre Argiletum [6], dar ce, parcă e nevoie să facă atîta drum, oriunde mai găsești cîte un Antiochus, încă și mai nedibaci, în stare să-ți procure o clientelă tot atît de calică sau chiar mai puțin. Nimerește în parcul din apropiere de Porta Capena. [7] „Distracție aleasă! Sînt și scamatori! Mehercule, columbele astea pe care le scoate el din ureche nu-s bune de frigare! Și de ce, mă rog? Numai să vrei să le prinzi, că nu te alegi nici măcar cu un găinaț! Și dansatori pe funie, goi pînă la brîu și spoiți cu ceruză, cu alizarină, cu garanță, cu licheni de pe coastă! Ce funie? De unde au funie! Poate că îi întinde scamatorul cel legat la ochi una." A găsit și un frizer, dar tare prăpădit, este gata să se aciueze alături. Are și fiare de frezat. „Unde crede el că le încălzește, la lumina lui Apollo?" Și, tocmai cînd să se așeze, să-și desfacă desaga, mulțimea îl trage, îl împinge, toți se îndreaptă spre un loc anume. Încotro vă îmbulziți? Tare ar vrea să vadă un dansator pe funie, dar unul adevărat.

— Nu, nu, ăștia sînt mai căutați decît bărbierii, zice un bărbat serios.

— Nu mai spune! Dar ce vînd? Cîrnați? Pîinișoare din tărîțe? se interesează unul scund și gras.

— Vai de mine, se sperie un ostaş care a păţit-o din aceste produse, pentru unii laxative.

— Lăsaţi că ştiu, spune tot clătinînd din cap un costeliv cu o desagă doldora, ăştia sînt dropacişti!

— Vînd leacuri, nu este aşa? întreabă o bătrînă, cu vie curiozitate, pentru orice boală, or avea şi pentru mine ceva, că tare mă mai dor mădularele.

— Or fi, dar mai întîi trebuie să cumperi leacul, să-l încerci, să aştepţi. Şi dacă nu se potriveşte şi te înţepeneşti de dureri, ce te faci? insinuează unul, rîzînd, parcă încîntat de această eventualitate.

— Ia uitaţi-vă, le atrage atenţia Thalamus, au plecat, n-a rămas decît ăsta, şi arată drept în faţă la cîţiva paşi, ceilalţi au luat-o din loc, ce i-o fi apucat?

— Or fi avînd ei vreo înţelegere, spune costelivul neatent, tot cotrobăind prin desagă.

— Da' de unde, se vede că ăsta are leacuri mai de soi, să ne apropiem, hotărăşte o femeie din alt grup.

Într-adevăr, vraciul care le-a stîrnit acum interesul are o înfăţişare cel puţin curioasă. S-a produs o mişcare în juru-i, toţi îl înconjoară, dar se opresc la o oarecare distanţă, lăsîndu-i destul loc liber.

— Poartă mască sau şi-a spoit faţa cu vreo amestecătură din care nu lipseşte purpura de Tyr, priviţi, zice cu glas scăzut bărbatul serios.

— Prea este chel. Ce chelie, că i s-a încreţit la spate, asta nu e chelie adevărată. Vă spun eu, şi-a pus... o scufie!, se adresează celorlalţi femeia care tocmai s-a desprins din mulţime.

— Are dreptate, aşa este, are o scufă de pergament, din acelea pe care am copiat volumele cuprinzînd opera lui Horatius, le găseşti la biblioteca lui Agrippa — îi informează un scrib, judecînd nu numai după

vorbele lui, dar şi după legătura de pene pe care le ţine strîns şi cu grijă în mînă.

Observaţiile lui sînt exacte, vînzătorul de leacuri, dropacist, sau vraci, ce-o mai fi, pare travestit. Nici chipul, nici veşmîntul nu este al lui. Este îmbrăcat într-o togă brună, pătată, decolorată, largă şi prea scurtă, abia de-i întrece genunchii, statura lui fiind neobişnuit de înaltă. Culoarea ochilor de un albastru sumbru, expresia lor gravă face ca tot restul să apară şi mai izbitor.

— Ce e cu ăsta? Nu e lucru curat! De ce, de cine s-o fi ascunzînd? Tare sînt curios să ştiu! întreabă Thalamus cu voce tare şi încercă să se apropie, călcînd în spaţiul lăsat gol din jurul vraciului, dar este tras de un braţ puternic şi silit să se retragă, chiar din primul rînd, împins mai la spate. Alături, s-a strecurat o matroană cu pliul togei ridicat pe cap, de parcă ar asista la sărbătoarea Annei Perenna,[8] cu respect, se trage îndărăt şi în şoaptă îi spune că ăsta este chiar un vraci. De curînd a vindecat o bătrînă care nu mai călcase pe propriile picioare din vremea lui Domiţian; ginerele său a adus-o aici crezînd că poate îi dă ceva, vreo otravă, şi scapă de ea; cînd colo, ce să vezi?!, i-a dat ce i-o fi dat, şi, în timp ce vraciul îşi făcea negoţul, a adormit chircită, din genunchi, precum venise. După un timp s-a trezit şi... deodată a început să umble! Ea te-a împins ca să nu te apropii de tămăduitor. Femeii începe să-i pară rău că a intrat în vorbă cu Thalamus. Nu numai că pune tot felul de întrebări la care nu ştie ce să răspundă, că doar nu a fost de faţă la vindecare, a spus şi ea ce a auzit, dar nici măcar nu-şi ţine mîinile la locul lor, ba o pipăie, ba o trage, ba o strînge de braţ, în timp ce îi cere lămuriri cu privire la caz. În afară de asta,

supără pe toată lumea care stă liniştită şi nu doreşte decît să asculte despre ce li se vinde. Şi mai ales, sînt leacuri pe care nu cere bani, pentru că, spune, va dărui şi cîteva ierburi, flaconaşe, săculeţe, pentru felurite necazuri trecătoare, dureri de burtă, de măsele, răni, friguri, sughiţuri etc.

Picat din cer a apărut şi Panniculus[9], îmbrăcat în trenţe colorate, făcînd tumbe, săltînd din mers şi fredonînd un cîntecel subţire, languros. Băiatul aşază o masă pe care o încarcă, tot făcîndu-şi numărul, cu pocale cu şi fără capace, văscioare mici cît degetul, cu alifii, prafuri. În timp ce le aşază, le numeşte; afli chiar cum şi din ce provin, dar nu prin cuvinte. El mimează chipul, înfăţişarea animalelor de la care au fost extrase substanţele lecuitoare, amestecate cu multă ştiinţă dar şi cu experienţa vindecării suferinzilor. Că s-a folosit grăsime de măgar, sînge de liliac, piele de şarpe sau broască ţestoasă nu e mare lucru, important este cît pui şi cum, în ce combinaţie, în ce fel le prepari. Asta o ştie numai maestrul vraci mare, aici de faţă. Bolnavii n-au decît să se prezinte, să spună de ce suferă şi ce simt, contra cîtorva aşi, ba chiar şi pe degeaba uneori, îşi capătă leacul! Gata, poftiţi!, încheie Panniculus, căci stăpînul, sau ce i-o fi, i-a făcut un semn să termine cu zbenguiala, într-adevăr, băiatul se cam distrează, văzînd cum se holbează oamenii la el; sînt unii care îl sfidează, rîd şi îl deplîng pentru meseria pe care o face, alţii sînt necreduli, în sfîrşit, alţii, cei suferinzi desigur, îl ascultă cu toată atenţia dar şi cu speranţă. Să urmărească aceste impresii diferite pe feţele oamenilor i se pare lui Panniculus mai mult decît un amuzament, o şcoală a vieţii, cum spunea un retor pe care îl ascultase în parcul lui Augustus[10], de curînd.

În răstimp, se produseră două incidente care puseră capăt negoţului cu leacuri, cel puţin în ziua aceasta; vraciul ca şi însoţitorul avînd şi alte treburi, primul nefiind chiar un simplu vraci de bîlci, cum voia să pară.

Cel dintîi incident, desigur, neprevăzut, a fost apariţia unui client, un olar, care purta o sfoară, trasă după umăr, pe care erau înşirate oale mari şi mici. Se prezentă, cerînd un liniment epilator.[11] Zicea că n-are timp, nici poftă să se radă de cîte două ori pe zi, şi nici gînd să îngroaşe punga bărbierilor. Vraciul alese o cutiuţă şi ceru un singur as. Cusurgiul olar spuse că nu dă banii pînă nu încearcă alifia.

Tocmai atunci, un bărbat înalt, un centurion[12], judecînd după lorica[13] lucitoare pe care o poartă, îşi face loc prin mulţime şi se apropie de vraci cercetîndu-l de aproape. Zice: „Vreau şi eu un leac, contra vedeniilor". Ultimul cuvînt spus mai nesigur, rezultatul cercetării fiind poate nesatisfăcător.

— Aşteaptă să-ţi vină rîndul, interveni prompt Panniculus. Ia spata de berbec, ce serveşte ca lingură, o înfige în alifie şi i-o întinde olarului, îndemnîndu-l să-şi ungă obrazul ca să constate efectul. Ceea ce acesta face cu o curiozitate naivă, dar fără încredere. Îndată încep a-i curge perii de prisos — şi sînt, nu glumă, că i se înnegreşte veşmîntul în jurul gîtului. Obrazul i se înroşeşte, din mulţime se aud rîsete, căci este chiar caraghios cu un obraz roşu ca floarea de mac, şi cu celălalt negru, expresia tîmpă şi nedumerită. Căznit şi de arsura pe care o resimte la obrazul uns, iute la mînie, olarul începe să care la pumni unor inşi ce rîd în neştire. Se încinge o bătaie zdravănă, mai ales că în focul luptei se spărseseră nişte oale: în sfîrşit, interveniră cîţiva vigili, din cei care întîr-

ziaseră cu paza de noapte. Asigurat că între timp obrazul său se curățase și de peri, că este acum mai curat ca al unui nou-născut, olarul dă asul cerut și pleacă să se dichisească, doar va merge și el la lupte, ehei, și nu singur !

Abia pleacă olarul, că strălucitorul centurion — nu te mai poți îndoi acum de gradul lui, căci știe să poruncească — cere din nou leacul contra vedeniilor. De data asta, răspunde însuși vraciul: „Nu am un asemenea leac !"

— Romani ! începe cu o voce tunătoare militarul. Ăsta vă înșală, nu este ce pare... Îl cunosc... — zice cu glasul mai scăzut, retrăgîndu-se, mergînd de-a-ndăratelea, de parcă într-adevăr ar fi avut o vedenie. Se făcu liniște. Toți așteptau o încăierare, oricum mai justificată. În loc de asta, vraciul, după ce mai întîi îi făcu un semn din cap lui Panniculus, răspunde calm, corect, dar cu un ușor accent străin :

— Pentru boala ta, un singur leac: cercetează-ți cugetul !

Atît, și se făcu nevăzut. Nimeni n-ar fi știut să spună încotro o apucase. Băiatul, profitînd de acest moment de stupefacție generală, încărcă la iuțeală toată marfa într-o desagă, luă masa în spinare și se pierdu în mulțime.

La ieșirea din parc, Panniculus fu oprit de un sclav etiopian, care îi spuse că stăpînul său dorește să-i vorbească și îl conduse pînă la o somptuoasă lectică. Aici găsi un bărbat a cărui înfățișare și îmbrăcăminte te lămureau de îndată asupra rangului și, deci, a averii sale. Acesta se dădu jos ajutat de sclavi, îi întinse cîțiva sesterți [14] noului venit, dar băiatul: „Vedeți, domnule, nici măcar nu pot primi banii, într-atît sînt

de prins, dar să vă mai fac un serviciu pentru care aş merita vreo răsplată..."

— Isteţ băiat! zice fălosul personaj către frumoasa doamnă care-l însoţeşte şi care scosese capul din lectică privindu-l cu încîntare pe tînăr. Binee..., acceptă ilustra persoană, care nu este altul decît Regulus [15] însuşi, faimosul adversar de barou al lui Plinius [16]. Spune-mi atunci cine este stăpînul tău?

— Stăpînul şi învăţătorul meu este vraciul Zuñi!

— Ha, ha, ha, n-ai nimerit-o, băiete! Chipu-ţi candid nu se potriveşte cu minciuna. Pe acela îl cunosc prea bine şi, dacă te întreb, este că, sub haina şi înfăţişarea lui Zuni, un altul se ascunde! Cine, aşadar? întreabă avocatul, cu un gest larg al dreptei unde, după moda republicană, poartă un singur inel cu sigiliu. [17] Gest care în barou înseamnă reducerea la tăcere a oricărui adversar dispus să-l contrazică. Şi de data asta nu minţea deloc, căci, într-adevăr, aşa cum spune Plinius, Regulus, pentru a capta testamentele cele mai grase, foloseşte prezicerile de tot felul, haruspicii, oniromancie, tălmăciri după zborul păsărilor, după liniile din palmă etc. [18] Acest Zuni nu o dată îl ajutase indicîndu-i foarte exact pe cei care urmează să-l însoţească pe Charon, dar mai înainte lăsau testamente confuze care, ajunse pe mîna avocatului, sînt sursele unor cîştiguri pentru toate părţile, în mod inegal, fără îndoială.

— Nu, nu l-ai văzut! Îl confunzi, desigur! De aici? Nici gînd! se lămuri singur Panniculus.

— Ba l-am văzut foarte bine: a trecut prin faţa mea! Poţi să-mi spui unde s-a dus? Unde locuieşte?

— In Cogaion [19], zice băiatul şi o ia la goană cît îl ţin picioarele, oarecum speriat de propria-i mărturisire.

După plecarea lui, Regulus își întreabă sclavii: „Voi știți unde vine acest Cogaion?" Toți răspund că n-au auzit acest cuvînt niciodată în toată viața lor. Unul singur, trac de origine, pleacă mult capul în piept și, cînd să apuce brațele lecticei, se împiedică și cade. Avocatul, care se pricepe să stoarcă de la oameni exact ceea ce nu vor ei să spună, vede în asta o șovăire din care se poate deduce că sclavul știe ceva. Amînă însă deocamdată intenția de a-l descoase.

Așa precum Plinius are o curiozitate neostenită pentru lecturi, tot astfel și adversarul său, Regulus, manifestă un interes pătimaș pentru viața particulară a semenilor. Și dacă cel dintîi suferă de „bulimia erudiției", cum se exprimă un biograf, cel de al doilea nu poate lăsa să-i scape nici un amănunt. Să fie doar o boală profesională — căci nu poate apăra sau acuza pe cineva fără să cunoască tot despre acela? Nu se poate spune că se istovește numai din interes pecuniar, cum s-ar crede, cel puțin nu întotdeauna. Iată că acum vrea să știe cine se ascunde sub masca vraciului Zuni. Și, mai ales, de ce este nevoie să se ascundă. Cunoscîndu-i meteahna, nici însoțitoarea, nici sclavii nu se mirară cînd Regulus porunci să fie condus spre casa numitului vraci, pe colina Aventin.

Zuni își avea „atelierul"-locuință într-o casă de raport, cu trei etaje, locuită de multe familii. Nu-și mai amintește la ce nivel este — avea obiceiul să-l cheme pe vraci la el —, dar, îndată ce ajunseră, o recunoscu din stradă, fiind singura clădire cu balcon. Și încă unul cu baldachin pe care sînt pictate semnele zodiacului, iar înăuntru, mai aproape de zidul clădirii, o statuie a lui Asclepius, rău dăltuită, primitivă, cu chipul inform, încă ascuns în materia pietrei, dar avînd

vizibile, adăugate din teracotă, însemnele atributelor zeului: toiagul și șarpele.

Regulus strigă din stradă, strigară și ceilalți, dar nu primiră nici un răspuns, afară doar, dacă pot fi socotiți ca atare, niște stropi rătăciți de apă sau alt lichid mai colorat, luați de vînt, cu parcimonie — ce noroc! —, provenind dintr-un recipient anume al cărui conținut a fost vărsat afară, pe fereastră, se înțelege.

Avocatul urcă scara de lemn care duce la locuința vraciului. Pînă a dibuit-o desigur s-a mai scurs ceva vreme, în care a avut ocazia să audă și să vadă manifestările unor incidente casnice. Un soț întors acasă în modul cel mai neprevăzut cu putință, găsindu-și soția cu un altul, făcu o larmă de se cutremură casa susținută de stîlpii ei fragili; un băiat fură o pîine dintr-o locuință vecină cu a părinților; mamele se păruiră; un petrecăreț se întoarse prea devreme, urlă, cîntă, se clatină, nimeri alături, dar într-un butoi cu apă curată, strînsă cu trudă de o gospodină grijulie etc. ... și încă altele, căci „insula" [20] se trezește la viața ei zgomotoasă din zori și pînă-n noapte, aceasta din urmă foarte scurtă, mai ales în timpul serbărilor.

În sfîrșit, nimerește scara. Urcă. Nu chiar două sute de trepte, ba chiar pe jumătate. Din urmă, aude un fluierat subțire. Nu-i dă atenție pînă cînd, sus, în fața ușii zăvorîte a lui Zuni, din josul scărilor apare un individ urît, întunecat la față, deșălat, după port un sclav, după mers, un saltimbanc, după zîmbet și privire — amîndouă inteligente, disprețuitoare — un rege tachinîndu-și supușii. Se proptește de balustrada tremurătoare, mai fluieră ușor-ușurel, zice:

— Nu e acasă!

— Atunci de ce m-ai lăsat să urc?

— Ca să te informez că nu e acasă.

— Şi nu puteai să-mi spui mai devreme, ca să nu urc atîta vraf de trepte!

— Nu, căci între timp am aflat.

— Ce-ai aflat?

— Că vraciul Zuni, locatarul acestui atelier, a plecat din Roma cu bagaje, aşadar pentru mai multă vreme. L-a luat şi pe sclavul său, băiatul acela cu părul de aur, priceput, un gal, ca Apollo de frumos...

— Şi unde zici că au plecat?

— Ei, asta nu ştiu... dar... spune că a venit să-l ia o trăsură mai ceva decît poţi să-ţi închipui — să am iertare —, numai aur şi fildeş, perne moi, fireturi, rapidă, confortabilă. Ce vrei? O carruca[21] aşa cum numai la palatul imperial, de eşti prieten cu unul de acolo, poţi vedea, stăpîne...

— Al cui sclav eşti? întrebă avocatul, zicîndu-şi că în felul acesta prinde un fir care să-i deznoade plecarea vraciului.

— Stăpînul meu este Lusius Quietus[22], un mare erou, a dovedit-o şi în războaiele dacice, despre el veţi mai auzi. Pe mine mă cheamă Chilide şi nu mă sfiesc a spune: multe iţe încurcate am desfăcut, pe mulţi i-am servit eu, ba chiar aş spune că pe toţi care — se înţelege — au avut nevoie de ajutorul meu..., face o plecăciune.

— Şi... acum ce cauţi aici? curmă avocatul vorbăria lăudăroasă a şiretului sclav.

— Să zicem că pe băiatul cu părul de aur... dar, iată, ca şi tine, stăpîne, nu am avut noroc a-i găsi pe cei pe care, dintr-un motiv sau altul, îi căutăm, spuse cu vicleană afectare.

Insolenţa sclavului îl iritase pe Regulus; coborî repede scara, şi, preocupat cum era, jos, se împiedică de nişte găleţi, goale, „din fericire", zice Chilide, care

îl ajută să se ridice, scuturîndu-i toga, conducîndu-l pînă în stradă.

Avocatul şi însoţitoarea sa îşi reluară drumul îndărăt, fiecare dus pe gînduri, dar din motive diferite. Frumoasa tibicină[23], Philis, se gîndeşte la misteriosul tînăr care le ieşise în cale atît de neaşteptat, prinsă în mrejele celei dintîi dorinţe de a-l revedea. Regulus, la rîndu-i cu perspicacitatea sa preabine cunoscută, se întreabă: „Acela care i-a trimis trăsura lui Zuni, îndepărtîndu-l din oraş, este unul care are interes să ascundă identitatea vraciului din parc. Un personaj important, judecînd după echipajul descris. Cine este? Cine sînt cei doi, implicaţi în aceeaşi istorie, deocamdată total necunoscută?"

Cînd am intrat în sala de curînd decorată cu capete de zimbri şi cu trofee barbare, erau toţi adunaţi acolo, roată în jurul împăratului.[24] *Arme defensive şi ofensive dace, lorice, grumăjare, amulete. Deşi cele mai multe îmi sînt cunoscute şi n-aş greşi deloc dacă aş spune chiar familiare, privirile îmi stăruie îndelung asupra lor.*

Mă apropii, bat pasul pe loc, mă îndepărtez puţin şi iarăşi, din nou mă întorc, mă opresc, aproape le ating, pe fiecare în parte, parcă printre ele aş căuta una anume. Poate chiar dintr-o dată am văzut-o, privirea dintîi-ştiutoarea irosindu-se anume, pentru a fi descoperită în alaiul căutării însăşi. Tocmai această secundă clară înfăţişare mă ispiteşte acum. Ceva mă atrage. Ce? Ştiu că atenţia celorlalţi este îndreptată asupră-mi. Cu atît mai bine! „Priviţi-l pe ilustrul vostru nepot, Hadrianus",[25] *se adresează duşmănosul*

Palma împăratului, vocea gîjîită, rîsul gros i le recunosc, „s-ar zice că pentru prima oară vede arme dacice!" Îl priveşte dacă vrea să facă o aluzie la inapetenţa mea pentru faptele de arme, lipsită de sens acum, doar am dovedit că nu fug de primejdie, iar în război m-am comportat tot atît de bine ca cei mai preţuiţi militari de carieră — uneori chiar mai bine — bucurîndu-mă de aprecierea supremului comandant, mai ales de răsplata substanţială! „Te pomeneşti că nu le cunoaşte, nici nu le-o fi văzut!" „Imposibil!" „Bizar, ca întotdeauna, nu poţi să ştii la ce îi merge gîndul", şopteşte altul, urmînd din ce în ce mai încet, desigur, acuzaţia, insinuarea exagerată îi vine greu s-o pronunţe altfel decît cu voce scăzută. Amintirea asasinatelor, a conspiraţiilor de la curtea imperială a Romei este destul de vie în mintea tuturor, încît mi-e uşor să-mi închipui la ce se poate gîndi vreunul din duşmanii mei personali. Cine o fi? Nigrinus? Gallus? Lusius?

Mă întorc la panoul cu arme, le iau pe fiecare la rînd; săbii cu lamă rotundă, cu două tăişuri, săgeţi, cu dublă, triplă lamă, săgeţi otrăvite, poate cu ninon, pumnale de bronz, triunghiulare, în formă de frunză, curbe şi, în sfîrşit, aceea pe care o căutam. O sabie de bronz. Propria-mi umbră întunecîndu-i tăişul lăsă în plină claritate mînerul. O scot din panoplie, îi cercetez motivele decorative: deliene![26] La prima vedere, confuză din plăcerea rară a regăsirii, mi se pare că este exact aceeaşi floare decorativă ca pe sabia mea, cea pe care o am de la asediul cetăţii de reşedinţă a regilor daci.[27] Cu o deosebire: aceea are şase cercuri concentrice, pe cînd cea de aici numai trei. Tot trei sînt şi la sanctuarul circular de la Sarmizegetusa: un

cerc din blocuri de andezit, al doilea, din stîlpi de andezit și al treilea din stîlpi de lemn.

...Mașinile de război la ziduri, scările de atîtea ori aruncînd trupurile în văpăile înalte ale focului, torțele vii ale celor care nu încetează să lupte prin palele înfocate, duhnind a carne arsă, femeile, îndîrjite, acționînd imprevizibil, neiertător, vîjîitul armelor, zăngănitul lor, știi bine în ce s-a oprit. Ce zarvă încleștată!

...Apoi, după ce am pătruns în cetate[28] *— ultima rezistență inamică fiind înfrîntă — altă luptă, dintre toate, cea mai grea, mai absurdă, lupta aceea de năluci ostenite, pe cît de zadarnică, pe atît de crîncenă. De ce oare tocmai în clipa care ar fi trebuit să fie a răgazului și a potolirii furia războinică a sporit, cuprinzîndu-i deopotrivă pe învingători și pe învinși, și unii și alții înverșunîndu-se să distrugă și să pîrjolească tot ce le iese în cale? De ce la această de pe urmă înfruntare au contribuit pînă și cerul și pămîntul? Bolțile sfîșiate din arcane de cețurile dimineții năruiau coamele munților, strivindu-l, dezgrănițînd conturele — timpul nimicirii și al derivei dilatîndu-l. Pînzele fumului gros, imense, tulburi, zbătute risipeau fără caznă așezarea, spulcral acopereau în devălmășie și pe morți și pe vii, luîndu-le răsuflarea, contopiți laolaltă în aceași desfășurare infernală.*

Astfel a fost pînă am ajuns la sanctuare.[29] *Aici, imobilitatea compactă a stîlpilor, locul deschis ne-au despărțit, pe cei dinafară de cei dinăuntru, măcar că și acestora ploaia rară, străbătută de cele dintîi raze solare le uda creștetele. În sfîrșit, tot aici s-a produs și ultima acțiune; oștașii noștri au început a decapita stîlpii, unul cîte unul, unul mai puțin, altul mai mult, la întîmplare, oricum, o bază, o frîntură, de ce să le*

fi distrus? Iar eu i-am numărat: optsprezece, treizeci și șase, șaizeci, ei, da, cufundat în aritmetica speculativă a lui Pitagora, observ că numărul stîlpilor la sanctuarele dacice pe care le-am văzut este mereu un multiplu de trei, cifra trei fiind considerată de același ca o reprezentare a unui lucru perfect, avînd început, mijloc și sfîrșit.

Un zgomot metalic, neașteptat, cunoscut totuși mă trezește. Ce s-a întîmplat? Vrînd să pun la loc sabia și nevăzînd stativul în care e înfiptă, nimeresc alături, lăsînd-o să cadă. Gallus vine, o ridică, mi-o întinde, n-o iau, îi spun s-o așeze, ceea ce face, mulțumit de sine, perfidul, căci știu că mă încondeiază la împărat de cîte ori i se ivește ocazia. Mă gîndesc că am început să nu văd bine — mai ales cînd lumina nu e bună — înainte de a fi ajuns împărat.

— Ce este atît de interesant la sabia asta? Probabil, floarea ornamentală, nu?

— Cercul, ideea cercului, îi răspund cu bunăvoință, habar n-am de unde luată.

— Da?, se miră prostește, ce reprezintă?

— Mundus!... Imago mundi!

— Nu e mai interesant stindardul, întreabă de data asta ca să-și ascundă neînțelegerea, desigur și ăsta o fi avînd o semnificație, pe care tu, domine, ca un mare învățat, trebuie s-o știi!

— Apoi, preabunule, pe asta o aștept de la tine.

— De la mine, se miră sincer de data asta.

— N-ai transcris tu Viețile... *lui Plutarchus?*[30]*, întreb știind că nu-i place să-i amintești funcția umilă pe care o avusese la bibliopola lui Sosius, acum că a ajuns să lucreze în cancelaria imperială.*

— Privește, îl îndemn, ce vezi?, la emblemă te uiți!

— Un lup cu cap de şarpe!

— Nu sîntem noi urmaşii lui Romulus şi Remus, iar aceştia la rîndul lor cine sînt?

— Fiii zeului-lup, Marte, alăptaţi şi crescuţi de lupoaica de pe Capitoliu.

— Şi mai departe?, capul teşit, faţa rotundă, privirea goală dar atentă răscolesc în mine o reminiscenţă — scribul egiptean —, îndepărtarea îmi prieşte, nu mai ştiu cînd au plecat ceilalţi, nici cînd s-au apropiat de noi Licinius Sura şi Suetonius, oricum, gîndul mi-l duc pînă la capăt: Strabon[31] îi numeşte „davi", iar daos, în frigiană, înseamnă lup, belicoşi sînt; mai rămîne şarpele, după cîte ştiu, un atribut al creatorului dar şi al creaţiei, aici lupul!

— Tocmai de aceea, s-ar putea spune că şi lupul este un atribut emblematic, atît pentru noi, romanii, cît şi pentru aceşti geto-daci, aşa cum tirsul este atributul lui Bachus, caduceul al lui Mercur, atîta doar!, precizează Suetonius circumspect.

— Eu aş zice că avem acelaşi... strămoş!

— În legendă, amice, în legendă, nu confunda! îmi recomandă Licinius Sura.

— Orice legendă porneşte de la fapte reale.

— Tocmai acelea lipsesc sau le-ai ocolit, dacă or fi, spune cam pripit cel mai bun amic şi sfătuitor al împăratului; ştiu că nu curiozitatea l-a adus acum lîngă mine, ci grija de a nu discuta cu Gallus tocmai subiecte care ar putea fi întoarse în dauna mea.

În sfîrşit, rămîn singur în sala trofeelor. Lumină slabă, unghere întunecate, dale cenuşii spre negru alternînd cu cele albe — mirajul unei fluidităţi uşor mobile —, panopliile de arme, steagurile, peste toate mirosul acela al luptei în toi, de praf răscolit, de sînge, de sudoare, pe care îl păstrez în nări, de care nu

seap, mă întorc la scena aceea pentru mine de neuitat : ospățul funebru al căpeteniilor dace.

Pătrunsesem în incinta subterană din ordinul împăratului. Îl revăd, cu înfățișarea lui marțială, bea din cornul de zimbru al regelui învins dar nu captiv. Îmi poruncește : „Coboară, adu prizonierii, nu te duce singur !"

Prins în desișul propriei mele nerăbdări curioase, o iau înainte, fără să-i mai aștept pe ceilalți. Convins că am de făcut o cale scurtă, înaintez, la început în plin întuneric, fără teamă, grăbit totuși, fără gînd anume.

Deodată cărarea se luminează, vag, din pereți se prefiră cete, umbre. Vîrtej de sfere mă coboară : sînt purtat, pentru că privirea dinlăuntru este uitare, cerc după cerc.

În afară, trec prin propria-mi viață sau memoria ei, care aici este totuna : văd, văzîndu-mă, printre alte personaje, în locuri și situații diferite, unele știute fără a fi recunoscute, altele complet străine încă. Și într-un caz și într-altul, eu care le văd, așa cum au fost sau vor fi — părelnice, caduce —, eu sînt picătura, apa toată, vîntul ușor, vijelia, valul, marea care îl înghite, fiind despărțit și multiplu. Pînă și cuvintele, neputința lor, orice vibrație, sau irosirea ei, mă descarcă în aceeași simultaneitate perpetuă.

...O urmărire în regiunea sălbatică a Spaniei citerior, rugul în flăcări pe care se frige vînatul, un ostaș întinzîndu-mi o halcă de carne, vreascurile trosnind, vîlvătăile acoperindu-ne trupurile, decapitate de tenebrele care ne obligaseră la popas ;

...soare dogoritor, la intrarea în Termele lui Claudius, la Roma, o mînă rece care mă ține, mă atrage în apa rece, în apa caldă, propriul nostru sînge șuvoind risipit, contactul desființează alteritatea, neîmplinirea, amînînd irepetabil voluptatea ;

...pe o treaptă mai jos, privesc un personaj de proporții fabuloase, purtînd încălțări de postav gros, negru, brodate cu lunule de argint, o tunică de un stacojiu intens, țesută din loc în loc cu nuferi giganți, petale cărnoase ; la toate cele zece degete poartă inele cu geme, enorme, îmi întinde una semitransparentă de un verde ce nu poate fi descris decît prin înceata orbire pe care ți-o provoacă acea iradianță vegetală, candoare a verdelui pur ;

...un donjon de trestii, pe țărmul Danubiului, coborînd treaptă cu treaptă, sînt însoțit — ușor de teamă să nu se năruie eșafodajul fragil, chipul meu mînjit de sîngele taurului înjunghiat, în alt timp, chipul nu mai este al meu ci al altcuiva, același — măsura trecerii nu e știută, ci văzută prin perindarea instantanee a clipelor, imposibila lor încărcătură derulată simultan și locul este altul, Bitinia ? Antiochia ?... oriunde zeița frigiană cere acest sacrificiu ;

...la Atena, învăluit de beția retoricii, identificîndu-mă proteic cu eroii discursurilor strălucite ale lui Iseus, fiind pe rînd și în același timp, Xerxes, Themistocle, Alexandru, o zi ploioasă...

...o alta numai întunecată, la o lecție de medicină, Leotichide, vorbindu-ne despre structura scoicilor marine, se abate, în treacăt, pomenind despre eroare și

adevăr în medicină, regretă laboratoarele și sălile de disecție ale muzeului din Alexandria ;

...„aș vrea să fiu cerul pentru a avea numai ochi spre a te privi", Platon înainte de convertire, în toate modurile, cultivînd pictura, muzica, poezia, caut formele frumosului ;

...plutind pe apele fluviului, într-o barcă ușoară, un nor gros coboară, ne urmărește, brăzdîndu-i fruntea cu un semn vînăt, cenușiu aproape negru, el, călătorul cel tînăr, își trece degetele prin apă sporind astfel volbura undelor amenințătoare, apoi dispare : nu știu cînd, nu știu cum, deși văd barca înclinîndu-se într-o parte, ca atunci cînd cineva își dă drumul brusc în adîncuri ;

...într-o cămăruță joasă, în casa noastră din Italica, bunicul Marrulinus, printre feștilele fumegoase, aplecat pe rulourile vechi, caută poziția astrelor la nașterea mea ;

...statuia colosală a unui bărbat matur, privirile întoarse lunecînd asupra marelui fluviu... cine sînt copiii care caută îndemnul unui popas, traversîndu-i trupul de-a lungul și de-a latul, ca pe un pămînt neprimitor, istovit de prea multa rodire, ispitindu-l încă ;

...o coloană la Atena, proporția și ritmul imuabil mă aruncă la trepte prosternîndu-mă, cărui zeu ? ;

...„acest misterios impuls ce duce de la iubirea unui trup la aceea a unui suflet", spun, în timp ce ne plimbăm în Forul lui August, într-o zi din timpul saturnalelor ;

...la Agrae, aproape de Eleusis, o vale liniştită înconjurată de păduri, plopi albi. O străjuiesc un şir de personaje, îmbrăcate în pînză de in, purtînd pe cap cununi de narcise ; intonează o melopee gravă, în tonalitate doriană, cu gesturi largi, repetate, monotone, vin către mine, chemat, mă îndrept spre... ;

...o sală circulară, slab luminată de cîteva lampadare, abia risipind tenebrele, în mijloc, o singură coloană. Mă apropii : un arbore înalt pînă la bolţile nevăzute, purtînd frunze metalice, pe fiecare sînt scene, acestea, trecute, viitoare sau altele, într-o neîncetată perindare, le privesc, avîndu-le intens în faţa ochiului deschis luminii ascunse, prelungind contemplaţia dincolo de întreg ansamblul, în adîncime : gorgone, meduze, harpii, erinii, pentru tot ce ai săvîrşit sau vei săvîrşi, monştri cu faţă hidoasă, cu faţă strălucitoare, cu faţă cumplită, cu faţă blîndă, cu faţă respingătoare, mă înconjură, dispar.

O stîncă, mare, teşită, rotundă — masă —, în jur, neclintiţi, în veşminte albe, sfetnicii regelui Decebalus, per Scorillo. Două torţe ard, înfipte în crăpăturile stîncilor grotei. Sînt totuşi departe. Chipurile nu le disting. Mă apropii foarte încet. Cu fiecare pas înainte mă afund, este tăcerea care mă scaldă revărsîndu-se ca o apă lustrală.

Cînd am ajuns ? Cînd i-am smuls cornul, cînd i-am vărsat lichidul fumegos care stăruie în volute, acoperindu-ne : pe mine şi pe acesta, ultimul care trebuia să bea din otrava fulgerătoare. Nici o urmă a clipei, a gestului, a împotrivirii, a fugii, pentru că — incinta e largă, adîncă, — poate am mers repede, am alergat.

Ca după o lungă călătorie, buimăcit călcînd în sfîrşit pămîntul ferm, eu însumi, curios ca întotdeauna, mă

înalt, iau o torță, o ridic pentru a-i vedea mai bine, pe fiecare, pe rînd, numindu-i cu hieroglife incandescente.

Glasuri, pași precipitați, zgomote, o bufnitură, incinta se luminează ca afară, ostașii cu feștilele aprinse au ajuns și ei. Marcius Turbo e lîngă mine, în vorbele-i precipitate descifrez îngrijorarea :

— De ce ai plecat înainte ? Te-am căutat ! Cărarea nu e dreaptă, la un loc se bifurcă, ai văzut ? Am ajuns în altă incintă ! Te-am strigat, n-ai auzit, desigur ! Cum de ai știut ? I-ai găsit..., dar..., în sfîrșit, a înțeles, se trage îndărăt, sper că nu... ai fost de față, de ce taci ? Apoi se repede la prizonier, este dezorientat, nu-și dă seama că nu este nevoie să-l dezarmeze, neavînd armă. Îl las totuși, pentru că încerc un soi de acceptare pentru tulburarea sa ca și pentru reacția ostașilor. Derizorii sînt acum faimoșii noștri, în loricele lor lucitoare, desuete, săbiile, scuturile, strident, zăngănitul lor. Ei înșiși, tăcuți, s-au răspîndit fără rost în toată incinta, cei mai mulți apropiindu-se de ieșire.

Marcius strigă un ostaș. Strigătul pare un ecou repetat, fără intervale, ciudat, tresărim. Ia cureaua aceea, de care se atîrnă casca soldaților cînd mărșăluiesc, și leagă mîinile prizonierului. Acesta nu numai că nu-i opune nici un fel de rezistență dar, prevenindu-i intenția, singur își încleștează mîinile la spate, oferindu-i-le. În tot acest timp, are privirile ațintite asupră-mi : dispreț, mînie, ură. De ce ? Pentru că nu l-am lăsat să moară odată cu ceilalți. Este un bărbat matur — vîrsta nu i-o pot preciza, — pare tînăr încă —, barba și părul, ca arama amestecată cu fierul ; poartă o mantie lungă pînă la tălpi, dintr-un postav gros, stă țeapănă, mai tîrziu, am observat că pe dedesubt are pantaloni strînși pe picior.

În sfîrșit, convoiul se formează, angajîndu-se în galerie, în frunte captivul, apoi Marcius și ostașii.

Intenționat am rămas ultimul. Mă întorc. O torță tocmai se apleacă, flăcări scurte picură des pe umerii unuia dintre meseni.

La masă nu mai este nimeni. Nici o mînă nu mai odihnește printre coarnele de băut, golite. Îi caut printre vîlvătăile înalte, dincolo de bolțile urcușului, pentru că m-am deprins să-i recunosc, le știu bărbile, figurile, trăsăturile, amănuntele veșmintelor, dar nici unul nu mi se mai arată.

Abia conture înfocate se rostogolesc, unele după altele, împlinindu-se într-un singur ochi enorm deschis — locul de fericire al zeului Zamolxe? [32]

Afară, în lumina rece, aerul tare, îmi găsesc prizonierul, poruncesc să-i dezlege mîinile. Rămîne în aceeași poziție ca și cum nimic n-ar fi intervenit. Aș vrea să-i vorbesc, dar atitudinea lui de crîncenă închidere în sine mă face deocamdată să-mi amîn intenția.

. . . .

Întotdeauna este ceva care mă desparte pe mine de mine însumi. Fiecăruia cred că îi este ticluită o lovitură, ciudat una și aceeași de fiecare dată, care te risipește pentru a fi apoi silit să te aduni din cioburi, tragică prin repetiție și asemănare, deși situațiile sînt diferite.

Acum este Gallus, deschide ușa, zice „trebuia să fi pariat, eu am spus că tot aici te vom găsi, dar nimeni nu m-a crezut", rîde mărunt, interminabil, „Optimus Princeps te caută, domine!". Îmi face loc, mă însoțește, mă conduce, spinarea și-o încovoaie.

Îi găsesc pe toți într-o admirabilă dispoziție. Nu același lucru l-aș putea spune despre supremul nostru

stăpîn, care, în momentul sosirii mele, își vinde calmul pe iritare.

— Tot acolo erai? întreabă, și trebuie să recunosc că are abilitatea propozițiilor lapidare, care însă presupun multe altele și toate în defavoarea mea.

— Tentația hiperboreană îl muncește pe luminatul vostru nepot, domine, spune Suetonius cu superioară înțelegere.

— Exact! Nu este Tracia — nu numai țara cucerită de noi, ci o mare întindere a peninsulei Haemus — patria muzelor, a poeților fabuloși Orpheu, Musaios, Epimenide. Munții acelui tărîm au adăpostit străvechile sanctuare, ale lui Cronos, Zeus, Uranus. Iar pentru Pindar, Eschil, Platon nici nu mai este denumirea unei țări, ci spațiul legendar al doctrinei pure și al veșnicei poezii, izvorîte din aceasta.

— Da? Și la ce-l ajută toate astea pe un împărat?

— Ca să justifice divinizarea cu care poporul îl răsplătește și succesorii îl glorifică!, spun, răsucindu-mi inelul lui Nerva, pe care el mi l-a dăruit în Dacia, singura chezășie a adopțiunii. Gestul nu-i scapă, în timp ce observ că de cîte ori sînt încolțit îmi ating inelul ca pe o amuletă, și nu-mi place.

— Ai luat-o cam repede, spune cu blîndă seriozitate, ca un părinte, adică un împărat trebuie să se creadă nemuritor, așa cum se cred acești barbari? Tu știi că i-am învins pe germani, atunci cînd încă nu eram fiu de zeu?

Urmează o explozie de rîsete, toți fac haz, aprobă — un împărat este întotdeauna aplaudat —, lingușitorii! Nesuferitul de maur își fîlfîie pelerina scurtă, zornăie brățările — se îmbracă întocmai ca o meretrice [33] —, întotdeauna satisfăcut, cînd mă aflu în deza-

cord cu augustul meu tutore, măcar dacă ar pricepe ceva.

Apare Plotina[34]*, pieptănătura simplă, fără acele estrade, turnuri, etaje, pe care femeile şi le aşază pe cap, mersul armonios, expresia figurii de o linişte statuară, ca şi altădată, mă calmează. Îmi acordă una din acele priviri fugitive, în loc de salut, cum are obiceiul, cînd ne întîlnim în public. Venise şi Proculus, prefectul cel gras, care întotdeauna cînd dă cu ochii de împărăteasă se fîstîceşte, transpiră, se împiedică, gata să răstoarne o cupă, pe care însă o prinde Lusius.*

Nu intrase încă Licinius Sura[35]*, cînd împăratul se adresase Plotinei, informînd-o că tocmai se contrazice cu „nepotul nostru" în privinţa divinităţii împăratului.*

— De fapt n-am apucat să-mi spun părerea, o mişcare de protest din partea celorlalţi încă şi mai mult decît surîsul indescifrabil al amicei mele mă stîrneşte, dealtfel, încep, orice act de viaţă, în măsura în care este depăşire, reclamă participarea la alteritate — identificare cu celălalt, fie acesta amic, iubit, duşman sau zeu! Cu atît mai mult un împărat în acţiunile lui supreme..., ajuns aici Plotina îmi făcu un semn de negaţie, sper, înţeles numai de mine; eu însumi, în toiul luptelor grele, în Dacia, de atîtea ori m-am identificat cu acei temerari care continuau să ne înfrunte chiar atunci cînd totul era pierdut, crezîndu-mă nemuritor ca şi ei. Şi apoi... cum am putea dispune de viaţa altora, cum am putea dura monumente, temple şi, în general, orice operă, dacă măcar atunci cînd le săvîrşim nu ne-am măsura zeilor?

O oarecare mirare, lăsînd loc unei foieli, neacceptare surdă, alta din partea fiecăruia, pînă cînd Dion, îngîndurat, cu vocea lui bătrînească, schimbată, spuse:

— Cred că ai întrucîtva dreptate, într-adevăr, ferească-ne zeii, ca oamenii să creadă mai mult în moarte decît în imortalitate, cînd ar fi astfel, ce dezastru! Totuşi vreau să ştii că ai vorbit ca un sofist, te-ai abătut de la subiect — ignoratio elenchi —, tu nu te-ai referit nici la credinţa în nemurire a geto-dacilor, nici la divinitatea imperială. Cunoşti dialogul lui Platon, unde...

— Cel în care, vorbind despre terapeuţii regelui trac Zamolxe, afirmă identitatea dintre rege, preot, tămăduitor, zeu; persoana care ar întruni toate aceste funcţii...

— Destul!, mă întrerupse împăratul, apoi adresîndu-se lui Dion: Dragul meu, sîntem fericiţi că ai venit să ne vizitezi, dar să ştii că noi aici ne-am adunat numai pentru a stabili programul serbărilor triumfului!

Licinius Sura, acest om învăţat şi militar priceput, care ştie să aplaneze conflictele dintre mine şi împărat, bucurîndu-se în acelaşi timp de amiciţia şi respectul acestuia, mă propune să întocmesc acest program. Proculus se agită, uitînd de admiraţia sa pentru împărăteasă, nu înţelege ce-i rămîne lui de făcut, ce mie, este lămurit pînă la urmă.

Observ cu amărăciune că întotdeauna, cînd e vorba de mine, marele meu străpîn se împotriveşte; continuă să nu aibă prea mare încredere, în ciuda faptului că mi-am îndeplinit toate îndatoririle, mai mult decît bine, şi că el însuşi m-a răsplătit pentru asta. Uneori şi eu îi dau dreptate, nu mă scuz cu tinereţea, pentru că ştiu: aceleaşi virtuţi şi vicii le ai la bătrîneţe ca şi la tinereţe.

În sfîrşit, intervine şi împărăteasa cu aceeaşi propunere, este şi el de acord, dar atrăgîndu-mi atenţia că timpul este scurt — cîteva zile doar pînă la terme-

nul fixat Serbărilor victoriei dacice, pînă acum amînate. Desigur, se grăbește, deoarece gîndul îi stă numai la campania împotriva parților. Vrea să treacă din triumf în triumf, pe drumul lui Alexandru, eroul său preferat. Și al meu dealtfel, ce coincidență! Numai că motivele admirației noastre comune sînt, vae mihi, atît de diferite.

II

Ca o mare unduiesc mulțimile, se agită, valuri se fac și se desfac rînduri, grupuri se desprind și se îndreaptă spre diferite puncte de atracție. Nu prea multe clepsidre [1] de timp mai trebuie să se scurgă pînă la începerea primelor spectacole. Unii mai potoliți ar fi dispuși să se îndrepte de pe acum spre Amfiteatrul Flavian [2], dar nu o dată sînt abătuți, atrași spre alte locuri, căci totul îi solicită. Nestăpînită este curiozitatea, cînd așteptarea o însoțește.

Exact pe locul pe care Panniculus desfășurase mimul [3] său, în parcul din apropiere de Porta Capena, unde apăruse și personajul care stîrnise interesul lui Regulus, cu aceeași atenție mulțimea îi ascultă pe cei doisprezece cîntăreți din flaut și cimbal, care de obicei fac parte din suita galilor, preoții castrați ai Cybelei. Goi pînă la brîu, purtînd pe piepturile mușchiuloase și păroase niște plachete de argilă. Unii dintre ei, poate numai „cantori" de profesie, au șoldurile încinse cu paväze de aramă lucitoare. Fibule, centuri de castitate, zice-se pentru a face mai de prețuit favorurile lor erotice. Suflă în tubae, izbesc în cimbale, izbutind să producă un vacarm disonant pe unde se

strecoară un fir de melodie sîcîitoare, excitantă. Îndată apărură și niște lictori cu fascii, o gardă pusă de pază, de obicei la spectacole, dar zadarnic se străduiesc să îndepărteze foiala mulțimii, strigătele, vorbele de prisos sau de ocară.

În sfîrșit, se formează un culoar larg, dar nu prin intervenția acestor gardieni ai pretorului urban, ci numai pentru că apăruseră galii. Trec în amplele, foșnitoarele lor costume orientale, cu chipurile flasce, brăzdate, tremurate ca niște măști șifonate, schimonosite. Desigur, nu ieșiseră pentru a desfășura ritualele mutilării și renașterii lui Atys, tînărul amant sau fiu al zeiței frigiene, ci numai pentru a manifesta participarea lor la serbările victoriei, ca și ceilalți reprezentanți ai altor culte orientale, importante și adoptate de romani, dintr-o disponibilitate creată de ruina politeismului oficial, ale cărui relicve mai dăinuie doar în păstrarea sărbătorilor tradiționale.

Cu sau fără voie, mulțimile îi urmează, făcîndu-le o suită de carnaval, ca pe timpul Hilariei, sărbătoarea bucuriei, care vine după învierea rituală a lui Atys. Dar și fără asta, simpla prezență a galilor îi stimulează nu numai pe credincioșii acestui cult, dar și pe cei care, în orice împrejurare, nu scapă ocazia unui divertisment. Pe urmele preoților Cybelei, totul le este permis : să se travestească, să facă farse, să vorbească și să acționeze după impulsul de moment. Aici un cerșetor, din Velabrum [4], îl imită pe Regulus multimilionarul avocat, cum tună și fulgeră cînd tratează cu un sărăntoc de plebeu, cum cuvintele i se prefac în miere, cînd are de a face cu un bogătan din ordinul ecvestru [5] sau chiar de un rang mai înalt, preferabil cu un patrician, care trage să moară într-una din acele

somptuoase vile urbane[6], de la Tusculum, Antium, Formiae sau Caieta, avînd, se înțelege, moștenitori incerți, prezumtivi; dincolo, un chiștoc de bărbat, scund și șchiop, dar isteț degeaba, cum se prezintă singur, nu-l cruță nici pe Licinius Sura, nu-l numește, se înțelege, dar imitația este atît de perfectă, încît cei care îl cunosc nu se pot îndoi asupra identității împricinatului, care tot socotește, chibzuiește astrograme, horoscoape, amănunțite, cu date fixe, fatale...

Nu numai în apropierea galilor gloatele se amuză, și cei mai șireți speculează, storcîndu-le, cu ocazia acestei bune dispoziții generale, chiar și cîte un as, doi... Bucuria nu este alimentată numai de pofta de huzur, dar, mai ales, de gîndul apropiatelor spectacole sîngeroase, cînd cruzimea le întunecă mințile.

Sub statuile colosale ale Tibrului și ale Nilului, cu care tiranul Domițian, crezînd că ar ascunde grelele-i păcate, a împodobit templul reconstruit al zeiței egiptene Isis, distrus de un incendiu, iată că a apărut un isiac. Este cu adevărat un pontif al acestui cult sau numai un viclean profitor? Oricine ar fi, poartă un veșmînt grosolan de in, are capul ras, ceea ce se vede numai din spate, căci pe cap și-a pus masca lui Anubis, prea largă, îi scapă cînd se mișcă, descoperindu-i mult fruntea ce pare înaltă. În jurul lui, se îngrămădește o ceată de femei. Sfioase, pline de respect și-au tras pliurile togii astfel ca să le acopere capetele; în cor, voci șoptite, rugătoare, cer să le prezică viitorul. Atotștiutorul personaj clatină din cap, adică din mască, astfel încît nu se poate ști dacă e de acord sau refuză să se proiecteze în viitorul apropiat sau mai depărtat al bietelor femei. Fără pregătire și deodată, prevede că o sfioasă, precum Secundilla, și

plină de bogății moștenite, va întîlni curînd, chiar la luptele de gladiatori, din această zi fastă, un tînăr frumos și care se va îndrăgosti de ea pînă la a doua oră a serii. Cu respirația întretăiată, cu obrajii aprinși, sub stratul gros de pixidă albă, venind tocmai din Sumoemium, sosește Pomponia, cu forța pe care i-o dă graba și importanța momentului, pentru ea, le împinge pe celelalte, le înlătură, le roagă de iertăciune, le explică: zice că este așteptată de grasul negustor de veientan, mă rog, cel ce vinde sărăntocilor vin de Veies,[7] pietros și acru, pe care el, ca producător, îl mai drege, avînd grijă de burțile lor goale, dublîndu-l sau mai bine triplîndu-l cu apă, căci curat, curat — ce mai acreală — ar fi boală adevărată. Pomponia vrea să știe numai atît: ce are de gînd acest calic? Îi lasă ceva prin testament, înainte de a pleca cu un obol între dinți?

Prin mască, Anubis vorbește gros, dar decisiv și afirmativ, iar cînd să adauge încă ceva, pentru a-și întări spusele, apare un tradiționalist, un xenophob, din cei intransigenți. Admonestează femeile, ba le și insultă, le trimite acasă, la treburi, deplînge vremurile decăzute, stricăciunea, evocă timpurile sobre, serioase ale republicii, modestia, cumințenia, înțelepciunea de atunci, astăzi pierdute. O, tempora, o, mores... Aceștia nu privesc cu ochi buni nici aglomerarea atîtor culte diferite[8], nici pe adepții lor; este cazul să-i critice, să-i înfiereze, pentru fanatismul, pentru ritualele lor de atîtea ori deșănțate.

În îmbulzeală, pontifii lui Isis se deapănă alături de cei ai lui Mithra sau Hadad, fără rivalitate, căci totul este posibil să coexiste aici. Solemnitatea artificială a acestora, fastuos sau grotesc reprezentată nu provoacă acum nici reculegere nici stupoare, ci pur și

simplu o ilaritate debordantă. Puţini, chiar dintre credincioşii cultului respectiv, îi urmează tăcuţi. Cei mai mulţi se învîrtesc de colo-colo, de la un grup la altul, lăsîndu-se tîrîţi de măscăricii şi hazliii care au ocazie să-şi desfăşoare talentele şi să se facă ascultaţi şi aplaudaţi.

Sub porticul Liviei, un saltimbanc, într-o togă, cîndva albă, peticită şi lălîie, îl imită pe mimul Pylade al doilea [9], cum face temenele, cum face ochi dulci împăratului sau altui înalt personaj, de a cărui favoare oricum se cam bucură, cum se sulemeneşte şi se prezintă apoi distinselor doamne de la palat, cum se împiedică şi cade tocmai atunci cînd mimează presimţirile funeste ale lui Agamemnon, în drum spre palatul său. Ajuns aici, falsul Agamemnon şi mai falsul Pylade se împiedică şi cade, pierzîndu-şi echilibrul. Apoi, pentru a-şi dovedi dibăcia în toate, face un salt în aer, şi nu puţini din ceata de curioşi care îl urmăresc jură că a stat cu capul în jos şi cu picioarele în aer, la o înălţime care ar întrece-o pe aceea a numitului erou tragic amintit.

În sfîrşit, alţii mai practici, care socotesc că nu se cade să-şi piardă timpul holbîndu-se la saltimbanci — căci ce profită din asta, ba uneori, cînd insul e mai insistent poţi chiar să şi pierzi, făcînd pe bogătanul şi împărţindu-ţi puţinii bănuţi pe care îi mai ai — se instalează prin popine şi taberne, hăituindu-i pe negustorii încă buimăciţi de somn dar fericiţi de atîta afluenţă.

Popina lui Lurcus este mai aglomerată decît altele, nu pentru că se trezise mai devreme decît ceilalţi şi că pregătise totul cu multă prevedere, dar pentru că bulga lui se află în apropiere de Forul lui Nerva. [10] De aici, gloatele au drumul liber spre Coliseu, unde vor începe spectacolele. Şi în forul lui Vespasian se adu-

naseră destui, dar cei mai mulţi se pare că n-au rezistat la atracţiile numitei popine. Pe frontispiciul căsuţei vechi, care adăposteşte taverna, stă scris „Grădina Hesperidelor". Dedesubt, pe o tăbliţă cerată şi agăţată de firmă se menţionează că, pe timpul serbărilor, cinci „asellae" mauritane fac parte din personalul casei. Toţi decăzuţii, zice Seneca, în loc să-şi petreacă timpul în mod sănătos la palestre, îşi pierd ziua întreagă, cît este de lungă, prin astfel de localuri. Oricum, pînă la ora asta, şi chiar pînă la ora a noua, lupanarele sînt închise şi aceste localuri cu faimă proastă le preiau clientela deşucheată.

„Grădina..." are două săli despărţite printr-un coridor lung şi îngust. La dreapta şi la stînga acestuia din urmă, pentru această specială ocazie, s-au pus nişte perdele groase de pînză, care să despartă, aproximativ, cele două bolgii.

În prima sală dreptughiulară sînt mese mici, care nici că se mai văd din pricina înghesuielii. Pe mese, sînt ulcele al căror lichid se clatină neoprit, din pricina trepidaţiei generale şi a mişcărilor dezarticulate şi neprevăzute ale închinătorilor zeului Liber [11]. Iar, dacă se întîmplă pentru o clipă să fi rămas goale, se ciocnesc de celelalte, un zgomot sec se face auzit, care nu este decît un semnal de a fi din nou umplute. În preajmă, pentru o asemenea ocazie solemnă, sînt aşezate cratere şi amfore, practică cu totul neobişnuită aici.

Veselia este mare şi progresivă, astfel că fiecare îl îndeamnă pe celălalt şi nu există măcar un singur egoist care să-şi astîmpere setea de unul singur, iar dacă se întîmplă, destul de des, ca ulcelele să rămînă multă vreme în criză de consumatori, asta înseamnă că aceştia călătoresc deja prin Hades, fără să ştie,

bineînțeles, însoțindu-l pe zeul care s-a născut de două ori, fără putință de întoarcere pentru încă multă vreme de aici înainte.

Duhoarea vinului vîrtos, slobozită de răsuflările acestor băutori și mîncăi de sosuri grele, pregătite cu condimente vegetale, printre care ceapa și usturoiul au precădere, fac atmosfera irespirabilă pentru unul ce vine din aerul proaspăt de afară. Ce să mai spui de larma care pune la încercare cu violență timpanele, cu atît mai mult cu cît este mereu stimulată și sporită. Nici gînd să deslușești măcar cîteva sunete articulate ale limbii latine stîlcite sau ale altor graiuri vorbite pe cuprinsul marelui imperiu, ale căror reprezentanți se află și ei printre meseni.

Aici ajunge Panniculus, trimis cu un mesaj de către părintele său adoptiv — s-ar putea spune chiar învățător și stăpîn. Băiatul privește în jur, caută pe cineva anume, dar se îneacă, tușește, ar trebui să străbată încăperea să-l găsească pe Lurcus și să întrebe de personajul de care se interesează. Dar cum să poată înainta, cum să facă vreun pas, că nici nu apucă să-și ducă la îndeplinire intenția și este gata preluat de un burduhănos, care parcă ar sta ascuns într-un butoi, scoțîndu-și afară doar capul și brațele. Acesta, pălit de o criză generoasă, îi întinde tînărului ulcica sa, plină ochi, îndemnîndu-l s-o golească. Băiatul șovăie, e nemîncat, lichidul se varsă, Metellus cel gros se înfurie de refuz, și, arțăgos cum e, se proptește clătinîndu-se și începe să-l lovească pe cel ce a îndrăznit să-i facă un asemenea afront în public. O încăierare este tot ce poate fi mai așteptat și mai nimerit, dar tocmai acum, pe platforma improvizată dintr-o roată de quadrigă și o blană tăiată pe măsură, apare frumoasa tibicină Philis.

Dublă miraculoasă apariţie! Mai întîi, pentru că cei doi tineri care se văzuseră în treacăt doreau, cu aceeaşi ardoare, să se revadă. În al doilea rînd, prezenţa acestei fete într-o asemenea tavernă este insolită. Prea tînăra şi frumoasa însoţitoare a celebrului avocat Regulus este o cîntăreaţă, dar mai de soi. Ce caută aici? Ascunsă este deocamdată calea prin care a ajuns să-i distreze pe aceşti bărbaţi grosolani. Să fie doar un capriciu al vicleanului ei stăpîn, sirianul Gaddes, libert al lui Plinius? Sau numai o momeală pentru o afacere, din care acelaşi, aspirînd să-l ajungă, ba chiar să-l întreacă în avere pe faimosul Trimalchion,[12] va stoarce cîţiva bani? Întreţinută de acesta, care se consideră bizuindu-se pe propria-i favoare chiar virtual soţ, deşi nu şovăie de a se folosi de ea în diverse ocazii, atunci cînd interesul său o cere. O situaţie incertă are biata Philis, în ciuda calităţilor ei naturale, precum şi a educaţiei alese pe care a primit-o de copilă. Cea dintîi stăpînă, purtînd acelaşi nume, a fost doica împăratului Domiţian. O femeie cu caracter integru, credincioasă memoriei tiranului, avînd în vedere că după asasinarea acestuia din urmă i-a păstrat cenuşa, amestecînd-o cu aceea a Iuliei, fiica împăratului Titus.

Muziciană înnăscută, Philis cîntă din flaut, din liră, este distinsă, duioasă, sentimentală, delicată, romantică, veşnic îndrăgostită cast de cîte un Pannniculus; mereu, de cîte ori se iveşte ocazia, infidelă iubirii dar credincioasă amantului, aşa cum fusese lui Lusius, lui Severus, lui Gaddes acum. Este ea o Bachis, o Selenium, o Philematum, din epoca sobră, deja revolută a republicii? Sau o Lesbie, o Cynthie a timpului său? Poate fi considerată chiar o „docta puella", ţinînd seama de mediile pe care le-a frecventat. Cea mai

bună dovadă este că preferă, la modul cel mai dezinteresat cu putință, compania unui bărbat sclipitor și distins ca Regulus.

Abordînd notele joase, Philis începe o melodie nostalgică, pe care o alternează capricios cu una săltăreață, dar oricum ea îi vrăjește pe toți, desigur ei nu apreciază improvizațiile muzicale ale fetei, ci frumusețea statuară, cu totul neobișnuită, obrajii nu-i sînt sulemeniți, pleoapele nu sînt date cu negru de fum, nici părul nu este vopsit. Vinul din ulcelele în sfîrșit în perfect echilibru nu se mai varsă, mesenii o privesc cu nesaț pe „fiducină" [13]. Cei mai inimoși se strecoară domol, ușor, spre estradă, pentru a o vedea mai de aproape, pe fata pe care n-ar întrece-o în frumusețe decît zeița, mama lui Aeneas[14]. Privirile dilatate de nesaț, brațele încordate, întinse ca pentru o imprecație, fiecare gîndește că nici n-ar fi un preț prea mare, dacă... petrecînd cu această fată ar pierde spectacolele din această zi. Ce? Să pierzi luptele, tocmai acum cînd apar și acei neînfricați barbari [15] care se mai cred și nemuritori? În nici un caz, dar și una și alta, sau mai exact una după alta. Timp este destul. Dar cu sesterții cum stai? Dacă nu-i plătești lui Lurcus, lucrurile nu se aranjează. Dar iată-le și pe celelalte „asellae" [16], nici ele nu sînt de lepădat și trei sînt într-adevăr mauritane.

Nici Panniculus nu mai tușește, nu se mai îneacă. Atras ca fierul de piatra de Heracleea [17], și-a croit drum prin mulțime mai ușor decît a crezut, toți avînd atenția îndreptată numai spre cîntăreață. Băiatul a ajuns atît de aproape, încît își sprijină genunchii de quadrigă, iar Philis, încîntată că dorința de a-l revedea pe băiat s-a împlinit, îngenunchează și cîntă numai pentru el, dulce, cast, în șoaptă. Este destul pen-

tru a stîrni furia celorlalţi aspiranţi la aceeaşi fericire. Metellus cel gros, socotind că a sosit momentul răfuielii, îi cară la pumni lui Panniculus. Acesta, luat prin surprindere, cade răpus pe podium. Philis se apropie să-i şteargă cu o „mappa" diafană sîngele năvalnic ce i s-a şi pornit pe nas, pătîndu-i obrajii, iar Procul cel isteţ profită s-o ia în braţe pe cîntăreaţă, cu intenţia de a dispare cu ea după perdele. Dar fata nu se lasă, îl loveşte, îl zgîrie cu crinelele pe care, cu fulgerătoare iuţeală, le-a tras din păr, astfel că îndrăzneţul este silit să renunţe.

În acest răstimp, unii încep să se încaiere. De ce? Dintr-un motiv sau altul, printre care şi insultele proferate de cei mai neobrăzaţi, cuvinte de ocară la adresa frumoasei ispititoare. Astfel că se găsesc şi apărători, se formează două tabere, ambele gata de atac, puse pe harţă.

Aici vine un albastru — face parte din partida albaştrilor — vizitiu de quadrigă, arătos, muşchiulos şi foarte sigur de el, indiferent la vînzoleala din jur; i se lasă loc să treacă, se opreşte pentru cîteva momente în faţa lui Panniculus, care tocmai se pusese pe picioare. Un gest vag, echivoc, însoţit de un zîmbet perfid şi, fără să mai şovăie, o alege pe Helida cea grasă cu care şi dispare. Alţi trei îi imită exemplul şi se fac nevăzuţi împreună cu celelalte fete. Celor mai mulţi nu le rămîne decît bîrfeala. „Ai văzut, zice unul, nici n-a băgat-o în seamă pe frumoasă". „Vrei să ştii de ce?" întreabă Metellus, care tot soarbe din ulcica goală.

Dar nu mai apucă să răspundă, căci lui Lurcus i-a mai revenit curajul şi tot agită un crepitulum din toată părelnica-i putere, poftindu-i pe aceşti demni urmaşi ai lui Romulus să ia loc la mese, că el schimbă vinul,

pentru cine mai dorește: Caecub, Falern sau Alobrog![18] Din fiecare ce a mai rămas pe fundul amforelor, găsite în pivnița tatălui său, din Subura. Ei, ce vremuri! Ce lume venea pe vremea aceea, măcar că dugheana se găsea într-un cartier cu faimă proastă, astăzi degeaba ești la centru, prostimea se revarsă peste tot că-ți trece cheful de negustorie. Larma se întețește, cine să creadă că un calic ca el va pune la dispoziția clienților vinuri mai de soi, cunosc ei păcăleala și n-o înghit deloc.

Mulți părăsesc localul, alții sînt hotărîți să rămînă să vadă cum se descurcă Lurcus.

Plouă cu comenzi din toate părțile, Lurcus împreună cu micul sclav trudesc să-i servească, norocul lui că în acest moment dificil pentru el apare un personaj care atrage tuturor atenția. Clientul cel deosebit este îmbrăcat cu multă îngrijire, ba poartă chiar o scurtă pelerină, prinsă cu o agrafă. Prin ușile deschise se vede lectica din care a descins. Este simplă și purtată de doi sclavi, care dealtfel vin și ei în popină.

Vederea i-a mai scăzut bătrînului negustor, de vreme ce nu l-a recunoscut pe libertul Gaddes, care de foarte multe ori i-a furnizat cumpărători serioși — pentru ocazii rare, ospețe, festivități, sărbători — pentru aceștia au trudit să găsească cele mai bune produse, din vînzarea cărora amîndoi n-au avut decît de profitat și nu o singură dată în dauna acelor ilustre și avute persoane. Și acest prieten de afaceri este viclean, dacă vreți să-l cunoașteți, trebuie să fii dibaci, calm și sigur de tine cînd tratezi cu el. Nici n-ai zice că este doar un intermediar, nici n-ai bănui că pînă mai ieri a fost sclav; stăpînul, adică fostul său stăpîn, ce om, un spirit liberal, clement cu sclavii și, dacă se întîmplă să aibă de a face cu unul ca ăsta umblat prin lumea

mare, îl tratează ca pe un egal. La Atena a fost, la Alexandria zice chiar că a ținut o popină, în Dacia, o fi fost iscoadă sau ce o fi fost, căci la toate se pricepe, dar mai cu deosebire la vînzarea vinurilor.

Toate acestea i se îmbulzesc în cap negustorului, în timp ce-l întîmpină pe Gaddes.

— Pe Jupiter, zice brusc înveselit, că nu te-am cunoscut. Mă tot întrebam...

— Lasă-l pe zeu în pace, că de mult nu mai crezi în el!

— Vai de mine, eu unul nu mi-am pierdut credința... Și apoi îmi merge destul de bine. Slavă zeilor atotputernici.

— Habar n-am cum ai dus-o în ultimul timp, dar azi vei avea parte de un cîștig gras, dacă ne înțelegem, zice Gaddes, trăgîndu-l de o parte, nu înainte de a-i fi făcut un semn tibicinei.

Aceasta a și priceput că trebuie să părăsească localul, ceea ce făcu în mare grabă, urmată de Panniculus. Cei doi tineri ieșiră, apoi, după ce ea îi spuse unde și cînd s-o aștepte, el se lăsă pradă fericirii sale, privind în neștire lectica și pe cei doi sclavi, căci femeia se făcu nevăzută după perdelele trase. După ce Panniculus își aduse aminte că persoana pe care o căuta este chiar Gaddes, se întoarse în popină. Sfios, călcînd ușor pe opincile prea mari, se opri în spatele sirianului. Astfel avu ocazia să afle că la faimosul retor Plinius va avea loc un ospăț, la care va veni însuși împăratul victorios, precum și toată suita sa, făcută din cei mai iluștri bărbați ai imperiului.

— Să nu-mi spui că n-ai nimic, secretul ți-l cunosc, tot așa de bine ca și pe cele ale multor oameni încă mai vestiți ca tine, știu ce ai acolo, zise arătînd

nesigur spre groapa pietruită şi acoperită unde Lurcus păstrează vinurile mai alese.

— Acolo vrei să ajungi! zice moale negustorul.

— Acolo, îmi trebuie o jumătate de culeus[19] şi, dacă am venit la tine, nu vreau să mă fac de rîs. Ştii că mă pricep, gîndeşte-te bine, că nici timp n-am. De toate trebuie să mă ocup. Dacă nu ai ceva bun, uite că plec, şi zicînd se şi întoarse, dînd peste Panniculus. Acesta, deşi luat repede, transmise exact mesajul stăpînului său; sirianul se cam încruntă, dar făgădui să facă întocmai ce i s-a cerut.

Ajuns în stradă, băiatul mai adastă, aşteaptă doar-doar Philis şi-o mai arăta frumosul chip, dar nici gînd, nu riscă în apropierea lui Gaddes. Acesta şi Lurcus ajung în sfîrşit la hruba transformată în vinărie. Într-adevăr, groapa este ascunsă sub pietre mari de rîu, bine îmbucate şi aşezate în aşa fel încît nu lasă goluri între ele. Aici începe tocmeala chiar înainte ca pietrele să fie înlăturate, după care falernul preţios este degustat de şapte ori. De fiecare dată, Gaddes îi găseşte cîte un cusur, bineînţeles opinia pe care şi-o exprimă este contrariul celei reale, pe care o ţine numai pentru el. Zice că „n-ar fi curat, că tăria ar corespunde, că, cine ştie, dacă nu se înşală chiar în privinţa asta, că, uite, are şi o acreală suspectă, pentru că numai după un răstimp o resimţi, ba încă şi la prima sorbitură aduce a veientan". Pînă la urmă izbuti să-l zăpăcească pe Lurcus, încît nu-i dădu decît jumătate din suma convenită, rămînînd ca restul să fie achitat după ce va prezenta şi el socotelile înaltei gazde a proiectatului ospăţ.

Sclavii lui Plinius veniseră şi ei în acest răstimp să se înţeleagă cu Gaddes, dar acesta porunceşte ca vinul să fie mai întîi adus la el acasă: nu-i mai ră-

mîne decît să plece în lectică, alături de preafrumoasa tibicină. Cît despre bietul Panniculus, urmă un timp echipajul fără ca cineva să-i dea vreo atenţie, apoi se îndreptă spre cîmpul lui Agrippa, unde animaţia era în toi, dar el nu vedea şi nu auzea nimic din ceea ce se petrecea în juru-i, depănînd acelaşi vis, unde imaginea tinerei Philis era din ce în ce mai reală şi mai ademenitoare. Venise aici, pentru că acesta este locul întîlnirii de a doua zi, dacă ea va veni, lucru de care se îndoia cu atît mai mult cu cît îl dorea.

În această dispoziţie, uitase şi de răspunsul lui Gaddes pe care trebuia să-l ducă pretinsului vraci, în slujba căruia se află. Nu-şi dă seama nici că cineva îl urmăreşte de cîtăva vreme, nu simte nici cînd poznaşul de Chilide, căci el este urmăritorul său, îi pune piedică, dar îl ajută să nu cadă. Trezit de prezenţa insidioasă a isteţului sclav al lui Lusius Quietus şi, mai ales, de întrebările, altfel abile, pe care acesta i le pune cu privire la identitatea lui Dorses — acesta fiind numele vraciului — devine prudent. Multe lucruri a învăţat Iunius, căruia i se zice şi Panniculus, de la Dorses, printre care şi tăcerea, prudenţa, mai ales. Precaut, pretinde că face drumul îndărăt spre popina lui Lurcus, dar şi celălalt îşi dă seama că nu va obţine nimic de la acest băiat.

Cei doi se despart prin forţa împrejurărilor, de fapt Iunius se ascunde după un grup mai mare de isiaci, apoi, în apropiere de Aventin [20], intră într-o casă părăsită, în parte din cauza stîlpilor de susţinere, care s-au înclinat prea tare ca să mai sprijine vechea clădire. Chilide, cu toate că l-a văzut, se preface că-l caută, apoi, inspirat de un gînd viclean, porneşte în goană spre locuinţa vraciului Zuni, care este tot aici, destul de aproape.

Urcă în goană scara, pentru ca să ajungă înaintea lui Iunius. Sus, în fața atelierului lui Zuni, îl întîmpină un bărbat cu o firească solemnitate. Privirile de un albastru întunecat, culoarea feței neumbrită, trădînd o viață dusă în ținuturi de munte, sălbatice, unde soarele nu pătrunde decît prin desimea pădurilor, sau poate în văi străjuite de masive stîncoase. Nici un moment nu poți gîndi că acest om a trăit în locuri închise, judecînd după pielea aspră, bătucită de vînturi tăioase.

Ciudat, dinspre el parcă vine o rafală de aer rece. Grecul, sensibil la scăderile de temperatură, simte un fior înghețat străbătîndu-l. O impresie doar, căci a transpirat, atît din pricina căldurii din această vară tîrzie, cît și a goanei în care a venit. Străinul are capul și bărbia acoperite de peri scurți, de un blond-arămiu, aplatizați, ca și cum ar fi fost ținuți sub o mască mulată. Comparația ajută recunoașterii. Îl privește uluit acum, mai mult decît înainte de asta, pentru că în orice stupoare există o presupunere, un fel de preștiință, care circumscrie necunoscutul, apropiindu-l, întocmai cum pe o schemă ipotetică ai încercui centrul, care ar defini sfera enigmei. Detaliază și celelalte trăsături : nasul puternic, buzele frumos arcuite, ca dăltuite în piatră, gravă și stranie, întreaga înfățișare, lăsînd o impresie de forță și certitudine.

În relatarea pe care ulterior o va face Chilide lui Regulus, va spune :

— Cred că oricine, care l-ar vedea fără costumația, masca și sulemenelile sub care se deghizează ca să semene cu Zuni, ar avea exact aceeași impresie.

— Care anume ? întrebă curios Regulus.

— Știu și eu ? răspunse sclavul, căutarea îi adumbrea fața, de parcă s-ar fi retras într-un ungher mai

întunecat al somptuosului tablinium[21], o demnitate hieratică a gesturilor, a înfăţişării, dar nu una studiată, artificială, ca la arvalii[22] romani, ci firească.

— Aţi schimbat cîteva cuvinte ?

— Da, dar contrar obiceiului meu de a-i face pe oameni să vorbească, de a insista şi de a nu pleca pînă nu aflu ce vreau, acum îmi venea să fug cît mai departe, şi, dacă ai de gînd să mă favorizezi cu ceva, pe Hercule, că de data asta nu merit.

— Bine, bine, ştii că nu pleci cu mîna goală din casa mea, spune mai departe !

— Mi-a spus cel mai neaşteptat lucru : „Eşti un om care se teme." De ce ? Nu ştiu, dacă poţi să mă închipui pe mine bîlbîindu-mă şi negăsindu-mi cuvintele, am izbutit totuşi să zic, nu mă tem de nimic, deşi priveam tot timpul în spate să văd dacă apare Iunius, apoi, ce mai, nu-i suportam prezenţa, la care el : „Neadevărul" ; ştie limba latină, dar e clar că n-a vorbit-o, apoi trage vocalele în piept de parcă ar inspira aer. Ce o fi ? Scit ? German ?

— Sau dac ! conchide Regulus, acest om-burete, căci sînt în toate timpurile din aceştia care absorb actualitatea, informaţiile şi apoi, ca şi spongierii, le revarsă la cea mai mică atingere.

În privinţa prizonierilor[23], am vrut să discut cu Licinius Sura, mai înainte de a-i alege pentru lupte — motiv de a-i face o vizită. Pentru primele zile mă gîndisem la cîţiva — în afara gladiatorilor de profesie — dintre transfugii comuni. În programul pe care îl arătasem împăratului, nu pomenisem de provenienţa luptătorilor. Evitasem să-i mărturisesc şovăiala mea.

Mi se părea că nu e momentul să-i folosesc pe dacii captivi la lupte. Aşa cum îi cunoşteam, ştiam că asta reprezintă o jignire. Mai ştiam că cei mai mulţi dintre ei preferă moartea captivităţii.

Dispoziţia nereceptivă a gazdei m-a făcut să mă abat de la problema pentru care venisem. Am înţeles că aş fi greşit abordînd cu prea multă sinceritate o chestiune delicată în acest moment. Îmi ziceam că nici Sura nu are prea mare încredere în mine, cu toată atenţia pe care de atîtea ori mi-a acordat-o.

O impresie provocată poate şi de nesiguranţa mea în privinţa adopţiunii, pentru care împăratul nu se hotăra, mă făcea să-i forţez opinia, cu speranţa că îl va influenţa în favoarea mea pe marele său amic. Motiv pentru care am angajat discuţia pe alt făgaş, declarîndu-mă împotriva politicii de cucerire. Prilej pentru a-mi exprima îndoiala despre capacitatea împăraţilor următori de a menţine liniştea în provinciile de la marginea imperiului, cu atît mai dificil dacă urmaşul direct la cîrmă ar fi unul cu totul străin de problemele grave ale expansiunii..., în răsărit, ferindu-mă de aluzia directă la proiectata campanie cu parţii, dar şi aşa trimiterea la viitorul imediat era destul de transparentă... Nerăbdarea îmi luase precauţia.

— Ah, asta te preocupă, mă întrerupse el cu vădita satisfacţie de a descoperi un lucru bine ştiut. Apoi, ca să abată atenţia, mi-a citit scrisoarea lui Plinius, pe care o primise.

— Anostă, prea îngrijită, încărcată de fraze răscoapte şi recopiate, pentru a servi de mostră a genului, am spus repezit ; dincolo de pădurea cuvintelor aflarăm motivul : deşi este împotriva preocupărilor supranaturale, deşi este de părerea lui Homer, cel puţin în

ceea ce priveşte oniromancia, socotind că în orice vis nu trebuie să vezi altceva decît îndemnul de a-ţi apăra patria, dumnealui de două ori a văzut fantome. De aceea, îl întreabă pe eruditul Licinius Sura ce părere are despre aceste apariţii.

— Se contrazice. Şi nu e prima dată. Pe Regulus îl atacă pentru că-şi conduce procesele după horoscoape şi haruspicii, şi acum, poftim, se interesează de strigoi! spusei, în mod vădit iritat.

— Şi ce crezi că Plinius este singurul care se contrazice în privinţa asta? Mai sînt şi alţii care în for sînt tradiţionalişti, şi acasă, în cerc restrîns, cu amicii, sînt adepţii celor mai absurde credinţe şi obiceiuri barbare, preciză în mod vădit prost impresionat de pornirea mea răuvoitoare la adresa lui Plinius. Aşa că am tăcut, lăsînd să se interpună rumoarea de afară, continuă, în rafale, cînd mai intense, cînd mai slabe: aplauze furtunoase, rîsete, voci stridente sau groase.

— Rîsete şi aplauze, zgomotul cetăţii eterne, observă gazda mea.

— Da, romanii se distrează şi încă foarte bine, la jocuri, la lupte, se înfierbîntă, pariază, au o continuă preocupare. Obosesc, dorm bine!

— Nu ăsta este scopul? întrebă privindu-mă drept în faţă cu suspiciune.

— Dacă pînă şi isteţul de Pilade întîiul i-a spus-o lui August şi acesta a recunoscut-o, trebuie să fie adevărat.

— Dacă... vreodată vei îmbrăca purpura..., vei afla cît de important este pentru liniştea guvernării ca poporul să nu moară nici de plictiseală, nici de foame, spuse răspicat, cu gravitate, dar nu fără ironie la adresa mea. Zîmbetul subţire, privirea blîndă în care

desluşeam un fir de simpatie atenuau sfidarea cuvintelor sunînd ca un avertisment.

— Ştiu, ştiu, repetam, generozitatea imperială le oferă exact ceea ce „cupiditatea agitată" cere: „panem et circenses".[24]

— Juvenalis!, zise recunoscînd ultimele cuvinte, ne zugrăveşte în culori prea ţipătoare, dealtfel eu nu prea îi gust pe satirici!

— Nici eu, deşi admit că biciuind moravurile fac o lucrare de asanare morală, dar... prefer epopeea!

— Da?, se miră el, şi eu care credeam că optezi pentru Ovidius în dauna lui Vergilius! rîse scurt şi cu îngăduinţă.

— Nu întotdeauna realizările se află în acord cu preferinţele, faptele cu intenţiile, mărturisii cu prefăcută modestie, înţelegînd aluzia la încercările mele poetice, continuai, este cert că la noi, de la o vreme, înfloreşte literatura satirică. M-am întrebat de ce. Poate pentru că... inter arma silent musae!

— Acum templul lui Ianus are porţile zăvorîte, — îl urmăream, pe faţă i se aşezase o serenitate vag umbrită, gîndurile îl purtau departe — apoi reluă: Ianus, bătrînul rege legendar al Latiumului era zeul Romei şi... Roma sublimei antichităţi avea două feţe: cu una privea înainte, cu alta înapoi, dar oriunde ar fi privit vedea acelaşi lucru: numai victorii!

— Şi astăzi facem războaie, sîntem învingători, iar pax romana este numai pacea dintre două războaie, totuşi... spiritul gloriei, al glorificării ne lipseşte... poate pentru asta nu se mai scriu epopei, spusei prins de această explicaţie.

— Posibil, dar pentru că revii la acelaşi punct, aş vrea să înţelegi că nu întotdeauna cuceririle decurg numai din voinţa conducătorilor de oşti. Producţia în-

săşi duce la dezvoltarea comerţului, ceea ce face ca micile state producătoare de mărfuri să iasă din izolare, să pătrundă în circuit mai larg, de unde şi necesitatea comerţului pe scară întinsă, de aici şi pînă la angrenarea acestora într-un singur stat centralizat nu mai este mult.

— Sînt mai multe verigi, de la nevoile comerciale ale statelor izolate şi pînă la politica de agresiune, apoi mai sînt şi alte situaţii. Ca întotdeauna, o generalizare nu cuprinde toate cazurile particulare. Participarea la o idee ia aspecte diverse, intervin contradicţii, abateri, excepţii, ziceam încercînd a-l corecta pe Platon cu Heraclit...

— Te gîndeşti la războaiele dacice?

— Nu, nu exact, cred că...

— Ai uitat că aceşti barbari constituiau o primejdie, că graniţele şi castrele legiunilor de la Danubius trebuiau apărate? mi-o tăie el cu iritare. Dacă Burebista nu ar fi dus o politică ostilă nouă, sprijinind pe oricine şi orice ne aducea un prejudiciu, nici Cezar n-ar fi intenţionat să pornească război. Ai uitat tratatul ruşinos pentru noi încheiat de Domitianus, ai uitat nesupunerea, încălcările pe cît de şirete pe atît de primejdioase ale regelui Decebal, ai uitat că a împins cutezanţa pînă la acel proiect odios de a suprima viaţa „celui mai bun dintre principi"? spuse pe un ton iritat, greu stăpînindu-şi indignarea.

— Nu, n-am uitat nimic din toate astea. Cunosc foarte bine istoria acestor ostilităţi. Nici n-aş afirma că singura cauză a războaielor dacice ar fi fost aurul, metalele acelui pămînt.

— Nu te poţi împiedica de la insinuări? De ce nu vă înţelegeţi? Nu-l admiri chiar deloc?

— O, da, în Dacia l-am admirat, pentru că este imposibil să lupţi sub comanda lui fără a-i recunoaşte superioritatea, mărturisii, căci pricepusem aluzia la relaţiile mele cu împăratul, divergenţele dintre noi provenind din firea noastră deosebită.

— Aşadar, acolo l-ai admirat! Te-a uimit, nu este aşa? Tot atît de mult cît dacii? Sau mai mult? întrebă cu maliţiozitate.

— Desigur, temeritatea dacilor ne-a surprins pe toţi. Împăratul însuşi în alocuţiunea către armată a afirmat că sînt greu de înfruntat fiind „cei mai belicoşi din toate neamurile", „mergînd la moarte mai veseli decît ar merge la orice altă călătorie".[25]

— Explicabil, dacă nu cred în moarte, închipuindu-şi că „schimbă doar locuinţa", spuse cu răceală, chiar dispreţ, unde nu-şi avea loc nici cel mai vag interes, vanae superstitiae barbarae!

Se lăsă un gol între noi. Ca întotdeauna tăcerea ce urmează unei discuţii în contradictoriu rămîne singura punte de legătură între partenerii dezbinaţi de rănile cuvintelor.

— Ştii ce mă gîndesc acum? începu după un răstimp, dacă îi admiri atît de mult şi pe învingători... şi pe învinşi, înseamnă că nu eşti străin de... acel spirit de glorificare, a cărui absenţă o deplîngi. Şi, dacă am înţeles eu bine, acesta ar fi motivul pentru care nu se mai scriu epopei?

— Da, spusei precizîndu-mi ideea, epopeea, poemul epic izvorăsc din admiraţie... evenimentele, personajele deşi reale strălucesc — splendunt — pînă la incredibil, fabulos. La Homer, intervenţia zeilor, favorabilă sau nefavorabilă, miraculosul aşadar, devin în această lumină pretext al desfăşurării eroilor sublimi.

— Atunci de ce nu încerci să scrii despre războaiele dacice? Aşa ceva ar fi pe placul împăratului nostru, cu atît mai mult cu cît autorul ar fi un martor ocular, distins comandant de legiune, rudă a sa şi de sînge şi prin alianţă, zise scrutîndu-mă pentru a vedea efectul acestui îndemn, apoi, şovăi bunul Licinius, asta ar împăca..., vreau să spun ar rezolva poate şi cealaltă problemă...

Ştiam la ce se referă, aşa că i-am mărturisit:

— Într-adevăr, subiectul, personajele mă ispitesc, gîndind că, în sfîrşit, a sosit momentul să-i pomenesc despre prizonieri.

Ceea ce n-am apucat să fac, conversaţia abătîndu-se spre alt făgaş. De afară ne parveni un vacarm asurzitor. Ne îndreptarăm spre fereastra de curînd cloazonată cu lapis specularis.

Grupuri mari se îmbulzeau într-un singur loc, auzeam strigăte, dar cuvintele nu le desluşeam. Apoi, din mulţime, luat pe sus şi ridicat deasupra capetelor celorlalţi, un personaj purtînd o mască grosolană ale cărei trăsături nu le distingeam. Licinius recunoscu de îndată înfăţişarea unui preot isiac.

Gazda mea căzu pe gînduri. Îl observam: chipul brusc îmbătrînit, colţurile gurii lăsate în jos, o cută adîncă îi apăruse între sprîncene. Mă întrebam ce-l tulburase deodată, cînd îl auzii:

— Nu înţeleg. Ce se petrece? De ce?

— Ce anume? întrebai după un răstimp.

— Cultele astea orientale cîştigă din ce în ce mai mulţi adepţi. De ce religia tradiţională nu-şi mai găseşte drum spre inimile oamenilor? De două secole se infiltrează la Roma, împăraţii înşişi le-au sprijinit, le-au înălţat templele. Pe Jupiter, că augustul nostru stăpîn n-ar face aşa ceva, cu toate că liberal fiind le

îngăduie. Poţi să-mi spui ce oferă mai mult Cybele, Mithra? Isis sau Hadad? Ştiu că eşti..., îşi căuta cuvîntul pentru a nu mă jigni, atras, în sfîrşit, versat în asemenea probleme. Poţi să mă lămureşti?

— Să încerc, spusei foarte calm. Poate că le dă o explicaţie asupra lumii, reguli de conduită, poate o certitudine, mă prefăceam că dibui. Aceste culte cu zeii lor care se nasc, suferă, mor — ca toţi oamenii, indiferent de rang —, dar renasc, le făgăduiesc salvarea, adăugai repezit, dîndu-mi seama cît de mult îl surprind.

— Ce? Cum ai spus? Salvarea? Salus? ridicase tonul, dar ce, sînt bolnavi? De ce au nevoie romanii, stăpînii lumii, de aşa ceva?

— Nu, nu în trup sînt bolnavi, şi apoi... în imperiul roman nu sînt numai romani, mai sînt şi alte neamuri...

— Ne întoarcem de unde am plecat, spuse cu amărăciune, destul, nu înţeleg şi refuz să cred... toate astea... Făcu un gest rotit cu dreapta deja străbătută de vene îngroşate, indicînd tot ce este în afara bătrînei sale case.

Uşa deschisă comunică printr-un peristil cu parcul. Chiparoşii se clatină foarte uşor, luaţi de un vînt subţire, cîteva frunze plutesc stinghere în aer, lent, ademenitor, amînîndu-şi căderea. Ultima vizită i-o făcusem toamna tîrziu, ne plimbasem pe alei strivind sub paşii noştri frunzele uscate al căror foşnet sec parcă îmi stăruie în urechi. Nu-mi mai aminteam despre ce vorbisem atunci, dar părerea unei înţelegeri îmi rămăsese ca imaginea unui zbor de pasăre ucisă. Acum, căldura şi razele soarelui ajuns la apogeu pătrund în micul tablinium, valuri de pînză diafană destrămîndu-se la orice atingere. Ne-am retras în ungherul cel mai întunecat, fiecare în dispoziţii diferite.

Nu mă simt deloc tulburat ca Licinius, pentru motivul că viitorul prea îndepărtat nu mă preocupă. Nici trecutul nu mă sufocă de regrete, nostalgii. Altceva mă roade: ce curs va lua viața mea în acest amurg de glorii? Dacă voi rămîne, ca omul din fața mea, un simplu, respectabil slujitor al imperiului, mă rog și arhonte de Atena, ceea ce sînt acum. Prea puțin pentru mine, împătimitul de orice, pregătit să risipesc ce abia am adunat, să uit tocmai ceea ce am adorat pentru aceeași iubire, manifestare a eternei frumuseți.

Într-adevăr, prea puțin pentru mine, care visez să răspîndesc în toate colțurile lumii desăvîrșirea artei helene. O doresc atît de mult încît mă și văd cutreierînd imperiul în lung și în lat, construind orașe, drumuri, temple, monumente, reînviind zeiasca măsură, armonia formelor.

III

Străzile se pustiiseră, dar urmele forfotei din zorii zilei se păstrează cu prisosinţă, nu numai în atmosfera încărcată a locurilor unde agitaţia mulţimilor abia s-a potolit. Peste tot pe unde au trecut locuitorii permanenţi sau numai acei pelerini — de toată viaţa, ori numai pentru cîteva zile şi ceasuri — au lăsat resturi, gunoaie, obiecte pierdute, tarabe strînse în pripă, pe jumătate, prost păzite de cîte un copil căruia nu-i arde de o treabă atît de serioasă.

Sfori, cuie, feştile arse, bucăţi de cîrnaţi, carne friptă, pîine, chiar podoabe ieftine, strivite, pierdute, par vii, mişcătoare, devorînd privirile pe care le atrag. Un mesaj scris într-un limbaj primitiv, povestind despre viaţa tumultuoasă a cetăţii? Şi o scenă dezertată de prezenţa actorilor transmiţînd chemarea la spectacolul ce urmează, făgăduieşte, aţîţă curiozitatea adaugă speranţe aşteptării.

Numai în preajma intrărilor la Amfiteatrul Flavian pe via Labicana, se văd pîlcuri dese de oameni aşteptînd, deloc fără rost, întrucît chiar cei ce nu au tessere[1] de intrare tot ajung să se strecoare înăuntru, nu mult după începerea luptelor, atunci cînd vigilenţa

paznicilor este slăbită, atenția fiindu-le captată numai de zgomotele care parvin din arenă. Ceva mai tîrziu, chiar oamenii de la intrare își găsesc un loc de unde pot privi fără să fie văzuți, atunci toată gloata fără bilete, în taină și aproximativă tăcere, pătrunde pe culoarele dintre gradene.

Indiferent la pitorescul străzilor, surd la chemările copiilor sau femeilor, pe care negustorii mai lacomi de cîștig i-au lăsat să vîndă, în continuare, la tarabele lor, în timp ce ei înșiși s-au dus la spectacole, Dorses-Zuni străbate străzile, pentru a ajunge la casa libertului[2] Gaddes. Primise invitația prin Iunius, nu fără riscul de a fi descoperit de istețul Chilide, care îl urmărise, după cum am relatat. Socotind că acesta din urmă își pierduse răbdarea, Iunius, alias Panniculus, se întorsese acasă, pentru a-i transmite stăpînului cuvîntul lui Gaddes. De fapt, tînărul se și grăbea, căci se apropia ora cînd trebuia s-o aștepte pe Philis.

Întîlnirea cu Chilide s-a produs totuși în fața casei, în ciuda măsurilor de prevedere. Perseverentul sclav n-a aflat nimic de la băiat, dar interesul fiindu-i stimulat a hotărît să dezlege enigma. De asemenea, convorbirea cu Regulus i-a mai furnizat un element, deocamdată îndoielnic, dar oricum de urmat. Păcat că răbdarea, insistența nu și le-a pus în slujba unei acțiuni mai serioase pentru el însuși, zice, doar dacă n-ai considera că acumularea de sesterți este ca atare. În orice caz, grecul și-a asumat nu răspunderea, căci habar nu are de asta, ci misiunea de a face legătura între personajele aflate în cauză.

Dorses își vede de drumul său; ajuns la Porta Capena se angajează pe via Latina. În fața casei lui Dentatus este înfipt un cipres, în poartă, semn că aici se pregătesc funeraliile unui membru al familiei. În umbra

reală și simbolică a coniferului, apare întunecatul la față Chilide. Rîde zgomotos de unul singur, cam fără rost. Pare foarte satisfăcut căci l-a urmărit pe falsul vraci tocmai din fața locuinței lui Zuni. Dorses îi aruncă o privire, firesc zăbovită de nedorita apariție a urmăritorului.

Dintr-un salt, șiretul sclav se apropie, îi aține calea, chicotește, gesticulează, în cele din urmă îi întinde un minuscul sul. Cinstitul Dorses nu se preface. Nu știe, deși împrejurarea, situația lui l-ar obliga la disimulare, la suspiciune. Ar fi trebuit să-i ceară o lămurire, să se arate cel puțin mirat, dar nu, el ia sulul, mulțumește și trece mai departe, fără să-și dea seama că acceptînd mesajul își trădează identitatea — pe a sa proprie sau pe aceea propusă de expeditorul misivei. Orice roman cu oarecare instrucție și-ar fi dat seama după calitatea papirusului că o asemenea foaie nu poate proveni decît din cancelaria imperială unde se folosește această charta augusta, sau, în sfîrșit, de la un personaj avînd legături cu numitul oficiu.

Chilide dispare precum a venit; nici un trecător nu se mai arată, din depărtare se aud sunetele unor instrumente de muzică, alternînd cu tăcerile mai frecvente.

Casa lui Gaddes pare liniștită, apoi deodată izbucnesc rîsete, voci de femei. Dorses străbate o alee străjuită de două șiruri de platani. Este întîmpinat de un sclav etiopian, tuciuriu și atletic, și întrebat pe cine caută și cine este. Răspunde numai la prima întrebare, i se răspunde că stăpînul nu este acasă.

Hotărît să-l aștepte pe Gaddes, în pofida rezistenței sclavului, pătrunde în peristilul, avînd în mijloc un bazin patrulater, străjuit de o arhaică statuie a lui Bacchus. Dincolo de coloanele a căror proporție nu

este tocmai cea canonică, altfel împrejmuind mica grădină bine îngrijită și plantată cu trandafiri și tufe de rozmarin, cîteva tinere femei ies din interiorul clădirii, apoi se retrag zgomotoase la vederea lui Dorses.

Ceva mai tîrziu, își face apariția și frumoasa Philis, îmbrăcată într-o stolă [3] liliachie, brațele împodobite cu zornăitoare brățări egiptiene, avînd însemne solare. Dealtfel, cu acestea se împodobește numai în casă, în cerc intim, atenție delicată la adresa primei femei care le-a purtat, soție sau iubită, a lui Gaddes, din perioada anterioară captivității, pe cînd era negustor în Alexandria.

Înfățișarea vizitatorului îi impune, astfel că, fără să șovăie, ca o stăpînă a casei, îl poftește în tablinium, pentru a-l aștepta pe sirian, care trebuie să sosească din clipă în clipă. Trec printr-un atrium, deosebit de cele romane tradiționale prin absența statuilor strămoșilor. Pe locul acestora, un piedestal cu încrustații de fildeș și ghirlande aurite, pe care se află un grup statuar, compus din : statuia zeiței Astarte [4] în lacrămi, șezînd și avînd pe chip întipărită expresia unei covîrșitoare suferințe ; ceva mai îndărăt, pe aceeași stîncă informă, apare Adonis, cu lancea în mînă, aproape și în față, un amenințător urs. O lucernă luminează întreg grupul conturîndu-l, ca o ramă un tablou ; anemone roșii, floarea predilectă a zeului iubit, sînt risipite peste tot, în jur.

Philis se arată binevoitoare și politicoasă, dar prevenitoare la adresa stăpînului casei, căci îl informează pe oaspe că Gaddes se întoarce numai pentru a se pregăti cum se cuvine pentru ospăț și că are foarte puțin timp la dispoziție. De cîteva ori este silită să ridice tonul, să repete unele cuvinte, pentru că din triclinium parvin de tot atîtea ori sunetele flautelor

și cimbalelor, precum și o voce bărbătească neobișnuit de groasă și puternică, aparținînd unui personaj care îi strunește pe cîntăreți, indicîndu-le cum să cînte un pasaj sau altul.

În trecere, observă luxul căutat al mobilelor, ba chiar unele sînt de-a dreptul pretențioase, cum este acel pat din lemn exotic, ale cărui fibre șerpuitoare scînteiază, în reflexe policrome, ca penajul de păun. Cînd Plinius vizitase casa, libertul nu achiziționase încă acest prețios lectus pavoninus, de șase persoane; dar chiar dacă l-ar fi avut tot nu i l-ar fi arătat, pînă într-atît îl respectă pe fostul stăpîn și, în afară de asta, o piesă atît de magnifică nu se găsește în nici una din cele două case ale faimosului retor, și amic al divinului împărat, gîndește Gaddes.

Acum, pe neprețuitul pat stă un bărbat între două vîrste. Este posesorul vocii joase cu un timbru particular de neplăcut. Fiecare cuvînt pronunțat pare însoțit de un hîrîit prelung. Bine că în arta lui n-o folosește, mimul Pylade al doilea — el este remarcabilul personaj — poate exprima orice pe lumea asta numai cu expresia feței, a mîinilor, a gesturilor, a mișcărilor, fără să pronunțe măcar un singur cuvînt, știe să se facă înțeles, admirat, iubit chiar de divinul împărat. În preajmă-i gînguresc sfioase, chiar emoționate de apropierea reputatului artist cîntărețele siriene. Iată că fetele a căror obinșuită dezinvoltură este denumită de matroanele severe nerușinare sînt acum timide. Cîntă prost, chiar fals, iar frumusețea lor îi pare celebrului mim tot atît de fadă ca ceaiul de mușețel. Dar ce, este puțin lucru să pregătești un asemenea divertisment cu acest favorit al muzelor și al celui mai bun dintre împărați, care prin contribuția lor se va destinde uitînd de sîngerosul război dacic?

În tablinium, unde Philis l-a instalat pe Dorses, se găseşte o mică bibliotecă, sulurile şi volumele frumos rînduite şi, pentru atmosferă, cîteva stau chiar pe masă, parcă aşteptîndu-şi lectorul.

Nu trece mult şi Gaddes se întoarce acasă, dar încă nu se poate ocupa de vizitator, căci tocmai au sosit şi sclavii, care cară amforele cu Falern, i le încredinţează etiopianului, care este şi un fel de villicus[5], ca să le transporte către seară unde ştie. Aici nu prea se pronunţă nume şi adrese decît în mare taină şi după un catastif secret, ţinut în gheridonul de bronz, din tablinium. El se abate mai întîi în triclinium[6], unde bea însetat un ciat de vin, binemeritat după atîta trudă. Îl salută apoi cu respect pe Pylade, care l-a scos din încurcătură, primind să organizeze spectacolul şi să repete cu cîntăreţele, oferindu-şi chiar participarea; le alintă discret pe ambubaiae[7], străduindu-se să fie cît mai patern cu putinţă, fără să reuşească.

Philis îl sustrage acestei nevinovate plăceri, comunicîndu-i că este aşteptat de un personaj ciudat:

— Judecînd după veşmînt n-ar fi trebuit să-l aduc în tablinium, căci pare un mic negustor ambulant, dar după statură şi purtări cu totul altceva, aşa că m-am gîndit că o fi travestit, cine ştie din ce pricini.

— Vom vedea dacă ai procedat bine sau rău, îi curmă Gaddes explicaţiile.

Philis se încruntă, îmbinîndu-şi sprîncenele, gravitatea nu i se potriveşte, dar tot seducătoare este: dulce şi caraghioasă, ca acum cînd meditează la dificultăţile unei decizii în viaţă: niciodată nu poţi să ştii de la început, adică mai înainte de a acţiona, dacă ceea ce faci este bine sau rău, nu ştii cum iese. Şi continuă, doar pentru sine, dacă acest bărbat inteligent

nu știe, cum o să știe ea! Apoi ducîndu-și degetul mic, cu unghia lăcuită în roșu, la buze, își zice, nu, inteligent este Regulus, acesta este destoinic de vreme ce din nimic a făcut avere. Ajunge la concluzia că ignoranța este mama tuturor relelor, dar după Socrate. Gaddes o admiră, o adoră chiar așa, serioasă, gînditoare, o sărută, o ia în brațe. Întîrzie.

— O fi un dropacist sau un vraci ?, întreabă Philis zornăindu-și brățările.

— Vom vedea, zice Gaddes, deși știe cine este vizitatorul care o intrigă pe iubita lui. Intenționat zăbovește așadar.

La vederea lui Dorses, sirianul arată o bucurie rece, vătămată. Bate din palme, asmute gloata de sclavi, îl îmbie pe oaspe să bea, îl poftește, îl tratează ceremonios, își manifestă surpriza:

— Ia te uită cine mă vizitează! Fiul regelui Diegis! [8]

— Tatăl meu nu a fost rege!

— Oare nu a fost încoronat de împăratul Romei?

— Acela a fost un falsificator de victorii, vrînd cu tot prețul să pară învingător, atunci cînd dimpotrivă fusese învins și, ca să se împăuneze cu gloria pe care n-o avusese, îngăduindu-și, ca un tiran fără lege ce era, să batjocorească pe solul unui mare rege. O știi prea bine, tu, care ai luptat cînd alături de noi, cînd împotriva noastră.

— Un oaspe care își insultă gazda ce merită?

— Dacă ceea ce spune este adevărat, vina o poartă cel ce a făptuit, nu cel ce vorbește despre fapta nelegiuită. Nu trebuie să uiți: tatăl meu nu a fost un uzurpator și nici regele nostru nu este regele care să fie uzurpat.

— Nu a fost, îl corectează Gaddes, şi apoi, e simplu, am preferat să fiu sclavul vostru decît prizonierul vostru, ştii bine de ce!

— Nu întotdeauna cel ce-şi alege soarta este demn de alegerea făcută!

— Ei, acum lucrurile s-au lămurit! Se opreşte, aşteaptă răspuns, o vorbă, o confirmare, cum celălalt păstrează tăcerea, continuă: Este un privilegiu să aparţii unui mare imperiu sau... nu eşti de aceeaşi părere? întreabă cu suspiciune.

— Dacă aş fi, m-aş numi trădător!

— Te priveşte. Bea din acest vin, îl îndeamnă Gaddes, dar îndată observă refuzul vizitatorului, contrariat că ar fi voit să-i cîştige bunăvoinţa pentru a afla cîte ceva de la dac, adăugă, uitasem că te hrăneşti numai cu lapte, miere şi pîine[9].

— Cînd am, cînd nu, mă mulţumesc şi cu apă.

— N-ai decît! Ce te aduce la mine?

— Nu te preface, m-ai convocat, urmă prizonierul, uşor nesigur de ultimul cuvînt.

— Aşa este, am vrut să te văd. Nu mă crezi? Şi totuşi e adevărat, măcar în parte, preciză rîzînd cam fără voie, ei bine, te-am chemat, vrea să vă întîlniţi mîine, după ora a şaptea a zilei... Ai înţeles cine.

— Da. Unde?

— Tot aici, în acest modest tablinium, indicînd cu un gest vag mobilele, încăperea, în ansamblu, care nu arătau chiar atît de „modeste", mîine nu vom avea ocazia să ne vedem, la ora indicată, pentru că eu voi lipsi de acasă, aşa cum mi s-a cerut, completează, regretînd ultima lămurire. Făcu o pauză. Îşi bea vinul, este chiar însetat, sau numai pentru a cîştiga timp, continuă: Avînd în vedere rolul meu, în sfîrşit, să-i

zic de legătură, m-am gîndit că este preferabil... ca să nu comit vreo greşeală, vreo indiscreţie, care mi-ar scăpa fără voie, cu cea mai bună intenţie, necunoscînd unele amănunte, se încurcă Gaddes, da, m-am gîndit că ar fi preferabil să stăm puţin de vorbă.

— Nu, nu înţeleg! Despre ce să vorbim?

— Am auzit că te cam învîrteşti pe la scările gemonice[10] în puterea nopţii..., ba chiar că în for, într-un loc anume, ai săpat o groapă...

— Nu te priveşte. Nu-ţi recunosc dreptul de a mă cerceta, spuse răspicat Dorses, încruntîndu-se. Cine ţi-a spus s-a înşelat. Minte, nu e adevărat.

— Abraemus, ostaşul de pază, un erou, a luptat şi în Moesia, nu minte. Îmi este rudă bună, din partea tatălui meu. Ce ai de spus?

— Răspunsul ţi l-am dat!

Libertul a rămas singur. Dorses plecase şi nu încercase să-l reţină. Fusese luat prin surprindere, convins că pînă la urmă îndîrjitul vizitator o să vorbească, mai exact o să se prindă în cursă. „Acestui captiv îi datorez viaţa", îşi spune Gaddes. „Cine mă va socoti nerecunoscător? Nimeni! Şi apoi acest... salvator al meu mă dispreţuieşte pînă într-atît încît nici nu-i trece prin cap că aş fi capabil de asemenea sentimente, inutile, avînd în vedere situaţia de acum a fiecăruia dintre noi doi."

Gaddes fusese în tinereţe ostaş într-o cohortă siriană, calitate în care luptase în Moesia sub Domiţian. Libertul mai luase parte şi la luptele de la Tapae, unde fusese „foarte grav rănit", zice el. Nu aceeaşi este şi părerea „salvatorului", adică a lui Dorses, care îl găsise „mai mult inanimat decît viu", undeva, în apropierea fluviului. Rana de la braţ nu era chiar atît de gravă, ca să-i justifice starea de slăbiciune în care

se aflase, deşi pierduse sînge. Se adăugase foamea şi setea la care fusese silit, zile de-a rîndul, căci, bănuieşte Dorses, fugise din tabăra romană sau se rătăcise şi... nu mai făcuse nici o încercare de întoarcere. Cunoscîndu-l pe sirian şi avînd în vedere că dacul Dorses este şi vraci tămăduitor, priceput cu deosebire în vătămările provocate de arme sau de rigorile războiului, presupunerea pare demnă de crezut.

Cu atît mai credibilă cu cît ulterior, după ce s-a restabilit, a făcut pe iscoada în favoarea dacilor. Pentru serviciile aduse în dauna armatei din care provenea, dorinţa lui de a nu fi considerat prizonier ci sclav a fost respectată. La propria-i cerere şi tot ca răsplată, fusese vîndut apoi inginerului Iulianus Marcellus, care, împreună cu alţi meşteri constructori, lucrase la drumuri în apropiere de Sarmizegetusa, conform Tratatului din 89. Tîrziu după terminarea lucrărilor, inginerul întors în patrie îşi adusese şi sclavul sirian. Ştiind să se facă apreciat, intervenind din proprie iniţiativă exact acolo unde este nevoie, cu dibăcie şi inteligenţă — vezi chiar şiretenie — Gaddes ajunse să fie disputat de două respectabile matroane, una fiind soţia lui Iulianus, Martia, iar cealaltă, prietena sa bună, Calpurnia, soţia lui Plinius. Cîştigă bineînţeles aceasta din urmă, din condescendenţă, pentru preavestitul retor şi amic al împăratului. Mai sînt două amănunte care completează povestea libertului. Primul: banii pe care Dorses i-a luat de la inginerul roman i-au revenit tot lui Gaddes, care în acest mod se autovînduse. Primise contravaloarea sa, nişte tetradrahme de argint thasiene din cele emise către sfîrşitul secolului doi î.e.n. Una din acestea se află acum expusă pe etajera de marmură, din acelaşi tablinium, unde toc-

mai a avut loc întîlnirea pomenită. Pe reversul monezii se află imaginea lui Heracle, cu măciuca și pielea leului din Nemeea, pe care tocmai l-a doborît. Gaddes o privește acum cu nostalgie, pentru anii săi tineri, acum duși. Al doilea amănunt privește călătoria sa în Alexandria, cu învoirea stăpînului; urmează aventura amoroasă cu o libiană, văduva unui bogat negustor portuar, proprietarul unei prospere locante, care, în amintirea autovînzării sale, avea scris pe firma roșie „La leul din Nemeea". După care survenise moartea misterioasă a femeii, dezastrul financiar, întoarcerea sclavului risipitor la stăpînul și liberal și înțelegător, adică la Plinius, care în loc de orice altă pedeapsă îl răsplăti dezrobindu-l.

Din peristil [11], îi parvin glasuri bărbătești. Trezit din reveria amintirilor nu poate distinge cine este oaspele pe care etiopianul îl împiedică să intre în casă — întotdeauna îl apăra de musafiri nedoriți, cu atît mai mult acum cînd nu-și vede capul de treburi.

Afară îl găsește pe Chilide furios, strigînd la sclavul etiopian că el este cel mai bun prieten al stăpînului acestei case și crede că sirianul nu și-o fi pierdut mințile să nu-l primească, „tocmai acum cînd ați adus atîtea amfore cu vin".

Gaddes, într-adevăr, se bucură la vederea acestui hîtru, care are întotdeauna o vorbă de duh pe buze și care îl înveselește, oricît de negre i-ar fi gîndurile. Dealtfel, nu-și poate refuza desfătarea de a petrece cîteva clipe cu acest vechi prieten.

— Nu-l certa prea rău, i se adresează împăciuitor sirianul lui Chilide, iar sclavului îi cere să le aducă un crater ca să încerce Falernul lui Lurcus. „Să nu fie prea plin căci înainte de cină noi nu bem", și face un semn cu ochiul bunului său prieten.

Întrevederea decurge în modul cel mai amical cu putinţă. Apoi, deodată Chilide întreabă:

— Cine este falsul Zuni care a stat la tine o oră întreagă?

— Eu, unul, abia am venit şi, dacă a stat o oră, înseamnă că m-a aşteptat, iar cînd m-a găsit l-am făcut să înţeleagă că a greşit adresa. Nu-l cunosc! răspunde pripit amfitrionul.

— Ah, cum ştii să minţi de bine! Mă încerci! Aşadar, recunoşti că nu este chiar Zuni, deşi îi poartă toga şi la chip se spoieşte ca să-i semene. Ori nici pe Zuni nu-l cunoşti?

— Nu recunosc nimic, zice şi îi toarnă pocalul plin.

— N-ai negat cînd am spus falsul Zuni!

— Apoi tu stăpîneşti atît de bine arta oratoriei, încît eşti convingător, orice ai spune, nu-i rămîne omului decît să te aprobe, parcă poate cineva să te contrazică? Nu, asta, niciodată! rîde, se îneacă, tuşeşte.

— Aşadar, admiţi! conchide abil grecul.

— Admit, ce?

— Că un altul se ascunde sub haina lui Zuni.

— Cine? întreabă gazda imitînd oarecum un gest al prietenului său, scuturînd dreapta.

Izbucnesc în rîs amîndoi odată. Rîd. Ştiu ei de ce. Rîs sec: mingi de lemn, de multe varii mărimi. Cea mai mare cît mapamondul lui Strabon, cea mai mică abia mai răsărită decît o măslină de Picenum nemurată. Da, în orice caz, toate — şi sînt puzderie — din lemn de tufan uscat bine, goale, goale pe dinăuntru, lovindu-se unele de altele, ciocnindu-se neîncetat şi aveţi gata în urechi rîsul combinat al celor doi amici. Mărunt, sec, repetat, irecuperabil pătrunde în triclinium. Aici, Pilade sare în sus de parcă l-ar fi stropit cu apă de izvor un băiat glumeţ şi frumos — se în-

țelege — așa ca Iunius. Fetele chicotesc, tresaltă din trup, din obișnuință, din sîni, din profesie, din vocație, din plete sau peruci, blonde, roșcate, germane, ele știu de unde le-or fi cumpărat, iar Philis, fluturîndu-și cutele vaporoasei stole, merge să vadă ce se petrece în tablinium. Pe firul rîsului merge, „ia te uită, zice, cine altul decît dragul de Chilide putea să-l înveselească pe scumpul meu, ha, ha, ha".

Ei, și acum alte sunete!

Grecul rîde subțire, trupul țeapăn, lasă lacrămile să-i curgă pe obraji, din cînd în cînd dă din picioare, sandalele, cu ce drac de talpă or fi avînd, plesnesc pavimentul, pînă îl bufnesc, îl duduie; sirianul rîde gros, înfundat, burta, în sus, în jos, zice Chilide, s-a îngrășat, o duce bine, se îndoapă cu fazani, cu dropii, bea Falern, de la retorul cel optimist, bogat și prieten al divinului; pe zei, noroc a avut să dea peste un liberal ca ăsta, dar vezi, tu, amice, astă veselie ironică, vorba ceea a lui Horatius, italum accetum, nu te iartă... înseamnă că faci, vrei nu vrei, o mărturisire. Philis zice „rîsul e contagios, dar eu, vai de mine, n-am timp, trebuie să repet, cînt prost, mizerabil. Pilade s-a supărat, s-a încruntat atît de rău... încît și-a pierdut o sprînceană. Cealaltă de revoltă, de protest, la acest vehement atac al artei stă gata să-i cadă, ce mai, că deja îi acoperă o pleoapă..." Ha, ha, ha, și dă-i și rîzi.

Philis rîde rotunjor, rostogolit, — voce caldă, melodioasă —, perlat, legatto. Rîd toți trei. Ce mai rîs! Homeric?

Flecăreala, buna dispoziție continuă, stimulate de vinul cel gros, încă neîndoit cu apă din apeductele celui mai bun dintre împărați.

Philis a plecat. I-a lăsat. Atmosfera este mai potrivită destăinuirilor, dar Gaddes:

— Mi-o fi favorabil, este isteţ, simpatic, dar ce-ştiu eu în ce ape tulburi pescuieşte, zice.

— Uite ce este, amice, un secret care nu e al meu nu pot să ţi-l divulg. Eşti de acord, nu? Aşa e cinstit, în nici un caz, pînă cînd nu-l întreb pe acela care are interes să-l păstreze.

— Da, da..., de cînd o fi purtînd Gaddes grijă cinstei, oricum e o făgăduială de care am să ţin seama, spune dezamăgit, riscă totuşi: nici dacă ţi l-aş cumpăra... secretul ăsta?

— Mehercule, mă ispiteşti! Ia să auzim care îţi este plata?

— Apoi, cele asemenea cu asemenea se socotesc, am de vînzare un alt secret!

— Ah, face nemulţumit sirianul.

Chilide îşi bea pînă la fund pocalul şi, în timp ce se retrage, condus bineînţeles de gazdă:

— Să ştii că aştept azi, mîine, tu mă vei chema, poate... acum plec să dau cu nasul pe la lupte, nu mă omor după ele, prefer cursele, dar vreau să văd ce se petrece acolo... ai aflat nu?

— Ce? întrebă Gaddes, bănuitor.

— Vin la rînd invincibilul Severus şi un dac cu faimă cumplită!

— Ştiu, dar nu astăzi!

— De plecat tot plec... m-am dus...

Cei doi prieteni se despart în cea mai calmă dispoziţie, amîndoi avînd convingerea că s-ar putea să-şi fie de folos unul altuia. Sirianul este acum nerăbdător să ajungă la lupte. Cum de uitase de ele? Doar pentru asta s-a amînat ospăţul!

...În ziua a treia a Serbărilor, Plinius oferă un ospăț la vila lui, de la Laurentum, și m-a rugat, în felul lui excesiv, mieros, să mă ocup de organizarea spectacolului, crezînd cu stupiditate că este în asentimentul împăratului, aducînd astfel un omagiu culturii mele artistice, mie personal și familiei imperiale, din care își închipuie că fac parte trup și suflet. Am acceptat, fără entuziasm, cu oarecare rezervă, dar la rîndu-mi i-am încredințat această îndatorire lui Pilade, pe care l-am făcut fericit, avînd și asentimentul marelui său protector. Cred că se va achita cît se poate de bine, pentru că este totuși un artist, numai dacă nu va cădea în brațele unei ispite vii. Pentru convocarea fetelor și organizarea materială, l-am solicitat pe îndatoritorul și atoatefăcătorul Gaddes. Lucrurile se află deci pe mîini bune. Mi-am rezervat totuși surpriza, de care n-am pomenit încă nimănui, cu excepția lui Phlegon, care a transcris scenele și dialogurile. Nu vreau să fie jucate, motiv pentru care nu am recurs la actori.

Am fost și generos, ocupîndu-mă de gazdă, căruia i-am recomandat să se odihnească. Pare extenuat, studiază zi și noapte, nu-și acordă decît prea puține ore de repaus. Este o curiozitate ce cantitate de texte înghite și totuși cît de lipsit de fantezie, de monoton și convențional rămîne. Îl prefer pe acela care nu se ocupă de literatură, filozofie sau arte, dar ceea ce face, adică războiul, îl face mai bine decît oricare altul. Mă contrazic, dar adversitatea dintre mine și tutorele meu vine din neîncrederea lui, pe care nu pierde nici o ocazie să mi-o arate. Dacă m-ar admite cu toate defectele mele, l-aș admira fără rezerve. Pot să jur ? Nu.

Azi-dimineață, Phlegon[12] *m-a întrebat : „Ce titlu dăm dialogului în curs de elaborare" și pe care el l-a copiat în parte. Cu gîndul neîmplinit, am răspuns „Cap-*

tivii", deocamdată. Iar el, care este și isteț și cultivat: „în dauna lui Plautus". „În dauna mea... și a lui Platon", am răspuns, fără nici o altă lămurire. Schimbînd gluma cu seriozitatea, secretarul a constatat: „Non es contentus". Eludînd răspunsul direct am observat că nu se potrivește genul. Iar el a completat aruncîndu-mi interogația: „Nu se acordă cu intenția?", silindu-mă să i-o divulg. Ceea ce n-am făcut. Dealtfel eram preocupat de altceva. Marcius Turbo mi-a adus știri îngrijorătoare cum că sarmații [13] s-ar agita. Într-adevăr, dacă acum aș pleca într-o nouă campanie, ar însemna că Marte se răzbună, bătîndu-și joc de infidelitatea mea.

Împăratul a avut un coșmar. Zice că apăruse calul invincibil al lui Alexandru, gigant, planînd deasupra Romei, apoi deodată legendarul Bucifal a căpătat dimensiunile unui cal obișnuit, a venit la treptele palatului, a îngenuncheat și împăratul nostru l-a încălecat...

— Înseamnă că mergem spre India, zice grăbit și superficial Quietus și după el, în cor, Palma și Nigrinus repetă, fără să observe că împăratul tăcuse deodată, se încruntase muncit de viziunea visului.

— Așteaptă! Se făcea cumva că nu mai eram eu însumi, ci chiar el, foarte tînăr, preafrumos, așa cum îl știți... Pornesc și ajung într-o vale, împresurată din toate părțile de dușmani, invizibili deocamdată, care atacau fără încetare, în dezordine, din toate direcțiile. Șuierau armele și toate îl nimereau, i se înfigeau adînc pînă la prăsele, și el cădea, cădea mereu, împînzind locul cu leșurile mele... De fiecare dată, calul făcea un salt, așa cum fac ei cînd sînt speriați, în timpul unui atac decisiv, dar cînd cădea, nu mai era el, Alexandru, ci eu însumi căzînd mereu, fără să mă ridic.

Vocea îi tremura ușor și cu toții tăcurăm. Atunci, Plutarchus, desigur pentru a schimba atmosfera, își debită propriul text despre marele rege macedonean, eroul preferat al împăratului Traian.

„Socotind că a fost trimis de zei, pentru a fi stăpînul tuturor, pentru a-i uni, îi supunea în bătălie pe cei pe care nu-i putea convinge prin cuvînt, amestecînd, pentru a spune astfel, în pocalul amiciției obiceiurile, înrudirile, legile. El (Alexandru) vroia ca toți să privească lumea întreagă ca patrie a tuturor."

Îmi oprii privirile asupra împăratului: niciodată nu-l văzusem atît de emoționat. Ochii căpătaseră o lucire stranie, iar pe buze, în locul surîsului acela înghețat, schițat doar ca să fie imortalizat în piatră, îi flutura ceva ce semăna cu o supremă acceptare, de parcă tocmai și-ar fi exprimat o ultimă dorință.

Îndată ce Plutarchus a tăcut, și-a rotit privirile în jur, peste capetele noastre și a spus încet, aproape șoptit, în gol, o vorbă de bătrîn:

— Ei, dacă aș fi mai tînăr!

Apoi, îndată chipul și-a reluat siguranța lui obișnuită, indiferentă, fermitatea aceea inatacabilă și, prin asta, sfidătoare. Cine să-l înțeleagă mai bine decît mine! Dar, de vreme ce între noi nu este posibilă nici un fel de comunicare, cum aș fi putut să-i spun că știu că acesta nu este numai un vis steril de glorie deșartă, ci este adevărata luptă cu moartea a unui erou, și nu pentru el însuși, ci pentru un mare imperiu, magnific, pieritor, și care, cu orice preț, trebuie să dăinuie. Gîndul îi este numai la campania cu parții și mai departe, pe drumul lui Alexandru, spre India.

Aș fi fost în stare să consult toate oracolele, pentru a confirma un presentiment, pe cît de tainic, pe atît de chinuitor. Cine mai mult ca mine este ispitit

de ideea unuia și aceluiași stat, unde înflorirea artelor, literelor, filozofiei să reînvie, desăvîrșindu-le, dacă asta mai e posibil, modelele helene. Este oare cu putință realizarea republicii platonice, ca o patrie a lumii întregi, cum spune Plutarchus?

Sînt eu acela care să continui în spirit ceea ce ei parțial au înfăptuit? Am eu toate calitățile împăraților anteriori, minus defectele lor?

Aceste idei le-am împărtășit desigur unicei mele prietene care este Plotina. Mă ascultă în tăcere, cu calmă încordare. Știu că mă aprobă și mă înțelege. Desigur, se gîndește, ca și mine dealtfel, la inconsecvențele mele, la curiozitățile mele insane, care mă fac să-mi schimb preocupările, obiectul disprețului pentru destoinicul și nesuferitul Apollodoros. Și ce zănatecă bucurie mă cuprinde tocmai atunci cînd dau curs inconsecvențelor, pentru că orice început este atît de promițător!

Despre astea toate i-am vorbit Plotinei, în timp ce ne făceam mica noastră plimbare de la amiază în grădină.

O frunză de laur, delicat rănită de soarele blînd al începutului de toamnă în vara tîrzie îi căzuse pe stola albă. I-am luat-o, este singurul gest de apropiere pe care l-am avut vreodată. Mergeam printre statuile umbrite în parte și, din cauza asta, înjumătățite, fără contur, ireale; călcam pe pietrișul policrom, într-o pace divizată între noi și ceea ce am fi fost noi.

Îmi întrerupsesem confesiunea, întotdeauna împătimită, grandilocventă, artificială. Ca și altădată, cu rea-credință, mă acuzasem, îmi inventasem pete pe care nu le aveam, în afara celor reale. Așteptam ca ea să rupă tăcerea, care începuse să mă apese, arun-

cînd din nou între noi puntea aceea invizibilă care este legătura noastră indestructibilă, cînd :

— Ce știi despre prizoniera lui Lusius Quietus ? Este adevărat că și-ar fi pus capăt zilelor... ?

— Nu, nu se poate... de unde ?

— L-am întrebat și pe maur, azi-dimineață...

— Și ce-a spus ? m-am grăbit eu, nelăsînd-o să-și termine fraza.

— Mai întîi a rîs și apoi : „da de unde, eu am lansat zvonul, ca să fim lăsați în pace" — îl priveam nedumerită, pentru că mă intriga pluralul, dar mi-am zis că tot nu vorbește el prea corect, apoi a adăugat : „trăiește și înflorește, la mine o duce bine". Am rămas cu oarecare îndoială și pentru asta te-am întrebat.

Gîndurile îmi erau confuze, stăpînite de acea idee care, de cîtăva vreme, mă urmărea. Am întrebat-o :

— Crezi în legende ? Vreau să spun : dacă cineva dintre noi, pornind de la unele fapte sau situații s-ar încăpățîna să facă să circule o anumită interpretare, s-o impună ca pe singura posibilă, chiar de-ar părea, cel puțin la început, de necrezut, măcar ceva tot admiți, cum să spun, partea luminoasă, clară... ca și aici, în acest zvon, știi că femeia captivă... această soră a regelui Decebal[14] *...este ca ei toți curajoasă, că n-ar admite nici o degradare, dintr-un anume punct de vedere. Mai știi și că poartă la ea o otravă fulgerătoare, ușor de folosit...*

— Nu înțeleg, unde vrei să ajungi ? Ce legătură are ?

Pornisem spre intrarea principală, semn că plimbarea noastră lua sfîrșit. O atmosferă egală ne înconjura, căci umbrele nu mai alternau cu lumina puternică, statuile apăreau în toată integritatea lor, rece, colosală, deconspirativă.

IV

Sub porticul, unde umbra grădinii se adună cu umbra casei, Caninius Rufus citeşte scrisoarea lui Plinius. Cu ocazia unei convorbiri pe care o avusese cu acest amic al împăratului şi al său, entuziasmului cu care interlocutorul zugrăvise cucerirea Daciei îi răspunsese cu intenţia de a scrie un poem despre războaiele dacice. Reciteşte scrisoarea lui Plinius. Pentru a cîta oară? Aici găseşte tema şi ideile, nu-i rămîne decît să le îmbrace în veşmîntul poeziei. Oh, şi ce bine se pricepe acest nepreţuit prieten să stimuleze pe corespondentul său, făcînd mereu aluzii la talentul, la forţa poetică a acestuia, ce uşor şi subtil îmbină laudele cu subiectul proiectatului poem. Incurabil optimist! îl apostrofează în absenţă, cu afecţiune şi luciditate, Rufus.

Aşadar, Plinius îl salută pe prietenul său... „Foarte bine faci că te pregăteşti să scrii despre războiul dacic. Căci ce subiect poate fi mai actual, mai bogat, mai vast şi, în sfîrşit, mai plin de poezie şi mai de domeniul legendelor, deşi este vorba de lucruri foarte adevărate."

Şi mai departe, Plinius, îndemnîndu-şi prietenul să scrie proiectatul poem, zice: „Vei cînta rîuri noi, fluvii conduse peste cîmpii, tabere aşezate peste coastele abrupte ale munţilor, un rege alungat din viaţă, fără ca să-şi fi pierdut niciodată nădejdea... pe lîngă acestea două triumfuri, dintre care unul a fost cel dintîi împotriva unui neam de neînvins, iar celălalt cel de pe urmă..." Totuşi, pentru a zugrăvi toate astea trebuie „să te ridici pînă la înălţimea lor", „pînă la sublim", apreciază vestitul retor, meticulosul şi fidelul „notarius" al vremii sale.

Dar şi Hadrianus — acest spirit fantast, paradoxal în măsura în care şi-a trăit epoca, dar a şi depăşit-o — este de aceeaşi părere. Ciudat! De la convorbirea relatată cu Licinius Sura, meditează la o legendă, care nu poate fi turnată decît în forma poeziei epice. Secretarul a observat just. Dialogul început, după modelul lui Platon, avînd trei personaje — un împărat roman ale cărui concepţii te trimit la Traian, un rege preot dac, în care poţi să-l recunoşti pe Zamolxis şi, în sfîrşit, un discipol al acestuia din urmă, Hadrianus însuşi sau un altul — care discută despre neînţeleasa credinţă în continuitate a dacilor, nu-l mai mulţumeşte. Îi pare deodată o compoziţie fadă, lîncedă, greoaie şi pe deasupra debitoare modelelor platonice. Şi nu numai atît, ci, aşa cum a insinuat Phlegon, nepotrivită cu subiectul, mai ales cu „intenţia".

O legendă? Da! Avînd, în fundal, acelaşi cadru, această terra incognita de la Septentrion, aceiaşi eroi, acelaşi învingător, Optimus Princeps, Dacicus, acelaşi rege învins, dar nu captiv... nihil desperantem. O legendă care să pornească de la aceleaşi fapte reale dar care în complexitatea şi actualitatea lor să se preteze la o dublă interpretare, oponentă! Întocmai! Două

aspecte diferite ale aceluiași fapt, care să se petreacă în imediata contemporaneitate, aici la Roma, în timpul celor o sută douăzeci și trei de zile ale Serbărilor victoriei dacice — fapt neconsemnat de istoria tardivă, dar din care să izvorască legenda, miraculosul? Fără intervenția zeilor, ci altceva! Ce?

Acum, în tihnitul domus, poetul agricultor visează cu ochii deschiși. Deși o umbră mai întunecată se așază peste tăblița pe care abia a terminat s-o citească și recitească, nu o observă, așa cum este cufundat în gînduri. Idei, imagini i se învălmășesc în minte, bineînțeles, depănînd același fir pe care, cu atîta generozitate, i l-a întins ilustrul corespondent. Ca și cum și-ar fi început poemul, desigur cu invocația, exact după îndemnul cuprins în scrisoare: „cheamă în ajutor zeii... dezleagă odgoanele corăbiei, întinde pînzele... și pornește în larg cu tot avîntul..." Venise Livia, soția sa, care, cu respect și sfială, așteptase ca poetul navigator să plutească pe apele bîntuite de vînturi aspre, în sfîrșit, izbutește să-i atragă atenția. Îl vestește că este așteptat nu numai de clienții săi, dar și de proaspătul decurion, Claudius Maximus Tiberius [1]. Îl chemase pentru că hotărîse, spre a nu fi cu mult mai prejos decît realitatea, să cunoască relatările combatanților în aceste campanii. Mărturia acestuia îi putea fi de folos, aflase că fusese comandantul grupului de călăreți care îl urmăriseră pe regele Decebal [2] în munți, chiar după ce încercase să opună o ultimă și încleștată rezistență.

Fostul cercetaș este adus sub portice, ca pentru o convorbire secretă.

— Vreau să scriu despre cucerirea Daciei, nu tocmai exact, mai degrabă un poem inspirat de acest su-

biect. Povestește-mi despre evenimentele la care ai luat parte, cere Caninius.

— Am mai fost întrebat, și nu prea știu ce-ți convine.

— N-are importanță ce-mi convine sau nu, relatează-mi acțiunile la care ai fost de față. Cine zici că te-a mai întrebat?

— Apoi, cam la toate am fost, se grăbi Tiberius să spună, ocolind ultima întrebare.

Fața arsă de soare, tăbăcită de vînturi aspre, brăzdată a veteranului ar inspira încredere, dacă privirile nu i-ar fi iscoditoare, parcă urmărind efectul vorbelor sale asupra interlocutorului. Se codește? Stă să aleagă din masa faptelor unul anumit. Cuvintele nu-i stau la îndemînă?

— Poți să începi cu ce vrei, îl îndeamnă poetul.

— Atunci iată: așa cum i-am spus și împăratului și, cum am de gînd să scriu și pe piatra de la mormîntul meu, eu „l-am prins pe regele Decebal si i-am dus capul la Ranisstorum" [3]. Voi pune să scrie și că am fost făcut subofițer în ala a 2-a de panoni de către divinul Traian, de care am fost făcut și...

— Ia stai, prea te grăbești! Nu cariera ta vreau s-o cunosc. Zici că l-ai prins pe rege, așadar, mai era încă în viață cînd l-ați ajuns din urmă. Așa este?

— Nu, nuu, face Tiberius, scoțînd niște sunete groase și mișcîndu-și capul a negare, apoi își trece palma lată peste bărbia proaspăt rasă, oftează, a dat de greu parcă.

— Atunci cum a fost? Dacă era mort cînd l-ați găsit — tertium non datur —, este clar că nu l-ai prins, precum te lauzi, completează poetul indispus; pentru că i-a scăpat ultimul cuvînt.

— Nu mă crezi? Foarte bine! Poate că nici nu era capul regelui... Stau pînă și noaptea să mă întreb ce zor voi fi avut să fac atîta cale, purtînd capul în desagă de mi s-a mînjit și lorica și sufletul de atîta sînge, fața i se congestionase, gesticulează amenințînd, dacă mi-era să mă laud, auzi, eu mă laud degeaba, se adresează unui interlocutor invizibil, v-aș fi convins că eu l-am ucis în luptă. Oi fi tăiat capul unui dac de rînd și l-oi fi arătat ca să ajung decurion. Cine ți-a spus că nu l-a mai văzut nimeni după asta? — țipă fostul cercetaș.

— Nici prin gînd nu mi-a trecut, nimeni nu mi-a spus așa ceva, am aflat și eu, ca toată lumea aici, că regele dac ar fi preferat moartea captivității.

— Atunci de ce mă amețești, faci pe retorul de parcă am fi la tribuna rostrată, am venit de bună voie... nu m-ai silit, nu m-ai adus cu forța!

— De ce te superi? Nu înțeleg, spune Caninius nedumerit, apoi își amintește: știe de la Livia, iar aceasta de la o sclavă că Secundilla, soția lui Tiberius, se plînsese că bărbatul ei pleacă de acasă în puterea nopții. Îl întrebase despre scopul acestor repetate ieșiri nocturne, dar decurionul negase cu indignare. Intrigată, într-o noapte îl urmărise. Unde pornea Tiberius cam pe la al șaptelea ceas? La carceră, la Tullianum, unde îi vizita pe prizonieri, ceea ce pentru el nu era greu întrucît ostașii de pază fuseseră sub comanda lui. Fără să dea glas acestor gînduri, poetul precizā: Te ascult, pe mine nu mă interesează în mod special episodul cu sfîrșitul regelui dac.

— Nu? Nu asta vrei? Cine să vă înțeleagă?

De ce s-o fi mirînd, altcineva i-a cerut să-i vorbească numai despre asta, gîndește poetul, după care îl îndeamnă pe un ton ceva mai ridicat: „Ia-o de la

început, cu toate amănuntele, cadrul, vremea, luptele, tot, ai înțeles?"

— Binee, să încerc! zice Tiberius, deodată liniștit. După al doilea asalt și după ce izbutirăm să intrăm în cetate, ce să vezi? Numai prăpăd: morți, răniți, fum și flăcări. Dacii, văzînd că nu mai au scăpare, dăduseră foc la toată așezarea. Nici măcar apă nu aveau, împăratul pusese să le taie conductele. Înaintam cu greu, dar am ajuns la locul unde își au sanctuarele, eu unul nu mi-am pierdut timpul cu cei care își luaseră viața și bine am făcut, nici ostașii care se aflau sub comanda mea, căci altfel nu i-aș mai fi avut în vedere pe fugarii daci, acei care tocmai se îndreptau spre poarta dinspre răsărit a incintei... Era un grup destul de mare, tocmai ieșeau pe acolo, conduși chiar de regele lor.

— Că nu l-oi fi văzut numai tu?

— Nu știu ce au văzut ceilalți, dar numai mie mi l-a arătat Bicilis[4] chiar în momentul în care se întorsese spre noi să vadă dacă sîntem pregătiți să-i urmărim. Zicea... de fapt cred că nici nu-și închipuia că-i văzusem și chiar așa s-ar fi întîmplat dacă nu-mi atrăgea atenția.

— Cine zicea? Trădătorul?

— El, că se ținea de mine ca umbra, zicea că, dacă au apucat-o pe drumul acela, are de gînd să se ducă la roxolani și la bastarni și, cu ajutorul lor, va începe alt război[5]... că regele Decebal nu este om să se dea bătut. Puteai să vezi ce zarvă făcea și cum mă zorea să pornim. Am alergat spre poarta aceea, cu gîndul să văd pe unde o apucă, numai ca să mă orientez, pentru că nu aveam dreptul să hotărăsc singur urmărirea, cînd toți ofițerii comandanți erau acolo — ce să spun, că nici împăratul nu lipsea. Dar, abia stră-

bătusem ca o treime din incintă, că mă și aud strigat, iar Decimus Terentius Scaurianus îmi făcu semne să mă întorc.

— Cel care este acum guvernator acolo?

— Da, mă cunoaște de la îmbarcare, de la Brundisium, îl scăpasem de o pacoste, în sfîrșit, nu te interesează. Și ceilalți la fel, și toți, pe lîngă împărat. Ce eram să fac, m-am întors din drum. Ce se întîmplase? Bicilis, din ofițer în ofițer, repetase tot ce-mi spusese și mie, pînă ajunsese la comandantul nostru suprem, de la care am primit ordinul să-i urmăresc pe fugari, și desigur, am făgăduit să-i aduc morți sau vii.

E clar că ăsta se laudă, fie din înclinare, fie că are un motiv, gîndi cinstitul agricultor și poet, care este Caninius Rufus.

— Sigur, alta ar fi fost, dacă i-aș fi văzut de îndată pe unde apucaseră, așa am luat-o și noi la întîmplare, nici urmă de ei, cunoșteau drumurile, ușor le-a fost să dispară, pînă ne hotărîsem noi.

Acolo nu este chiar așa de simplu, iar un vîrf, iar o vale, cărările ascunse printre păduri și stînci golașe, abia te strecori, și iată drumul înfundat, pînă să descoperi altul, printre coamele munților. Chiar dacă se aflau prin apropiere și tot era greu să-i găsești, în afară de asta, noi eram în număr mare. Caii nechezau speriați, nu le convenea terenul accidentat, în schimb călăreții mai țipau, chiuiau, se strigau între ei, făceau o larmă, de parcă erau puși să semnaleze urmărirea. Se vede treaba că aerul acela tare, peisajul îi dispunea la veselie, ba se hîrjoneau între ei, ba scăpau caii, ba le intraseră în cap să caute fructe dintr-alea de munte, în sfîrșit le ardea de petrecere, mult mi-a trebuit să-i aduc la ordine; de fapt nici eu nu aveam mare speranță că-i vom găsi pe daci. Îmi ziceam și eu

că mergem orbeşte, că poate chiar am trecut de ei şi nu facem altceva, înaintînd, decît să le dăm ocazia să scape, să ajungă unde şi-au propus. Unde mai pui că zarva noastră ar fi putut să-i avertizeze. Fără speranţă...

— Am înţeles, nu cunoşteaţi drumul, şi terenul este favorabil acelora care vor să se apere... pentru a acţiona mai tîrziu... Dar Bicilis nu era cu voi ?

— Asta este : dispăruse încă de la începutul drumului, o luase înainte, sub pretextul că ne arată pe unde s-o luăm, „pe aici, pe aici", ţipa, ce, parcă poţi să te încrezi într-unul ca ăsta ? De unde ştiam eu că n-a făcut-o într-adins, ca să ne abată, dacă ţipetele lui nu erau chiar un semnal pentru duşmani, ca să se ferească din calea noastră.

Merserăm ce merserăm, că nu mai înşir toate peripeţiile, pierderea cailor, călăreţi rătăciţi, în sfîrşit ajungem la o pădure atît de întunecată, încît în timp ce o străbăteam se făcuse linişte, nici unul nu mai scăpa nici o vorbă, am crezut că trecuse ziua toată, tocmai chibzuiam că ar trebui să ne strîngem toţi la un loc şi să aşteptăm ivirea zorilor, dar n-am apucat să rostesc vreo comandă că ne şi aflam pe o cărare bătută, oricum ceva mai largă şi destul de luminată. Vezi, pădurea se rărise în acea parte. N-am mers mult, şi în faţa noastră un perete de stîncă, neagră-cenuşie. Părea că ne înfundasem din nou, pînă cînd unul din călăreţii mei, care de fapt îşi căuta calul pierdut, neavînd astîmpăr şi tot învîrtindu-se de colo-colo, descoperi o cărare practicabilă, care, de pe locul unde ne aflasem pînă atunci, nici gînd să se vadă. Lăsarăm caii jos, sub pază, şi noi ceilalţi urcarăm pe acolo, pînă aproape de vîrful masivului. Ce să vezi : un platou cu iarbă înaltă şi flori pestriţe, legănîndu-se

în bătaia vîntului și înmiresmînd aerul de nu-ți venea să mai pleci de acolo. Cam de pe la jumătatea poienei, pămîntul se ridica ușor, ca un val de apă, formînd o ridicătură și, drept în mijloc, un stejar falnic, cu toată coroana lui, o pădure suspendată.

Stăteam ca vrăjiți în liniștea aceea cum n-am să mai aud vreodată, cînd un nechezat puternic, prelungit ne-a întors la ale noastre. Fiecare dintre noi zicea că e calul lui, care își cheamă călărețul, și eu, la fel cu ceilalți...

Ajuns aici, cercetașul tăcu. Caninius îl privi : fața îi era foarte destinsă, brusc albită, de parcă soarele ascuns pînă atunci de învălmășeala norilor i-ar fi străpuns, trimițîndu-i făclia lui de raze drept în ochi.

— Lumina nu scădea, deși trecuse mult de amiază, că eu cunosc după umbră. Atunci, din față — după rădăcinile stejarului [6], ieșite mult la suprafață, străbătînd și poiana — ne-a apărut un cal alb, venind în galop mare către noi, dar parcă nu atingea pămîntul, ca și din zbor... l-am încălecat și am ajuns la rege... prea tîrziu...

— Așteaptă, n-ai spus, cînd l-ai văzut, de unde știai că este acolo ?

— De jos nu-l văzusem, era ascuns de trunchiul copacului secular. Alți daci se aflau ascunși prin apropiere, i-am găsit noi pînă la urmă... acolo însă era singur !

— Cine ? Regele ?

— Da. Eu unul nu m-am lăsat prăpădit de liniștea aceea și de lumina care îți lua vederea. Avusesem și alte probe că trecuseră de curînd pe tăpșan.

— Ce probe ?

— E adevărat, un cercetaș doar le recunoaște, sfărîmături de stînci, îmi dau seama cînd o piatră stă

pe loc zăcut sau cînd abia s-a oprit, chiar așa, să știi, îți face un semn, ca și un animal scos cu forța din vizuina lui, n-are astîmpăr, apoi, tulpinile, frunzișul călcate în picioare, mai erau și pietrele căzute chiar pe rădăcinile copacului și, bineînțeles, calul...

— Ce cal?

— N-ai priceput atunci! Calul, care m-a dus la el, era al lui, spaima îl făcea să caute omul care să-i salveze stăpînul... Bietul de el, își găsise salvatorul! „Poate chiar l-a găsit, ce știi tu, cercetașule?", mi-a spus tribunul Hadrianus, dar ce să înțelegi de la unul ca acesta? — rămîne pe gînduri, apoi continuă. Așa gîndea bunica mea, de la Philippi, unde o să merg acum, „tu, fiule, îmi zicea, să nu întrebi niciodată pe un om învățat cînd ești la greutate, că te încurcă, de nu te mai ajută toți zeii la un loc, oricîtă bunăvoință ar avea. Descurcă-te singur, mai bine!"

— Și cum l-ai găsit pe rege? Mai trăia? L-ai recunoscut?

— Cine poate rămîne singur în asemenea momente decît un mare rege?, zise mulțumit de sine Tiberius, scrutîndu-l pe Caninius. L-am recunoscut... Cum să nu-l recunosc, doar îl mai văzusem. Stai, să vezi mai departe. De unde mă găseam nu prea îmi dădeam eu seamă de ce stă nemișcat. M-am apropiat, am îngenuncheat, nici nu-mi venea să cred: capul retezat, abia se mai ținea, fața, barba împroșcate cu sînge, năclăite, mînjite — ai să vezi pe urmă de ce. Curată lovitură, îmi zic, dacă dintr-o dată și-o fi luat capul. Am vrut să mă ridic să-i chem și pe ceilalți, dar ce să vezi? O pasăre mare, neagră, aproape cît un vultur, sau ce o fi fost, se rotea, nu-i dădea pace, am înțeles că deja se adăpase cu sînge. I-am tras pumnalul și am început a tăia aerul, pasărea tot n-o nime-

ream, crezînd că în felul ăsta o îndepărtez. Dar nici gînd, acum pe mine mă urmărea, mă privea nu știu cum drept în ochi, pînă cînd m-a orbit...

— Cum te-a orbit?

— Aveam o beznă în ochi că nu mai vedeam nimic, nimic. Am continuat să învîrtesc pumnalul doar doar s-o nimeresc, dar, dimpotrivă, vulturul sau ce-o fi fost, acum, pe mine mă ataca. Oriunde întindeam mîna cu pumnalul, îl simțeam, îl atingeam; am încercat să-i strig pe ceilalți, dar m-am oprit, zicîndu-mi că mai sînt și daci pe acolo. În sfîrșit, cînd mi-am revenit, adică am început să văd din nou, pasărea nu mai era... iar eu îi retezasem capul regelui, adică ce mai rămăsese prins de trup și mîinile amîndouă... asta este. Adaugă: „Asta ar fi explicația, că altfel stai și te întrebi ce nevoie ai avut să-i iei și mîinile, au capul nu era o dovadă suficientă chiar pentru un oștean ca tine".

— Cine zice? Aelius Hadrianus? întreabă fără să aștepte răspunsul. Desigur. Dar ia spune-mi, scrie și el despre această campanie? Doar a participat și s-a remarcat, după cîte am auzit.

— Așa cred, îl pune pe libertul său, pe Phlegon să scrie... strînge toate mărturiile, deși el este în măsură să cunoască mai multe, a trăit acolo, a luptat, cunoaște locurile, oamenii...

Caninius nu-l mai asculta, rămase dus pe gînduri. Venise și Livia, adusese un coș de răchită, încărcat cu diferite bunătăți, pentru Tiberius, care îl luă, mulțumi și începu pe dată să cerceteze produsele știind că toate sînt venite de la moșia familiei din Nomentum. Își meritau laudele „strugurii pe coardă, merele dulci să bată chiar mierea aurie", cum zice însuși Marțial. Mai erau și „pere aninate de un fir de semincer, rodii

Cda. 3634 coala 4

ca focul de roze efemer", o roată de cașcaval și măsline tescuite din Picenum, o ciozvîrtă de mistreț „de soiul cel mai mic", nu ca acela „sălbatic ce-a rupt pe Charidem".

Cu totul în afara acestor plăceri gustative, olfactive și chiar estetice la care se deda decurionul, contrariu înclinării sale naturale de a nu deranja lucrurile, oamenii, atmosfera, gazda interveni ex abrupto, ca un Regulus:

— Spune-mi, la carceră, pe cine cauți? La cine te duci acolo? — ultima întrebare fiind un pas greșit.

— Acolo? întrebă Tiberius, fără rost, mestecînd o boabă uriașă de strugure, pe care o și înghițise luat prin surprindere cum fusese, dar continuă să miște fălcile în gol, acolo mă duc la prietenul meu de arme, Marcus Tullus, și apoi, vorba aceea, adună-ți gîndurile și află.

După plecarea decurionului, Caninius rămase multă vreme în grădină, bătînd pasul pe loc, tot întîrziind întîlnirea cu clienții, dintre care cîțiva plecaseră pe la treburile lor.

În orice relatare sînt goluri, își zise poetul agricultor. Ia să recapitulăm, ce zice și Marcus Tullus, cu care vorbise în aceeași dimineață, devreme, înainte ca ostașul să-și preia postul. Cele două relatări se potrivesc în general, nu în amănunte. Înseamnă că lucrurile s-au petrecut întocmai de vreme ce doi martori le atestă, fiecare în felul său, sau una și aceeași persoană le-a combinat, iar aceștia le repetă, mă rog, se poate și asta. De ce să complic? Deodată își aduce aminte că Marcus Tullus, pe drumul de întoarcere spre tabăra imperială — nu pomenește de Ranisstorum —, s-a mirat că Tiberius purta petrecută cu mai multe rînduri de curmei o desagă curată, care părea

încărcată. Chiar şi-a zis: „Uite ăsta, parcă vine de acasă cu merinde, nu de la război". Deci, habar n-avea de încărcătură, ei, şi de ce curată? Înseamnă că în adevăr scena masacrului, luarea capului şi a mîinilor, s-a petrecut fără martori. Este cîte un gînd din ăsta, de nimica toată, care te cuprinde şi te chinuieşte, că nu poţi să-l uiţi, trebuie să ţi-l lămureşti, parcă toată viaţa ta ar depinde de firişorul acela, un pîrîu, care, deşi poate trece neobservat, se întîlneşte cu altele, mai vin şi nişte ploi, alte ape se adună cu alte rîuri, se fac fluviu şi nu se potolesc decît cînd se varsă într-o apă mare.

Şi ce mai spune Marcus Tullus?

— Nu ajunsesem decît în poiana de jos, dincolo de stejarul cel bătrîn. Înaintam destul de anevoie, căci îi încercuisem pe cei cîţiva daci pe care îi făcusem prizonieri, îi ţineam sub pază în mijlocul nostru, fiind foarte atenţi să nu ne scape, cînd deodată o lumină tare, revărsată, ne înconjură. Nu mi-am dat seama de unde vine şi nici cînd apăruse, ci, fără voie, privindu-ne unii pe alţii, ne văzurăm ca zugrăviţi cu ceruză albă, vai de noi, că de fapt eram murdari, ştiam, şi de noroi şi de funingine, doar nu ne spălasem de atîta vreme, că cine să mai ţină socoteala. M-am uitat la cer, acoperit, întunecat, lumina însă creştea. Venea parcă de la rădăcinile copacului secular, împroşcîndu-ne cînd şi cînd cu raze mai strălucitoare. Ne uitam nedumeriţi unii la alţii, aşa cum eram desenaţi cu alb pe o strălucire şi mai albă. Un libian, unul gros, care luptase cu noi, şi guraliv, — ăsta răcnea, nu vorbea, se vede că nu auzea prea bine — a spus, de data asta, în şoaptă: „Or fi fulgere". Şi Tiberius: „Uitaţi-vă la cer". Ne-am uitat cu toţii, în afară de prizonieri, care tocmai dimpotrivă şi-au plecat capetele şi trunchiurile,

dar toți odată, nici nu poți să-ți închipui ca zece oameni să se miște în același timp, nici nu păreau adevărați. Cît despre cer era pe înserat, dar soarele scăpăta încet, foarte încet, doar era vară.

Apoi, l-am văzut pe Silvius, un ostaș, unul foarte tînăr, din Campania, cobora de pe tăpșan, în goană, alerga, striga pe Tiberius, deși venea înspre noi. Cînd a ajuns aproape, abia mai răsufla, dar tot vorbea, el știa ce spune, pînă i s-a mai potolit respirația și a izbutit să se facă înțeles. Zicea: „Am vrut să-i iau fibula de la mantie, știam că trebuie să fie de aur, dar în zăpăceala mea, mă și grăbeam să ajung la voi, mehercule, că n-am vrut să mă murdăresc de sînge, pentru asta i-am tras cămașa de la gît". Cu ochii ficși, cu căutătura speriată, se uita la fiecare în parte..." Zii, mai departe, îl îndemnă Tiberius. Are umărul tot de aur, împroșcă numai raze, de acolo vine lumina, arăta cu mîna într-acolo, scuturîndu-și degetele. Alerga, se mai și împiedica de rădăcinile acelea noduroase, se apropia de tăpșan, cu capul mult înălțat, ca unul care vrea să primească soarele în față, era ca o flacără vie. Fără gînd, ne trăsesem cu toții îndărăt, iar prizonierii îl priveau pe Silvius atît de crunt, încît doar prost să fi fost să nu-ți închipui că n-o să iasă ceva bun de aici. I-am văzut că își întorseseră capetele spre unul mai în vîrstă, deși nu prea bătrîn, spătos și mai înalt decît toți, cu o barbă hirsută și presărată cu multe fire albe și acesta dăduse din cap o singură dată, spre aprobare, mi-am zis, dar bineînțeles nu știam încă ce misiune îi încredințaseră. Nu pot spune nici măcar că erau îngrijorați sau jigniți.

Nici nu-mi pot da seama ce îi supărase, pentru că pe chipurile lor nu poți desluși ce gîndesc sau ce cred, cît despre teamă, grijă, durere, neîncredere, pe astea

nici nu le arată, dar cred că nici nu le simt vreodată. Silvius iar venea către noi cu chipul înspăimîntat cum n-am mai văzut niciodată și zicea: „Uitați-vă într-acolo", apropiindu-se și depărtîndu-se pînă cînd... Nici măcar nu pot spune că am văzut, atît de repede s-a petrecut totul: dacul cel spătos a luat arma de la libian — noi îi dezarmasem înainte — și cît de iute este ăsta, libianul, cred că nu și-a dat seama, pentru că nu s-a împotrivit. parcă i-ar fi cedat-o de bună voie. Apoi a împlîntat-o deodată în spatele ostașului Silvius și, după asta, fără grabă s-a întors la locul lui, lîngă ceilalți prizonieri. Mă uitam la Silvius cum cădea cu fața la pămînt, n-am făcut nici o mișcare, pentru că — nu știu cum să zic —, dar nu-mi venea să cred că băiatul ăsta atît de tînăr n-o să se mai ridice de acolo.

Apoi tot libianul și-a venit în fire, a răcnit, nu mai tare însă ca de obicei, a tras arma din spatele lui Silvius și l-a străpuns pe dac, amestecîndu-le sîngele. Dacul nu s-a ferit și nici nu i-a opus rezistență, pentru că, după dreapta judecată, era exact pedeapsa cuvenită, ca prizonier ce era.

Caninius cercetează foile — și-a notat relatările —, foșnește papirusul, caută — ce? —, sînt însemnări și pe *aversa charta,* uneori propriile comentarii, un cuvînt, o propoziție, o frază, nu mai mult, lapidar, mai degrabă un soi de memento, alteori numai întrebarea pe care el a pus-o. A găsit: „L-ai văzut pe rege înainte de a-și lua viața?" Marcus Tullus răspunde: „Nu, nici Tiberius nu l-a mai apucat în viață". Referitor la pumnalul curb, pe care cred ei că l-ar fi folosit regele Decebal, zice: „L-a luat Tiberius, l-a șters, avea tăișul curat, ca nou, de parcă atunci l-ar fi luat de la ascuțit." La întrebarea: „Cînd ați ajuns voi, ceilalți ostași din

grup, Tiberius îi luase capul și mîinile?" Tullus răspunde: „Da, eu însă nu prea am stat să-l privesc, eram ocupat cu prizonierii, abia îi dezarmasem, e drept, nici nu s-au ascuns, nici nu s-au împotrivit, i-am găsit ușor, în apropiere." Aici, un semn, întoarce foaia, este notat: „Argument în favoarea presupunerii că regele s-a sinucis, dacă ar fi luptat i-ar fi venit în ajutor ceilalți daci urmăriți". Adaugă: „Vides Tiberii argumentum".

Cu privirile la Bicilis, o foaie separată, ca și goală, nereproducînd mărturiile, ci doar o notație a lui Caninius Rufus. Atît Tiberius cît și Tullus sînt de acord că Bicilis a dispărut, nu l-au mai văzut dîndu-le tîrcoale. Două versiuni însă asupra acestei dispariții: una a celor doi, cum că trădătorul ar fi însoțit pe ascuns legiunea Prima Minervia — cea comandată de Hadrianus —; altă versiune, a lui Gaddes, negînd-o pe cealaltă, afirmă că Bicilis ar fi rămas chiar la Sarmizegetusa. De cercetat!

Ținînd foile sub mîna stîngă, meticulosul poet traversează peristilul, trece în atrium, își amînă clienții pentru a doua zi, la prima oră a dimineții, apoi vine în plăcutul său tablinium.

Recitește tot materialul pe care l-a strîns — inclusiv textele copiate din Strabon și Herodot privitoare la geto-daci, sciți, misi și alte neamuri din nordul Danubiului, îl desparte de foile cuprinzînd „basmele" celor doi ostași — așa le socotește. Pe acestea le face sul și, după ce hotărîse că sînt bune de aruncat, le păstrează totuși, înfundîndu-le într-un sertar.

Rămîne pe gînduri. „Dacă sînt basme cele ce ai auzit, își spune cu o reminiscență din Martialis, atunci înseamnă că poemul este gata, doar să te așezi să scrii." Pune tăblițele cu scrisoarea lui Plinius dea-

pra, ochii îi cad din nou pe frumoasele cuvinte ale acestui amic atît de bun și care are încredere în talentul său — o, chiar mai multă decît el însuși. Aici stă izvorul inspirației sale, aici... miraculosul, desigur, peisajul, oamenii, triumful „asupra unui neam de neînvins" și... „acel rege alungat din"... Ajuns la acest punct reexaminează propria-i decizie de a nu ține seama de relatările lui Tiberius și de cea a camaradului său de arme.

Scoate foile din ascunzătoarea lor, recitește ici-colo, pe sărite și așa cum se întîmplă cînd memoria îți joacă feste, ea însăși prost ascunzîndu-se după uitare, ba chiar folosindu-se de uitare, pentru a apărea în lumină mai vie.

O caută pe Livia și o roagă ca prin buna sa rudă și prietenă Claudilla să-i aranjeze o întrevedere cu P. Aelius Hadrianus.

— Tribunul? întrebă, plină de respect, Livia. Nepotul împăratului?

— Da, da, cu el, zice Caninius, chiar cu el, mîndru de sfioasa lui matroană. Aceasta, parcă, dacă vede el bine, în lumina acum scăzută a serii, a și roșit, gîndind la viața... hm, dezordonată, ca să nu-i spună altfel, a frumoasei Claudilla, protejata senatorului Publius Varo.

La Claudilla m-a întîmpinat un stol de sclave pe care îndată stăpîna casei le-a risipit ca pe niște păsări speriate în interiorul vastului domus. Satisfacția de a rămîne singur cu amica mea mi-a fost luată în curînd. Abia făcusem cîțiva pași, îndreptîndu-mă spre încăperea binecunoscută unde mă primea întotdea-

una, de cînd se instalase în casa senatorului Publius Varo, căruia ea îi zice tată adoptiv, că m-a reținut. Mîna ușoară, mîngîietoare îmi strîngea brațul aproape dureros. O pisică atunci cînd se alintă scoate gheara și înțeapă. A fost destul pentru a-mi da seama că are oaspeți. Tocmai atunci, venind din parc, apăru un grup de tinere emancipate și tineri decăzuți, găunoși sau emfatici — și una și alta —, tapajoși, costumați după diverse mode, precumpănind pelerinele orientale, colorate, mutrele, prostul gust, făcînd semne de adorație Claudillei, salutîndu-mă cu respect exhibiționist unde tocmai respectul lipsea. Printre ei, desigur, se aflau și aceia care în for sau la terme, dacă vine vorba despre femeia pe care la ea acasă o adoră, strigă în gura mare: „habet lectu facile".

Cu aceeași strîngere de braț, dar mai timidă de data asta, m-a abătut din calea lor, conducîndu-mă spre altă aripă a casei. Făcea pe sfioasa și intelectuala, mi-a spus că știe că nu m-ar bucura compania acestor... belli homines — aici arboră un surîs echivoc —, nici conversația lipsită de idei. Vacarmul acelora care abia intraseră se îndepărtase, parvenindu-mi doar o rumoare pe fundalul unei discrete muzici de liră. Nu înțelegeam de ce insistase să vin în acea seară, nu-i ascultam cuvintele protocolare, o priveam doar. Era frumoasă, de o nouă frumusețe, cu părul blond-alb-argintiu, despletit, căzîndu-i pe umeri, încadrîndu-i luminos fața măslinie, ochii de un verde profund.

Mi-a spus ca și altădată „veni", în șoaptă scăzută, dar spre dezamăgirea mea, în mica încăpere, care se deschide pe trei laturi spre o mică grădină interioară, l-am găsit pe singurul om din toată Roma pe care nu m-aș fi așteptat să-l întîlnesc aici. Și acesta este poe-

tul agricultor sau invers — ad libitum — Caninius Rufus.

Mirarea mea a fost atît de mare încît nici n-am observat cînd a dispărut Claudilla, nici cînd a intrat o sclavă, aducînd gustările și amfora cu un vin tare a cărui aromă mi s-a părut prea amețitoare pentru moment. Am cerut să aducă și apă răcită cu zăpadă. Fata n-a înțeles, am văzut că avea părul tuns foarte scurt, dar de aceeași culoare ca peruca stăpînei, i-am repetat porunca în germana mea substantivală, după care s-a înveselit ; a rămas lîngă noi în tot cursul întrevederii, servindu-mă, deoarece pofta mea de mîncare sporea pe măsură ce mă plictiseam mai mult. Mult pînă la iritare.

Caninius nu este persoana căreia să-i placă enigmele. Îndată după ce m-am lămurit cu Brunelda — este numele sclavei germane —, m-a rugat să-l iert, nu numai că abuzează de timpul meu, dar m-a luat prin surprindere, neavînd altă cale de a sta de vorbă cu mine a recurs la aceasta. Soția sa Livia este rudă cu gazda noastră, a spus și ce grad de rudenie, n-am fost atent, deși l-am întrerupt : „știu, știu, am citit în acta diurna". N-a înțeles ironia, insista, se simțea jenat, zicea că dacă m-ar fi cunoscut personal, nu numai după faimă, n-ar fi supărat-o pe Claudilla și nici pe „illustrissimum vir", adică pe mine etc. Nu i-am amintit că odată stătusem la aceeași masă într-un deversorium din Forum appium și îmi fusese prezentat. Eram preocupat ca să mă fac înțeles de Brunelda să-mi schimbe totuși vinul, ceea ce ea a și făcut cu încîntare, aducîndu-mi vin de absint, pe care îl prefer.

— Din proprie inițiativă dar și din îndemnul marelui meu amic care este Plinius, am proiectat să scriu un poem despre triumful împotriva dacilor, am strîns materialul, cum m-am priceput...

— Optime facis! i-am întrerupt cam neatent criza de modestie.

— Quae tam recens, tam copiosa, tam lata, quae denique tam poetica et quamquam in verissimis rebus tam fabulosa materia[7], *declama încîntat, sînt cuvintele lui Plinius, preciză.*

— Ah, da? fabulosa materia, repetai spre încîntarea interlocutorului, și cu ce te pot ajuta? întrebam în timp ce devoram stridiile după ouă, odată cu frunze întregi de lăptuci.

— Tocmai, iată ce aș vrea să-mi lămurești! spuse Caninius, mulțumit că în sfîrșit ajunsese ad rem, așa cum am spus am strîns ceva material, printre care și relatările lui Claudius Maximus Tiberius, l-am interogat și pe Marcus Tullus.

— Cine este ăsta? Nu-l cunosc!

— Nu? se miră Caninius, nici pe Tiberius?

— De ăsta îmi aduc aminte ceva, ia să vedem, l-am întîlnit... parcă după ocuparea Sarmizegetusei, ne cerea învoirea să-l urmărească pe regele dac, nu mai știu exact, dacă a și pornit, pentru că eu și suita mea am fost ocupați cu altă acțiune... de ce te interesează?... Ce importanță poate avea urmărirea aceea, soarta războiului era pecetluită, nu văd...

— De la Tiberius am înțeles că ai vorbit cu el mai înainte...

— Se prea poate, în timpul unei campanii ajungi să schimbi cîteva cuvinte, mai ales cu cercetașii, spusei, prefăcîndu-mă că n-am înțeles aluzia.

— Nu, nu atunci, aici, spuse cu un început de iritare, rău ascunsă. Amîndoi ostașii povestesc că, după ce au găsit corpul regelui, le-a apărut o lumină care i-a uimit cu atît mai mult cu cît era spre amurg și...

— Ce este uimitor aici? am întrebat întrerupîndu-l, ce știu ei despre amurgul septentrional, într-o regiune muntoasă? Acolo norii se învălmășesc și se adună repede, s-o fi întunecat brusc și s-o fi luminat după asta, tot atît de vertiginos, cu atît mai mult cu cît soarele era spre declin. Or mai fi fost și fulgere dincolo de coamele înzăpezite ale munților, dar chiar și fără astea, numai prin contrast cu întunecimea de mai înainte efectul luminii bruște, neprevăzute i-a uimit. Este simplu, nu?

— Nu este numai atît, zise răspicat, ușor obosit.

— Mai este ceva? Tot atît de miraculos sau mai mult?

Nu-mi răspunse imediat. Bău cu sete din vinul de care nu se atinsese pînă acum; i-am făcut un semn Bruneldei să-i mai umple cupa, ceea ce ea execută de îndată, deoarece avea privirile ațintite asupra-mi ca să mă servească.

— Mai este și explicația pe care o dau. Ei zic că lumina venea de la „umărul de aur al regelui". Desigur...

— De unde? Cum? Adică regele avea un umăr de aur! Și ce spun, îi lumina numai pe cei de aproape?

— Nu, răspunse scurt, — începuse să mănînce — este foarte gustos acest pateu și cred că este făcut de Brunelda, aceasta, auzindu-și numele mă întrebă, de data asta într-o latinească stîlcită, ce mai doresc. Fata asta e neîntrecută în prepararea aluaturilor, continuă Caninius, Claudilla i-o trimite uneori Liviei ca s-o ajute. Livia e soția mea. Făcu o mică pauză, apoi, în privința luminii, m-ai convins că putea fi un fenomen cît se poate de natural...

— Da. Mă gîndesc că așa se creează o legendă, dintr-o întîmplare cît se poate de firească și obișnuită,

care, la un moment dat, este încărcată de miraculos, fie dintr-o iluzie, o părere, o falsă interpretare din neştiinţa sau ignoranţa celui ce se apucă s-o relateze...

— Ignoranţă ai spus? Aşa am crezut şi eu pînă am vorbit cu Plinius, care este un adevărat erudit.

— Şi ce spune marele nostru amic? Sînt foarte curios să aflu!

— Zice că a citit în cartea lui Aristoteles „Despre Pitagora şi adepţii săi" cum că acesta de pe urmă, aflîndu-se odată la teatru, s-a ridicat de pe loc şi „coapsa lui a părut de aur celor ce stăteau aşezaţi".[8] *Despre acelaşi, a mai citit că a fost văzut în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră atît în Crotona, cît şi în Metapont şi că Aristoteles îl numeşte Apollo Hiperboreanul.*

— Într-adevăr, multe mai ştie Plinius! Şi ce te-a sfătuit în privinţa poemului?

— Să nu folosesc... această... i-a spus într-un fel, da, contaminare!

— Foarte interesant, poate ţi-a spus şi de ce?

— Dacă ar fi să scrii un poem, ai ţine seama de relatarea celor doi ostaşi? mă întrebă Caninius, pentru prima oară urmărindu-mă cu suspiciune.

— Ştiu şi eu, depinde... n-aş prefera-o decît dacă aş urmări o anumită idee, care s-o ilustreze... Mă întreb însă care... adăugai, în sfîrşit, cu deplină sinceritate, apoi, poţi să scrii despre cele două campanii fără să te referi la episodul acesta, nu este aşa?...

— Este exact ceea ce m-am gîndit şi eu, dar nu ştiu cum se face că tocmai ăsta m-a impresionat mai mult, pentru că se pretează mai bine genului, după cum simpla descriere a evenimentelor se potriveşte istoriei propriu-zise, cred că cel puţin aici eşti de acord cu mine.

I-am confirmat presupunerea, gîndind că-l subestimasem pe poetul agricultor Caninius Rufus, cu toate că și aici aveam ceva de completat.

— Plec la Nomentum, adăugă după un răstimp, și acolo voi decide dacă mă voi ocupa de acest subiect. Știu și eu... dacă, pînă la urmă, nu voi abandona... zise într-o dispoziție calmă, dar umbrită de îndoială.

N-am apucat să-i spun cîteva cuvinte de încurajare, căci mica încăpere a fost literalmente invadată de oaspeții Claudillei, care ne-au silit să mergem în tablinium pentru a asculta cîntăreții. Caninius a refuzat și ne-am despărțit în acea învălmășeală, unde nu mai era loc pentru cuvinte. Am mai stat încă puțin cu speranța că va veni ora să rămîn numai cu gazda noastră. Dar îndată ce am aflat de plecarea Claudillei de acasă — fusese chemată la Formium, capriciile lui Varo —, am părăsit și eu petrecerea. Această diversiune m-a împiedicat să mă gîndesc mai serios la convorbirea avută cu Caninius Rufus.

V

În casa lui Gaddes, în această a doua zi a Serbărilor..., cam pe la ora a treia, începe vînzoleala, destulă, ca să bănuiești că aici va avea loc nu propriu-zis o festivitate, ci o vizită importantă, o întîlnire în cerc restrîns.

Cele trei sclave — o galã, o ciliciană și o grecoaică, toate tinere, alerte, muncitoare, recentă achiziție — curăță, deretică, șterg mobile, pardoseli, veselă. Dealtfel, atît lucrurile cît și personalul, totul este nou, de curînd adus.

Bunăstarea, prosperitatea de care se bucură Gaddes nu este întîmplătoare și nu ține numai de norocul și vrednicia lui — deși sînt de netăgăduit —, ci este un fenomen mai general. În această vreme, sclavii eliberați — liberții — în număr din ce în ce mai mare, aduc contribuția lor la dezvoltarea economică. Ei sînt proprietari de ateliere, negustori, antreprenori de construcții sau numai simpli intermediari, mijlocind între micii meseriași și consumatori. Depinde ce ai de mijlocit : simple informații, mărfuri de proveniență nesigură, în sfîrșit, cel ce mediază între unul care cumpără și altul care vinde are asigurat un cîștig, mai

mare sau mai mic, după cît este de priceput, de șiret. Unii încă legați de foștii stăpîni, prin diverse fire, fie și numai o supunere tot atît de ostilă pe cît de îndatoritoare, se pricopsesc pe spinarea acestora, făcîndu-le servicii indispensabile, precum Gaddes. În această societate de stăpîni și sclavi, vechile legi își restrîng sfera de aplicabilitate, cedînd locul excepțiilor, care creează alte practici, alte moravuri, alte categorii sociale.

În tablinium se fac pregătiri : se aduc mai întîi două scaune, cu totul neobișnuite, ceea ce înseamnă că este vorba de o întrevedere de durată. Ba chiar se poate presupune că cei doi vizitatori sînt de ranguri deosebite. Pentru unul dintre ei, un scaun cu spătar înclinat. Uimitor : un fel de cathedra, din cele folosite numai în școli sau în temple, pentru învățători și, respectiv, pentru preoții oficianți. Nu este acesta semn al distincției personajului ce urmează a-l ocupa? Al doilea, este un simplu taburet, fără brațe, fără spătar.

Pe gheridonul de bronz, au așezat o postella uriașă, din argint, încărcată pînă la refuz cu fructe de toate soiurile. Alături, o cupă lunguiață și adîncă, umplută cu vin aromatizat, Falernul lui Lurcus sau Caecub, din cel vechi. Apoi un cantharus obișnuit, dar din argint, și un potir de aur-patera marcînd deosebirea dintre personaje.

Bietul Pilade, care încă mai trudește cu cele mai nemuzicale ambubaiae, exceptînd-o, desigur, pe Philis, vine în tablinium, măcar să privească. Nu prea mănîncă, abia gustă, de cele mai multe ori nici atît, mulțumindu-se doar cu aromele, deoarece arta lui, pantomima, folosește și dansul, iar acesta fără un trup cel puțin proporționat nu se poate desfășura.

Bulgări căzuți dintr-un foc primordial — gutuile galbene, merele bicrome, strugurii chilimbarii, gigan-

tele pere altoite — pira libralia —, prunele de Siria țîșnind viorii, demult aclimatizate, varietățile de smochine mediteraneene, jar pornit spre stingere și acei pepo și melopepo, deja acoperiți parcă de o pulbere fină, se rostogolesc, se prefiră, răspîndesc în aer parfumuri grele, îmbietoare. Un ghem rotit pornind din stomac, traversîndu-i de-a lungul trupul, se desface în fire, mii de fire, străbătîndu-l de suave contacte. Astfel că simpla senzație olfactivă îi provoacă, prin acumulare, o bizară senzație de plutire, iradianță divers resimțită de ochi — ah, culorile focului —, de ureche, o muzică din depărtarea de aproape, odată cu acea abia imagine a devorării fructului după ce l-a atins, nu, nimic tactil, ci doar gest ondulat al superbei sale drepte. Trece pragul acestui vacarm al simțurilor, o imperceptibilă acalmie intervine atunci cînd aude, pentru a cîta oară, cîntecul fiducinei Clereta, buna sa mamă din Cezareea Capadociei. Lauri, mirt și iasomie... primăvară! Iernile le petreceau în cartierul etrusc de la Roma; aici barăcile erau făcute din bîrne, lăsînd mari spații între ele, din care cauză și nu o singură dată a văzut-o — cu sau fără intenție — pe adorabila femeie făcînd dragoste cu clienții de ocazie...

Este cumplit în cîte locuri poți fi deodată, își zice Pilade visător și, larg, gestul ubicuității are o magnifică amploare, dar Gaddes, căruia i se adresează din întîmplare, nici nu-l aude, preocupat cum este să libereze locul de martori de prisos.

Îl îndeamnă să plece, e tîrziu, lectica a sosit, ba chiar și fetele sînt extenuate, este de ajuns pentru astăzi. Ușor, dar totuși îl cam împinge din spate să iasă. Apoi, pentru a-și corecta insolența — oricum aces-

ta este un favorit al împăratului — îi întinde din greşeală chiar potirul de aur, cu vin. Artistul frămîntat de atîtea emoţii îl bea pe nerăsuflate, cuprins de o sete intolerabilă.

În sfîrşit, stăpînul casei a izbutit să-l urnească cu toată suita lui.

Soseşte Dorses. Sclavul etiopian, care poartă acum o tunică nouă, îl primeşte de data asta cu plecăciuni, poftindu-l de mai multe ori să intre în casă. I-ar fi plăcut să-i strige numele, aşa cum fac sclavii nomenclatori [1], în acele adevărate domus, dar nu i-l ştie. Nu se lasă aşteptat nici Gaddes. Deşi mai puţin înalt decît vizitatorul, pentru ca să-şi arate prietenia, bucuria că-l vede, se înalţă pe vîrful picioarelor şi-l bate pe umăr, în semn de bun venit. Stăinul, în schimb, nu numai că e tăcut — de cînd a venit n-a scos măcar o singură vorbă —, are o rigiditate care sirianului nu-i place, dar nu-i pasă, doar n-a venit pentru el. Totuşi nu poate să nu observe că purtarea acestuia nu se deosebeşte cu nimic de aceea a stăpînului de altădată faţă de un prizonier sau sclav cu faimă proastă şi discreditat prin purtările lui.

Nu trece prea mult şi un bărbat încă tînăr, de statură mijlocie îşi face apariţia. Îmbrăcămintea de un lux rafinat, sobru: poartă o hlamidă de tip grecesc, aceea denumită lacerna, de o nedefinită nuanţă viorie, părul şi barba [2] tăiate scurt, îngrijite. Faţa aproape rotundă, nasul potrivit, cu o creastă tăioasă, care îl face ascuţit, privirile iscoditoare — se opresc scurt dar definitiv asupra lucrurilor — exprimă inteligenţă, decizie, o oarecare intoleranţă.

Etiopianul este uimit: vizitatorul nu este altul decît fostul comandant al legiunii Prima Minervia. [3] Îşi

amintește că i-a luminat drumul spre incinta subterană.

Vizitatorul nu-l recunoaște, dar după reacția sclavului își dă seama că a fost identificat, „cu atît mai rău", își zice, dar pe chipul său nu apare îngrijorarea, ci, în mod neașteptat, tocmai dimpotrivă, înflorește un zîmbet ironic, amuzat. Înaintează cu mare siguranță, ca un stăpîn în propria-i casă, deși n-a fost poftit, în sfîrșit îl întîmpină Gaddes. Se pierde în scuze, vorbește, vorbește, oaspetele înaintează, grăbind pasul, din mers întreabă: „A venit?" Fără să se oprească, fără să aștepte răspunsul, traversează peristilul, nu înainte de a fi măsurat cu o privire rapidă coloanele, se întoarce către Gaddes:

— Să dai jos coloanele astea, îți trimit eu pe cineva să le corecteze.

— Da... da... zice sirianul nesigur, de fapt el le admiră de cîte ori trece; nu prea înțelege de ce să le refacă.

Ajung în atrium. Aici vizitatorul se oprește în fața statuii homonime Afroditei, ca și cum ăsta ar fi fost scopul vizitei.

— De unde, de ce? întreabă, cu un gest care circumscrie grupul statuar.

— Mama mea era din Aphaca și practica acest cult!

— Da? — atît și se învîrtește, contemplă, de la distanță, de aproape, se întinde, ia lucerna, luminează grupul din dreapta, din stînga, de la înălțimea capului, de jos... se apleacă, ia o anemonă: Ah, artificiale, cu idee, și își răsfrînge buza, nu-i sînt pe plac, pete din sîngele vînătorului divin... Pune lucerna la loc. Cine a făcut... combinația asta?

— Un pietrar, din Subura, își are atelierul lîngă... adică în apropiere de bordeiul filozofului Epictet, are și el, pietrarul, un asemenea grup, într-o odăiță, din fundul atelierului, l-am văzut... și, în amintirea mamei, i-am cerut unul la fel, dar al lui este mai...

— Nu merge... nici ca idee, nici ca execuție. Reprezentarea asta se găsește în apropierea unui templu, aproape de un fluviu, cu ape torențiale, tumultuoase, pe faleze naturale, dincoace de țărmul mării, un țărm prăpăstios... abis și ape..., cadrul perfect al unei drame de iubire și moarte, — spus cu același ton egal, lent, căutînd parcă nesigur... ar fi de... construit aici un templu... al Venerei și al Romei[4], înlocuind pe cel al zeului cu două fețe... dar unde? Apoi, către Gaddes: Știi ce aș pune în locul ăsta? O simplă formă conică — ca un con de pin —, din bronz sumbru, masiv. Este dealtfel reprezentarea sacră din aria originară a acestui cult, de la Byblos.

În picioare, încadrat de clarobscurul din tablinium, Dorses așteaptă. Privirea metalică, dură, necruțătoare se oprește asupra noului venit.

Desigur, ca să afli, să cunoști, trebuie să oferi, atît cît știi, mult sau puțin, uneori, tot atît cît primești, alteori, cu mult mai mult, fiind convins că nu faci altceva decît să aduci la lumină ceea ce, într-un fel virtual, ți-a aparținut, împlinindu-se printr-un soi de tezaurizare.

Convorbirile cu Dorses nu se aseamănă cu nici unul din aceste cazuri. Este stranie impresia, chiar convingerea, că dau cu mult mai puțin decît primesc, asta cu toate că, aparent, eu etalez știința mea —

deloc neînsemnată —, o desfac, o prezint ca unui ascultător care a venit să afle totul de la mine. Lucrurile se petrec astfel, dovadă că eu vorbesc și el tace. Răspunde rar, greoi, parcă indispus de conversație. Nu face nici un efort să-și ascundă indiferența, care ar putea fi luată ca o sfidare. S-ar zice că toată maieutica mea, îndîrjirea de a-i smulge cunoștințele pe care presupun că le are, în sfîrșit, experiența lui, se dovedește, în linii generale, zadarnică.

De aici, ar trebui să ajung la concluzia că dau mai mult decît primesc. Și totuși nu este așa. Așadar, eu vorbesc și el tace, rareori răspunde, și atunci precis, scurt, riguros.

De obicei, dacă stau să mă gîndesc, mă aflu ca în fața unui zid, știu ce este dincolo — sau măcar ce trebuie să fie — și totuși ce-i mai important îmi scapă. În prezența lui Dorses — o părere ? — ca și cum zidul s-ar nărui, nici un obstacol nu mi-ar mai împiedica vederea. Evident, lumina zilei îți descoperă lumea, așa precum întunericul o ascunde.

— Cîtă învățătură ai adunat ? îl întreb.

— Numai atîta de cîtă a avut nevoie neamul meu.

— Este mult sau puțin ? nu găsesc altceva pentru a-l provoca, aștept, dar tace, nu mi-ai răspuns, ai înțeles, nu...

— Învățătura, cum ai spus... știința este una, nici mult, nici puțin...

— Nu este egal distribuită, precizez, în orice caz nu pentru toate popoarele...

— Pentru voi nu este !

— Vrei să spui că pentru noi, romanii, știința este împărțită, poate fi multă sau insuficientă, unii știu mai

mult, alții mai puțin, unii cunosc cîte ceva, alții mai nimic, cei dintîi sînt mai învățați dar nu destul ca să-i ajute pe neștiutori, poate știi și de ce?

— Cel mai simplu, zise folosind cu oarecare șovăială superlativul, de la fiecare din popoarele cucerite ați luat cîte ceva, o credință, învățătură, obiceiuri, port, multe... prea mult, adăugă mai încet.

— Da, am preluat, am adaptat, ai dreptate, dar pe pămînturile cucerite am și construit: drumuri, poduri, locuințe, edificii publice, monumente, am trimis meșteri, ingineri, constructori, le-am făcut viața mai ușoară, spun cumva jenat, dar nu fără orgoliu, sau, poate, vorbim despre două lucruri diferite? întreb aruncîndu-i o momeală.

— Despre unul și același, are două fețe, chipul însă este unul singur, tace brusc, i se pare că a vorbit prea mult.

— Ai călătorit, sau vorbești din ceea ce ai auzit? Pe unde ai fost? În Egipt, nu este așa?

— Dacă învățătorul nostru a fost, și noi am fost!

— Atunci... ca și el, învățătura ați primit-o de la sursă.

Tace, capul înclinat ușor spre stînga, privirile coborîte, mîinile împreunate, trupul tot încordat, pentru apărare. Sînt intimidat și ispitit să vorbesc, să-l întreb, mai mult ca niciodată, dar mă stăpînesc un răstimp... Tăcerea, o ploaie cu stropi repezi îi udă pe trecătorii ce nu se mai pot adăposti, spală statuile zeilor, rodesc semințele, cresc mlădițele tinere, trec în splendoare parcurile, adună pădurile, pătrunde în măruntaiele pămîntului, cară izvoarele, umflă apele rîurilor, revarsă din matcă fluviile pînă ce ajung la ea însăși, o nesfîrșită mare...

În privirile deodată oprite omenește asupra-mi citesc recunoștința pentru clipa deplină. „Daimonul" meu însă nu-mi dă pace, mă înstrăinează pe mine, cuceritorul, de mine însumi, învinsul. Știu, fără rost, strădania de a-i forța mărturisirea. Vreau totuși să aflu cum de au „învins cea mai mare dintre temeri", de ce și cum sînt atît de siguri și temerari.

O spadă înfocată mă străbate, mă răsucesc, pentru a mă stinge; îl jefuiesc, aruncîndu-i în față multele mele cunoștințe, fără voie strig:

— Egiptenii și-au primit legile de la Mnevis, iar acesta de la un zeu, de la Hermes; Apollo le-a încredințat lui Lycurg, care le-a impus spartanilor. Dar voi, de la cine? Vorbește!

— Îmi poruncești? întrebă calm, cu răceală.

— Da, îți poruncesc!

— De la pămîntul nostru!

— Așadar: Hestia, mamă a tuturor lucrurilor, căreia alte neamuri îi mai zic Gea, Demeter, Cybele, fie și așa! Hestia este cea dintîi născută din Cronos. Nu acesta este zeul vostru? Zeița sălășluiește în centrul focului, în adîncurile pămîntului, spun rar, nesigur, schimbîndu-mi tonul pînă la șoaptă, apoi adunîndu-mi gîndurile din neștearsă amintire uitată, repet tare, de cîteva ori, centrul lumii este aici, la Roma, redobîndindu-mi glasul meu imperial, de Pater Patriae.

Deodată știu, ca și cum, în fața mea, s-ar țese firele legendei, dar, curînd, îmi dau seama că n-aș putea s-o restitui. Un vis din care rămîi doar cu un crîmpei de frază — o, și cît de adevărată ți se pare —, așa cum încerci, la trezire, divina stare a clarității.

Pe urmele acestora mergînd provoc și îi îndemn pe alții să acționeze, să vadă faptele, încărcate de aceleași semnificații, răstălmăcindu-le și „răsturnînd" realitatea însăși și pe partea ei miraculoasă. Nu așa se face o legendă?

Stau și mă întreb ce va scrie un istoric, precum Tacitus, despre aducerea capului regelui dac la Roma? [5] *Iată că știu: a fost adus ca să vadă senatul și poporul roman că acel dușman de temut a pierit cu adevărat. Ca și cum aceia nu i-ar crede pe strănepoții, nepoții, fiii, frații, bărbații lor, invincibilele legiuni, și nu i-ar crede nici pe comandanți — cei mai de seamă bărbați ai imperiului — și nici pe Optimus Princeps! Ce naivitate! Multe mi se îmbulzesc în minte, mă întunec, prea scurtă mi-a fost clipa sărbătorească și totuși țin un capăt de fir, cu pumnii strînși. Parcă la Homer intervenția zeilor nu este un mod de a face să strălucească — magnific — eroii și întîmplările cele reale? Și... n-a avut nevoie de atestări sau le-o fi avut — parcă poți să știi — o, mărturii se pot produce și încă foarte ușor, se creează un consensus omnium, chiar mai puțin perisabil decît... dovada lui Tiberius!*

Mi-e sete. Îmi umplu patera cu vin, n-o beau pînă la fund. O umplu a doua oară și i-o întind lui Dorses. O ia, își înmoaie buzele, apoi o pune la loc, pe gheridon, cu grijă exagerată, de parcă i-ar fi teamă să nu se spargă sau, poate, a înțeles că refuzînd băutura m-ar fi jignit.

Destul ca să-mi regăsesc calmul, mușcînd din fructul putred al vanității mele de stăpîn.

— Vreau s-o eliberez pe sora regelui Decebal... Aina o cheamă? la auzul numelui are o tresărire, sau mi s-a părut numai, Quietus, a cărui captivă a devenit, este o persoană detestabilă, totul îmi este nesu-

ferit la el, pelerinele albe pe care le poartă cu infatuare, privirile neruşinate, aroganţa, cruzimea... cu atît mai mult cu cît este în cauză o femeie... bănuieşti la ce te poţi aştepta din parte-i...

— N-o cunoşti!

— Desigur, se va împotrivi, văd scena atroce, îl poate folosi pe sclavul lui, grecul acela şiret, lasciv, pus să-i pregătească victima, cu... mijloace insinuante, toropite, cu atît mai perfide, provocînd-o pînă la intervenţia brutală, liberatoare a stăpînului...

— Ce ai hotărît? întreabă, şi fără să aştepte, adaugă: uneori dintr-o intenţie rea poate ieşi o faptă bună.

— Cine eşti ca să mă judeci?

— Prizonierul tău.

— Cine ai fost atunci?

— Ctistes![6]

— Preot? Rege? Zeu? Întemeietor! Şi vraci pe deasupra, pe cine ai vindecat?

— Mi-ai poruncit să ies în... locurile publice şi să vînd leacuri, travestit ca Zuni, pentru ca absenţa lui să nu fie observată.

— Ai folosit şi leacurile acestui şarlatan?

— Numai pe cele pe care le cunoşteam, dar le-am mai dres, de fapt le-am preparat din nou, cu ierburi, seminţe, rădăcini.

— Cum ţi-a mers negoţul?

— L-am pus pe băiat să strige, să cînte, să joace ca să atragă clienţii, dar ce spune el este luat dintr-o carte a lui Zuni, noi nu amestecăm plantele nici cu sînge, nici cu aripi, nimic de la animale.

— Aşadar te pricepi! Pe mine mă poţi vindeca?

— De ce boală suferi?

— Curiositatum omnium explorator![7]

— Da? Înţeleg, de fapt nu este o boală decît dacă din ea se trag alte vătămări sau patimi, spuse cam dus pe gînduri.

În sfîrşit, trecurăm la obiectul întrevederii. La cererea prizonierului, dar şi dintr-un motiv personal, gratuit, care nu vine din sentimentele mele deloc cordiale pentru Lusius Quietus, hotărîsem eliberarea Ainei. Mă impresionase povestea, în mare parte necunoscută, a nenorocirilor acestei femei, soră a regelui Decebal. Ele încep în primul război dacic. Cucerisem fortificaţiile din munţi, armata, condusă de împărat, luase prăzi care ţin mai mult de orgoliul naiv al cuceritorului, maşini de război, arme şi acel steag care fusese al nefericitului Cornelius Fuscus. Laberius Maximus, pe atunci comandant al armatei care provenea din Moesia, cucerise şi cetatea de reşedinţă a regilor daci. Îşi lăsase oamenii să devasteze şi castelul princiar. Aceştia întîmpinaseră aici o neobişnuită şi înverşunată rezistenţă din partea acestei femei, soră a regelui Decebal. Încercase să fugă, dar, din nou prinsă, rănise cu un cuţit vreo cîţiva soldaţi, ba chiar se zice că un ofiţer mai cutezător se alesese cu o rană gravă.

Luată în captivitate de însuşi Laberius Maximus, fusese îmbarcată la Drobeta, de faţă fiind şi împăratul, împreună cu Licinius Sura şi Claudius Livianus. Cel dintîi mi-a spus că împăratul ar fi fost înclinat s-o lase în ţara ei, dar, amintindu-i-se îndîrjirea cu care se apărase şi toţi ceilalţi socotind-o capabilă de orice răzvrătire, renunţase la clemenţă.

Îşi manifestase totuşi dezaprobarea pentru pedeapsa insolită în cazul unei femei, iar dacă o tolerase însemna că o considerase doar ca o revanşă dată ofiţerului rănit. De aceea, deşi asistase la pregătirile îmbar-

cării, în ultimul moment întorsese capul ca să nu-i vadă chipul și nici pe slujitoarele care o însoțiseră pînă la navă.

De aici înainte începe periplul danubian. Îndată după pornire se aruncase în apele fluviului și toți au respirat ușurați. Cum a fost salvată de o corabie de comerț histriană și unde nu se știe. Să fi ajuns chiar la Histria? În orice caz, anul următor, prezența îi este semnalată în Moesia Inferioară, în apropiere de o tabără romană, legat fiind acum Q. Fabius Postuminus. Aici, se spune că ar fi vîndut ierburi otrăvitoare — după unii —, căci și-au găsit moartea tocmai veteranii lui Laberius Maximus, din cei care devastaseră cetatea de reședință a regilor daci, și deci și locuința captivei.

Ulterior (cînd și unde?), probabil după cucerirea Daciei, sau în timpul luptelor, recunoscută de un numid, un ostaș aflat sub comanda maurului, i-o predă acestuia, care sub pază strașnică o trimite la Roma, devansînd întoarcerea legiunilor, ceea ce n-aș crede. Este încarcerată într-o pivniță, din casa maurului. Apoi, în pofida voinței ei, este silită să-și schimbe traiul, stăpînul a hotărît să și-o facă amantă. Din nou rezistență, din nou carceră.

Și iarăși îmbrăcată în veșminte luxoase, pe gustul stăpînului, desigur, este lăsată să circule liberă prin casă, dar însoțită de cîteva sclave zdravene și păzită de un credincios cerber, crede maurul. Acest păzitor este tocmai versatilul Chilide, iar în absența lui, un altul stă de strajă, care îndreptățește încrederea. Același Chilide plătit de Regulus pentru a-i furniza minime informații privind suspectul substituit al lui Zuni are și el, din motive care îl privesc, în același timp cu noi, sau poate chiar mai înainte, ideea elibe-

rării eroicei captive. Desigur, bizuindu-se pe neobișnuita bună-credință a stăpînului, nemotivată dealtfel. Acest soi de oameni încăpățînați, îndărătnici, cruzi, altfel au întotdeauna cîte o slăbiciune.

Maurul, fie numai pentru a pune în evidență parvenirea, rangul nemeritat, are o ceată de sclavi, pe care îi maltratează și care, terorizați cum sînt, n-ar îndrăzni să întreprindă nimic împotriva vajnicului stăpîn.

Chilide este un om aproape instruit, superficial, dar pe Lusius îl impresionează știința, inteligența sclavului, care este o fîntînă de înțelepciune pentru un om incult. Mai ales cînd înțeleptul știe să se prefacă, punîndu-și în evidență, cu artă, fidelitatea, recunoștința, cu deosebire. Confundînd calitățile intelectuale — și reale și îndoielnice — ale sclavului cu tăria de caracter, Quietus are o încredere oarbă în vicleanul grec.

Este deci omul potrivit pentru a ne ajuta în acțiunea proiectată. Cum știam că se află în serviciul a doi stăpîni — ba chiar trei dacă îl mai socoteam și pe Regulus, ale cărui intenții mi-au rămas încă necunoscute —, nu am luat contact direct cu el, ci prin intermediul lui Gaddes, a cărui tăcere o cumpărasem, cam scump. Sirianul, de la care aflasem și amănuntele despre situația captivei în casa maurului, mi-a strecurat o bănuială, care, la început, mă îngrijorase.

Același Chilide izbutise să cîștige pînă și încrederea dîrzei femei, care pînă acum nu comunicase cu nimeni din anturajul său, impunîndu-și o îndîrjită tăcere. Gaddes presupune că „grecul s-a priceput să-i prindă în aceeași cursă pe amîndoi — și pe captiva Aina și pe Dorses". Bănuiește, nu e sigur, „dar cred că le-a dus mesaje de la unul la altul, cu atît mai

mult cu cît poate fi sigur că de la aceştia nu riscă nimic, fiind capabili să păstreze secretul şi că oricare ar fi preţul, nu i-ar trăda intervenţia". Luat din scurt şi întrebat pe ce bazează această insinuare, spune „un lucru e sigur şi îl ştiu chiar de la împricinat, adică de la Chilide, că l-a demascat pe falsul Zuni şi că, ştiind cine este de fapt, ştirea asta n-o lăsa-o el fără să tragă vreun folos, dar poţi fi liniştit că amicul meu, la rîndu-i, straşnic se pricepe la taine şi nu le divulgă atît de uşor", „pînă cînd le găseşte un cumpărător", adăugasem.

Dacă toate astea erau adevărate, Dorses ar fi fost dator să-mi împărtăşească tribulaţiile sale. Motiv pentru care îi aşteptam mărturisirea, încercînd să nu i-o provoc. Văzînd că nici după ce îi făcusem cunoscută intenţia de a o libera pe sora regelui, tot nu pomeneşte nimic, am adus eu vorba, dar mai pe ocolite. Oricum am aflat că Chilide l-a urmărit mai întîi pe Iunius, că apoi a venit la locuinţa lui Zuni, cînd l-a găsit acasă, au schimbat cîteva cuvinte, apoi a plecat, că a doua oară l-a întîlnit, în drum, aproape de casa lui Gaddes, că l-ar mai fi zărit de cîteva ori în mulţimea de gură-cască, care se adună, cînd vinde leacurile şi... Atît, nimic altceva. Îmi formez convingerea că nu minte, dar ascunde ceva, fără să dau curs indignării care mă stăpînise atunci cînd Gaddes îmi comunicase presupunerea sa.

Dimpotrivă, sînt chiar mulţumit că întîmplările se petrec independent de mine. Este foarte bine, dacă eroii acţionează din secreta lor chemare, în afară de voinţa şi intenţiile-exprese, imediate, ale autorului. Nu este asta chezăşia unei desfăşurări fireşti? Desigur, un acord există — adequatio rei et intellectus. Sămînţa a fost aruncată într-un teren fertil, restul nu-l

mai privește pe agricultorul care așteaptă să culeagă rodul. Așadar: nu-mi rămîne decît rolul spectatorului mirat. Ce va ieși de aici? Ce va urma? Sînt curios, dar fără încleștare. Expectativă. Este bine, sînt pregătit. Nu-l mai hăituiesc cu întrebări pe prizonier. Tăcerea mea, văd bine, cu cît este mai imprevizibilă, cu atît îl sîcîie, îl descumpănește mai mult decît au făcut-o interogația, mărturisirile, provocarea. Stă rigid, încruntat, neîncrezător, vrea să spună ceva, amînă, șovăie, se teme să nu se trădeze, disimularea nu-i stă în fire. Îl privește.

De această atmosferă încărcată mă scapă Galba. Vesel, zgomotos, năvălește în tablinium, îndrăzneț, cum numai un sclav favorit poate fi. Mă ceartă: „Ce mai stai, domine, mehercule, este culmea, ești așteptat, ai uitat? La librăria lui Marcus Sulpicius! Lectură publică, știi, sau habar nu ai? Librarul și-a smuls firele din barbă de indignare, mulțimea care a venit aici, de mai bine de două ore — ore romane de iarnă, scurte, zic rîzînd — i-a deranjat pe scribi, pe corectorii, pe artizanii care lucrează la înfășurarea volumelor în tocuri de cedru, de ivoriu; el îi plătește și ei stau de vorbă, explică, arată, n-au încotro. Toți vor să afle cum se fac volumele. Nici nu poate să-i împiedice, că doar știi ce lume așteaptă azi acolo, pentru lectura versurilor de amor ale Saturninei, durdulia de nevastă africană a lui Pompeius Saturninus. Forma luculenta, da, dar și plină de spirit, cum o știi", n-o știam deloc, de bărbatul ei știam că este poet liric imitator al lui Catullus ori Calvus, că, într-adevăr își duce viața cînd la Roma, cînd în afara Romei, împreună cu nevastă-sa.

„Acum, înainte de a mă trimite după tine, Marcus a pus o clepsidră, acolo sus, pe podium — totul

este pregătit, pînă și cupa cu apă și miere pentru lectori — și lumea se învîrtește, ce se mai învîrtește! Una-două se uită la clepsidră și te vorbesc de rău. Ce lume, stai că nu ți-am spus, numai fii de senatori, patriciene din cele mai superbe și culte, poeți, pictori, imitatori ai lui Parrasio, Zeusi sau Apelles, or mai fi și alții, care lucrează numai după natură — dar decedată. De ce or fi venit? Pentru tine, desigur", completă obraznicul băiat, cu această aluzie la picturile mele. „Caninius Rufus se agită, răspîndește zvonul că nu mai vii, pentru că ai fi foarte ocupat să scrii o epopee despre daci, Vestricius Spurinna, poetul războinic, clatină din capu-i chel, neagă, vrea să însemne că n-ai să izbutești, cum că ți-ar fi greu. Sentius Augurinus gesticulează, atestă, țipînd în gura mare că nu se mai pot scrie astăzi decît poezioare, comice, mărețe, delicate; cît despre Ptolemaeus, Hephaestion filii, repetă gros, Homeri imitatio, asta și nimic altceva!

Manlius și Calpurnius susțin în cor amîndoi că nici atît nu poate oricine, spre satisfacția lui Ptolemaeus însuși, care surîde, așa l-am și lăsat. Cît despre Suetonius, care trebuia să citească după versurile Saturninei, din Vita Horatii, *a dispărut în depozitul librăriei, să caute materiale pentru Cezarii săi, nu însă înainte de a ne lăsa vorbă că se întoarce, dar mîine, la ora la care va apare Hadrianus."*

Verbozitatea băiatului mă distrase tot atît cît mă mulțumiră hazul și cunoștințele lui, rezultat al instrucției pe care mă străduisem să i-o dau. Lectura publică de la care zicea că întîrziasem urma să aibă loc abia a doua zi, așa cum anunțasem și în Urbis Acta

Diurna, şi nu în hardughia lui Sulpicius, ci chiar în vila mea, cea nouă, de la Tibur.

În tot acest timp, Dorses se retrăsese în ungherul cel mai întunecat, depărtîndu-se astfel de noi, probabil, cu aceeaşi discretă oroare ca Odisseus înainte de a pătrunde în lumea umbrelor.

VI

Secundilla, soția lui Claudius Maximus Tiberius, este o femeie tînără, cu aproape douăzeci de ani mai tînără decît el. S-au luat „din înclinație", îi place lui să spună, dar nu prea îți vine să crezi. Ea a adus o zestre îndestulătoare, mai mult lucruri decît bani, dar una cu alta, chiar dacă nu fac douăzeci de talanți, nici prea departe nu ești. Purtarea ei este exemplară, iată că au trecut șase ani de cînd a purtat flammeum de culoarea flăcării și cununa de măghiran, mirt și flori de portocal; Tiberius i-a dăruit atunci inelul, pe care i l-a pus pe degetul care, după anatomia imaginară a lui Aulus Gellus, este străbătut de un firicel de nerv ce merge drept în inimă.

Nimeni, în lipsa lui, cît a fost la război, acum în urmă, nu a avut ceva de spus despre vreo abatere. Deși știa că pleacă, el a vrut să celebreze căsătoria, oferindu-i astfel prilejul să dovedească dacă este o matroană pentru toată viața, își zisese Tiberius. Bineînțeles, la întoarcere, i-a întrebat despre purtarea Secundillei pe toți cei din apropiere, rude, vecini, și mai ales a stat de vorbă pe îndelete cu bătrîna prezicătoare în zborul păsărilor, Clagissa. Aceasta ocupă

la parterul „insulei"[1] o încăpere mare cît tot etajul de deasupra, de aici uşor poţi urmări, dacă vrei şi ai vreme, mişcările locatarilor. Nu, nu este gelos Tiberius, ci mai degrabă neîncrezător. O lasă să circule singură sau însoţită de prietene, de rude, n-o întreabă decît rar cum şi-a petrecut timpul în absenţa sa. Asupra oricărei situaţii îi trebuie probe, totul trebuie să-i fie clar. Acasă, îi place să meşterească, se şi pricepe; uneori este chiar ingenios, acum, de cînd s-a întors, a lucrat o încuietoare de uşă, un fel de zăvor şi, după ce l-a terminat şi l-a încercat, exact, cum vroia, se închide şi pe dinafară şi pe dinăuntru, l-a desfăcut, l-a refăcut. De ce? Ca să se asigure că lucrul este bine făcut, să-şi dea seama clar cum este alcătuit, să-l verifice, să ştie de ce şi cînd se va defecta, ca să n-aibă probleme atunci.

Secundilla este nedumerită, de ce şi-a făcut o încuietoare la uşă, acum, „cînd tot ne mutăm la Philippi, la noua slujbă". Îl întreabă, el îi răspunde: „Tu nu ştergi toată ziua mobilele, măcar că sînt strînse şi împachetate".

— A, dar este altceva, le feresc de praf ca să nu se strice, zicea ea, îmbujorîndu-se, de ce oare?

— Apoi şi eu le feresc de hoţi, cum sînt strînse pot fi luate mai uşor.

Bună femeie, gîndeşte Tiberius, harnică şi econoamă, nu cere pomezi, parfumuri, podoabe, încălţăminte, după modă, aşa cum fac matroanele, ca să-şi consume zestrea. De unde îi vine atîta cuminţenie Secundillei?

Într-adevăr, ea este aşa cum o crede bărbatul, dar, iată că, de la o vreme, a devenit mai stăruitoare în muncile casnice şi preocupată, visătoare. De ce? Apoi tot i s-a întîmplat ceva, dar despre asta nici un al

Cda. 3634 coala 5

doilea n-ar putea spune nimic, oricît ar căuta. Atunci nici măcar nu este o întîmplare. Ce o fi? O ispită, o momeală, un fel de cursă. Și ce altceva să-ți vină în minte decît că poți să cazi.

Într-o zi, — cîte or fi de atunci, nu prea multe — dar încărcate de așteptare, și tocmai cînd își pierduse speranța, un semn, prea mic, neînsemnat altfel, și totuși...

În septa Iulia era un fel de expoziție cu vînzare. Se găseau vase de argint, de bronz, unele chiar de aur, ceramică — postellae, lances, paterae, ciati, canthari și vase de Samos, mai ieftine, dar ce frumos lucrate. Bineînțeles, ca o bună gospodină s-a dus și ea, a tîrguit niște potire de argint, cîteva cupe și vase de Samos. Le-a pus într-o găleată și a pornit spre casă. Cam zăngăneau, dar afluența era atît de mare, fluxul mulțimii neîntrerupt, ca și zgomotele, încît nici nu le mai auzea.

Cum mergea ea, căsca gura, se și oprea, tot zicîndu-și că ar fi trebuit să fie însoțită. Se descurca greu în această mulțime pestriță, făcută din toate neamurile pămîntului, fără să mai ții la socoteală populația locală, romană, gata să se ia la harță, să cotrobăie, să afle, într-un cuvînt curioasă, ca omul cînd n-are ce face. Secundilla căuta să-și croiască drum cu mare grijă, nu atît pentru ea cît pentru prețioasele cumpărături.

La o înghesuială, unde unii se îmbulzeau să asiste, să intervină, să se bată, treaba lor, cineva, profitînd de neatenția ei, i-a smuls găleata din mînă, dispărînd fără urmă. Unde să-l caute?

Tocmai atunci mulțimea se dădu la o parte, lăsînd loc unui echipaj luxos, tras de o droaie de sclavi. Lectica s-a oprit și din ea a țîșnit, avîntîndu-se ca-n

zbor, un tînăr de o rară frumusețe. Cît ai clipi din ochi, se și făcuse nevăzut, dar curînd se întoarse, îi înmînă găleata cu prețioasele-i cumpărături. O salută zîmbind de parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea, iar ea, în loc să-i răspundă, să-i mulțumească, rămase împietrită, gravă, ca statuia Minervei din Forul lui Nerva, nefiind în stare să mai rabde atîta frumusețe, biata Secundilla.

Seară de seară, Tiberius o laudă pentru cina gustuoasă, pentru grija ei tandră. Cîtă tandrețe risipită! Ce meretrice se ascunde după atîta simplitate! Ea nu dorește decît să afle cine este tînărul care a ajutat-o să-și găsească vasele. Pînă într-o zi cînd a dat peste o slabă urmă.

În dimineața aceea, lectica cea luxoasă s-a oprit în fața casei lui Tiberius, dar, dezamăgire, din ea a coborît acel leno [2] de Gaddes, peste măsură de înfumurat. Ce legătură să aibă unul ca ăsta cu divinul tînăr? Atît de uimită, încît nu vede că, tot din lectică, mai apare și Philis, elegantă, voioasă, iar după ea un Panniculus, îndrăgostit, săltînd pe urmele femeii, și toți aceștia intră în propria-i casă, de ai fi zis că acolo stau de cînd s-au născut.

Tiberius se retrage în triclinium cu Gaddes, timp în care ceilalți doi se drăgostesc fără rușine. Îi întrerupe Secundilla, vrea să știe a cui este somptuoasa lectică.

— A unui personaj foarte ilustru, din preajma împăratului! zice Philis misterioasă, fericită.

— Am mai văzut aceeași lectică, o recunosc după perdele și după sclavi, aceștia sînt îmbrăcați în trei nuanțe de roșu, de la stacojiu aprins, pînă la o nuanță de trandafiriu, fanat. Din ea a coborît un tînăr, continuă Secundilla, trecînd peste miezul incidentului.

— Da, da, Galba toată ziua se plimbă cu lectica asta !

— Cine este ? întrebă tînăra femeie, fără să-şi ascundă interesul.

— Ha, ha, rîde Philis, este frumos, nu ? Zeii şi-au bătut joc de el dăruindu-l cu atîta frumuseţe. Nu este aşa, Iunius ? întreabă alintîndu-se, întinzînd braţul ca să primească de la băiat două crinalles [3] care îi căzuseră. Şi vrei să ştii cine este ? dar nu-i spune. Iunius, ce-ai zice dacă am profita şi noi puţin, am să-l rog pe Gaddes, nu poate să mă refuze, ne plimbăm şi noi cu „somptuoasa lectică", îl lăsăm pe stăpînul nostru acolo unde are el treabă şi la urma urmei chiar şi fără lectică... găsim un loc să ne distrăm. La plecare, Philis, care a înţeles că biata femeie s-a îndrăgostit fără speranţă de frumosul Galba, care în general vorbind a trezit interesul unor persoane... prea ilustre, ca să fie numite în public, la ureche, îi şopteşte, cu glasul din ce în ce mai scăzut, este sclavul preferat al lui..., zadarnic, tocmai numele nu l-a auzit. Ai înţeles ?

Ce să înţeleagă, vrea să întrebe încă o dată, este tulburată, dar pînă să-şi dea seama a rămas singură. N-a observat nici măcar că Tiberius a plecat cu Gaddes în lectică, iar cei doi au luat-o încet, încet pe jos. Informaţia, vagă, insinuantă, apariţia echipajului, intempestiva plecare a lui Tiberius, toate astea au lăsat-o pradă unei dulci reverii.

Nu-i rămîne decît să aştepte pe bărbatul ei. Acesta se întoarce într-o dispoziţie, cel puţin bizară, nu pare supărat, mai degrabă preocupat. La cină nu scoate o vorbă. Măcar mie ar trebui să-mi spună ce are. Ea aşa face întotdeauna, exceptînd acel accident, altfel nu-i ascunde nimic. Cum să înceapă, cu ce ? Pînă la urmă găseşte :

— Ți s-a făcut o mare cinste, ca un personaj atît de vestit — deși nu știe exact cine — să se intereseze de tine.

— Cinstea este lăudată, dar tremură de frig, răspunde Tiberius, cu vorba preferată a lui Marcius Turbo, luată din Juvenalis.

Prefect urban? Procurator? Pretor? Că n-o fi tribun, se întreabă, în acest timp, Secundilla, atacînd direct:

— De ce spui așa, la cine ai fost? Cine te-a chemat?

— Am fost la Phlegon!

— Este scribul tribunului Hadrianus, nu este așa, și ce te-a supărat aici? De ce te-a chemat?

— Scrie despre războaiele dacice și mi-a cerut și el să-i relatez urmărirea regelui Decebal.

— I-ai mai povestit-o o dată, amintește Secundilla mai atentă la sosul gros pe care trebuie să-l toarne.

— Da, dar atunci a fost de față numai stăpînul lui și n-a scris, acum l-a pus pe Phlegon să noteze, ce i-am dictat — nu-i vorbă că mai mult Hadrianus a dictat, zice rar, preocupat, apoi ridică tonul, sigur, ce-ți pasă, ce te privește pe tine ce se va scrie despre mine?

— De ce spui așa? Ba îmi pasă, răspunde ea fără argument, mulțumită că tot a aflat numele ilustrissimei persoane.

— Așa este, zice Tiberius, continuîndu-și un gînd, știi că nu pot suferi lucrurile neclare, înțelegi?

— Și ce este neclar aici? întreabă prompt Secundilla.

— Multe, spune și alege oasele din mreană, potrivindu-le de parcă ar vrea să reconstituie scheletul, ce meticulos, apoi, pe carnea rămasă, toarnă sosul spe-

cial pregătit cu usturoi pisat, ulei de măsline, oțet și amestecat bine.

În aceeași noapte, Tiberius pornește de acasă, fără să fie simțit de soția sa, care, prea obosită de frămîntările zilei, doarme profund. Dimineața, lada de haine are capacul ușor întredeschis. Este singura indicație că cineva a umblat aici.

Către a opta oră a nopții, Tiberius ajunge la calea Forului roman, dar trebuie să se oprească, răstimp ce i se pare tare lung. Trece un șir de care încărcate cu marmură, mai vin și niște căruțe cu diferite mărfuri, circulația acestora este interzisă, încă de la Cezar, în timpul zilei, pentru a se evita aglomerația. Potrivit acelei hotărîri, devenite postum lege, vehiculele de transport nu numai că nu puteau traversa străzile Romei, ziua, dar, dacă revărsatul zorilor le-ar fi surprins, căruțașii erau siliți să descarce marfa și să le lase să staționeze acolo unde se găseau, complet goale. De aceea, acum toți aceștia temîndu-se ca să nu-i prindă răsăritul soarelui pe drum, se înghesuie pentru întîietate. De unde graba și, de aici, scandal, ceartă, înjurături ; caii șfichiuiți nechează puternic, astfel ca să-i dai dreptate lui Juvenalis, cînd, zugrăvind în sumbre culori traiul la Roma, spune :

„La Roma cei mai mulți bolnavi mor fiindcă nu sînt lăsați să doarmă... Căci în ce casă cu chirie poți să adormi ? În Roma numai cu bani mulți te odihnești. Și răul începe din aceea că huruitul căruțelor, la cotiturile străzilor strîmte, și strigătele celor siliți să se oprească ar răpi somnul chiar lui Drusus și vițeilor de mare."*

* *Satirele lui Juvenal*, București, Casa Școalelor, 1922.

Văzîndu-l astfel îmbrăcat, în uniformă, neştiutorii căruţaşi îl luară drept un om al ordinii publice sau, în orice caz, ca pe unul îndreptăţit să-i arbitreze. Desigur, ei nu voiau ca el să hotărască cine trebuie să treacă primul, ci numai, cu autoritatea sa, să-l sprijine pe antecesor. Dar, cum toţi au pretenţia la întîietate, năzuinţă mai egal distribuită decît raţiunea însăşi, toţi cei dintîi se înghesuiră, încercuindu-l şi sufocîndu-l.

În sfîrşit, aproape cînd Phoebus începea să-şi mijească lumina feţei, ajunge şi Tiberius la porticul Dii Consentes, apoi trecînd prin faţa templului Concordiei, pe care, ca un adevărat ostaş, nu-l onorează nici măcar cu o privire. În grabă, iată-l la carcera Mamertină. Aici ostaşii de gardă au fost sub comanda sa, îl cunosc.

— Vreau să-i văd pe prizonieri, spune el cu poruncă în glas.

Închisoarea de stat are două celule suprapuse. Cea inferioară, carcera Tullianum, este construită din blocuri mari de calcar. Se crede că fusese un rezervor, unde se aduna apa de ploaie, ceea ce este confirmat astăzi şi de umezeala care musteşte din perete, cu deosebire prin ungherele întunecate. Aici au fost încarceraţi nu numai răufăcătorii, dar şi prizonierii de război, înainte de execuţia capitală. Printre ei s-au numărat duşmani vestiţi ai Romei, ca Vercingetorix, care i-a adunat pe gali, împotrivindu-se lui Cezar, sau Jugurtha, regele numid, cel învins de Marius.

Acum, aici, stau înghesuiţi cîteva zeci de nobili daci, din cei care n-au mai apucat să-şi ia viaţa.

Cu o torţă aprinsă, pătrunde Tiberius în carceră. Îi găseşte strînşi în grup compact, de parcă ar fi gata de atac, numai să primească ordinul. Sub lumina pîlpîitoare a flăcării, pe care cercetaşul o mută de la

unul la altul, îl privesc neclintiți. Nu se feresc, nu dau îndărăt.

Trece printre rînduri, prizonierii îi fac loc, se uită la fiecare în parte, la cîțiva, la toți. În lumina slabă, tremurătoare, unul seamănă cu celălalt și toți între ei. Cum i-ai deosebi, dacă ai fi căutat pe unul singur și numai pe acela? Chipurile, bărbile, straiele sînt la fel. Desparte de grup vreo cinci, șase. Sînt calmi, nepăsători, așteaptă. Ce vrea? Îi alege pentru lupte sau... pentru execuție? Tiberius le face semne să se alăture grupului, apoi îi desparte în două: unii la stînga, mai mulți decît cei din dreapta.

Din fiecare grup cheamă cîte unul, ceilalți, și dintr-o parte și din cealaltă, rămînînd în întuneric. Tiberius în mijloc, torța luminează numai în juru-i, din cercul unde se află, umbra centurionului îi circumscrie pe alți doi scoși din rînd. Așa cum ține torța, lumina le vine cam pînă la brîu și încă cel din dreapta mai primește și umbra sursei.

„Nu se văd, nu se vede, nu este clar, zice, capul... capul unui om îți rămîne întipărit dacă l-ai văzut o dată... nu și dacă prima dată l-ai văzut mort... atunci poți să-l recunoști. Atunci nu poți să-l recunoști, dacă îl mai vezi încă o dată și încă o dată... Uite ăsta, se uită la cel din stînga și apoi la cel din dreapta, ăsta este năluca celuilalt și toți nălucile unuia singur, pe care nu poți să-l recunoști, pentru că prima dată l-ai văzut mort, de fapt nici nu l-ai văzut bine, acoperit fiind din pricina vulturului sau ce pasăre o fi fost... o pasăre de pradă care ți s-a așezat cu aripile peste ochi în timp ce..." Se uită din nou la prizonierul din stînga care acum este foarte puțin depărtat de ceilalți, abia cu un pas, doi...

...O femeie a născut doi gemeni și nu putea să-i deosebească între ei, îl hrănea numai pe unul și pe celă-

lalt îl lăsa să moară de foame, pînă i-a spus... Cine? Bunica de la Philippi : pune-le cîte un semn! Ce semn?

— Ce faci, Tiberius? țipă ostașul Marcus Tullus. Am și uitat de tine. Acum vine Maccius să mă schimbe și, dacă te găsește aici, cu ăla nu e de glumit. Să mergem!

Abia puse lanțurile la încuietoarea grea a ușiței scunde, că și apăru Maccius, bănuitor, deloc bucuros de prezența lui Tiberius.

Fostul comandant al grupului de călăreți care îl urmăriseră pe regele Decebal și ostașul Tullus porniră împreună, ca la război îl însoțea, întotdeauna era în dreapta lui.

Tullus este un băiat tînăr, vesel și o cam place pe Secundilla, n-o poate uita, deși n-a văzut-o decît o dată, la nuntă.

— Ascultă, Tiberius, ce face biata Secundilla?

— Și de ce o plîngi, mă rog, ai pus ochii pe ea, dar ei nu-i plac ăștia care abia și-au depus barba, zice fără chef Tiberius.

— Vrei să știi de ce o plîng, o lași singură în puterea nopții și vii la carceră... ce te-a apucat? De ce? De ce te tot holbai la prizonieri? N-ai somn? Ce te muncește?

Tiberius tăcu o vreme, e greu să vorbești cuiva despre un lucru atît de încurcat, dar băiatul ăsta îi este credincios, sînt prieteni, și, mai ales, a fost prezent lîngă el, în tot timpul urmăririi, numai atunci n-a fost cînd a urcat, dar în orice caz a venit îndată, primul, el a găsit și poteca, altfel, deși... în sfîrșit...

— Uite ce este, chiar vreau să vorbesc cu tine, se oprește, stă pe loc, se mai codește.

— Spune, îl îndeamnă Tullus, cine te împiedică?

— Să fii atent, să nu te gîndeşti numai la „biata Secundilla", zice Tiberius, mai în glumă, mai în serios, dacă noi ne-am înşelat?

— În ce privinţă? întreabă ostaşul nedumerit.

— Ai dreptate, nu e clar, vreau să spun: dacă cel pe care l-am găsit noi sub stejar nu era regele şi dacă eu am purtat în traistă capul altui dac care şi-o fi luat viaţa acolo. Cînd am ajuns în tabără, tu ştii că nimeni nu s-a mai uitat la cap, nimeni nu l-a privit în faţă, cu gîndul să-l recunoască. Soarta războiului era doar hotărîtă, ultima rezistenţă înfrîntă, prizonieri făcusem destui...

— A fost expus la treptele Gemoniae, continuă Tullus, cam dus pe gînduri, ca unul care află o altă faţă a unei întîmplări preabine ştiute, căreia tocmai de aceea nu-i mai dăduse atenţie.

— Şi ce-i cu asta? Tu l-ai văzut?

— Nu, sigur că nu. Ce să spun, numai de privit capete de duşmani nu-i arde unui ostaş cînd se întoarce de la război. Doar ştii... ne-am mai ocupat şi de ale noastre... dar l-au văzut toţi cetăţenii Romei, ce mai vrei, adaugă mai moale.

— Lasă-i pe ăştia, habar n-au cum arăta. Putea foarte bine să fie pus la scări capul lui Pansa.

— Cine mai este şi ăsta?

— Unul care a fost executat pentru jaf şi omor.

Tac amîndoi şi merg, merg, fără să se întrebe încotro. Ajung în Forul roman. Aici Tullus, care, de foame, simte că i se urcă un nod în gît, îşi cumpără nişte cîrnaţi de la un negustor ambulant, îi dă şi lui Tiberius, ia şi el, mestecă, mestecă. Nu-i e foame, mai ia nişte mere de la o femeie. „Ce, este uşor să stai de pază toată noaptea şi, la urmă, să vină ăsta să-ţi întoarcă mintea pe dos, şi stomacul" zice Tullus.

„Pe dos? foarte bine", și hotărăște să judece, admițînd tocmai contrariul, de ceea ce au știut cu toții, împăratul, Tiberius, el, „toți", zice, în timp ce scuipă sîmburii care au un gust amar, din neatenție striviți între dinți, neavînd habar că face un raționament indirect, apagogic, pe care bunul-simț i-l dictează.

— Ia stai, Tiberius, zice și se opresc, parcă atunci s-ar fi întîlnit, — trecătorii îi măsoară —, să admitem pe dos, contrariul de ceea ce ai spus...

— Nu e clar, nu, nu, de ce să zic așa, dacă...

— Ah, nu te credeam atît de prost, pentru că te îndoiești și vrei să afli, trebuie să găsim o cale ca să scapi de îndoială, nu ?...

— Asta cam așa este, afirmă și Tiberius, cam înțeleg eu unde bați, să te văd mai departe.

— Așadar, cel pe care l-am prins noi, mai degrabă cel care nu s-a lăsat prins, luîndu-și viața, tocmai cînd noi ne-am apropiat, pentru a scăpa de rușinea captivității — mehercule, că au dreptate, dacă mai au și curaj...

— Te-ai abătut, uite așa mi se întîmplă și mie, că aici sînt mai multe fețe, m-a încurcat și...

— Va să zică ăsta, capul, nu era al regelui ci al altuia care gîndise la fel, ceea ce corespunde adevărului că mulți dintr-ai lor și-au luat viața și din aceleași motive. Ce se schimbă, dacă admitem că tu ai dus în tabără capul altui dac? Asta vreau să spun eu.

Tiberius se scarpină în ceafă, înalță capul, privirile la cer.

— Da, ia să vedem ce se schimbă.

— Apoi să-ți spun eu : nimic. Să le luăm pe rînd : provincia tot cucerită rămîne, soarta războiului, aceeași, ultima rezistență fusese înfrîntă încă înainte de a începe noi urmărirea, tezaurul a fost luat și adus

aici, prizonieri am făcut... Se opri. Ce mai este? Da, avansat ai fost, Secundilla, credincioasă, te-a așteptat... Ce mai vrei? Va să zică, indiferent al cui a fost capul din traistă, situația rămîne și este aceeași. Vezi? zise ostașul și tăcu, părea că încă mai caută ceva, la care renunță.

Tiberius admise, dar fără entuziasm.

— Ei, acum mă duc, mă așteaptă și pe mine matroana mea, la ora asta nu întîrzii niciodată.

— Nu pleca, mai stai să ne mai lămurim puțin, zise Tiberius.

— Tot nu te-ai lămurit?

— Uite, mergem aici la... Lurcus, bem ceva...

— Dacă aș fi dormit și eu juma' de noapte... ei, hai, să intrăm, zise și Tullus, cu aerul că face o concesie.

Odată instalați la masa scundă, după ce băură cîte un ciat, tot ostașul Marcus Tullus începu:

— Steagul... sau orice alt trofeu, pe care-l iei în luptă, de la dușman... are vreo importanță de la cine l-ai luat, orice ar fi fost ăla, ofițer, rege sau simplu ostaș, te mai întrebi cine a fost mortul?

— Nu, desigur, n-are, că tot dușman se cheamă și înseamnă că l-ai învins, admise Tiberius.

— Vezi bine, capul ăsta care nu-ți dă ție pace acum, pentru noi, este un trofeu.

— Da, ai și tu dreptate, numai că aici are, că mai vin și altele, adaugă Tiberius, cu glas scăzut. Celălalt nu-l auzi, pentru că unul care băuse cam mult se găsise să țipe la Lurcus, că a pus prea multă apă, că încă n-ar fi nimic dar a pus apă de la vase, că pute, are gust de usturoi, ba și de... etc.

Se potoli și ăsta, mai strigă altul, mai băură ei ceva și Tullus zise „destul, că e tîrziu" și Tiberius, ca și cum nu l-ar fi auzit:

— Pot să am încredere în tine? și fără să aștepte răspunsul continuă: îmi place cum judeci și, pentru asta, vreau să-ți spun încă vreo două, chiar trei..., rosti apăsat, ca să vezi și tu că nu...

— Nu e clar, îl imită Tullus, căruia vinul lui Lurcus îi făcea greață și hotărîse să nu mai bea, dar dacă ăsta o ține tot așa, necăjit cum e... Ascult, prima...

— Da, mai întîi: de la sclavul tribunului Cornelius Virro, am afla că sarmații se mișcă din nou...

— Sarmații, zici, care dintre ei? Frumoșii, ăi de-și încing fruntea cu bandaje de mici copii ca să-și schimbe înfățișarea?

— Dacă regele Decebal, ca s-o luăm și pe dos de cum ai luat-o tu, a ajuns la ei, cum spunea Bicilis, și, împreună, încep un alt război? În acest caz, n-ar însemna că eu, noi l-am înșelat pe împărat? Vezi că atunci l-am recunoscut, sau mi s-a părut și, dacă l-am dat drept al regelui — despre cap vorbesc —, fără voie am făcut-o.

— Acum pricep eu: la carceră vii ca să-l cauți pe rege, printre prizonieri, așa crezi tu, că unul ca ăsta, atît de dibaci în a întinde curse și priceput să folosească nu numai izbînda dar și înfrîngerea, zace aici la Tullianum? Nu prea merge. S-o auzim pe a doua!

— A doua? Da, prizonierii, cîți am adus noi? Că doar nu era să-i cărăm pe toți aici!

— Să tot fie vreo cincizeci cu ăi de la cazarma gladiatorilor.

— Așa, și restul?

— Ce întrebi? Restul au rămas acolo, în țara lor, cu legiunile, i-ai văzut doar, au fost puși să curețe terenul, ceea ce o făceau cu multă sîrguință, or să se ridice orașe, edificii adevărate, n-o fi asta singura provincie cucerită de noi, ca să se petreacă altfel.

— Tocmai asta zic și eu, ăștia, localnicii, prizonierii, fără să mai socotim și femeile, sălbatice, dacă e vorba de dușmani, mai sînt și alte popoare vecine, sarmații, cu toate semințiile lor și, dacă îl mai au chiar pe rege printre ei, ca să-i adune, să-i conducă, vezi tu ce iese de aici!

— Asta ți-e grija? Pentru asta este guvernator acolo, armată... în sfîrșit, le descurcă împăratul!

— Și încă mai e ceva, zise nemulțumit Tiberius.

— Ce-o mai fi? Ah, da, a treia...

— L-am și văzut aici, în parc, lîngă poarta Capena...

— Pe cine? pe regele dac? Ți-ai pierdut mințile, cine te-a pus să tai un cadavru?

— Zice că sînt nemuritori și pentru asta...

— Cine zice? Ei, cum?... apoi asta e explicația că l-ai văzut, zise Tullus, bineînțeles fără să creadă.

— Care, întrebă neatent decurionul.

— Dacă e nemuritor...

— Și ce dacă, toți sînt!

— Înseamnă că se întorc atunci cînd le abate, ca zeii, comandantule, habar n-am, du-te și tu la un arval, la unul care le zice din măruntaiele animalelor, din zborul păsărilor, din stele, să te lămurească. Eu unul nici nu cred, nici nu pricep.

Decis și furios se ridică și plecă ostașul Marcus Tullus, dar îndată reveni și, văzîndu-l pe fostul său comandant pierdut în gînduri, se apropie ca să-l liniștească.

— Ascultă, să-ţi spun eu un secret, că poţi să-l scrii şi pe mormînt, atît este de adevărat. Tiberius îl privi cu mare interes. Capul din traista ta, pe care l-ai purtat pînă la tabără, prin munţi şi văi, prin hîrtoape, era să-mi frîng gîtul, aşa cum şi-a rupt calul meu picioarele, a trebuit să-i fac seama, îl văd şi acum noaptea în vis, cu oasele risipite printre stîncile ştirbe şi sterpe, aşa să ştii, capul ăla a fost al regelui Decebal şi nu al altuia!

— Dovada?

— Dovada? repetă Tullus cu furie crescută, insanis, ce-ţi mai trebuie? Şi apoi, ai uitat? spuse mai moale.

— Ce să uit?

— Lumina... umărul de aur..., mehercule, că mi-a plăcut fabulam, aşa mi-a rămas şi ori de cîte ori va fi cazul, numai în ăst fel o voi nara.

— Te priveşte!

— Ba pe tine te priveşte mai mult decît pe mine!

— Nu mai spune, şi de ce, mă rog?

— Este simplu, pentru că tu vrei dovezi, dacă ai fi mai învăţat ai şti că numai poeţii au nevoie de testimonii, ca să uimească, să placă, să convingă, de aceea născocesc prodigii, miraculi, machinationes.

— Nu-i totuna. Eu ţi-am spus ce mă munceşte, ce nu-mi dă pace şi tu faci pe deşteptul cu mine. Uite că s-a şi găsit cine să fie mai învăţat.

— Nu sînt, dar am avut ocazia să aflu mai multe.

— Aş putea să ştiu de unde, cum de-ai devenit aşa de căpos?

— Desigur. Ştii că înainte am făcut parte din legiunea a V-a Macedonica, ne cantonase la gurile Danubiului.

— Da, aici fusese transferat tribunul Hadrianus.

— Așa este. Ne apucase toamna, se porniseră niște ploi cum n-ai mai văzut vreodată, ai fi zis că fluviul se vărsa peste noi, în loc să se verse în mare, și asta zile în șir. De luptat nu luptam, instrucție făceam noi, dar ce să faci, că ziua se aduna cu noaptea; tribunul intra în cort și citea, dar noi... pînă într-o zi, cînd, văzîndu-ne așa plouați și amărîți, ne-a spus „uite, aveți printre voi un scrib, din cîte a copiat el mai știe cîte ceva, puneți-l să vă povestească". Era un bărbat scund, chel, negricios, nimeni nu-l auzise pînă atunci scoțînd o vorbă. Zicea tribunul că fusese scrib la o mare librărie de la Roma, bibliopola fraților Sosius, veche, de pe vremea lui Augustus. Zis și făcut. S-a apucat ăsta să ne povestească seară de seară, și nu vorbea așa ca mine, ca tine, ci știa pe dinafară versuri și versuri, exact cum le copiase. Treptat, pe măsură ce se scurgeau orele nopții, pe rînd ostașii adormeau, mie însă, tocmai dimpotrivă, îmi pierea somnul și l-aș fi ascultat mereu. Dar trebuia să se oprească atunci cînd sforăiturile se ințețeau și se făcea un vacarm gîlgîit, că vocea răgușită a lui Neratius — așa îl chema — nu mai putea să-l întreacă pentru ca să se facă auzită. Atunci îmi zicea: „Amice, iată că Morpheus, fiul lui Hypnus, ne invită și pe noi în împărăția lui". Ai înțeles? întrebă Tullus văzîndu-l pe celălalt cum înghite o măslină cu sîmbure cu tot. Cel dintîi este zeul viselor și al doilea al somnului, atunci dădu și Tiberius din cap, și mai luă o măslină, ca să alunece vinul și povestea care „n-are nici o legătură cu... problema lui".

— Astfel am aflat despre pățaniile lui Odisseus, un rege viteaz și dibaci, ca și cel pe care îl urmărirăm noi. După ce a sfîrșit războiul troian, vestita cetate a Troiei căzuse, învinseseră aheii. Odisseus porni cu

douăsprezece corăbii, pe mare, cu gîndul să se întoarcă în țara lui. De aici înainte încep peripețiile, deoarece a nimerit în locuri unde picior de om n-a călcat și a avut de înfruntat ființe supranaturale, cum nici cu gîndul nu-ți poți închipui. În țara lotofagilor, a rupt vraja care îi cuprinde pe călătorii rătăciți și l-a orbit cu o bîrnă înroșită pe ciclopul Poliphem, scăpînd prin viclenie de răzbunarea ciclopilor, uriași, cu un singur ochi în frunte, preciză. În insula lui Eol, zeul vînturilor, Odisseus a fost bine primit, știa să vorbească frumos, și zeul i-a dăruit la plecare un burduf, unde închisese vînturile potrivnice navigatorilor pe mare.

— Sunt nugae[4], spuse Tiberius care ascultase pînă aici cu gura căscată.

— A ajuns pînă și în lumea umbrelor, în Hades, trimis de vrăjitoarea Circe, care nu știa ce să mai facă, pentru a-l reține, deoarece se îndrăgostise de rege, dar Odisseus nu dorea nimic mai tare decît să se întoarcă la Penelopa, soția lui, și la fiul său Telemac.... Aici, printre nefericitele umbre, l-a întîlnit pe Tiresias care...

— Atunci s-a sfîrșit și povestea, că doar nu s-o fi întors și din țara umbrelor teafăr, raționă Tiberius.

— Ba chiar așa, s-a întors și de aici...

— Nu este de crezut, spuse Tiberius care simțea că nu mai are răbdare, chibzuind că Secundilla s-o fi trezit și, dîndu-și seama de plecarea lui nocturnă, alarmîndu-se și de absența sa de acum se sperie, te pomenești că mai pleacă să-l caute și prin vecini.

— Incredibil. Da, dar mirabile dictu, și pentru mine chiar adevărat, pentru că nici nu aveam impresia că s-ar fi petrecut altfel de cum le auzisem. Ceea ce mă încîntă este tocmai cît de bine se leagă și se adună

cele incredibile — care nici măcar prin minte nu-ți trec și nici în vis nu ți s-au arătat vreodată, cu întîmplări obișnuite pentru orice om.

— Vae mihi, făcu Tiberius, lovindu-și palmele, cu gîndul tot la vecini și la Secundilla, ce am eu cu povestea asta, ce, am de gînd să scriu o... cum îi zice?

— Poema, zise rîzînd istețul ostaș, sau dacă vrei heroicum carmen!

— Nu, nu așa, nevenindu-i la îndemînă să repete ultimele cuvinte, poema i-a spus și Caninius Rufus.

— Este totuna, zise Tullus plictisit, gîndind că nu mai este cazul să continue.

— Nu este clar, începu Tiberius, profitînd de tăcerea celuilalt, acolo, unde l-am găsit pe rege, sub stejarul ăla, mai...

— Binee, îl întrerupse hotărît și furios ostașul, am încercat în toate felurile să-ți abat gîndurile, dacă nu ești în stare, ia-o de la început! Vitam impendere vero [5], dar fără mine, sorbi dintr-o înghițitură restul de vin, se ridică, dădu din umeri, socotind că nu mai este nimic de adăugat, făcu un gest de adio, din mers, și ieși din popină.

Rămas singur, lui Tiberius i se învîrtesc în cap crîmpeie din discuția avută cu camaradul său, mai bea din vin. Parcă s-a liniștit: „ce să mă frămînt, Tullus are dreptate, eu tot așa voi spune că..."

Se oprește. Holbează ochii: șirul prizonierilor, unul în spatele altuia, numai capetele, de la cel mai depărtat, abia cît o măslină, pînă la cel de aproape, mărime naturală, Dorses întreg, așa cum l-a văzut în parc; încețoșată privirea, imaginea în ansamblu, o regressio ad infinitum, trecutul proiectat în viitor și acesta în trecutul aproape prezent.

Si-mi-les, si-mi-les, si-mi-les dis-clu-de-re dif-fi-ci-le est...[6], spune tărăgănat, sacadat.

Sclavul lui Lurcus, crezînd că e vorba de o comandă, vine, se apleacă, slăbănog cum este, se frînge spre urechea dreaptă — cu stînga nu aude bine, a fost lovit de alt stăpîn. Cum te cheamă?... Foarte bine, foarte bine, Numa, să știi și tu că eu „l-a[m] prins pe Decebal și i-a[m] dus capul la Ranisstorum".

Azi-dimineață, împăratul m-a întîmpinat cu faimoasele cuvinte ale lui Cezar, adresate lui Brutus, în chiar momentul asasinării. Privindu-mă ca niciodată mi-a spus: „Ec tu Hadriane!" Nu mă simt vinovat ca cel de pe urmă și nici iubirea ce mi-o poartă nu se compară cu cea a augustului său înaintaș pentru cel ce luase parte la complot. Continuă să mă privească, o privire unde pentru prima dată deslușeam afecțiunea dar și fermitatea unui legămînt. A adăugat apoi: „Așadar, ai de gînd să scrii și tu despre războaiele dacice!", deodată întorcîndu-se spre grupul bătrînilor senatori, unde se aliaseră Gallus, Nigrinus, Palma, de parcă lor le-ar fi făcut o comunicare sau poate îi învestea cu calitatea de martori. Cîțiva au surîs nedecis, neștiind dacă li se cere să-și exprime disprețul sau numai îngăduința. Într-adevăr, nu era nici interogație, nici mustrare, poate doar o foarte vagă invitație.

Ne înțelesesem ca toate textele privitoare la acest subiect mai înainte de a fi copiate în mai multe exemplare să fie văzute de mine. Fuseseră de față: Plotina, Gallus, Licinius Sura și celălalt tutore al meu, Aelius Attianus, în afară de noi doi.

— Poţi să-mi aminteşti de ce am luat această hotărîre, care te încarcă de o muncă obositoare şi care nu-ţi este pe plac ?

— Desigur, am spus, nu fără iritare, deoarece ştiam că nu uită uşor. Punctele de vedere sînt deosebite şi, pentru a completa lacunele, ar trebui să cer contribuţia istoricilor şi s-o includ în comentarii.

— Lacune ? Puncte de vedere ? Ce înseamnă astea cînd este vorba de două campanii a căror desfăşurare o ştim cu toţii, cei care am luptat.

— Unii din cei care şi-au propus să scrie sau au făcut-o deja nu au fost de faţă la evenimente, şi, chiar ceilalţi pot să se refere la subiecte inspirate doar din acestea, pot glorifica pe învingător, pot să se refere la poezia ţinutului, la elanul şi entuziasmul ostaşilor...

— Sau la vitejia învinşilor, nu ? întrebă aruncîndu-mi o privire rece. Pot răstălmăci evenimentele ajutîndu-se de intervenţia zeilor, semizeilor sau mai ştiu eu ce dintr-astea. Prefer consemnarea operaţiilor militare, desfăşurarea luptelor, amănuntele. Scribitur ad narandum, non at probandum[7]*, conchise pe un ton de poruncă.*

— Da, sînt Comentariile...[8]*, prost ascunzîndu-mi părerea despre acestea. I-o împărtăşisem Plotinei, făcînd observaţia că stilul este prea sec, direct şi rigid, foarte potrivit ordinelor şi proclamaţiilor către armată, dar nicidecum pentru o lucrare care te obligă la comparaţia cu cea dintîi de acest gen, la aceea a lui Cezar însuşi. Şi afară de acestea nici nu cuprindeau ambele campanii, păstrînd cronologia, ajunseseră abia la pregătirile din luna iulie a anului 105.*

Din Comentariile *împăratului despre războaiele dacice, circulau deja cîteva exemplare printre persoa-*

nele din imediata apropiere. Aceşti amici imperiali, nedeprinşi cu lectura, citeau greu, împrumutîndu-şi foile, trecîndu-le de la unul la altul, ceea ce făcuse să se deterioreze.

— L-ai dat la copiat, nu?

— N-am avut nici un exemplar. Pe al meu l-am dat lui Balbus, care a făgăduit că-l trimite zilele astea...

— Balbus? El ce a scris?

— Mi-a dat nişte fragmente... unde pomeneşte despre măsurătorile munţilor Daciei, despre construcţiile pe care le-a condus, şi cea mai mare parte o ocupă o introducere la „ştiinţa divină a numerelor" — quod erat demonstrandum, am adăugat.

— Dar Tacitus ce are de gînd?

— Să scrie, dar numai după ce-l asasinează pe tiranul Domiţian! Suetonius m-a informat că ar fi început o istorie a relaţiilor romane cu neamurile care s-au perindat în preajma văii fluviului Danubius, de la 553 (de la întemeierea Romei), ca introducere.

— Foarte bună idee! Făcu o pauză, după care reveni la subiect. În general, slabă recoltă![9]

— Da... pînă acum...

— Hm.. nu se ştie... ce părere ai despre Comentarii?

— Ar trebui mai întîi duse pînă la capăt şi apoi rescrise, am spus fără şovăire.

— De ce n-o faci? întrebă fără să-mi ceară nici o explicaţie.

— Eu? Singur? În nici un caz!

— Nu, desigur, că nu poţi să dispui, dar împreună ar fi foarte bine, interveni Plotina, adresîndu-se numai împăratului.

Iar Licinius Sura, care urmărise foarte atent convorbirea, interveni, spunînd că nu e de părere să se

introducă înflorituri și „alte cazne dintr-astea literare". Este foarte bine așa cum sînt, „doar e lucrarea unui comandant de oști, nu a unui poet!"

Împăratul avu o înclinare a capului, care pecetlui această opinie, fiind desigur întru totul de acord.

Bucuria pe care o avusesem la propunerea lui se transformă pe dată în amărăciune, pentru că abia acum înțelesei sfidarea.

— Aud că aduni mărturii de la ostașii care au luptat în Dacia. Ce-ți trebuie? N-ai fost în Dacia? N-ai luat parte la... multe operații? Dacă mă gîndesc bine ai stat mai mult decît oricine dintre noi în această provincie, exceptîndu-i pe funcționarii imperiali.

Cineva i-a raportat. Cine? Am spus:

— Phlegon scrie „Despre miracole și ființe cu viață lungă".

— Ei și? Ce legătură are? întrebă cu rapiditatea lui obișnuită.

— Are, am spus cu aroganță, cu credințele, cu obiceiurile tracilor, în sfîrșit, cu unele coincidențe...

— Nu înțeleg. Dealtfel sîntem de acord. Tu nu vrei să știu și nici eu nu mă străduiesc să aflu. Spune-mi mai bine ce ai de gînd. M-aș mira să fi rezistat ispitei de a scrie despre acest subiect.

N-am apucat să răspund căci tocmai atunci își făcu apariția Apollodoros[10], însoțit de cîțiva sclavi care purtau suluri. Erau proiectele, de ansamblu și de amănunt, ale unor edificii și monumente — poate chiar ale viitorului for, care știam că-l preocupă.

Desfăcură sulurile, toți se apropiară, stăteam încă departe, deși curiozitatea mi-era cu mult mai mare și apreciez că și mai îndreptățită. Mă gîndeam că acolo, în acest viitor for, undeva este centrul cetății eterne, cînd, ca prin vis, îl aud pe arhitect spunînd: „Numai

ilustrissimul nostru Aelius Hadrianus nu este curios să vadă proiectele, apoi, adresîndu-se numai mie : „Poate te grăbeşti să termini pictura, şi ai dreptate, e adevărat, castraveţii, dacă stau prea mult, se îngălbenesc; nu e uşor să redai schimbarea nuanţei, atunci cînd vrei să pictezi după natură". (Aluzie la o lucrare de acest fel cu care mă îndeletniceam în orele libere, în loc de orice altă distracţie.)

Am părăsit sala, neîngăduindu-mi să fac nici o promisiune de viitor. Cu atît mai rău pentru el! În urma mea, împăratul rîdea, făcea haz de spusele arhitectului său preferat.

Afară, în parc, mă aştepta Galba. Nu i-a trebuit mult tînărului ca să-şi dea seama că mă aflam într-o neagră dispoziţie. Şiretenia lui, mai mult dobîndită din condiţia-i umilă decît înnăscută, îl sfătui să mă ajute să-mi schimb gîndurile. Îmi propuse, aşadar, să mergem la Circus Maximus, ceea ce primii, nu fără oarecare şovăială. De obicei nu-mi îngăduiam astfel de abateri de la programul meu zilnic în timpul orelor de dimineaţă. Dar insistenţele băiatului, ca şi gîndul de a mă întîlni cu Sabina — ceea ce ar fi fost inevitabil în cazul că m-aş fi întors la palat — m-au hotărît. Pentru a-mi cîştiga bunăvoinţa, Galba îmi înşiră programul ce urma să aibă loc, prezenţa lui Benvenutus, unul dintre miliarii[11] cunoscuţi, din partida verde, avînd la activul lui cîteva mii de victorii, precum şi a unor desultores.[12] Printre aceştia din urmă, Libatus, cel care la ultima cursă schimbase douăzeci şi şapte de poziţii în timpul celor cinci ture. Această sfidare a primejdiei îmi plăcea şi nu numai atît, dar mă stimula, constituind pentru mine cel mai excelent leac contra oricărui necaz, ceea ce ştia devotatul sclav.

În sfîrşit, pornirăm, dar mai înainte hotărîsem să trecem pe la Templul Concordiei, unde se instalase o taberna libraria. Luasem o decizie, determinată desigur de convorbirea relatată. Hotărîsem să nu-mi mai vîr nasul în lucrările altora, ispită pe care o am din slăbiciune, nereuşitele părîndu-mi-se reconfortante, comparaţia fiindu-mi favorabilă.

Ajunşi aici, Galba îşi exprimă dorinţa să plece singur, la curse. I-am refuzat-o.

Zeci de scribi stăteau aplecaţi asupra foilor şi, la intrarea mea, numai vreo doi sau trei şi-au ridicat capul, şi asta, pentru o scurtă clipă. Lumina era insuficientă, deşi lucernele erau aprinse şi de afară, prin uşa larg deschisă, razele soarelui pătrundeau în trombe, dar numai în mijlocul incintei. Multe unghere, ocupate de scribi, rămîneau într-un clarobscur, nepotrivit muncii migăloase pe care o fac. Liniştea ar fi fost deplină, dacă nu s-ar fi auzit neîntrerupt scîrţîitul penelor, înfundat, e drept, însă continuu. Fiecare avea alături un morman de pene, tocite probabil, unii mai foloseau şi calami.[13] Ceea ce nu este indicat, deoarece modifică grosimea literelor în aceeaşi coloană sau foaie, greşeală care le atrage admonestarea editorului-librar.

Am dispus să i se ceară lui Balbus Comentariile împăratului pentru a fi copiate în zece exemplare, după dictat, pentru urgenţă. În loc de 500 cîte hotărîsem, doar cu cîteva clipe înainte. De ce? Nu renunţasem la ideea de a le reface? Probabil. Lucru care mă irita pînă la disperare cum numai lipsa de fermitate o poate provoca.

Tocmai acum apăru Gaddes, pentru a comanda copierea Panegiricului lui Plinius în 800 de exemplare. Se îngrijeşte de nemurire optimistul nostru! De cu-

rînd îmi trimisese și mie două exemplare din aceeași lucrare, cu mențiunea că unele fragmente cuprind referințe la subiectul care ne interesează (războaiele dacice). De fapt, aici, în cîteva locuri, anticipează triumful dacic, ceea ce mă face să cred că au fost introduse, acum în urmă, după cucerirea Daciei. Posteritatea avea să admire clarviziunea panegiristului!

Gaddes îmi transmise unele știri importante dintre care cea mai impresionantă era sinuciderea surorii regelui dac, la sfîrșitul nopții precedente. (Veste dovedită ulterior falsă.) Chilide cerea să mă vadă, fără martori, la rîndu-mi i-am poruncit lui Gaddes să aranjeze întîlnirea atît cu sclavul grec cît și cu Dorses, pentru aceeași seară, aceste convorbiri urmînd a se purta separat, cu fiecare dintre cei doi.

Cînd m-am întors la lectică, Galba dispăruse, călcînd interdicția mea de a pleca singur. Și nu era pentru prima oară. Să fi avut un motiv în afara nerăbdării copilărești pe care inegalitatea mea de caracter i-o tolera tot atît cît i-o condamna?

Îndată ce am ajuns la Circus Maximus, încă de afară mi-a parvenit iureșul dezlănțuit al trompetelor, care dădeau semnalul de plecare. Se adăugau vocile, strigătele spectatorilor care își îndeamnă vizitiii și caii preferați, vociferările celor care îi contrazic. Organizatorul spectacolului, din tribuna sa, lăsase să cadă batista albă, semn de pornire. Tragerea la sorți pentru a stabili ordinea în care urmau să pornească atelajele avusese loc, moment în care și spectatorii au întotdeauna ceva de spus.

Mulțimea pestriță, trepidantă, culorile vii ale veșmintelor, începutul cursei, toate acestea de obicei îmi strecurau o exultanță juvenilă. Cît de departe eram de o asemenea stare! Urmării neatent primele ture

ale unui vizitiu din partida albastră, îl căutai pe Galba, fără să-l găsesc, bineînțeles, la locul obișnuit. Am mai schimbat cîteva saluturi de circumstanță cu unii cunoscuți. Nu mă simțeam în apele mele, și hotărîsem să plec.

La ieșire însă am dat peste Regulus însuși, care — literalmente — m-a luat pe sus.

Iată ce am aflat de la Regulus, iar el de la sclavul lui trac, numit Davus. Acesta din urmă fusese trimis în Forum boarium; s-a întors tulburat, fără să fi cumpărat carnea pentru cina pe care o dădea stăpînul său prietenilor de afaceri. Pus de către villicus să dea seamă de această indisciplină, a cerut să vorbească stăpînului casei. Acestuia i-a mărturisit că, în piață, printre negustori și mulțime, i s-a arătat regele Decebal. Crezînd că i s-a părut numai, s-a depărtat și a ajuns în locul cel mai liniștit la acea oră, aproape de intrarea în țarcul de vite; aici din nou l-a văzut pe rege venind către el, iar cînd s-a apropiat, el s-a prosternat, a îngenuncheat, apoi a căzut cu fața la pămînt.

— Ridică-te și du-te la stăpînul tău, și spune-i că m-ai văzut aici, iar el, la rîndu-i, să-i spună împăratului Hadrianus August!

După care s-a îndepărtat și a plecat. Zadarnic Davus a alergat apoi căutîndu-l în toate părțile, scrutîndu-i pe pelerinii care erau îmbrăcați în veșminte din postav alb, dar pe rege nu l-a mai zărit nicăieri.

Am rîs îndelung, crezînd fără voie că mi-ascund sacra bucurie care mă cuprinsese ca o apă, în care intri treptat și n-o simți decît atunci cînd te cufunzi în lunecătoarea-i atingere.

Desigur, lui Regulus nu-i scăpă reacția mea. Simțeam că trebuie să mă prefac, am zis:

— Şi tu l-ai crezut? Sau prezicerea e adăugată de la tine? De ce?

— Ah, la asta te-ai oprit?! Eu mi-am zis că sclavul nu a auzit bine, că zgomotul pieţii era prea mare, şi a încurcat numele... În sfîrşit, asta e fără importanţă! Apariţia în sine m-a intrigat. Crezi că sclavul inventează? Dealtfel, zice că l-a mai întîlnit o dată în Cîmpul lui Agrippa, şi acolo era îmbrăcat ca Zuni, vraciul, şi vindea leacuri. Şi asta este cît se poate de adevărat.

— De unde ştii?

— Pentru că şi eu l-am întîlnit pe acest Zuni.

— Nu mă îndoiesc.

— Numai că... Zuni a plecat din Roma... înainte de a-l fi văzut eu, spune apăsînd pe ultimele cuvinte, mijindu-şi privirile bănuitoare, scuturîndu-şi trupul de un rîs sec, oprit, în timp ce buzele subţiri abia-abia schiţau un surîs vag, amabil.

— I s-o fi părut, spusei, eludînd insinuarea. Cine ştie dacă l-a văzut vreodată pe regele dac! Şi acum i s-a năzărit că ar fi el.

— Davus a fost luat prizonier pe vremea lui Domiţian. L-am cumpărat de la un ofiţer, preciză, fără să contrazică presupunerea mea.

N-am mai ascultat. Mă grăbeam s-o vizitez pe prezicătoarea Clagissa.

PARTEA Á DOUA

VII

Alunecînd în timp întors, înaintea celor o sută douăzeci și trei de zile ale Serbărilor victoriei, la vremea idelor lui August[1], ce mai zarvă, ce mai vînzoleală, cîte pregătiri! Dar toate se fac în grabă, nu e de așteptat. Cetatea îl primește pe împăratul învingător. Trebuie să sosească și legiunile, s-ar putea chiar în aceeași zi, pînă-n seară, sau dimineața următoare... Nu, nu, zice că foarte curînd, peste cîteva ore, vreo douăzeci de clepsidre, deci numai două ceasuri, cam așa. Vom vedea...

A fost o zi cu soare... Soarele favorabil victoriei — bobocilor dînd în floare, rodirilor, gloriei, orgoliului — strălucea, dar fără să albească cerul, care nici nu se depărta, nici nu se apropia, păstrîndu-și fantastica-i măsură albastră, distanța aceea curat albastră dintre virtualitate și naștere, pe care călătorul întîrziat prin veacuri o găsește și în pînzele lui Fra Angelico.

Sol, fiul lui Hyperion, străbate tăriile în carul său tras de patru cai, dar azi aceștia îi ghiciseră gîndurile, uitînd de iuțeala lor, de răcoarea apelor oceanului, unde de obicei se scaldă, ca să se răcorească de fierbințeala galopului diurn. Trece divinul vizitiu și echi-

pajul său lin, domol, aproape duios, căci este chiar o zi a lui, o dies Solis.

Fie această zi chiar a șaptea din săptămînă. Romanii adoptaseră credința potrivit căreia cursul unei zile este dirijat de cîte o planetă. Șapte sînt planetele care cîrmuiesc întreg Universul, mersul evenimentelor, efemera trece prin viață, moartea ființelor, desfășurările popoarelor; șapte sînt și zilele săptămînii. Iar punctul de pornire al zilei stă în plinul nopții, la miezul ei, doar întunericul este lumină care-și odihnește orbirea.

Ce se petrecu dară în acea zi a șaptea, pînă la întoarcerea triumfătorului, a Cezarului Nerva Traian, fiul preafericitului Nerva?

Romanii, care de obicei se scoală devreme din pricina acelui vacarm asurzitor, astăzi iată se trezesc într-o liniște solemnă.

Nici zgomote de care, nici scîrțîituri, nici vocile groase încărcate de furia deasă a căruțașilor, în rivalitate neîmpăcată cu toată lumea și mai ales cu cei care au aceeași îndeletnicire, nici lovituri de ciocane pe nicovală, nici strigătele meșterilor mari și mici, ale acelor fabri ferrarii, care dau zor să predea obiectele gospodinelor, nici graba lor zgomotoasă de a le scula pe acestea din paturile lor călduțe.

Încotro? Încotro se îndreaptă această forfotă? Ce tăcută! Clienți grăbiți sînt și azi, dar nu mai bat la porțile închise ale patronilor. Tot din patru părți au pornit, din afara Romei, de pe Esquilin, de pe Via Lata, dinspre Circus Flaminius sau din Transtiberin, și cu toții se îndreaptă spre gurile Tibrului. Toți, deocamdată, într-o singură direcție, chiar dacă pe căi ocolite, depinde de unde au plecat. Ba, iată că unii se și întorc din drum spre curie, spre poarta triumfală. Aceștia vestea au și aflat-o.

Două bireme[2] au acostat la gurile fluviului. Vîslașii strîng vîntrele, orînduiesc funiile, se ceartă, se hîrjonesc, veselia este mare, larma tot așa; au venit de la război, și încă învingători, totul li se iartă, ba chiar unii nu mai au chef de nimic; și-au întîlnit rudele, matroanele, promisele fete, copiii. Pînă una alta treaba trebuie terminată și la asta toți ajută, se poticnesc să tragă nava la mal.

Cînd să treacă la a doua biremă, unul din față strigă:

— Stați, să-l dăm și pe ăsta jos! Ce-o fi cu el?

— O fi avînd gînd de întoarcere, spuse un altul, socotind că a nimerit-o alături și tocmai pentru asta or să aibă de ce rîde.

— Bolnav să fie? Că n-o fi..., uite că mișcă! Ce s-o fi îndesînd așa, parcă ar vrea să se ascundă?

Cei mai mulți își văzură de treabă, cu picioarele în apă, uzi pînă la pielea capului, din gluma proastă a vîslașilor de pe cealaltă biremă, care îi stropiseră cu apă, încă înainte de a lăsa vîntrele.

În sfîrșit, se apropie și un lungan tînăr, oacheș și cu părul încîrlionțat — îi mai crescuse și o barbă scurtă și deasă. Îndată ce sărise din navă, se și trezise înconjurat de o întreagă familie — a fetei cu care probabil urma să se însoare. Stătuseră de vorbă cu toții, dar mai ales cu una din cele două fete. Vorbiseră și vorbiseră tot privindu-se de parcă numai ei rămăseseră pe țărm. Asta era obiceiul lui, căci avea o fire săritoare, de cîte ori se ivea o încurcătură nu exista să nu se amestece. În afară de asta, acum era și cazul să intervină, nu numai pentru ca viitoarea sa familie să-și dea seama că nu este un simplu matelot, dar și pentru că este un fel de gubernator[3] al navei. (Magistrul corabiei debarcase la Ostia, unde

își avea locuința). Și băieții aveau dreptate: bineînțeles că este ciudat și chiar mai mult decît atît, dacă acest călător clandestin se deosebește de toți ceilalți pînă într-atît încît deși ajuns la țărm, după atîta amar de război, nu vrea să coboare, ba dimpotrivă, se agață și se prinde de bîrnele cabinei de ai zice că i-au crescut rădăcini. Lunganul se saltă în navă, se apropie, îl scutură, îi poruncește să coboare, dar nici gînd să se urnească. Ostașul îl cercetează, este destul să-i vezi chipul și mirat și dezgustat.

Necunoscutul s-a cocoșat de tot că nu mai este decît un balot strîns și tremurător. Este scuturat de niște friguri care îl fac să zgîlțîie birema cît este ea de grea, deși este acoperit cu o șubă[4] zdravănă. Ei, să fi avut eu acolo în munți așa veșmînt, își zice ostașul, noaptea cînd stăteam de pază ca să număr făcliile din tabără și stele, că le cam numărăm la rînd, așa de sus și de... Într-adevăr, neobișnuitul personaj poartă o șubă îmblănită pe care și-a tras-o și peste cap. Stofa grosolană, albă-cenușie din care este făcută, te îndeamnă să te gîndești la un toral[5], luat în pripă și cu care se învelise, ca de frig, zice unul, dar ce frig?! încă este destul de cald, ba să vezi pe la al șaselea ceas ce arșiță va fi.

Lunganul se apropie, îl îndeamnă, zice:

— Du-te acasă, ce stai?

— Ce, nu vezi? Ce, ești prost? Uită-te la el ce poartă! Ăsta nu e de-al nostru, spuse un rotofei cu o cicatrice pe obrazul stîng, amintire rămasă de pe urma luptelor de la Tapae — stă cu picioarele în apă pînă la glezne, s-a tot tras ca să-l vadă pe necunoscut.

— Și ce facem cu el? întreabă lunganul grijuliu. Îl lăsăm și plecăm... Haideți, băieți! Nunc est biben-

Cda. 3634 coala 6

dum[6], făcu un gest de adio, războiului probabil, şi o porni.

Şi ceilalţi erau gata să-i imite exemplul: lunganul din barcă însă nu se urnea, îi venea greu să plece parcă, tot îl privea pe necunoscut.

— Ia staţi, dacă este prizonier trebuie să dăm seama de el, spuse un matelot vînjos, unul dintre aceia care se angajează numai pe nave de comerţ şi habar n-are cum se procedează cu prizonierii de război, gîndind că la debarcare trebuie să preţuieşti încărcătura, ca la mărfuri.

Atunci veni un bărbat între două vîrste, merse domol prin apă, de parcă s-ar fi plimbat pe Via Latina, fără să bage de seamă că îi stropea pe ceilalţi, se urcă în biremă, trase veşmîntul de pe faţa îndărătnicului călător. Acesta din urmă tremura din tot trupul ca o ramură de alun după ce ai scuturat-o de cîteva ori în bătaia vîntului.

— Pe ăsta l-am mai văzut, dar nu avea mantaua pe el. Ba, uite că-mi amintesc, o ţinea împăturită, oare? strînsă în mantică[7]? zise, rămînînd pe gînduri. L-am întîlnit, prima dată, după ce ne-am oprit în Illyricum, şi, ce să zic, s-a rugat de mine, l-am lăsat, apoi am uitat de el. Cred că a stat ascuns în cabină încă înainte de a porni pe Danubius. L-au făcut nevăzut pînzele de rezervă. Cine s-a mai întors acolo? Acum îmi amintesc, zise cîrmaciul, magistrul, în nici un caz: tu, nici atît! i se adresă lunganului.

— Şi ce-o fi? întrebă unul de pe mal.

— Vă spun că este dac, îi răspunse un altul.

— Păi sigur că e dac!

— Dar ce fel de dac e ăsta, s-a vîrît printre noi. Nici viaţa nu şi-a luat-o, nici prin munţi nu s-a ascuns... Şi tremură de frică.

— De frică? O fi avînd friguri. O fi bolnav?...

— Este, zise scurt lunganul, care se hotărîse să facă o cercetare temeinică, definitivă, descoperi capul omului din biremă, se învîrti în jurul lui, mormăind ceva, ce, el știe. Apoi hotărî să comunice și celorlalți rezultatul observațiilor sale, plesnindu-și fruntea, murdărindu-se de noroiul încă ud, de care degetele îi erau pline, de cînd trăseseră nava spre mal.

— Nu e dac... începu el.

— Ba e dac, spuse cel vîrstnic, rămas și el acolo, alături, în navă.

— Nu e dac, nu e roman, nici alt neam nu este...

Deodată se lăsă o tăcere neașteptată, tăcură nu numai matelotii, dar și rudele, cunoscuții, aceia care veniseră să-i întîmpine.

— Nici prizonier nu este, nici liber. Nu este nimic! Este trădătorul... E trădător, asta este!

Unii dintre cei care începuseră să rîdă, așteptîndu-se la o glumă adevărată, deveniseră atenți.

— L-am recunoscut abia acum: este cel care ne-a arătat comoara din albia rîului... Ai fost acolo, ce zici? Și trase șuba cu atîta furie, încît Bicilis căzu, făcîndu-se nevăzut pentru cei de pe mal. Rămase nemișcat, pe fundul biremei, cu fața în sus, ochii închiși de teamă sau din slăbiciune. O vîntre strînsă pe ramă căzu lovindu-l și proptindu-i-se în piept, nu făcu nici o mișcare s-o îndepărteze.

— Da, da, îl recunosc, zise un ostaș care venise mai în urmă, dîndu-se cînd într-o parte, cînd în cealaltă, împiedicîndu-se de o vîslă care nimeri peste obrazul stîng al trădătorului, o lăsă așa, apoi se adresă celor de pe mal: scormonea cu palmele în pietre — îi curgea sînge — ca să ne ajute să găsim locul unde regele lor ascunsese comorile [8].

Nefericitul încercă să se ridice dar fu cuprins de un tremur care îi scutura trupul; făcu o nouă mişcare, proptindu-se, de data asta, în mîini, dar căzu la loc, izbindu-se de vîsle, greu lovindu-se, judecînd după bufnitura şi geamătul pierit care o însoţise.

— Ce facem cu el? întrebară ceilalţi.

— Tragem birema şi plecăm, hotărî lunganul.

Ceea ce făcură cu toţii, pornind alaiul pe uliţe, prin foruri, prin septe, înconjuraţi de mulţimea curioasă să afle veşti din războiul care se sfîrşise. Cei care locuiau în Roma, doar ei şi ai lor ştiu cînd sosiră pe la casele lor, cît despre ceilalţi, mai aveau cale lungă de făcut.

O, terque qaterque beati... Într-adevăr, multă bucurie le dăruieşte bătrînul Cronos adăstînd clipa, durîndu-i vremelnicia, preschimbîndu-i-o în splendoarea luminii clare, etern aşezate pe chipul de marmură şi simetrii al cetăţii.

O blîndă căldură îi învăluie pe cei abia întorşi din ţara barbară, unde apropierea munţilor, bulboanele apelor întinse şi repezi păstrează răcoarea chiar în miezul verii.

Să fii învingător, să te întorci acasă unde mulţimile te întîmpină cu respect, cu adoraţie, aşa cum ţi se cuvine. Împreună, trecînd prin Forul lui Cezar, te opreşti la Templul Venerei Genetrix, nesecat izvor de iubire şi frumuseţe, stăpînă favorabilă Romei; la Forul lui August, la Templul lui Marte Răzbunătorul, părintele legendarului Romulus, întemeietor al cetăţii, printre statuile divine, întruchipări esenţiale ale tuturor forţelor, printre care o arhaică Minervă de o tainică înţelepciune; urci apoi pe Capitoliu, la Templul lui Jupiter Capitolinul, marele zeu, supremul

stăpîn al zeilor ca și al oamenilor, pentru a-l venera, cum au făcut înaintea ta toți războinicii victorioși întorși în patrie; venit dinspre Via Sacra ai în față numai celulele retraselor vestale, cele care întrețin focul perpetuu, aprins din flacăra adusă de Aeneas din Troia; te mai oprești și la vechiul altar al lui Vulcan, zadarnic mai căutînd semnul vegetal, chiparosul pierit din vremea tiranului rău înțepat de tarantule;[9] pe celălalt semn, lotusul adus din depărtări, nu-l mai găsești. Acum, aproape, mulțimea se adună ca să-l asculte pe retorul filozof Scipio Flavianus, prieten al viitorului împărat, cum cuvîntă frumos despre periplul troianului și despre solia lăsată urmașului său întru întemeierea cetății; la Milliarium aureum, cel mai fericit dintre împărați a înălțat un stîlp pentru a însemna locul unde se întîlnesc toate drumurile care pornesc din Roma, cauți cu privirea pe cel care duce înspre Septentrion.

Dar filozoful abia și-a început apologia, că mulțimile l-au și părăsit. Numai vreo cîțiva tineri au rămas să-l asculte, poate chiar dintre viitorii săi discipoli la școala pe care o va deschide, dacă marele său prieten, Hadrianus, își va ține făgăduiala.

De ce s-au retras mulțimile de aici? Nu le-au fost pe plac cuvintele retorului? Nu, doar atît: nu le stă gîndul la acei eroi legendari ai amintirii reculese, acum, cînd vestea oficierii triumfului le dă ghes să pornească de îndată într-acolo. Poate că retorul și-a ales prost momentul.

Romanii nu se gîndesc acum decît să nu piardă nimic din spectaculoasa procesiune a triumfului, îndreptîndu-se spre Capitoliu. N-au drum lung, pentru că nu toți pot ajunge chiar în fața Curiei sau oricum pe undeva aproape. În rînduri din ce în ce mai strîn-

se, unii în spatele altora, încercînd mereu să străbată prin înghesuială, puţini sînt cei care izbutesc oricum să înainteze, căci cei mai mulţi se învîrtesc pe loc, uneori fiind siliţi să piardă avansul pe care cu atîta trudă îl avuseseră. Pînă şi aceia care au venit la prima oră a zilei, pînă acum n-au avut parte să vadă decît vreo cîţiva preoţi sacrificanţi, în ornatele lor gabinice, victimarii, încununaţi cu lauri, cîteva animale de jertfă, dar, în nici un caz nu l-au văzut încă — ei speră ca priveliştea să li se deschidă totuşi pînă la urmă — pe acel fălos zimbru dacic ce va fi sacrificat. Cel puţin aşa se zice, că ar fi fost adus, cu mare greutate, cale lungă şi pe uscat şi pe apă, tot atîta cîtă a străbătut şi împăratul şi tot prin aceleaşi locuri, adică au luat-o pe Danubius în sus, apoi prin Illyricum, pe Marea Adriatică, mergînd de-a lungul întregului litoral italian, şi că ajunseseră în sfîrşit la Roma prin gurile Tibrului. (Asta numai dacă istoria se face şi din ceea ce se zice, nu numai din ceea ce este, cele dintîi întîmplîndu-se mai tîrziu, în viitor.)

De fapt victimariul cel uriaş care a trecut înaintea tuturor şi înainte ca mulţimea să prindă de veste — cam pe la al zecelea ceas al nopţii — conducea doar un biet tăuraş luat din Forum boarium. Dar ce împodobit, cu strai de mătase chinezească, groasă, lucitoare şi din pricina fireturilor şi a broderiilor cu fir de aur şi argint. Trec acum şi alţi sacrificanţi, urmînd animale mai mărunte: un berbec, un vier, un cerb chiar, cam şchiop e adevărat, toţi încununaţi cu lauri. Dar nici unul dintre aceştia nu are o ghioagă atît de impresionantă ca a celui dintîi, pretinsul zimbru, mai întîi ca mărime, şi al doilea, este toată acoperită cu ţinte daurite. Ce ţinte, că sînt de-a dreptul măciuci. Nu-ţi dai seama decît de aproape, pentru că sînt

încrustate una lîngă alta, ghioaga fiind făcută din mameloane, unul mai ascuțit și mai primejdios decît celălalt, cu vîrfuri de dimensiuni diferite.

Mai poți vedea croindu-și drum și chiar trecînd lectice din cele elegante, trase de patru sau șase sclavi, îmbrăcați în tunici de diferite culori și nuanțe. Poate că aici, pe scaunul confortabil, se află chiar unul din acei illustrissimi viri. Dacă ajungi să-l vezi și cînd iese din lectică, să știi că dacă poartă o togă mai albă decît zăpada din munții Daciei — o toga candida — apoi acesta este un om în vîrstă, unul care păstrează cu solemnitate vechile tradiții. Dacă poartă o togă colorată din stofă fină, adusă din Alexandria Egiptului, apoi acesta este unul mai tînăr sau care ar avea motive să-l intereseze luxul vestimentar.

În sfîrșit, dacă privești tot ce este în jur, acum înainte de începerea solemnității, cu ochii unui pelerin abia sosit sau chiar venit de cîteva zile — nu prea multe — înainte, pentru ca obișnuința să nu-ți fi tocit spiritul de observație, nu-ți scapă acel lucru, de fapt izbitor la primul contact. Și anume, contrastele care compun fizionomia cetății eterne, mai vizibile, mai evidente în ocazii dintr-acestea cînd stau alături, purtați de același val, stăpînii și sclavii, săracii cu bogații împreună, cot la cot, mizerii, cerșetorii, cu parveniții, abia trecuți în rîndurile liberților care fac avere.

Pe de-o parte, magnificența arhitectonică a edificiilor publice, armonia lor marmoreeană, pe de alta aglomerarea oamenilor pe o arie restrînsă, ulițe strangulate, circulație greoaie, deficiența serviciilor edilitare, dar toate acestea nu se văd acum în Forul roman și pe orice cale ai apuca spre Capitoliu. Ceea ce se vede — cu prisosință — este însă deosebirea,

diferența dintre îmbrăcămintea unora și a altora. Cei mai mulți n-au avut cu ce să schimbe grosolanele lor veșminte brune, ferfeniță pe la poale, pe la umeri, uneori chiar la spate, hărtănite, prea purtate. Sînt și din aceia care se disting din această plebe, cu venituri nesigure și de cele mai multe ori de nedeclarat, tocmai prin acea singură haină de ceremonii pe care, cu mare mîndrie, o poartă. Dar ce să mai zici de acești honestiores, dacă aceia din ordinul ecvestru sau de mai sus, din ordinul senatorial — mai ales femeile lor — sînt în stare să-și confecționeze veșminte pentru fiecare ocazie solemnă sau mai importantă care le oferă prilejul, ce nu se lasă dealtfel mult așteptat, de a-și arăta stofele cele scumpe provenite din Alexandria sau Antiochia, țesăturile de bumbac din India — acestea au ajuns la modă — sau somptuoasele și grelele mătăsuri aduse tocmai din China.

Desigur că aspectul atît de variat, de plin de contraste al acestei mulțimi nu vine numai din inegalitatea între oamenii liberi și sclavi, ci și din puternica ierarhizare, după avere, chiar printre cei dintîi.

Secundilla, femeia lui Claudius Maximus Tiberius, este îmbrăcată într-o stofă de culoarea azurului, presărată cu dalbe flori, pe alocuri discret rozate pe margini. Toate femeile se întreabă ce material o fi, dacă e pictat pe deasupra cu ceruzită și apoi ușor conturat cu purpură de Tyr, dacă fondul a fost înmuiat într-o soluție din lichen de coastă, o dată sau de mai multe ori, poate chiar în cerneală diluată cu apă de mare, stropită de o meduză și, pentru asta, de uimire înmărmurești.

Secundilla îl caută pe Galba, tînărul și frumosul sclav al lui Hadrianus, acesta fiind motivul pentru

care trece de la un loc la altul, se învîrteşte, iar nu pentru a face să sclipească florile cu luciu diamantin, pe fondul azuriu al stolei — cum cred femeile din jur. Frumosul veşmînt i-l datorează sclavului, fără s-o ştie. Provine de la solii inzi veniţi să-l omagieze pe împăratul învingător; darul destinat împărătesei sau înaltelor doamne de la palat, care au găsit că materialul ar fi prea ţipător pentru gusturile lor sobre, a fost dăruit de tribunul Hadrianus lui Tiberius, special pentru tînăra-i soţie despre care auzise de la preferatul său, Galba.

În faţa curiei, în sfîrşit, s-a rînduit armata. Mulţi dintre ofiţeri şi ostaşi or fi lipsă, fără a-i mai pune la socoteală pe aceia din legiunile rămase în Dacia. Sînt destui de faţă pentru ceremonie. Înainte, comandanţii legiunilor învingătoare, de o parte şi de alta a Imperatorului. Neverosimili, solemni sînt supremii comandanţi în costumele lor tradiţionale, de ceremonie, alături de „cel mai clement dintre împăraţi" Acesta: de cinci ori consul, de cinci ori Imperator, de două ori cuceritor — şi în Carpaţi, şi la Marea Roşie —, avînd printre trofeele sale, alături de palmier şi cămilă, sabia curbă şi zimbrul sălbatec al Daciei. Statura zveltă, mai înalt decît toţi ceilalţi, fruntea îngîndurată, părul alb, dînd o rară prestanţă şi demnitate chipului de o expresivitate gravă. Poartă cununa de lauri, purpura. Şi, ca întotdeauna, aproape, în dreapta, stă credinciosul, înţeleptul Licinius Sura. Lîngă acesta, Claudius Livianus, şi chiar dacă nu i-ai cunoaşte, numai văzînd îmbinarea purpurei cu albul imaculat al togilor tradiţionale ale acestora doi, ţi-ai da perfect seama de funcţiile, de importanţa lor alături de comandantul suprem al imperiului.

În stînga și ceva mai departe, stă Publius Aelius Hadrianus — comandant al legiunii Prima Minervia în al doilea război dacic; distanța apreciabilă dintre acesta și împărat nu va întîrzia să fie ocupată în parte de Lusius Quietus. Toga pictată a lui Hadrianus este de un albastru incert spre violet — în textura fibrei au fost trecute ascuns fire de purpură, de unde nuanța schimbătoare. Toga este brodată cu fir de argint mat, întunecat. Privindu-i pe cei doi, pe împărat și pe acesta din urmă, prezumtivul fiu adoptiv, opoziția ți se impune tot atît de limpede ca aurora și crepusculul.

Dar ce, Lusius Quietus a renunțat la pelerinele sale? După cum se vede, poartă pentru a primi ovațiile mulțimii către învingători o togă palmata, brodată cu palmieri giganți pe un fond verde măsliniu, broderie lucrată cu fir de aur.

Gemetele animalelor jertfite nu s-au auzit, fiind acoperite de aclamațiile și uralele mulțimilor, nedeslușindu-se prea bine dacă preamăresc gloria învingătorilor sau deplîng pe învinși, întru atît sînt de amestecate, de atonale și confuze, mai mult o larmă dezlănțuită. Abia cînd împăratul a aruncat un pumn din fructele uscate — aflate în coșul prezentat de frumosul Galba, cu grație — și cînd acestea au început a trosni în jarul din altar și a slobozi un fum diafan, subțiratec, atunci armata a intonat un cîntec săltăreț, mobilizator, într-un crescendo cînd zglobiu, cînd prea puternic, pentru că fiecare cînta după pofta inimii și din ce în ce mai tare.

Ostașii țin ramuri de lauri pe care le agită, zic ei, în ritmul imnelor victoriei; puțini sînt cei care știu să cînte la unison cu ceilalți, să-și moduleze vocea sau să ridice tonul; cei mai mulți sînt răgu-

șiți sau chiar afoni, dar nu se pot abține să nu țină isonul camarazilor.

În jurul altarelor au apărut augurii de o artificială, ridicolă solemnitate, gîndește imperatorul; încep să cotrobăiască prin măruntaiele animalelor sacrificate, în timp ce camillarii cădelnițează stîrnind fumuri groase, făcînd într-adevăr greu vizibilă dispoziția resturilor însîngerate. Împăratul își întoarse fața de la spectacol, nu-i sînt pe plac aceste „tertipuri" și practici, le socotește false și inutile, ascunzînd prefăcătorie. Detestă tendința de a te obloji la umbra așa-ziselor fenomene sau aspecte — provocate — ale supranaturalului.

Ca la atac, el dă semnalul de plecare întorcîndu-se către armată, îndemnîndu-i să înainteze. Se pleacă în aceeași ordine în care au venit aici, după ce împăratul își făcuse intrarea triumfală. Ajunge la carul triumfal în uralele dezlănțuite ale armatei și ale mulțimilor neîntrecute în a imita ce li se pare demn și mai ales pe placul triumfătorului. Se urcă în car, ocupă scaunul lat de ivoriu. Păstrează pe cap cununa de lauri, dar, spre uimirea romanilor care acum au ocazia de a-l vedea de aproape, nu are, cum se obișnuiește, fața sulemenită cu cinabru pentru ca să semene cu o arhaică statuie de zeu. Firesc, simplu, nici nu vrea să apară altfel de cum este.

Comandanții îl înconjură, îl conduc și rămîn în preajmă-i pînă se degajează calea și se formează convoiul. Printre ei, există unul care în această clipă dorește fierbinte, mai mult ca orice, — desigur, acum cînd poporul și armata sînt de față —, dorește să fie chemat alături de împărat. Imperatorul, triumfătorul are dreptul să invite pentru a sta lîngă el, pe tronul de ivoriu, pe tot parcursul defilării — poate dura și

cîteva zile — pe un ales: fiu, adoptiv sau natural, prieten iubit, sfetnic credincios, unul care se bucură mai presus de orice de consideraţia şi stima sa, împărţind astfel în văzul tuturor gloria triumfului.

Dar cezarul nu-l invită în stînga lui, nici pe credinciosul său sfetnic şi prieten Licinius Sura, nici pe celălalt prieten de arme, pe Livianus, nici pe celălalt prieten vechi cu care altădată a împărţit consulatul, nici măcar pe grijuliul său medic, pe Criton, care a înfruntat rigorile campaniilor dacice spre a-l îngriji; nici pe acesta care aşteaptă mai mult decît oricare altul un semn al recunoaşterii paterne. Pe cine invită dară cezarul? Pe bătrînul filozof care a fost surghiunit în ţara geţilor sub tirania lui Domiţian, pe acel „spectator foarte paşnic al războiului, neputincios la trup, înaintat în vîrstă", cum se descrie singur, acesta ale cărui cuvinte îi subjugă pe ascultători tot atît cît ar face-o aurul curat. Nu este el Dion Chrysostomos? N-a ştiut el să potolească numai cu vorbele sale legiunile răsculate de la Dunăre, atunci cînd acestea aflaseră de asasinarea lui Domiţian?

Filozoful urcă greoi, ajutat, alături de împăratul său. Cui este adresat surîsul subţire, palid, dar încărcat de ironie al cezarului? Aceluia care s-a încruntat, privindu-l cu ură, ameţit de întrebarea rămasă între dinţi: ce legătură are acest bătrîn retor cu războiul? Surîsul i se deschide pe faţa destinsă, uşor umbrită de laurii victoriei, şi cezarul răspunde, neauzit, interior: „Fiule nenăscut, alesule nerecunoscut, acesta, un biet filozof rătăcitor, este chipul tău de lumină, dacă ai fi lipsit de orgoliul care este cel mai mare dintre vicii pentru un împărat; tu, artistule, nu se poate să nu ştii că ironia demască, înfăţişează contrariul a ceea ce eşti..."

Victoria nu este acum doar o înșirare de date ca în „Fastele de la Ostia"[10], tîrziu dezgropate printre docurile fostului port. Victoria, deocamdată, este această enormitate desfășurată, proliferînd asurzitor, urechea doar o resimte și zgomotele adunate vederea le preface într-un singur tablou, acesta:

Mai întîi, captivii și prăzile... Tezaurele regelui Decebal, aurul Daciei și argintul, de două ori pe atîta. Aceste prețioase comori însă nu se văd. Desigur nu au fost aduse aici. Sînt păstrate pentru a ridica somptuoasele edificii ce vor fi înălțate în Forum Traiani. Ruina financiară în care se găsea imperiul la începutul primului secol, pînă la cucerirea Daciei, a fost deodată remediată din prăzile luate de la dacii lui Decebal „e manubiis", cum va sta scris pe frontispiciile coloanelor din basilica Ulpia, inaugurată la 1 ianuarie 112.

Se aude zăngănitul trofeelor: săgeți barbare, săbii, lăncii, scuturi, pumnale, sulițe, mormane aruncate în neorînduială, zdrăngănind des, uneori violent, fiecare în parte, alt zgomot, irepetabil și, împreună, huruit perpetuu, iluzoriu.

Dangătul torențial se izbește de ocolul captivilor, cei mai mulți sînt grupați în dreapta Cezarului. Tăcerea lor oare încearcă el s-o audă? Imposibil. Căci nu este zid de străpuns, nici munte de urcat, nici prag de trecut, ci o simplă cale deschisă numai nepăsătorilor de moarte.

De celelalte părți, înconjurînd carele, puțini sînt captivii amestecați trădătorilor, din zelul necugetat al prefectului Proculus. Îi recunoști după spinările încovoiate, striviți de teama apropierii de aceștia care sînt în cea mai mare dintre depărtări — aceea care începe de aici, din Cetatea eternă. Loviți de copitele cailor,

se agață de lanțurile celorlalți, visîndu-se, cu ură și iubire — otravă din care bea orice trădător — puternici, eliberatori, sfărîmînd lanțurile celorlalți sărbătoriți cu recunoștință binemeritată.

Ciudat, își zice Imperatorul, privindu-i cu răceală, ce caută aici, sînt liberi, dealtfel pot să iasă din rînduri. Printre ei îl caută pe Bicilis... Se ascunde, desigur! Fără ajutorul lui n-aș fi găsit niciodată comorile regelui.

Surd la vacarmul din jur, filozoful de alături dezvoltă una din teoriile sale, care condamnă legile umane cînd vin în contradicție cu legile divine, călcînd în picioare egalitatea naturală, dreptatea eternă! Țipă din ce în ce mai tare: „Această situație, zice, de atîtea ori face ca o jumătate din omenire să fie la discreția celeilalte jumătăți".

Și Cezarul, cu un surîs distrat vag, cam în același timp: „Nu aud nimic din ceea ce spui, dar știu că te iubesc tot atît cît pe mine însumi"...

Dion, de asemenea, fără să-l fi auzit, se crede aprobat de Optimus Princeps și continuă: „Ce bine se înțeleg puterea și înțelepciunea cînd se întîmplă să stea alături, pe același scaun încăpător!"

Alaiul înaintează greoi, încetineala cu care abia se deplasează amînă, prelungește timpul de parcurs pînă la templul lui Jupiter, procesiunea triumfală terminîndu-se întotdeauna pe Capitoliu. Mulțimile sînt dezlănțuite, se revarsă, aclamă, se întrec în urale și ovații pentru împăratul învingător: abia au primit carne proaspătă, pîine, arginți, iar spectacolele vor urma îndată.

Dar ce se întîmplă? Împăratul se încruntă, privește fix, drept înainte. I-a dispărut și acel zîmbet de ironică afecțiune pe care îl avusese pentru filozoful său.

Privirile, într-adevăr, îi sînt tăioase, fruntea brăzdată, părul mai alb, în contrast puternic, deodată vizibil, cu verdele proaspăt al cununii de lauri, unicul însemn al victoriei. „Tot timpul l-am avut în față, neclintit, ațintit asupră-mi. Oare n-a căzut nici o clipă, nici în Forul lui Nerva? Nu, nu, nici un moment, să-l dea jos, să-l așeze la fund, nu, asta înseamnă slăbiciune, vanitate doar, nedemnă! Să am eu defectul pe care i-l atribui la Hadrianus? Nu. Rămîne aici și-l privesc, este un simplu trofeu, ca și celelalte..."

Într-adevăr, printre trofeele care și-au schimbat mereu poziția ba chiar altele ieșind la vedere la fiecare denivelare de teren, unul singur a rămas înălțat, parcă susținut să rămînă mereu în raza privirii împăratului: capul de lup, sălbatic, amenințător, cu botul întredeschis, gata de atac ori de cîte ori trupu-i de șarpe unduiește. Acesta este stindardul militar al dacilor.

Am ajuns tîrziu la Centumcellae, căci am avut să-mi schimb veșmintele prăfuite în timpul procesiunii de dimineață. Și, în afară de asta, toga picta mi s-a părut prea protocolară pentru cina simplă pe care o dă împăratul. Înainte, după obiceiul meu, am făcut sudația la sec, baia rece, baia fierbinte, dar nu astea m-au făcut să pierd timpul. Întîrzierea se datorește lui Galba, care, pentru a-mi dovedi cunoștințele lui despre Cicero — despre care i-am vorbit de atîtea ori — mi-a calificat barba drept „horrida", hotărîndu-mă s-o rotunjesc puțin, îndată și fără ajutorul bărbierului. Ceea ce pentru el a constituit un amuzament, nu și pentru mine, căci băiatul este neîndemînatec, oricît i-ar scoate în evidență Gal-

lus, în fața împăratului, calitățile pe care nu le are, desigur numai pentru a-i atrage atenția asupra lui și a mă înfuria pe mine.

În sfîrșit, cînd am ajuns am fost întîmpinat de privirile acuzatoare și disprețuitoare ale soției mele, care, oricum, ar fi trebuit să mă aștepte. Erau la fructe, ceea ce nu înseamnă că începuseră de mult, cunosc doar cina frugală pe care împăratul o ia. Cît despre ceilalți, deși li se mai aduceau și alte feluri, le refuzau din respect pentru înaltul amfitrion. Nici aperitive din cele greu digerabile și nici mîncăruri pretențioase, îndelung pregătite, așadar nici arici de mare, stridii crude, moluște, gallinae umplute, fripturi din cele rare, ca fazani, mistreți, vînat, nici sosuri groase; meniul îl cunoșteam și asta îmi cam lua și pofta de mîncare. Știam că începuseră, după obiceiul lui, cu caș proaspăt, cu măsline, pîine integrală, exact ca în cantonament, după care o friptură, cu un morman de lăptuci. Și iată-i la strugurii lui favoriți cu boaba mică abia cît o nux Abellana, după care mestecă la nesfîrșit alune, migdale, năut, în timp ce-i ascultă pe ceilalți — desigur un fel de a trece timpul — și cred că nu întotdeauna este atent la vorbitori sau la divertismente, nescăpînd însă ocazia de a interveni acolo unde este nevoie. Un fel de a fi discret și superior această tăcere dirijată, dar populată cu degustarea fructelor uscate!

Dealtfel, Dion se pregătea să-și țină alocuțiunea, era nerăbdător, și entuziasmul i se citea în ochii cam lăcrămoși. Vorbi frumos, cum știe el, despre datoriile regalității ca forma cea mai bună de guvernămînt, monarhul fiind reprezentantul pe pămînt al măreției și bunătății divine.

Se făcu tăcere după ultimele cuvinte, ca întotdeauna într-o adunare unde se propune un subiect discutabil, despre care fiecare are ceva de obiectat sau de completat, dar cu o singură condiție: să nu-și impună nici o interdicție, să fie liber, să fie sincer. Acesta să fi fost motivul liniștii de acum, prezența împăratului ne stînjenea în cazul în care ne-am fi apucat să-l contrazicem pe Dion. Cel puțin unii, ca Attianus, Helvidius, se gîndeau să nu-l supere pe împărat, cît despre ceilalți, ca Plinius, Tacitus, Suetonius, Titinius Capito, care-i datorau stăpînirii de acum revenirea în patrie, onoruri și funcții, nici măcar nu-și îngăduiau să gîndească altfel sau, pur și simplu, n-ar fi dorit decît să confirme cele spuse de filozof.

— Mulțumim lui Dion, ce zic, chiar îi sîntem recunoscători pentru preafrumoasa alocuțiune, începu domol Plinius, tocmai pentru că și-a ales drept model monarhia inaugurată de Imperatorul aici de față. Iar în ceea ce privește divinitatea imperială, dacă vrem să căutăm și probe, așa cum am mai declarat și senatorilor, rezidă în excelența succesorului — certiissima divinitatis fides est bonus successor! [11]

— Într-adevăr, acesta este un criteriu, dar din nefericire nu întotdeauna s-a dovedit valabil, zise fără perfidie, cu reală părere de rău, bunul Licinius Sura.

Împăratul, care descojea alune, îl privi atent, apoi spuse: „Fii liniștit, încă nu mi-am ales succesorul!"

Mi s-a părut, sau într-adevăr a existat un schimb de priviri între el și împărăteasă?

Mai vorbi Tacitus, spunînd că acum, pentru prima oară, monarhia se acordă cu libertatea și că are dreptate Dion cînd susține că monarhul trebuie să se supună legilor; delimită sfera de influență a acestora, dar aluzia împăratului mă cam tulburase și, fără voie,

îmi continuai firul gîndurilor începute în timpul procesiunii triumfale din acea zi... Nu mai eram în stare să urmăresc docta expunere a istoricului.

În divinitatea imperială cine mai crede cînd atîtea triste experiențe s-au adunat după domnia „celui mai fericit dintre împărați", îmi ziceam preamărindu-l pe Augustus. În același timp, Palla, Nigrinus, Lusius găsiră momentul să închine în sănătatea împăratului, adăugînd formula consacrată de Traian însuși, adică acel adaos: si bene rem publicam et ex utilitate omnium rexerit.[12] Furăm siliți să ne golim cupele, deși împăratul nici nu se gîndea să facă același lucru, după care Tacitus continuă expunerea sa și eu dădui frîu liber gîndului întrerupt...

Dacă tu însuți, domine, nu ai conștiința geniului, a divinității, cine să te creadă? și dacă n-ai cunoscut această experiență cu adevărat... îl apostrofam în gînd, bineînțeles. Alta ar fi fost dacă tu însuți te-ai fi simțit și chiar te-ai fi înfățișat poporului tău cu însemnele zeului suprem. Altădată, generalii învingători preluau podoabele din templul de pe Capitoliu, ale lui Jupiter însuși, le împrumutau, numai pentru procesiunea triumfală: tunica de purpură brodată cu aur, cununa din frunze de stejar, în dreapta ținînd ramura de laur, în stînga sceptrul de fildeș, cu vulturul. Chipul vopsit în roșu, un sclav purtînd exact deasupra capului coroana grea din aur masiv. Știu, disprețuiești semnele, emblemele, simbolurile! Fără de acestea nimic nu-și dezvăluie mereu amînata semnificație, ascunsă scurtei clipe.

În fața ta ar fi căzut stindardul, însemnul puterii dușmane; nu l-ai fi adus la centru. Nu este aici centrul lumii? De ce te iei numai după aparențe? N-a rătăcit și Aeneas pe țărmuri străine, un pelerin învins

în timpul troian, triumfător în legendă pentru întemeiere?

Simţeam că mă apropii de ideea acea nedeslușită. Ciudat că împăratul își pironea din cînd în cînd privirile asupra mea, de parcă pe mine m-ar fi urmărit nu pe marele istoric.

...Cununa din frunze de stejar... Aflasem de la Claudius Tiberius Maximus că regele dac fusese ascuns de un stejar falnic, secular. Acesta îi ocrotise pragul. La obîrșia întemeierii nu stă v u l n e r a b i l i t a t e a, pentru redobîndirea unei situații privilegiate față de cea anterioară, pentru salvare... O, gloria victis! Legenda o înfățișează în illo tempore dus-prezent — acesta —, istoria o consumă în timpul desfășurat ce este viitor...

Tresării, îmi auzii numele: împăratul mă invita să reiau tema, să-mi spun părerea despre cele două alocuțiuni, a filozofului și a istoricului.

Am tăcut multă vreme și toată lumea a crezut, desigur, că mă pregătesc, adunîndu-mi cîteva puncte pe care apoi să le dezvolt, dar nici gînd n-aveam de așa ceva. Sînt prea obișnuit cu dizertațiile spontane Nu urmasem eu, la Atena, școala lui Iseu, preastrălucitul sofist dotat cu geniul improvizațiilor? Șovăiam deoarece știam că în asemenea cazuri te trezești spunînd lucruri la care nici nu te-ai fi gîndit înainte și care pot jigni pe cei în cauză. Apoi, incitat și de afirmația cu privire la succesor, și socotind că orice aș spune nu risc mai mult decît o fac cu datoriile sau cu iubirile mele condamnabile și condamnate de Sabina, am început:

— În ambele cazuri, deși pe Tacitus îl ascultasem prea puțin, se face o apologie a principiilor...

— Vrei să spui că le-a lipsit exemplul? întrebă împăratul.

— Nu, dimpotrivă: s-au condus după un singur exemplu, viu! — arătînd spre Imperator am fost aplaudat, chiar şi de cei doi vorbitori, cu toate că aş fi spus mai degrabă că s-a folosit o situaţie privilegiată, dar ce efemeră, situaţia de după cucerire, cînd vii cu prăzi bogate...

— Asta e părerea ta?

— Vorbesc despre Dion cel cu gura de aur!

El a rîs scurt, făcîndu-mi semn să continui; Plotina era numai ochi şi urechi, Licinius Sura de o seriozitate care mă stimula.

— Să admitem contrariul tezei că cea mai bună formă de guvernămînt este republica. Iată exemplul Atenei... Nigrinus şi Palma schimbară zîmbete ironice, aluzie la educaţia mea greacă; continuai: o republică democratică ajunsă la supremaţie nu numai politică — efemeră în deobşte — dar şi spirituală. Puteai spune, pe vremea lui Pericle, că cea mai bună formă de guvernămînt este republica democratică. Dar calitatea se măsoară aici după durata în timp. N-au întîrziat catastrofele: invalizi, rivalităţi politice, războaie interne şi externe. Dezbinarea dintre aristocraţie şi democraţie, între o minoritate şi alta sau între o minoritate şi majoritate, între conducători şi popor. Iată sfîrşitul puterii ateniene, preluate de Sparta. Aceasta preconizează un guvernămînt aristocratic, Atena fiind guvernată de cei treizeci de tirani. Asupriri, exiluri. Din nou lupte. În sfîrşit, exilaţii izbutesc să-i izgonească pe tirani. Se restabileşte democraţia, dar şi asta a degenerat în demagogie!

La noi, regii au căutat într-o oarecare măsură să-i sprijine pe plebei. Rezultatul: au fost alungaţi. Ziceau

că poporul va exercita puterea. Dar cine era poporul? Patricienii care se ridicaseră de fapt nu împotriva formei de guvernămînt, a regalității, ci împotriva celor care îi ajutau pe plebei ca să-și cîștige drepturi politice. Urmarea o cunoașteți, alte lupte pentru egalitatea civilă, politică. Au intervenit tribunii, care au izbutit să realizeze unificarea dintre patricieni și plebei, doar știți că legile votate de adunarea plebeilor deveniseră obligatorii și pentru patricieni. Și atunci: toți au fost egali, forma de guvernămînt propusă în aceste condiții a fost republica, emanînd de la întreg poporul. Dar patricienii, cavalerii, îmbogățindu-se de pe urma războaielor de cucerire, au generat alte conflicte între aristocrație și plebeieni... Grachii au căutat să remedieze situația...

— Da, știm ce urmează! Concluzia! porunci împăratul care mă ascultase cu mare atenție, nu mai mîncase alune, ținuse mîinile inerte, privirea în jos. Un om bătrîn, serios, atent, grav. Sau un copil căruia i se înfățișează fața necunoscută a unui lucru altfel știut pînă atunci.

Licinius Sura interveni:

— Este simplu! Ceea ce reiese din acest sumbru tablou este că în istoria Romei forma de guvernămînt a emanat mereu de la o minoritate care, în urma unui conflict, a cîștigat o situație privilegiată, propunînd de obicei — tot pînă acum — forma contrarie celei precedente. Inegalitatea a rămas, cealaltă minoritate redeschizînd lupta a înlocuit forma veche cu alta, de fapt tot veche. Cu alte cuvinte, întotdeauna ne-am abătut de la bunele intenții, cînd le-am avut, se înțelege...

— Hm, da, mormăi împăratul în aceeași poză concentrată și apoi adresîndu-mi-se: Ce propui atunci, adică ce ai propune dacă ai avea puterea?

Mă gîndeam: în primul rînd n-aş mai anexa teritorii, ba dimpotrivă, aş restitui şi din cele deja cucerite; în loc de asta, am spus:

— Probabil, acelaşi lucru! Compensaţii... panem et circenses...

Aici eram cînd intră Pilade al doilea. Văzîndu-l, împăratul se destinse, deşi actorul îşi compusese o mutră gravă şi călca în vîrful picioarelor. Înainte de a-şi lua locul lîngă împărat care-l poftise alături, se apropie mai întîi de mine şi-mi spuse că mă caută Gaddes. Profitînd de faptul că tocmai atunci sclavul portar anunţa sosirea lui Apollodoros, care întîrziase şi era aşteptat, am ieşit fără a fi observat.

Afară, splendoarea nopţii calme, liniştea alinată doar de ropotul surd, învăluit în rostogolitele incantaţii ale Mării Tireniene, lumina lunii care descătuşa umbrele platanului, înălţîndu-le în coloane de flacără sumbră mă prinseră deodată. Ambiţia mi se părea deşartă, găunoasă, şi mă simţeam asemenea unui bătrîn întors în casa copilăriei pustiite de vreme, prilej doar memoriei să restituie viaţa de altădată, întîmplări, personaje, roluri, dar zădărnicite, lipsite de importanţa pe care cîndva o avuseseră.

In cavaedium — faimoasa sală de conversaţie a villei, aflată sub cerul liber — mă aştepta Gaddes. Este omul care ştie să se strecoare în orice împrejurare pentru a profita dacă nu cît mai mult dar măcar mulţumitor, dibăcie măsurată, care îi dă acea siguranţă pe care o numesc suficienţă. Capabil de tot atîta cinste cîtă necinste, de tot atîta perfidie cîtă lealitate, de tot atîta meschinărie cîtă dărnicie, dar, în nici un caz, generozitate, păstrînd balanţa egală între obişnuita contrarietate dintre virtuţi şi vicii. Unul în stare să ia parte la o mîrşăvie, neimplicîndu-se, ba oferindu-şi

liniştea, numai pentru că îl cunoaşte pe vinovatul pe care nu l-a îndemnat, dar l-a ajutat; unul care scapă teafăr de la o calamitate, ale cărei consecinţe le suportă alţii, şi rămîne cu convingerea că o asemenea nenorocire nu l-ar putea atinge şi pe el. Calm şi sigur de propriile forţe.

Gaddes, furios. De ce oare? Desigur, nu ca să-mi dovedească mie că orice opinie gata formată asupra unei persoane poate fi contrazisă. E mînios, lăsînd frîu liber resentimentelor pe care le are împotriva lui Dorses, acesta, la rîndu-i dispreţuindu-l pe sirian, după cîte înţeleg acum. Nu cunosc amănuntele şi nici pricina mai veche a acestei reciproce intoleranţe. Împinge cutezanţa pînă acolo încît îşi îngăduie să considere că am comis o greşeală lăsîndu-l în libertate pe preotul dac.

Ce se întîmplase? Motivul supărării lui Gaddes era dispariţia lui Dorses. (Ulterior mi-am dat seama că nu numai asta îl făcuse să-şi iasă din fire.) Prizonierul meu nu dormise acasă, nici noaptea trecută, nu se întorsese nici în ziua următoare. „Pe unde umblă, ce pune la cale, sînt sigur că n-a plecat numai să se plimbe, aşa fără nici un scop". După ce mă lămurisem că sclavul maurului şi Regulus — poate şi alţii — cunoşteau sau numai bănuiau adevărata identitate a falsului Zuni, îi cerusem libertului să-l găzduiască o vreme în casa lui. „L-am căutat şi la locuinţa lui Zuni, am forţat uşa, bineînţeles, ce am găsit aici mi-a dat de gîndit: zdreanţa vraciului, pe care a purtat-o pînă acum, aruncată pe pat. Şi asta nu e nimic, ai să vezi îndată! De ce s-a schimbat? Şi cu ce? Ce a îmbrăcat? Poţi să-mi spui?" „De ce, nu ştiu, dar cu ce bănuiesc, cu propriul veşmînt cu care a venit din ţara lui." „Dacă nu ştii de ce, poate

ai să afli de aici!", şi-mi întinse un sul. „De unde îl ai?" „L-am găsit în toga lui Zuni, într-un buzunar ascuns, printre cîteva foi cu horoscoape pe care vraciul le făcea pentru proşti", completă cu aceeaşi mînie Gaddes.

Pentru a-l dezorienta, deşi eram mai mult decît curios, n-am desfăcut sulul. În loc de asta, l-am întrebat de băiatul Iunius. Iritarea lui Gaddes spori, zicea că „imberbul" se îndrăgostise de frumoasa Philis, iubita lui, a sirianului, şi că aceasta, „ca o femeie destrăbălată ce este, îl încurajează", că au fost la circ, la teatru, la lupte împreună. Şi „culmea", culmea pentru Gaddes, „vrea să se instruiască, s-a înscris sau are de gînd să se înscrie la şcoala unui filozof rătăcitor". Desigur, în aceste condiţii tînărul habar nu are pe unde umblă tatăl său adoptiv sau „sînt înţeleşi să facă pe nevinovatul". Devine astfel clară adevărata pricină a mîniei libertului.

În sfîrşit, am desfăşurat sulul. Nu-mi venea să cred: nici un cuvînt scris. Numai un desen. În lumina slabă nu distingeam mai nimic, am trecut în atrium care este bine luminat, cu riscul de a-i întîlni pe acei convivi care n-au răbdare să stea pe acelaşi loc toată seara.

Sus, la mijlocul foii, un cerc, împărţit în patru sectoare, în stînga, jos, nişte linii paralele, deasupra un cap omenesc — găvanele, linia nasului, a gurii —, în sectorul drept, sus, linii frînte, unghiuri, curbe, prefigurînd parcă vîlvătăile unui foc; jos, forma unui vas. În centru, un patrulater, alături, un alt vas, cu aceeaşi formă în care am recunoscut abia acum o oală dacică simplă şi fără capac — dar de o mică dimensiune.

— Nu înţeleg, am spus.

— Eu atîta știu, adică bănuiesc, se corectă Gaddes, că lui Dorses i l-a dat Chilide. Și de aici e ușor de presupus cine i l-a încredințat...

— Aina? Nu este așa? am întrebat.

N-am mai primit răspunsul. O ceată de tineri zgomotoși veneau dinspre peristil, alții dinspre tablinium, unul striga că începe programul lui Pilade, și toți s-au îndreptat spre triclinium. Apăruse și Galba care, prevenind intenția de a mă întoarce la Roma mai devreme, închiriase un cisium. [13] *Nu luase acel essedum* [14] *al meu, nu numai pentru că ar fi avut nevoie de vizitiu, dar ar fi fost recunoscut îndată ce s-ar fi luminat de zi, ceea ce n-aș fi dorit. Ieșirile noastre nocturne preferam să le țin cît mai secrete cu putință, ceea ce băiatul știa. De data asta desigur se gîndise că vom porni în căutarea prizonierului. Ceea ce am și făcut, după o foarte scurtă clipă de șovăire, cînd chibzuisem să mă întorc în sala ospățului, pentru a nu atrage atenția. Dar, ca întotdeauna, dorința de a nu stîrni interesul, dezaprobarea semenilor, a fost mai slabă decît oricare alt impuls.*

Cînd am intrat în Roma, soarele se înălța la orizont. Dintre norii alburii, învălmășiți, se ivea parcă rotindu-se o curbă, galbenă-albastră-portocalie. Eram singur cu Galba. Am desfăcut sulul. Băiatul s-a uitat și el la desen. Cu interogație mută, mi-a arătat vasul. „O urnă", am spus. Apoi și-a așezat arătătorul pe liniile frînte. „Un rug". „Și patrulaterul?". „Un semn sepulcral". [15]

— Și cercul? Soarele? Lumea? Imperiul! Lumea cunoscută! Centrul? Este aici, un loc de pelerinaj.

Ne aflam pe calea Forului roman.

VIII

După plecarea intempestivă a lui Hadrianus, discuţiile pe marginea a ceea ce marele istoric Tacitus numi improvizaţie au continuat cam în zig-zag. Oaspeţii, cel puţin unii dintre ei, înfometaseră de atîta concentrare, de revoltă pentru temeritatea acestui „Graeculus"[1] care îndrăznise să atace monarhia în prezenţa „celui mai bun dintre împăraţi". Dar poate că pricina pentru care mulţi începuseră să mănînce din acele pîinişoare albe, delicioase, îmbietoare, să fi fost doar cina frugală pe care o luaseră în faptul serii. Împărăteasa, gîndind astfel, porunci să se aducă de mîncare ceva mai substanţial, aşa că sclavii aduseră patellae, minutale, găini umplute, fazani ornaţi cu turnuri, scări în spirală, din propriile penaje policrome, ba chiar şi un porc „umplut troian". Pilade al doilea, mimul favorit, deşi aştepta cu nerăbdare să se producă, în fapt să-l prezinte pe acest Scurra, atît de talentat, pe care îl descoperise în forul lui August, de curînd, şi care desigur ca descreţi fruntea împăratului — oh, cît este de îngîndurat! — privea totuşi galeş la tăvile încărcate de fripturi şi bunătăţi. Con-

tinuă însă să se abţină, aşa cum îşi propusese, cel puţin înaintea spectacolului.

Tacitus, care nu-i putea suferi deopotrivă nici pe filozofi, nici pe amatori — în această din urmă categorie punîndu-l pe Hadrianus care „prea abordează cu facilitate toate disciplinele", practică toate artele —, desfăcu punct cu punct discursul acestuia.

Atacă mai întîi poziţia pe care se instalase, prea distantă; privea istoria de pe Etna, procesul deschis se adresează lui Cronos însuşi, îl cită pe Vergilius, Tempus edax rerum, timpul, care distruge totul, este principalul impricinat aici, iar nu forma de guvernămînt. Mai spuse că trecuse cu prea mare uşurinţă asupra epocilor în care stabilitatea şi armonia îşi dăduseră roadele, îl mai acuză că ignorase, poate chiar fără să-şi dea seama, subiectul — fără a se gîndi că el însuşi, în acest moment, face acelaşi lucru. Ceea ce nu este cazul alocuţiunii lui Hadrianus, preciză scurt, în treacăt, Licinius Sura, în timp ce mînca din găina cu sparanghel, bine condimentată.

Plutarchus, în general, se ralie la această obiecţie, dar în special găsi momentul să-şi expună ideile sale platonice asupra acordului dintre còpii şi idei, modelele perfecte ale lucrurilor, că ambele forme de guvernămînt sînt bune, în măsura în care sînt mai apropiate de ideea care le este modelul originar, perfect.

Bunul Dion, care la urma urmei era cel vizat, spuse că nu se poate să nu se ţină seama de partea de adevăr din spusele tînărului. Întrebat de Tacitus care este aceea, răspunse că „auri sacra fames,"[2] citîndu-l pe Vergilius. Preciză apoi că îmbogăţirea provoacă abuzurile, luxura, care sînt sursele invidiei unora, dar şi a dezmoştenirii de bunuri şi privilegii tocmai a acelora care se vor ridica împotrivă-le. De aceea, înţeleptul

trebuie să fie măsurat în toate, să nu aspire decît la... Fu întrerupt de împăratul însuși, care, spre stupoarea tuturora, spuse:

— Nu știu ce vreți voi, dar, atît cît mă pricep, observ că fiecare cîntă pe tuba lui, pe a altuia nu mai știe cîntecul!

Rîseră cu toții, bineînțeles, cu excepția lui Tacitus.

— Nu știu dacă ce a spus (se gîndea la Hadrianus) a vrut-o cu tot dinadinsul, nu știu dacă este preocupat de aceste lucruri; i-or fi venit pe buze acum, că el cînd începe una se apucă tot atunci de alta, și la multe deodată îi stă gîndul... Ceea ce nu este bine. Orice începe omul trebuie terminat cu tot riscul, asta nu înțelege — și se uită la Plotina, care îl asculta foarte atentă. Făcu o pauză. În ceea ce privește această... — nu-i venea cuvîntul potrivit, pe care, în grabă, prompt, i-l dădu Sura. Da, zise, această incursiune istorică dovedește că așa s-au petrecut faptele, are dreptate; de unde vine și de ce... asta e altceva. Ei, destul! — și puse mîna pe umărul lui Pilade și-l îndemnă să înceapă numărul.

Acesta ieși cu atîta repeziciune, încît se poate spune fără greșeală că se și făcu nevăzut. Liniștea care se lăsase după ultimele cuvinte ale împăratului se concretiză parcă într-un șuvoi, trimițînd privirile la estrada din fund ce servea drept scenă. Ocupă apoi tocmai cercul de lumină tremurătoare pe care-l lăsau lucernele duble și torțele aduse de sclavi. Se arătară atunci instrumentele și cîntăreții, a căror tăcere adăugată celeilalte era ca un preludiu. Țîșniră goarnele prelungi, pulverizînd veghea amorțită, împrăștiind trezirea, mistuind modulația impulsului dintîi, chemarea amplă repetîndu-se din ea însăși, dezlănțuită.

De unde, din unghere, din încăperile învecinate, din curţile interioare, de peste tot, veniseră; s-au strîns în locul totdeauna circular — cercul, perfectă reprezentare a lumii. Apăruseră mulţimile, cete, mulţime unică — unicitatea şi multiplicitatea înfăţişate în gestul esenţial, al cererii, al nevoii neostoite. Acelaşi, al degetelor, al braţelor întinse, al mîinilor apucînd fără să păstreze, în expresia irepetabil rugătoare a extraordinarului mim, Pilade al doilea: pretinde, cere, insistă, cerşeşte, solicită, reclamă pînă la protest — efect obţinut din contrastul între degetele exprimînd nu preluarea obiectului dorit, ci nevoia însăşi, şi mimica figurii destinse; oh, dar ce precară satisfacţie ameninţătoare!

Fiecare în parte şi toţi pînă la unul cer: panis candida, murdus, limpidus, quadratus, fie şi autopyrus, caş proaspăt şi măsline, chiar şi de Picenum, pîinişoare, e flore, e folline, carne de viţel de lapte, de miel, dar înainte de a paşte iarba fragedă sugrumat, gallinae indigene, chiar greceşti, limbi şi capete de păuni — cum îi vor place lui Heliogabal[3] — mistreţi intacţi, ţipari, mreană, raci de mare şi arici, languste, nisetri, porumbei, gutui, uvae, nuci pontice, abellanae, migdale şi castane; şi locuinţe cu portice, cu grădini interioare, peristiluri, adevărate vile urbane şi rustice. De ce nu? Apoi spectacole, jocuri, venationes, fiare, gladiatori, pantomime... „Ia un scaun, Cinna" şi tu, Brutus, cununa de lauri, de stejar sau o preferi pe cea de aur...; şi tu, Gala, ce vrei: o stola colorată sau chiar mai multe; tu, nefericită Iulia, cumplita mînie a augustului tău părinte, şi uciderea bunei sclave Phoebe, moartea şi exilul pentru amanţii tăi, dezonoarea de la rostre, atîta doar?...

Cui cer? Cine dă chiar dacă nu are, cine făgăduiește cînd nu oferă? întreabă flautele, citerele, corul, în afară de goarne. La început șoptit, lent, insinuant, unduitoare, interogația se întinde ca undele unei ape liniștite brusc tulburate. Ropotul se frînge, se îndoaie, revărsîndu-și țipătul, în sfîrșit răzbătînd. Răspund goarnele : o lavă vulcanică, înfocată dinăuntru, aproape de finele erupției, atunci cînd tîrăște mormane, munți, case, curgîndu-și încetinirea distrugerii, amînata potolire. În lumina violentă, flacără țîșnind din adîncurile vulcanului, apare Cezarul însuși.

O rumoare îl întîmpină. Uimirea amestecată cu treptata percepere a asemănării, privirea o trimite de la modelul viu de alături, la apariția bufonului Scurra. Chipul asemenea, părul parcă și mai alb, expresia aidoma și totuși statura mai zveltă, albeața, paloarea copiei este mai acuzată, tot așa și cutele dintre sprîncene, de pe frunte, dar astea sînt detalii. O tresărire avură privitorii, cînd ochii le rămaseră pironiți asupra Împăratului însuși — ciudat de grav părea, dincolo de sine, la urma urmei cum este oricine se privește într-o oglindă, fie chiar numai un rudimentar speculum de bronz lustruit. Imaginea văzută în acel spațiu virtual totdeauna este alta decît realitatea, dar nu știu ce se ivește ulterior, o punte, — poate între ego și nonego —, din reverberațiile luminii care bate pieziș, dincolo, venind însă de alături, din propria preajmă, emanație din sine, prin sine, spre ieșirea din sine. Oricum, imitația este remarcabilă prin maiestate solemnă, sublimă. Pe unde rătăcești, nefiule adoptiv? Ai ajuns la Gemoniae, cu echipajul și sclavul tău iubit? Trebuia să vezi reprezentarea divinității imperiale, nu a altuia, ci tocmai a acestuia, a cărui paternitate o implori. Iată și defectele mulțimilor, tipi-

zate: aviditatea, nevoia, cupiditatea, redate în formă statuară: brațe întinse implorînd, degete, suplicii mărunte, răsfirate, chip crispat, trup îngenuncheat, supliante, insistînd prin însăși umila poziție a așteptării...

Cezarul — copia, bufonul Scurra — se îndreaptă spre grupul statuar al mulțimilor amorțite. Instrumentele solo, pe rînd apoi împreună, iar la sfîrșit corul intonează o dublă melopee, cînd gravă, solemnă, cînd răzbunătoare, amenințătoare, cumplită, îmbinînd astfel posibila recunoștință, admirația, cu probabila ură, imprecațiile, execrația, blestemele.

Îngrijorat, Cezarul-bufon se apropie; din spate, dintre faldurile togii trage: cozi îmblănite, acoperite cu piei de oaie, de cîine, de orice, de stofă, lungi, scurte, groase, cu forme variate, de panis candida, murdus, limpidus e flore... quadratus, hălci de carne de miel de lapte, de vițel, nepăscuți încă la iarbă fragedă, gallinae, indigene, gallinae afri... Le trage, le aruncă le dăruiește, gest și pași schițați, pantomima dăruitorului, aclamații; corul scandează: Caudam jactare popello... cau... dam... iac... ta... re... po... pe... llo... Corul aclamă, poporul primește, litania a devenit, din solemnă, hohot de bucurie nesățioasă, perfid acoperit de rîsetele spectatorilor. Dansul, muzica, pantomima, cuvintele rostite în urma muzicii sau singure sînt seci, involute, scăzute; trebuie să fie protejate — zice Pilade — continuă... Toată lumea se distrează, la Centumcellae. Castigat ridendo mores... Plaudite, cives! *

Într-adevăr, pantomima înfățișată de neîntrecutul mim Pilade al doilea — în rolul mulțimii — și de bufonul Scurra — în rolul împăratului M. Ulpius Trajanus — fusese izbutită, chiar originală, dacă ai fi comparat-o cu alte manifestări aparținînd aceluiași gen. Execuția excelentă, model de măiestrie, întrucît

Pilade încercase să reprezinte un personaj colectiv, ceea ce nu este nici simplu, nici obişnuit. Şi apoi să nu uităm ideea însăşi, atît de limpede şi, mai ales, legată de conversaţia şi discursurile preavestiţilor bărbaţi, aici prezenţi. Ce mai, atît de promptă încît ţi-ar fi greu — chiar imposibil — să nu te gîndeşti că îi fusese dată, sau, mă rog, cel puţin sugerată de P. Aelius Hadrianus. Acesta din urmă nu făcuse altceva decît să-l convingă că, în comparaţie cu altele pe care i le sugerase sau la care numai se gîndiseră împreună, aceasta ar fi singura care să-l distreze pe marele protector, fără a-l supăra. Aşa că mimul favorit se străduise să dea chip ideii acesteia a generozităţii imperiale, zice el, „a potolirii voracităţii poporului, în care zac amorţite primejdioase veleităţi", zice mentorul şi inspiratorul său; bizar, pentru un aspirant la stăpînire.

De aici, se poate deduce că alocuţiunea rostită de acelaşi, cam în grabă, e adevărat, nu a fost chiar improvizată, ideile dezbătute nefiindu-i străine. Poate că făcuseră — multă vreme înainte, în timpul studiilor şi al lecturilor sale istorice — obiectul unor îndelungate şi serioase meditaţii, poate că le reprezentase astfel sub impulsul unui moment în care pierduse orice speranţă că va ajunge vreodată el însuşi să înfrunte aceleaşi dificultăţi? Atunci, în mod voit, cel puţin în formă improvizase, sau, pur şi simplu, deşi îi sugerase tema lui Pilade, nici nu se gîndise să vorbească. Dealtfel, fusese solicitat, nu o făcuse din proprie iniţiativă.

În acest răstimp, în care Pilade al doilea şi bufonul Scurra le mai descreţiseră frunţile acestor crînceni şi gravi bărbaţi, Helida, cea grasă şi frumoasă,

primi o adevărată cerere în căsătorie, pe care, deocamdată, o acceptă cu entuziasm și multe lacrămi, vărsate de fericire sau de necaz, pentru timpul irosit în mod rușinos, zice... Celălalt fericit, fost necăjit și el, viitorul mire, este un negustor. Aproape, aproape înstărit. Are o tarabă cu produse alimentare în Argiletum, mai umblă el cu cîrnați petrecuți pe după umăr. Dacă mai face pe negustorul ambulant, așa cum l-am întîlnit în parcul de la Porta Capena, asta este spre lauda lui, spre a nu se dezice de precarele și umilele începuturi, cînd abia venise din Pieira lui natală. Ceea ce dovedește că este un om de caracter și că a dat norocul peste Helida cea grasă și frumoasă. Cine îndrăznește să afirme contrariul are de-a face cu irascibila umoare a viitorului promis. O mostră am avut cu ocazia incidentului cînd a cumpărat acel liniment epilator pe care și l-a aplicat, fără să aibă răbdarea să-i constate efectele.

Cît despre Helida, se poate spune că a fost meretrice. Silită de nevoi, a trecut din casa unui leno ca Gaddes mai rău, în case clandestine unde... vai și-amar, a purtat veșmîntul roșu ca să-i atragă pe tinerii ce umblau să se împrumute la bancherii cei hulpavi, bătrîni și urîți. Ei și, slavă zeilor, aceste vremuri au trecut pentru ea, cum au trecut și pentru Gaddes, care la începutul eliberării sale se apucase de acest infam negoț nu atît de nevoie cît din spirit de emancipare și, pentru a spune lucrurilor pe nume, din dorința de a se îmbogăți cît mai repede, averea fiind criteriul cel mai sigur al rangului în societate. Pentru asta făcuse meseria de codoș. Din aceste case, Helida a ajuns în propria-i casă, în Subura, și fosta meserie o practica destul de rar, din ce în ce mai rar... Pe Menemus Epidicius Titus — acesta e nu-

Cda. 3634 coala 7

mele negustorului — l-a cunoscut în parc. Ei și ce, parcă o femeie cinstită nu poate cunoaște un bărbat serios ca acesta într-un loc public... în vederea unor relații, hm... mai durabile?

Dorește să se plimbe, să respire aerul curat al serii care se lasă încet, să-și arate încîntarea alături de bărbatul pe care Fortuna ar fi trebuit de mult să i-l trimită dacă n-ar umbla prin lume legată la ochi, oarbă, chiar și aici la Roma, împărțindu-și bezmetic bunurile; din cornul Abundenței pe care îl păstrează, zeița revarsă daruri de cele mai multe ori cu întîrziere, ba chiar atunci cînd nici nu mai este nevoie, păcălindu-i pe muritori. Și gîndul la neorînduiala care stăpînește destinul oamenilor îi stoarce Helidei cîteva lacrimi, reținute de un suspin înflorit cu un sărut cast, depus pe faldurile togii brune pe care o poartă Titus.

În sfîrșit, pe înserat, cînd ziua se îngînă cu noaptea, au pornit cei doi spre port. De ce tocmai aici? Este simplu: aici sînt vechile ei prietene care încă mai așteaptă să apară cîte un negustor chivernisit. Într-adevăr, întîlnirile prevăzute de Helida se produc, cîteva din fetele care adastă în acest loc îi întîmpină, se fac prezentări, se precizează situația, se primesc calde și nostalgice sau și invidioase — dar tot calde — felicitări.

Perechea își continuă plimbarea și, tocmai cînd femeia obosită de emoție se sprijină de brațul bărbatului, dinspre apă le parvin gemete; se opresc în loc, în culmea atenției încordate; el o respinge cu putere, o țintuiește locului, ca și cum apropierea ei ar împiedica zgomotele, pentru ca strigătul slab de ajutor să-l ajungă.

În noaptea care-și fîlfîie aripa de umbră, Helida a rămas singură. Aude clipocitul ritmic al apei care se izbește de nave, întrerupt la intervale de gemete care se fac din ce în ce mai slabe, pînă ce, iată, au încetat.

Astfel l-a găsit negustorul de produse alimentare, Menemus Epidicius Titus, pe trădătorul Bicilis, astfel ajunge acesta să fie găzduit într-una din cele două cămăruțe ale Helidei, în Subura.

Hrănit și întremat de un somn reparator, de vreo douăzeci de ore — acum poate merge neajutat pe propriile-i picioare — Bicilis se trezește în toiul nopții, pornește cam pe la al zecelea ceas spre o țintă necunoscută, fără știrea binevoitoarelor gazde, care dorm somnul îndrăgostiților. Bunăvoința grijulie a acestora din urmă pentru negustorul tomitan naufragiat, drept care s-a dat Bicilis, este explicabilă prin răsplata pe care le-a oferit-o musafirul. Încă de pe cînd se afla în navă și îi ceruse ajutorul lui Titus i-o făgăduise, iar cînd au ajuns acasă a și produs-o de îndată.

A și avut de unde: trei pungi cu monede vechi de aur și argint, cusute în poalele îndoite ale șubei. Astea trei sînt mai mici, au încăput în tivul lat cît o palmă zdravănă de-a cîrnățarului, dar mai are încă alte două ascunse prin cusăturile de la subțiori. De aici venea și greutatea șubei, lucru de care nu și-au dat seama mateloții și ostașii, care îl aduseseră odată cu solia victoriei.

Da, Bicilis a plecat în puterea nopții și... dus a fost, fără întoarcere. Cînd a aflat Helida, mai tîrziu, adică după ce a văzut — ce urmează a spune mai departe — i-a spus bărbatului ei: să știi că Fortuna s-a îndrăgostit și ea de tine dacă și-a lăsat și cornul

abundenței aici! — și arătă spre pat, unde era suba mototolită și răvășită, ca după un somn agitat, cum avusese trădătorul. O fi fost terfelită și răscolită, dar strălucind din loc în loc, căci nu erau depărtate unele de altele drahmele din argint și kosonii[5] de aur, din care căpătaseră trei ca plată pentru găzduire. Desigur, pe astea nu numai că nu le văzuseră, dar nici nu le bănuiseră Helida și omul ei. Bicilis socotise că va mai avea nevoie și pentru asta le păstrase ascunse. Dar asta fusese înainte de a fi judecat de poporul său.

...„Vezi, frate, noi îl judecăm și pe zeul nostru, spusese demult regele său". „Ăsta e altul, îl contrazise Bicilis". „Nu, este același!".

...Vîjîiau săgețile în aer și se pierdeau în bolta cerului răsfirată de fulgere mari. Stăteau ascunși în viroage, nu mai puteau să coboare, ca pedeapsa să înceteze. Așa se întîmplă, dar numai după furtună. Atunci, pentru prima oară, a văzut chipul Ainei: ridicase capul în lumina zdrobitoare... ochii ei ca cerul furtunii... două ceruri strînse în ocol. Întotdeauna, cînd se apropia ea, lăsa capul în jos și pleoapele coborîte îl dureau. Întotdeauna îl duruse ceva și cu cea dintîi durere începuse viața. Nici glasul nu i-l cunoștea decît de departe, semănînd a murmur de izvoare, a foșnet de frunze, a vîrtejuri de ape prăvălite — într-atît de necontenit îi stătea în urechi deși niciodată nu-i vorbise lui. O auzise vorbind, rîzînd cu frații ei, cu celelalte fete, dar cînd el, Bicilis, venea aproape, foșnetul, murmurul, vîrtejurile, vuietul vîntului acopereau distanța dintre ei și cît de mare o făcea depărtîndu-l, și cu cît se depărta mai mult cu atît o îndrăgea cu dulcea, neistovita ură a neîmplinirii.

Apoi, au coborît toţi trei: zeul, călăreţul şi Aina. Cerul, nesfîrşit topindu-se în aerul proaspăt al amiezii, oamenii îşi vedeau liniştiţi de ogoare, femeile trebăluiau pe lîngă case, copiii se hîrjoneau în larmă molcomă, animalele de povară, cuminţi, nepăsătoare... Numai calul lui, cu ochii înroşiţi, necheza strigînd propria mînie prefăcută în sfidare, îndemnîndu-l la galopul bezmetic prin văi şi hîrtoape... Nu este el călăreţul singuratec?... Ce alta face aceasta în goana nebună decît să adune ceţurile — duhurile morţilor — din cimitirele părăsite, în veşmîntu-i de răceală, în cutele-i adînci, inima străbătîndu-i-o...

...Plecase în toiul nopţii adînci, din vis, care este aceeaşi cu întunecimea sufletului năucit de ură. Plecase numai în cămaşă, neîncins, opincile şi le lăsase în prag, ca toţi să creadă că este acasă; calul îl priponise de stîlpul casei, la vedere. Descîntec de tăcere nu-i şoptise, dar năzdrăvanul înţelesese că omul vrea să plece singur, singur, singur — întru atît de cumplit îi este gîndul.

Merse poticnindu-se, pe drumul ştiut. Frigul îl prindea pînă la oase, vîrfuri, tăişuri înfipte în carne, străpuns, greul închipuirii împovărîndu-l, făcîndu-i înaintarea din ce în ce mai istovitoare. De cîteva ori, cale întoarsă, se mai şi oprise în loc, cînd stătea chircit şi nu se mişca durerile îi erau mai potolite şi lîncezeala dinlăuntru nu se risipea în preajmă să-l adulmece ca o fiară hoitul. Reluase drumul, dar, cînd să ajungă în apropiere de castrul roman, auzise mai întîi galopul cunoscut şi simţise atingerea vînătă, uşoară, pe care o are aerul deplasat de goana calului fără călăreţ. Un pas de-ar mai fi făcut s-ar fi prăvălit în prăpastie... O dulce şi nemeritată moarte ar fi fost!

Dar nu, calul se așezase de-a curmezișul cărării înguste, împotrivindu-i-se.

Capturarea Ainei se petrecuse întocmai și fără ajutorul său... Oh, slăbiciunea — cea mai condamnabilă vină ! Orgoliul rănit, iubirea imposibilă, pierderea neavuției, vinovăția nevinovată — știa toate astea — îi înnegreau chipul, făcîndu-l și mai străveziu. Pe drumul de întoarcere, strîmb gîndea din pricina glorioasei morți pe care ar fi putut s-o aibă : totul mi se va citi pe față, dar nu, pe celălalt, pe fratele nostru, regele, voi ști să-l înșel cu viclene povețe, pe măsura iscusinței sale...

...Porniseră în tăria nopții adînci, care este aceeași cu cea din visul trădătorului, porniseră amîndoi, ca întotdeauna, la vînătoare, la război, la sfat, frați și prieteni, dar nu apucaseră prin albia veche a rîului Sargeția. Acolo sînt mormane, degetele însîngerate ale trădătorului... se înșiră, alunecă, cuprinzînd pămîntul, viermuiesc, dar viață nu crește din carnea lor, zadarnică durerea pe care o resimte mereu în mîna lui vie. Demult, atunci, după plecarea ei, acum îl întreabă privindu-l drept în față :

— Te doare plecarea ei sau altceva îți chinuie cugetul, chipul străvezește ?

Tăcuse, căci nu știa dacă vina nevinovățită nu este încă și mai dureroasă decît pierderea a ceea ce nici nu avusese, dar ar fi fost cu putință, tocmai această ultimă speranță fiind năruită. Merseseră cu gîndul la Aina, amîndoi deopotrivă, la capturarea ei, la încercările prin care urma să treacă... Înaintau prin albia lată, afundîndu-se, își scoseseră opincile, încărcate de nisipul încă umed, unul de-o parte și celălalt de cealaltă, albia fusese acoperită cu pietre mari, neregulate, impracticabile, și taina aceea între ei despre

care nimeni altul nu mai știa, aceea care avea să-i despartă pe vecie; unul petrecînd-o pe captivă cu nesfîrșita durere a regelui frate, care are prea multe de îndurat odată: țara cotropită, cetatea distrusă, poporul hărțuit, bărbații uciși sau umiliți de captivitate, femeile încrîncenate de hulirea vieții și, pe deasupra, această irosire — capturarea surorii iubite — pecetluind cu cea mai de aproape solie rușinea înfrîngerii; celălalt, doar cu suferința ce are întotdeauna un capăt, dar nu, nu este simpla nefericire din iubire, ci rana adîncă a mîndriei rănite, pe care numai ura sfredelind o cicatrizează.

...Ca și altădată, împreună, din vremea cînd colindau după capcane și ghindă și veverițe, făcîndu-și săgeți și praștii din te miri ce mlădițe și din pene de cocoși de munte, din vremea jocurilor de copii montani, umblau amîndoi cu același gînd. Dar cum se făcea că acest gînd același avea două fețe: una este partea lui Decebal, alta a lui Bicilis. Cel dintîi vorbește puțin, dar limpede ca apa liniștită, în ziua cu soare, de vezi tot ce este la fund, și resturi, și pietre, și mușchiul și crengile... Limpede îi spusese atunci, demult, la vremea cînd țara o cîrmuia Duras-Diurpaneus, bătrînul, era curînd după moartea tatălui Scorillo: noi doi sîntem aceeași drahmă! — și îi arătase o monedă veche sau imitație ce o fi fost, o întoarse și pe o față și pe cealaltă. Pe avers, capul lui Zeus, pe revers, un călăreț.

— Aha, rîse Bicilis și trase cu furie neștiută cornul de pe umerii celuilalt, îi întoarse spatele, se duse la izvor, umplu cornul și bău cu sete pînă la fund. Cînd reveni, un nor trecea deasupră-i, întunecîndu-i chipul. În timp ce-i agăța cornul la loc, pe umeri, întrebă: și cine este zeul, cine călărețul?

— Eu sînt zeul și tu călărețul, spuse simplu, în lumina puternică: norul dispăruse fără de urmă în cerul aproape și foarte albastru.

...Mai tîrziu, la vremea bărbăției, stropit de sîngele cerbului care nu vroia să moară, tot singuri erau cînd îi spusese răspicat:

— Ție, frate, nu ți-o dau!

— De ce? întrebase Bicilis.

— Ai uitat? Tu ești călărețul!

— Și ce dacă sînt?

— Călărețul fuge!

Pentru prima oară, simți o amețeală în mădulare și gestul ancestral al furiei orgolioase i se formă în mîini și era gata să tragă cu săgeata otrăvită pe care o purta la el în fulgerul ce luminează drumul, casa și a cărui stingere te depărtează și de drum și de casă. Dar n-o făcuse. Iar celălalt îl privea drept în față, cinstit, cum avea obiceiul, dar fără să-i dea nici o explicație.

...Fapta grea fusese îndeplinită... Mai întîi săpaseră adînc o treaptă, o momeală pentru îngrădirea apei; apoi un șanț de-a curmezișul, dar nu drept, urmaseră întocmai liniile curbe, scurmate în nisip cu vîrful săbiei de bronz. Trasate cu dreapta-i puternică, curbele șanțului alcătuiau cel dintîi stadiu al lucrării, și alături aceleași curbe, dar mai puțin adîncite, amîndouă desenele închipuind un fel de schiță a albiei abătute.

Ca întotdeauna, îl întrebase: „Ce zici?"

— Este bine, răspunse șovăind, nesigur. Nu știu... Numai pietrele să nu stăvilească apa, spuse, și privirile i se îndreptară spre cea mai apropiată, mare, albă, străbătută de șanțuri gălbui, rotundă, perfect șlefuită, domoală atingerii descătușate de amintirea diluviilor cărînd și pustiind case, pășuni, vite, păduri.

— Le lăsăm la loc, așa cum sînt: rîul o să le ocolească, o să le acopere... o masă, spuse ciudat, îmbinînd decizia iremisibilă cu căutarea a ceva ce ar sta dincolo de ea.

...Acum, la Gemoniae, în acel timp nezăgăzuit, între ei sînt treptele, aceeași tăcere împietrită, făcută din atîtea altele: aceea ostenită a mesenilor după ziua de trudă, ei doi stînd unul în fața celuilalt; cealaltă, din nerostirile adunate pe care „Zeul" n-a ajuns încă să i le transmită, aceea care vine după gestul violent al împlinirii — căci cum s-ar fi întemeiat neamul al cărui dintîi străvechi rege ar fi sfîrșit în captivitate? — apoi tăcerea instalată tocmai de rostul rostirii neîntregi, întregită abia acum în visul ce a precedat fapta trădătorului; vine tăcerea cumplită de după trădare, revers al sfidării. Toate sînt tăcere strînsă în intervalul dintre marile prăbușiri și întoarceri, oricum, oricare: aceeași tăcere a pietrelor-masă, lustruite de ape, prea albe de atîta spălare, rotunde — cercul perfect, plan cosmogonic, ocol, îngrăditură a tot ceea ce este, apare, este...

...Demult — demultul întors din aceeași veche durere prezent este —, cînd fură nevoiți să ceară pace, Bicilis ceruse regelui său să meargă împreună cu ceilalți soli la împărat, dar el îi răspunse scurt: „Nu". O lovitură în plină față, în văzul tuturor. Iar cînd ceilalți tarabostes[6] întrebară ce condiții să primească, regele îl arătă pe Bicilis:

— Ascultați-l, zise cercetîndu-l cu privirea pătrunzătoare — o cursă? sau numai o încercare?

— Să lăsați armele... începu acesta pe un glas de mînie și se opri.

— Mai departe! De ce te-ai oprit?

— ...să vă retrageţi din teritoriile cucerite, să nu aveţi alţi prieteni şi alţi duşmani decît cei ai romanilor... să nu primiţi fugari din Imperiul Roman...[7] Glasul i se făcuse ţipăt, ca un blestem...

— De ce? De ce vorbeşte numai pentru noi? El nu face parte dintre noi? De ce strigă? întrebară străluciţii bărbaţi, apoi, către rege, cerîndu-i încuviinţarea: Nu este prea mult?

— Nu, răspunse regele, ceea ce vicleşugul leagă, iscusinţa dezleagă, întorcînd perfidia în folosul celui năpăstuit! Din nou îl privi pe Bicilis şi apoi celorlalţi: Plecaţi şi cereţi pacea întocmai cum v-a spus el!

...După ce săpăturile au fost făcute şi apa abia începuse să se strecoare ca o jivină tîrîtoare, prizonierii, zăngănind lanţurile de la picioare, priviră apoi cu uimire mută spuma apelor care deodată năvăliră să acopere albia nouă.

Ca un vierme care dă să iasă din carnea fructului ca să scape de muşcătură, dar cînd primejdia este aproape şi dinţii gata să-l atingă se ascunde din nou, aşa apăru întrebarea, chiar înainte de a îngropa tezaurul: va trăda Bicilis? La urmă, întocmai, bănuiala se ascunse şi, cînd intrară în peşteră pentru a aşeza celelalte podoabe preţioase, care nu sufereau umezeala din albia rîului, de faţă fiind numai Bicilis, din nou, şi tot ca viermele, din nou se furişă aceeaşi îndoială. După ce toată treaba fusese terminată, în timp ce mergeau spre ieşire, unul în urma altuia, „călăreţul" înainte, regele îi porunci deodată: „Întoarce-te". Se întoarse, cu spatele la lumina puţină care venea de afară, cu faţa în umbră, nevăzută, dar braţul care ţinea pumnalul încremeni. Şi regele altceva îi spuse lui Bicilis: „Ce facem cu prizonierii?"

— Lasă-i în seama mea, răspunsese fără să-l privească, căci acum mergea în spate, dar tot nevăzut era. Încă nu ajunseseră afară cînd auziră lanțurile, zgomotul greu pierind în oprirea lui, prizonierii se înghemuiseră unii într-alții.

...Porniseră de la pietrele albe, ca întotdeauna împreună, alături la jocuri, la vînătoare, la război, pînă la acesta, cel de pe urmă, care fusese și cel dintîi prilej pentru despărțire. Și, tot mergînd în toiul nopții, care este aceeași cu veghea ultimă a trădătorului, auzi iarăși și iarăși, străbătînd desimea de apă a uitării visate, auzi răspicat glasurile purtătorilor de lăncii și vocea puternică a regelui său. Răsunau văile și se clătinau munții întorcîndu-le vorbele...

Din momentul în care părăsise casa Helidei, Bicilis umblase în neștire ca orice om care străbate un oraș necunoscut. Nimic mai firesc decît să rătăcească, să revină pe același drum, să descopere un altul care să i se pară mai aproape de ținta propusă. În Subura, de unde pornise, unele căsuțe au un felinar la poartă, așa că întunericul nu este deplin pînă la răsăritul lunii.

Ocolește o vreme colina Esquilin, coboară spre Coliseu, trece pe undeva în apropiere de colina lui Coelius, ajunge la Porta Capena, se întoarce, apoi din nou revine în același loc; îi parvin zgomotele carelor și căruțașilor care se îndreaptă spre via Latina sau care vin dintr-acolo. Grăbește pașii, spaima îl cuprinde, teama aceea fibroasă îi pătrunde inima. O creangă uscată, cu ramuri scurte, multe, rășchirate. Aleargă totuși, se încălzește, transpiră, își scoate cămașa. O păstrează, ținînd-o strîns, crispat în mînă. Rămîne în tunica solzoasă; gîndul clar: mai bine, atrage mai puțin atenția. Costumul de legionar roman îl primise preț trădării, în batjocură, atunci, cînd arătase locul unde

stăteau ascunse comorile din albia abătută a rîului Sargeţia.

Îşi reia drumul, fuga îi este acum luminată de luna care în sfîrşit a răsărit. Întreagă, încinsă de o cunună iradiantă. Istovit, ajunge la podul Sublicius, se opreşte, caută malul, se întinde cu faţa în sus, cu ochii căscaţi, orbiţi de incandescenţă. Cea mai dureroasă dintre furii îl cuprinde, aceea împotriva ta însuţi.

Se întoarce cu faţa la pămînt.

Neplînsul i se strînsese din gesturi dezarticulate, din graba scălîmbă, cu care alergase printre duşmani, străduindu-se chinuit de a le atrage atenţia, spre a-i informa, răzbunîndu-se, din dorinţa nebună, dar plină de speranţă, că va fi primit de rege să se retragă împreună din calea urmăritorilor — ca şi cum fapta împlinită ar putea fi anulată numai prin căinţă pură —, din fuga ascunsă, ruşinoasă pe navă; neplînsul neplîns al nopţii de goană printre palatele şi monumentele cetăţii eterne se preschimbă acum într-un spasm de durere neputincioasă.

Aşa cum orice lucru, fiinţă sau faptă, atingînd extremele acelorași se mută în contrariile lor, cumplita suferinţă i se calmează deodată. Memoria de atîtea ori te pierde, de atîtea ori alină. Răcoarea munţilor de acasă, cu coamele lor înzăpezite, vîntul prielnic, favorabil urcuşului, îi răcoreşte fierbinţeala; neclintirea majestuoasă, verdele profund al brazilor seculari îi potolesc arsura privirii. Se ridică, se apropie de apa Tibrului, lasă să-i cadă cămaşa dacică. Aceasta se umflă, o navă cu pînzele coborîte, pluteşte, este luată pe ape, alunecă pe drumul de întoarcere...

Revine la aceleași locuri, merge deocamdată liniștit, petrecînd în închipuire nava alunecînd pe ape, ale Tibrului, ale mării, pe Danubius, pînă la...

Dar nu, toate sînt departe de el, chiar și acestea de aici, măreţele temple, zeii străini, edificiile învăluite în lumina rece. În deschisul depărtării mari, de tot și de toate, în centrul lumii, pentru rătăcitul trădător o singură cale: și aceasta duce la Gemoniae.

Treptele, primind revărsarea luminii, sînt cascade ireale, fără spume, fără zgomot. Și sus, acolo, unde îi este locul dintîi, stă regele Decebal. Bicilis îngenunchează, se prosternă, pe ultima treaptă, singura ocolită de lumina puternică.

În sfîrșit, ruga aceea nerostită încă, mare, durută, clipă de clipă, în desimea veghei, în desimea uitării, jumătate glorificare, adorare, iubirea și ura contopindu-le, i se adună pe buze:

„O, tu, regele meu, pleistai, tu ești drept, mare, neînfricat, preaiscusit și iubit de poporul meu și de mine înaintea tuturor, alături ţi-am fost întotdeauna!

Tu, blestemat de neînvins chiar înfrînt, inexpugnabil, de ce m-ai jignit? M-ai umilit: pe sora ta nu mi-ai dat-o, m-ai respins, deși iubirea veche mi-o cunoșteai; solul tău n-ai vrut să fiu, în noaptea grea a pieirii cetăţii, m-ai alungat de la tine, pradă lăsîndu-mă cugetului chinuit de ură și dor.

O, tu, rege, frate iubit, te urăsc, pentru că în prăpastia de la piscul vîntului nu m-ai împins, așa cum am făcut eu cu prizonierii. Oare de «călăreţul» care fuge nu te-ai îndoit? Nu, de vreme ce tocmai cu mine ai împărţit secretul și fapta ai ascuns-o celorlalţi. De ce tocmai în mine ai avut încredere și nu în Dorses, mare preot și cinstit părtaș la cîrmuire. De ce l-ai

îndepărtat pînă şi pe credinciosul tău Gerula, ca şi pe alţi bărbaţi care nu numai că erau vrednici de alegerea ta, dar nici motiv de trădare nu aveau. Nu se poate să nu fi ştiut că numai eu aveam mintea întunecată de umilirea iubirii neprimite!

O, tu, mare rege, alt gînd nu poţi avea decît salvarea poporului tău! De la tine ştiu că învinsul nu este întotdeauna pierzător, după cum perfidul nu este cîştigător, ci părintele glorioşilor săi fii, iar cel de al doilea vicleneşte pentru cel care pierde; că învingătorul la rîndu-i devine învins şi scăparea poate să-i vină tocmai de la cei pe care i-a cotropit sau strămutat sau nimicit, că murirea este pentru nemurire, că răul de azi se aşază şi ascuns se clădeşte stîlp şi sprijin binelui pentru tîrziu, că ochiul nu este făcut pentru a cuprinde deopotrivă susul cu josul şi nici judecată ca să le-ntrune, aşa cum fructul este pentru despărţire, altfel cum s-ar slobozi sămînţa? — întoarse sînt şi greu de limpezit în scurta bîntuire a vieţii...

Tot de la tine am aflat, căci mi-ai spus fără glas şi fără cuvinte, acum că eşti în cea mai apropiată dintre depărtări, că pentru astea toate nu sînt mai puţin vinovat, ci dimpotrivă, mai greu apăsat. Pentru că ai hotărît: vina să rămînă socotită în timpul care este al meu, al răului, nimicniciei, învingerii, şi nu în celălalt, care este al altei naşteri, al gloriei învinşilor, timp ce nu mai e al meu. Şi cu ce nu ne aparţine nu ne putem înfăţişa.

Trudnic şi bezmetic, îndrăznesc, o rege, Zeule, să-ţi cer îndurarea de a fi trimisul tău, al poporului...

«Nevindecat ai rămas, proba, de vrei, o facem, dar numai pentru tine!»

«Atît de sigur eşti?»

«Asta îţi va fi şi judecata!»

În desimea de apă a uitării de sine veniră purtătorii de lăncii şi, de pe piscul cel mai de sus, urcară, la cerurile noastre şi ceilalţi mă aruncară pe mine, nevolnicul, dar, vai mie, nici o lance nu mă zgîrie, nici una nu mă atinse. Neprimit şi neucis, căzui la picioarele regelui meu, înconjurat de tot poporul.[8]

«Nu este bun!» spuseră cu toţii, după obicei.

«Nu este bun» admise regele.

«Îndură-te să mai încerc o dată!» mă rugai tîrîndu-mă în genunchi.

«Fie, zise regele» şi poporul se trase mai la o parte în neprimire reculeasă.

Fui aruncat pentru a doua oară, dar am fost atins de o singură lance; mă prăbuşii zgîriat, cu obrazul stîng şiroind de sînge. Şi iarăşi mă tîrîi la picioarele regelui implorîndu-l să fiu aruncat şi a treia oară.

O rumoare se auzi şi mulţimea se înghemui ceva mai departe de regele său. Acesta însă porunci:

«Să încerce pentru a treia oară!»

Poporul se apropie, înconjurîndu-şi regele, şi toţi îl priveau cu mirare, neînţelegîndu-i îngăduinţa. Dar Dorses veni în faţa regelui şi fără să-l privească spuse: «Facem aşa cum ai hotărît!»

A treia oară am fost aruncat cu multă ciudă, foarte sus în înaltul cerului, astfel că nici n-ar fi fost cu putinţă să nimeresc în lăncii. Am căzut în prăpastia unde îi aruncasem pe prizonierii care săpaseră albia nouă a rîului Sargeţia, dar nu în adîncurile fără de fund, ci rămăsei agăţat de o stîncă mai ieşită. Mă căţărai pînă cînd am ajuns aproape de lăcaşul subteran unde se ţine sfatul. M-am ascuns după nişte arbuşti, de unde puteam să văd ce se petrece în vale.

Bărbaţi, femei, copii, unul în urma altuia străbăteau văile, în frunte avîndu-i pe rege şi pe sfetnicii săi. Cînd am venit la intrarea în lăcaşul subteran, aceştia din urmă se aşezară pe două rînduri. Printre ei trecu regele şi se făcu nevăzut.

Se scurse doar atît cît un vultur mare vîjîi în zbor rotit deasupra capetelor mulţimii şi se auziră tulnicele. Apăru atunci crainicul şi dădu vestea:

«Acesta care de trei ori n-a fost străpuns de lăncii nu este mesagerul vostru», începu el.

«Nu este mesagerul nostru», repetă mulţimea într-un glas.

«Regele a hotărît, urmă crainicul, de patru ori vor cădea zăpezile, de patru ori vor înmuguri copacii şi veţi însămînţa ogoarele, de patru ori veţi cosi iarba şi secera grînele, de patru ori veţi culege roadele pînă să alegeţi altul!»

«Atunci cine este mesagerul nostru, acum, că ţara este la grea cumpănă?»

Crainicul tăcu. Tăriile se înnoptară şi mulţimea, în linişte obidită, se risipi prin văi."

O vîlvătaie purpurie ţîşneşte şi un cer de foc boltit se aşeză deasupra Capitoliului.

Bicilis urcă treptele, se repede, smulge sabia de la ostaşul de pază Abraemus, acesta, greşit interpretînd gestul, deschide lupta, de pe urma căreia amîndoi îşi pierd viaţa.

Cam la aceeaşi vreme, pe la al unsprezecelea ceas al nopţii, pe calea Forului roman trece Dorses. Este înveşmîntat în alb, la spinare duce o legătură cu vreascuri, crengi uscate, frunziş. Se îndreaptă mai întîi spre locul care leagă Forul lui Cezar cu cel al lui August, acolo

unde deocamdată este pintenul ce înaintează dinspre Quirinal spre Capitoliu, acelaşi care va fi nivelat curînd, pentru a se ridica măreţele monumente şi edificii ale Forului lui Traian.

Aici, în centrul cetăţii, pregăteşte rugul pentru incinerare, apoi sapă o groapă pentru urnă; în movila de pămînt care va acoperi urna înfige o torţă. (Să fie acesta locul unde se va înălţa chiar acea cronică ilustrată a războaielor dacice — Columna lui Traian —? Atunci acelaşi care va fi şi mormîntul împăratului învingător: urna de aur a acestuia va fi depusă în piedestalul coloanei de către succesorul său, Hadrianus. Cu voie sau fără, în acelaşi mormînt învingătorul şi regele erou, acolo unde legea interzice de a fi înmormîntaţi simpli muritori. Nici o grijă, Hadrianus cere învoirea Senatului, şi împreună decretează abrogarea aceleiaşi, avînd în vedere divinitatea imperială...)

De aici, Marele Preot Dorses vine la Gemoniae. Retează capul trădătorului Bicilis, îl aşază sus pe trepte, acolo unde este locul răufăcătorilor executaţi, pe care a doua zi, după procesiunea triumfală, îl va huli poporul roman, exact pe locul pe care ostaşul Abraemus depusese capul regelui Decebal, adus în mantică de către Centurionul Claudius Maximus Tiberius.

Cînd m-am trezit din somnul scurt şi greu pe care îl avusesem după ziua prea încărcată, am văzut pe chipul lui Galba acea grimasă de spaimă, de repulsie. Încruntat, linia buzelor alungită, două riduri verticale îi apar la colţurile gurii. Ceea ce nu-l urîţeşte, ba dimpotrivă, îi dă un aer de maturitate, oricum deo-

sebit de platitudinea armonioasă, dar monotonă, a trăsăturilor sale. L-am întrebat ce s-a întîmplat.

— Stăpîne, zise repede, căci abia aştepta să vorbească, să nu te duci la Gemoniae!

— Nici n-am de gînd, am spus neatent, dar ce te-a speriat astfel? Capul regelui dac?

— Horribile visu, începu, şi îşi duse degetele subţiri, nubile, la ochi.

Nu este prea iscusit în arta narativă Galba al meu, astfel că am înţeles mai greu cam ce a văzut acolo, în faptul dimineţii. Zice că mulţimea se adunase la Gemoniae să vadă capul regelui care preferase moartea captivităţii; şi el, ca toţi, s-a dus pentru acelaşi motiv. Capul era aşezat într-o băltoacă de sînge, obrazul stîng mutilat, un ochi lovit, treptele de asemenea însîngerate. Urmele masacrului recent i-au uimit pe toţi. Spuneau unii că a fost ucis ostaşul de pază — dar cine o făcuse şi cu cine se luptase? Apoi a apărut o femeie, o ştiu, îi zice Helida „cea grasă şi frumoasă"; a urcat şi ea la trepte şi plîngînd a spălat capul despre care mulţi spuneau că nu este al regelui. Galba n-a mai suportat priveliştea, apoi fusese împins departe. şi apoi s-a gîndit că ar fi ora cînd trebuia să mă trezească, dar să-l întreb pe Phlegon, pe care l-a găsit şi l-a lăsat tot acolo. Am trimis după Phlegon, care încă nu sosise acasă. Mai tîrziu, spre amiază, m-am dus eu însumi la el. L-am găsit citind din Istoriis apodexis *a lui Herodot, propriul meu volum. L-am întrebat:*

— Ce faci? Te-am chemat! Ce-i cu asta?

— Ai să vezi: este ispita! spuse clipind şiret din ochi.

— Ispită? Pentru cine? Pentru ce?

— Aşteaptă! Vrei să ştii ce s-a petrecut la Gemoniae. De fapt nu ştiu. Adică mai exact pot spune ce am văzut după incident. Am fost de două ori, prima dată cam pe la al optulea ceas al zilei şi am văzut capul regelui Decebal.

— Asta a fost ieri, am precizat.

— Da, şi tăcu. M-a impresionat seninătatea maiestuoasă a chipului... Puţină lume mai era acolo, aşa că am adăstat în linişte, mult timp l-am privit... Tăcu din nou.

— Ei, şi mai departe? spusei văzînd că nu are de gînd să urmeze.

— Azi-dimineaţă am fost din nou: capul regelui nu mai era acolo. Semnele unui măcel sînt evidente şi capul aşezat pe acelaşi loc este al altcuiva. M-am apropiat totuşi ca să-mi dau bine seama. Nici o îndoială că a fost înlocuit. Venise multă lume de data asta, căci alte atracţii nu aveau la acel ceas. Începuseră să se agite pentru că cei puţini care îl mai văzuseră, desigur, ajunseseră la aceleaşi concluzii ca şi mine. După ce l-a spălat o femeie şi în sfîrşit trăsăturile i s-au desluşit mai bine, a apărut şi un marinar. L-a privit şi a zis că ăsta a venit cu ei, că este un prizonier dac, fără ştirea lor se ascunsese în biremă, că era bolnav şi l-au lăsat acolo, viu, şi că habar n-are ce s-a întîmplat, cum a ajuns aici, în starea asta. „Ăsta este ucigaşul lui Abraemus" a ţipat unul adresîndu-se mulţimii. Apăru şi Tiberius, urcă în fugă treptele. Era congestionat la faţă, foarte tulburat. L-a privit şi el mai mult. Deodată a strigat: „Nu, nu este capul regelui! Nu pe ăsta l-am adus eu!" Apoi a dispărut în goană, dar nu înainte de a fi strigat de jos: „Ăsta este capul

trădătorului! nu eu l-am adus!" Cineva a spus: „Ce știi tu pe cine ai adus?" Era un ostaș, purta lorică. A fost destul ca mulțimea, care habar nu avea de trădător și pe cine trădase, să se dezlănțuie. Mai întîi, parcă au discutat între ei, vorbeau toți odată, nu se înțelegea nici ce vor, nici ce spun. După asta au început să alerge care-ncotro și să aducă pietre, gunoaie, crengi, să-l lapideze pînă au izbutit să-i spargă și țeasta. Am vrut să plec, dar tocmai atunci apăru un personaj ciudat: un bătrîn cu părul alb, vîlvoi, dar cu barba roșie ca focul, înnodată parcă și cu multe fire albe, purtînd un soi de mantie cafenie. Îi fluturau și poalele și barba — de unde vînt, nu știu, că nu se clătina nici măcar o frunză. Urcă repezit, nici n-ai fi crezut că este în stare, căci părea firav și neputincios.

— Bunul meu Flavianus, după descrierea ta! Și ce-a spus? Căci, dacă este el, a vorbit mulțimii. Asta-i mania lui...

— Da, el. Se urcase pe trepte. S-a oprit alături de mormanul ăla de paie și gunoaie amestecate cu sînge și oase, căci nu mai aducea a țeastă de om în nici un chip. Și-a depărtat brațele, cerînd să fie ascultat. În sfîrșit, s-a făcut tăcere. A spus că noaptea trecută l-a văzut de două ori pe regele Decebal. Prima dată, pe calea Forului roman. Avea o încărcătură în spate. Cînd s-a apropiat de el, a dispărut în palele tenebrelor. A doua oară, a doua apariție. De data asta, în alt loc, undeva între Quirinal și Capitoliu, așa am înțeles. O clipă i-au apărut veșmîntul alb, chipul distinct și, deși stătea ca în văpaia unei torțe mari, nu luase foc. A insistat că flăcările îl ocoleau, deși îl străbăteau, apoi s-a făcut nevăzut în inima focului... Aici l-a întrerupt un libert, unul Metellus, mi se pare libertul lui Titinus Capito, un ins gros. L-a întrebat: „De unde

îl cunoşti atît de bine pe regele barbar?" „Nu o dată i-am stat în faţă, aşa cum stai tu acum", i-a răspuns. „Vreţi să ştiţi" continuă bătrînul, dar nu mai apucă să spună ce avea de gînd: se apropie de el sclavul lui Lusius Quietus, Chilide, îl cheamă, un grec, şi-l întrerupse: „Să ne spună la ce oră l-a văzut prima dată", porunci aplecîndu-şi urechea şi tot făcînd semne din care se putea înţelege că acum îl înfundă. „La al zecelea ceas, răspunse bătrînul orator fără nici o şovăire, prima dată... şi a doua oară pe la al unsprezecelea..." Isteţul spuse că la aceeaşi oră l-a văzut intrînd la prezicătoarea Clagissa, aceea care ghiceşte în zborul păsărilor. Poţi să-ţi închipui ce a ieşit de aici, ce insulte, ce jigniri dezgustătoare pe seama celor doi bătrîni. Fiecare avea ceva de adăugat, pînă cînd s-au plictisit şi au plecat. Căci bătrînul îi asculta liniştit, primea ocările de parcă nu l-ar fi privit. Rîndurile s-au rărit pînă cînd n-am mai rămas decît oratorul şi cu mine. După ce i-am spus că sînt secretarul tău şi că mă interesează ce explicaţie dă acelor apariţii, a avut un gest de refuz. N-am insistat, mai ales că începuse să-mi vorbească despre cele trei apariţii postume ale lui Aristeas din Proconez, despre care am găsit aici, zise Phlegon indicîndu-mi pasajul din Istorii. *Văd că l-ai subliniat...*

— Da, îl cunosc.

— De ce l-ai însemnat? Pentru ce?

— Pentru lucrarea ta despre fiinţele cu viaţă lungă, spusei într-o doară, făcînd aluzie la cartea pe care Phlegon îmi spusese odată că ar vrea s-o scrie el însuşi, dar, spune-mi, despre regele Decebal a mai pomenit ceva?

— Nu, deşi am mers o bucată de drum împreună. Mi-a mai vorbit despre nişte legende ale sciţilor de

la Pontul Euxin și altele. Am reținut nume, printre care Abaris, Amphiaraos, Epimenide. A mai spus ceva și despre zeul geto-dacilor, Zalmoxis.

— Ce? Îți amintești?

— Doar atît că acesta — ca și ceilalți numiți — a fost om, dar prin înțelepciunea, „învățătura, pe care s-a priceput s-o transmită poporului său — formîndu-i obiceiurile, modelîndu-i firea, și-a binemeritat consacrarea". Am avut însă impresia că nu-și spune tot gîndul. Devenise circumspect. Ne-am despărțit la templu, aproape de căsuța unde și-a instalat școala. Pe drumul de întoarcere m-am tot gîndit la vorbele lui. Totul mi se părea foarte cunoscut. De unde? Abia cînd am ajuns aici mi-am amintit că citisem cîndva ceva asemănător — în treacăt, cînd ai primit volumele acestea — așa că m-am dus direct la Istoriile lui Herodot și am dat tocmai peste pasajele pe care tu însuți le-ai subliniat, căci sînt mai multe... Mi se pare că acesta este tocmai volumul pe care spuneai că-l citeai în Dacia, cînd ai stat în cantonament, înainte de război. Nu este așa?

— Nu. Atunci citeam Plutarchus Vitae... cînd ploua și ploua mereu, iubite Phlegon.

— Este ciudată povestea asta a lui Flavianus... cu aparițiile regelui dac. Ce părere ai, domine?

— Dubito,[9] spusei, cu gîndul să-l vizitez îndată pe Flavianus.

— Atît? insistă inteligentul secretar.

— Pentru Flavianus poate fi numai o figură retorică, recunosc ceva mai îndrăzneață, completai mai mult pentru a nu intra în amănunte.

— Pentru a dovedi ce?

— Cred că ești pe punctul de a răspunde singur la o asemenea întrebare.

— Cu voia ta, domine, mi se pare că ar trebui să căutăm un al doilea Vergilius. Ce facem?

— Strîngem materialul... și... așteptăm să se nască poetul!

— Și textele, le copiez, nu? păstrînd palma, cu o ușoară atingere, pe unul din cilindrele de ivoriu în care țineam foile conținînd pasajele respective.

Cele 9 cărți din Istoriis apodexiis, in membranis, *fuseseră darul copleșitor și prețios al Plotinei, după întoarcerea mea de la Atena, pecetluind încă o dată amiciția care ne leagă.*

Bucuria reîntîlnirii cu bătrînul filozof m-a făcut să-l expediez în grabă pe curiosul Phlegon. Aflasem de la Gaddes că după dispariția sa, Dorses fusese văzut — de cine altul decît de Chilide — intrînd la școala lui Flavianus, încă un motiv de a-l vizita pe acela a cărui conversație stimula dispoziția mea pentru înțelepciune care, deși înnăscută, este constant și tot atît de firesc contrazisă de atîtea alte înclinații adverse. Pe acesta îl cunoscusem în Dacia, după instalarea mea ca tribun al legiunii a V-a Macedonica.

Tocmai traversasem fluviul greu înarmat în armură batavă, pe o ploaie nesfîrșită — cam la vremea idelor lui noiembrie. O bravadă de tînăr nesăbuit consumîndu-se gratuit? Dorință de a înfrunta primejdia mai înainte de a o fi cunoscut? Un mod de a te apăra pregătindu-te înainte de a intra în focul luptei? Sau numai ambiția de a dovedi că sînt capabil să sfidez rigorile condiției noastre de războinici? Desigur, ceva din toate astea și, mai presus, vanitatea de a-l sili pe marele meu tutore să-și revizuiască neîncrederea pe care o manifestase cu privire la aptitudinile mele militare, inclusiv curajul de a face față oricărui pericol.

Printre ofițerii care mă așteptau pe mal, apăruse și Flavianus, care se recomandase îndată, adăugînd numelui și calitatea de „filozof rătăcitor". Asta însemna că merge din tabără în tabără, vorbindu-le ostașilor despre subiecte de care nici habar nu au, nici nu le înțeleg. „Grec după tată, trac după mamă, și roman de nevoie", îmi șoptise Marcius.

După ce ieșisem din apă și prietenii mei îmi puseseră pe umeri o blană mițoasă de oaie, ca să mă încălzesc, și după ce se făcuseră prezentările, filozoful apucase chiar să-și exprime entuziasmul pentru bravura mea de novice în fond, l-am poftit și pe el în cort ca să petrecem seara împreună.

Sub lumina lămpii, în căldura pe care o răspîndea jarul aprins într-un vas mare de aramă, ințețită și de aceea a inimilor noastre de tineri ostași, inspirat și de acțiunea mea „cu atît mai temerară cu cît fusese nesilită" și inutilă, adaug eu acum, Flavianus ne-a vorbit despre curaj și disciplina practicată pentru a-l stimula și întreține. Zicea că „fără asemenea încercări provocate și căutate anume pentru a cultiva fermitatea voinței, puterea de îndurare, încrederea în propriile forțe de a sfida și înfrunta orice primejdie, precum și pentru a stîrpi înclinațiile negative, corespunzătoare acestora, cel mai curajos om devine cu timpul un molatec și un fricos."

Recunoaștem aici ideile vestitului filozof stoic, Musonius Rufus, a cărui școală de la Roma Flavianus o urmase în tinerețe. Ca și magistrul său considera că scopul filozofiei este virtutea la care se ajunge mai mult prin exercițiu și practică decît prin învățătură și teorie. Vorbea frumos și convingător mai ales în cerc restrîns. Ceea ce nu i se întîmpla întotdeauna, cu deosebire în fața mulțimii, atunci cînd simțea că nu e as-

cultat și înțeles, discursurile sale deveneau sau confuze sau seci, didactice, ba chiar uneori pierzîndu-și firul ca atunci cînd, la invitația mea ținuse o alocuțiune despre curaj și eroism în fața ostașilor. În acest timp, Marcius Turbo, amicul și camaradul meu de arme, străin de asemenea subiecte, ca un simplu și adevărat militar, plictisindu-se și cam fără voie, aruncă un pumn de semințe de cînepă peste cărbunii incandescenți din vas. Cîteva flăcărui izbucniră, iluminîndu-ne chipurile, apoi un fum subțiratec se destrămă în aer, dispărînd, dar lăsînd parcă urme nedeslușite.

Atunci, auzirăm distinct, deși încă departe, tropot de cal venind, din ce în ce apropiindu-se, apoi numai vîjîitul vîntului, nu ca un însoțitor care i-ar fi petrecut goana în noapte, ci mai degrabă un vestitor. Crainic al galopului veșnic, independent de trecerea reală consumîndu-se.

— Vreo iscoadă! — Sau un legionar care a rătăcit drumul, și abia acum se întoarce la tabără, presupuseră doi dintre centurionii mei. — Cine știe?... Poate chiar acel Heron invictus-aeternus, stăpîn și protector al celor vii, dar și al morților, ale căror suflete, cred băștinașii că le adună, pentru a le purta în cutele mantiei sale, fluturînd în tăria nopții. Același întemeietor de neam de nouă zidire — ktistes — Întemeietorul..., spuse visător Flavianus, în timp ce galopul se depărta dus pînă la absență. Zgomotul însă mă urmărea parcă provocat de însăși dispariția lui — în limine — al cărui revers interior era tocmai indefinita prezență sonoră a galopului. O magmă de gînduri mă împresurau, dintre care unul singur fiind descoperit și rostit. Un cuvînt: întemeietor? — „Da, răspuse Flavianus, unul din chipurile variate ale lui Heron invictus. [10]

Plecînd de aici, a venit vorba despre ținutul unde ne aflam și, bineînțeles, despre locuitorii săi. Desigur pe aceștia Flavianus îi cunoștea mai bine decît oricare altul prin obîrșia sa maternă, cunoașterea limbii, amintirea primilor ani petrecuți la Aegyssus, dar și prin recentele sale peregrinări de-a lungul și de-a latul țării getice. Adăugînd la acestea educația sa romană, instrucția filozofică, era pentru mine omul cel mai indicat să-mi satisfacă interesul pentru credințele și obiceiurile acestui neam. Era aici totuși ceva mai mult decît obișnuita mea curiozitate.

Nu e cazul prețuirii absolute — pot să-i spun fără rezerve, admirație — pe care o am și o voi avea întotdeauna pentru arta, filozofia, literatura greacă, nu este încîntarea pe care o resimt la contactul cu eternele modele ale spiritului helen de la care m-am format. Nu este nici numai acel interes pe care orice roman instruit îl are pentru aceste neamuri războinice de la Septentrion, nici simpla curiozitate pentru țara hiperboreană, de la granițele imperiului, ambele venind dintr-o cunoaștere vagă dar stimulată, poate dezorientată, de mitul scitic, confundîndu-se relatările despre cimerieni cu legenda amazoanelor.

Resimt mai degrabă o ispită, o fascinație a cărei motivație obscură aș vrea să mi-o lămurești, îi mărturisisem bătrînului filozof.

Nedumerirea mi-o exprimam în continuare: de la primul contact cu peisajul m-am simțit atras, ciudat, că tocmai ceea ce îl făcea să sufere pe surghiunitul nostru tomitan mie îmi place pînă la exultanță.

Flavianus zîmbi și scandă versurile poetului amintit — uluindu-mă pentru prima oară cu extraordinara lui memorie:

omnia solliciti sunt loca plena metus
Utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis,
cinctave montanis ut pavet agna lupis,
sic ego belligeris a gentibus undique saeptus
terror, hoste meum paene premente latus.[11]

Curios că tocmai dimpotrivă, aceste „locuri pline de o teamă neliniştitoare" pe mine mă aduc într-o dispoziţie eroică, de cutezanţă şi sfidare a oricărei primejdii, aş zice chiar de siguranţă. Ceea ce confirmară atît Marcius cît şi Lavinius Domitius. Acesta din urmă — strănepot al unuia din fraţii Sosius, moştenitor al unei mari biblioteci — dădu chiar o explicaţie care mi se păruse originală. Zicea că s-ar putea ca această aspiraţie spre temeritate să vină din însăşi teama noastră, pentru că ne aflăm „in limine metus" — pragul cel mai de sus al fricii —şi, dacă nişte ostaşi ca noi nu şi-ar preschimba teama pe contrariul ei, adică în curaj, ar însemna să plîngem „de gerul aspru" ca poetul exilat, în loc să ne pregătim pentru război.

Flavianus, căruia abia îi umplusem cupa cu acel vin tare şi acru, o luă, dar îndată, cuprins de un gînd, o lăsă. Căutînd să ne explice spusele lui Domitius printr-o maximă a filozofului Heraclit — pe care dintre toţi presocraticii stoicii îl admit, socotind că acceptarea mobilităţii nu se contrazice cu aspiraţia spre înţelepciune — spuse :

— „Cele învrăjbite prin asemănare există odată şi din asemenea în asemenea contrariile se contopesc, pentru ca din nou să se încleşteze în dezbinare. Acelaşi este în noi de a fi viu şi de a fi mort, de a fi treaz sau adormit, tînăr sau bătrîn — curajos sau fricos —, prin schimbarea contrariilor în luptă neîncetată se înlocuiesc unele pe altele, în veşnică devenire."

După care tăcurăm, priveam scînteierile cărbunilor aprinși, ascultam liniștea încărcată de vuete necunoscute, simțindu-mă cuprins de un straniu sentiment al continuității, pentru prima oară eliberat de micile mele ambiții ca și de marea mea vanitate. Tăcerea o rupse Domitius care spuse că „noi, aceiași, de acum, care ne împăunăm a fi tot atît de cutezători ca belicoșii geți, gata să ne măsurăm cu viteazul și iscusitul rege Decebal, care a împins îndrăzneala pînă acolo încît a fost în stare să amenințe cu război cel mai mare imperiu al lumii, avînd cea mai numeroasă și organizată armată — odată ajunși la Roma vom fi oare tot atît de curajoși? Sau «furia» noastră «eroică» se va stinge cu desăvîrșire, înecată de iureșul vieții romane." Prilej de a evoca divertismentele, ocupațiile care macină timpul cetățeanului Romei: termele, palestrele, popinele, munera, venationes, ludi, circenses etc.

Îndoiala ofițerului îi plăcu lui Flavianus, prilejuindu-i o frumoasă și inspirată alocuțiune despre credințele geto-dacilor în general și despre credința în nemurire în special.

„Alteram facies illuminandum est", începu el și făcu o pauză, cercetîndu-ne pe fiecare în parte, pentru a vedea dacă mai eram în stare să-l ascultăm. Se făcuse tîrziu, într-adevăr, cred că trecuse de a șaptea oră a nopții, răstimp în care Marcius, Servius și Manilius se retrăseseră toropiți de marșurile matinale, dar și de vinul din care băuseră cam mult, neluînd parte la conversație.

Continuă adresîndu-se numai mie: „Are dreptate tînărul să se îndoiască, această sfidare a primejdiei de care tocmai ne-ai convins că ești capabil poate fi asemuită cu una din acele insule de la Roma, clădită

în grabă pentru a fi inchiriată, susținută de stîlpi ca să nu cadă, dacă i-ai da la o parte clădirea s-ar nărui. Greșesc eu oare bănuind că la Roma ești în stare să-ți cicălești sclavii — sau chiar mai rău, cînd nu ți-au pregătit unsorile pentru masajul de după baie sau cînd pliurile togei n-au fost rînduite cum se cuvine? Mă înșel socotind că plăcerea pentru confort te va abate de la această disponibilitate la pericol pe care o încerci aici?

De ce credeți voi că geții au devenit — da, au devenit — «cea mai belicoasă națiune din cîte au cunoscut toate neamurile vreodată?» De ce «merg la moarte mai veseli decît la orice altă călătorie?»

Cum au izbutit ei dintre toți să învingă «cea mai mare dintre temeri?» Vă spun: pentru că Zalmoxis — zeul lor — sau omul, rob și discipol al lui Pitagora, învățătorul lor, preot, asociat la cîrmuire, și iarăși zeu — i-a instruit și învățat, le-a săpat adînc în inimile lor credința că nu mor. Aceasta este încă o dovadă că virtutea se învață!

Vedeți, mulți dintre autorii greci și romani, în scrierile lor au enunțat păreri ce țin de o doctrină a imortalității. Commemorant immortalitatem! Așa este foarte precis: au pomenit-o ca pe ceva mort, sfîrșit, căruia i se cuvine o pioasă aducere-aminte, au folosit-o ca argument și instrument poetic, pentru a impresiona și înălța pînă la zbor miraculos eroii cunoscuți de istorie și faptele lor cele obișnuite."

Aici făcu loc larg unei revărsări de texte, versuri, citate din Pitagora, Empedocle, Pindar, Euripide, Platon sau, dintre ai noștri, din Ovidius, Cicero și, în sfîrșit, din Vergilius, din Cartea a șasea a Eneidei, *descrierea vieții de după moarte, făcută de tatăl Anchises pentru fiul său Aeneas.*

Uimit rămăsesem, deşi ştiam că este dăruit de Mnemosyne cu acea incredibilă memorie. I-am întins cupa, pe care o umplusem cu vin îndoit cu apa aceea foarte rece şi uşor sărată, pentru că la ultimele versuri avusese o extincţie de voce, încît abia îl mai auzeam, şi pe care o pusesem în seama efortului îndelungat. Abia puţin mai tîrziu, după ce un sclav adusese un opaiţ cu trei braţe pe care îl atîrnă deasupra capetelor noastre, i-am putut vedea chipul, înţelegînd că numai din pricina emoţiei vocea i se stingea. Lacrămi îi şiroiseră pe obraji, udîndu-i barba.

Îşi redobîndi glasul domol, corect pozat, cu inflexiuni studiate, modulat în tonuri înalte pentru interogaţie, joase pentru observaţiile de reţinut, păstrînd pauze egale între cuvinte.

„Cine dintre romanii care cu nerăbdare pătimaşă se îmbulzesc la sîngeroasele spectacole de la Amfiteatrul Flavian cunosc aceste versuri? Cîţi dintre romanii care populează forurile şi se distrează căscînd gura sau certîndu-se au habar de această descensus ad inferos descrisă de poet? Dacă veţi găsi cîţiva care să fi citit despre aventurile nefericitului Aeneas, apoi degetele unei singure mîini sînt prea multe pentru a-i număra. Iar cei care să-i cunoască pe filozofii greci — potolindu-şi setea la acel izvor de înţelepciune care este Pitagora, născîndu-se a doua oară prin maieutica lui Socrate, participînd la conversiunea divinului Platon — sînt încă şi mai puţini!

De aceea vă spun: acea doctrină a imortalităţii care s-ar putea desprinde din locurile citate este sau necunoscută de populaţiile greco-italice sau, chiar admiţînd contrariul, nu este înrădăcinată şi nici nu a pătruns în inimi, nici nu le-a modelat firea, caracterul, cum este cazul geţilor; cu toate că oricine observînd

obiceiurile și monumentele funerare poate presupune că ea a fost cîndva, în timpuri imemoriale, o credință vie."

Cuvintele răsunau acum ca o coloană sonoră printre chipuri și imagini — cele ale camarazilor mei de arme, păsuite de vreme, cel răvășit de greul anilor și al năzuințelor, bătrînul filozof rătăcitor, străbătînd ținutul cu ape întinse și munți împăduriți, venind către mine, se oprește aproape aici, în peisajul arid cenușiu în bătaia ploii continue și vîntul încețit de goana călărețului înarmat și frigul care mă pătrunsese pînă la oase, cînd ieșisem din fluviu, — întorcîndu-le uitării, de undeva de dincolo de veghe. Stavilă rememorării învălmășite îmi fusese acum oprirea lecticii la templul Fortunei virile. Prin ulicioarele strîmte am făcut drumul pe jos pînă la școala lui Flavianus.

Revederea cu Flavianus n-a decurs cum m-aș fi așteptat. Cînd am intrat mai erau acolo vreo trei tineri, aflați pe punctul de plecare. Printre ei, unul pe care îl cunoșteam, fiind nepot de soră al senatorului Valerius. A venit la mine dezinvolt ca să mă salute și, probabil, pentru a-i impresiona pe ceilalți cu înaltele sale relații. Am încercat să scap de el spunînd că am venit să discut cu magistrul probleme legate de funcționarea școlii, căci nu făcusem un secret din faptul că-l ajutasem. A fost destul ca acest Valius să profereze cu o aroganță sălbatică, așa cum numai la șaptesprezece ani o poți avea, că speră că mă voi declara împotriva principiului de taxare al elevilor, la merite inegale, taxe inegale, chiar gratuități sau așa ceva. Perplex și plictisit am făcut un gest de interogație spre Flavianus, căci realmente nu înțelegeam ce vrea să spună.

Am observat că iubitul meu filozof mă trata aici — nu-l mai văzusem din Dacia — ca pe un om de rang superior căruia îi datorezi numai recunoştinţă, avînd o atitudine demnă, distantă, din care am priceput că fusese jignit. La rîndu-mi, eram indispus pentru că mă cunoştea atît de puţin încît să creadă că într-adevăr venisem pentru probleme administrative — pentru care dealtfel de la început îl delegasem pe Phlegon —, fără să priceapă că pretextul vizitei mele acolo fusese invocat de mine numai pentru a-i sili pe băieţi să plece cît mai repede, vrînd să rămînem singuri ca să discutăm în linişte despre subiectul care mă interesează.

De această neînţelegere ne scăpă un băiat cu o înfăţişare bizară apărut de după perdeaua care separa sala de mica încăpere ce-i servea bătrînului drept cubiculum. Îmbrăcat cu un veşmînt care ar fi semănat cu o togă dacă n-ar fi fost prea strîmt şi peticit cu pînze de culori diferite. Făcînd abstracţie de asta, ceea ce îmi reuşeşte totdeauna, cînd ochiului nu-i prieşte urîtul, am privit numai capul: ca tăiat în bronz, o piele arămie, părul negru, ondulat cu acuzate reflexe roşiatice, ochii de un albastru marin, un nas drept, puternic, o frunte înaltă. Mă salută înclinîndu-se exagerat, îşi luă apoi o poziţie demnă şi spuse repezit dar foarte clar :

— Mă cheamă Iunius, sînt fiul lui Dorses, şi eu sînt cel care îl supără pe dominus Valius, pentru că am fost primit la şcoală fără plată.

— Te înşeli, domine, mă adresai impertinentului, sînt aici ca să achit şi această taxă pe care tutorele lui mi-a înmînat-o pentru magistru, după care Valius avu un zîmbet de îngăduinţă care vroia să însemne, „lasă că ştiu eu că nu e adevărat", ceea ce mă făcu

să-i spun lui Flavianus, „sper, scumpe amice, că-l vei învăța pe acest tînăr că insolența nu este o virtute și ca atare nici curaj nu se chemă dacă nu izvorăște din cunoașterea și susținerea adevărului".

În sfîrșit, Flavianus avu acel surîs cald de înțelegere și aprobare pe care îl surprinsesem altădată în toiul celor mai ardente convorbiri ale noastre. După care ne-am retras.

Intenționat am amînat întrebarea despre aparițiile regelui dac, socotind că din proprie inițiativă îmi va relata despre acestea, de vreme ce nu se sfiise să le divulge în public. Așa că am vorbit mai întîi despre Iunius, pe care eu îl văzusem acum pentru prima oară, deși cu asentimentul meu venise cu prizonierii. Mi-a spus că acest tînăr se arătase foarte interesat de subiectele discursurilor sale publice, manifestîndu-și dorința să urmeze și cursurile, că avea multe de învățat, începînd chiar cu limba, dar altfel este foarte dotat și că tot prin el l-a cunoscut și pe părintele adoptiv, adică Dorses.

Conversația nu se prea lega, și, pentru că eram nerăbdător să aflu cît mai multe amănunte în privința celor relatate de Galba și de Phlegon, l-am întrebat direct. Nici n-a adăugat, nici n-a retractat nimic și, în general, a fost parcimonios la vorbă, cum nu-i este obiceiul. La insistențele mele, a răspuns:

— Oare nu este inutil să repet ceea ce știi de la alții doi martori, dacă te vei îndoi din nou, căci pentru asta cercetezi, ca să-ți alungi neîncrederea.

— Galba și Phlegon sînt martori ai relatării tale, nu ai faptului însuși, am precizat.

— Ar fi fost imposibil să găsești alți asemenea martori... în afară de mine.

— Vrei să spui că povestea... aparițiilor ai inven-

Cda. 3634 coala 8

tat-o tu, pentru ca să uimeşti mulţimea?

— Nu, nu asta vreau să spun, pentru că aş minţi. Parcă mai voia să spună ceva, dar l-am întrerupt.

— Nu cumva cel pe care l-ai văzut a fost preotul dac Dorses? am întrebat lunecînd pe firul propriei lui idei pe care mi-o sugerase.

— Şi dacă este el, vezi vreun impediment? Vreo deosebire care să facă imposibilă — neadevărată — legenda?

— Este clar, foarte clar!

Apoi ne-am despărţit în tăcere. M-a condus o bucată de drum, pînă la lectică. Şi, dacă n-am mai vorbit nici unul nici altul, a fost din pricina privirii: o apă tulbure limpezindu-se, vertiginos, lăsînd ochiului transparenţa, perfecta limpiditate, pentru a-i vedea matca.

În aceeaşi seară am avut ocazia să cinez în familie, de faţă fiind şi Licinius Sura şi Apollodor.

De cum am intrat, împăratul m-a pus la curent cu proiectul, în sfîrşit precizat, al construirii următoarelor edificii, „e manubiis", cum zice el, o basilică, două biblioteci şi un monument grandios care să glorifice războaiele dacice

— Admirabil, am spus, dar unde?

— Gîndeşte-te, dă-ne o idee!

— In medio urbis: între Forul lui Cezar şi cel al lui Augustus![12]*, am răspuns ca şi cum numai la asta m-aş fi gîndit pînă atunci, deşi gîndul mi-era la precizarea lui Phlegon despre locul „apariţiei regelui Decebal".*

— Denivelarea de teren, ca arhitect, nu te supără? întrebă împăratul, privindu-l pe Apollodor, care părea foarte ocupat cu degustarea strugurilor, de parcă subiectul nu l-ar fi interesat. Vă gîndiţi de cîte

săpături va fi nevoie pentru a nivela pintenul care avansează dinspre Quirinal spre Capitoliu ? Ce părere ai, Apollodor ? îl apostrofă împăratul pe acesta.

— Că este locul cel mai indicat, răspunse spre surprinderea mea, fiind prima oară cînd eram amîndoi de acord.

— Atunci socotești că propunerea este bună ? Desigur ți-ai dat seama că unul din edificiile proiectate va fi mai înalt...

— Da, monumentul comemorativ al războaielor dacice va trebui să aibă forma unei coloane — o columnă[13] *—, spuse Apollodor, înfățișînd-o cu un gest al brațului drept ridicat în aer, după care preciză : va avea exact înălțimea de acum a pintenului...*

— Ad declarandum quantae altitudinis mons et locus tantis operibus sit egestus,[14] *completă împăratul, adresîndu-se de data asta numai arhitectului său preferat.*

IX

Ne întoarcem la ziua a patra a Serbărilor triumfului. În dimineaţa aceleiaşi zile, tribunul P. Aelius Hadrianus primi o jignitoare admonestare din partea împăratului. Motivul? Intervenise o schimbare în programul luptelor de la Amfiteatrul Flavian: în locul perechii de gladiatori — invincibilul Severus şi dacul Bargathes, care se făcuse remarcat printr-o faptă ce urmează a fi descrisă de cel mai favorabil martor ocular (desigur Hadrianus) —, propuseseră o cumplită venatio.[1] Gladiatorii se înfruntaseră cu bestii din cele mai feroce, urşi, tauri, elefanţi, rinoceri; aceştia, străpunşi de săgeţile aruncate de după gratii, înnebuniţi de durere, s-au sfîşiat între ei. Publicul fusese mai mult decît satisfăcut de această adevărată hekatombă; spectatorii priviseră cu ochi dilataţi, în cea mai sălbatică şi crispată încremenire inumană. Împăratul însuşi, deşi furios de această înlocuire, căci nimic nu-l irita mai mult decît amînarea, schimbarea unei hotărîri, pentru el dovadă de slăbiciune, de lipsa a celei mai esenţiale virtuţi a bărbăţiei — fermitatea —, rămăsese pînă la urmă. Asta, cu toate că cel dintîi gînd pe care-l avusese a fost să plece, dar su-

ferise și el, ca și poporul său, fascinația infernalului măcel.

Din același motiv, biata Calpurnia, soția lui Plinius, îi așteptase zadarnic pe înalții oaspeți și chiar pe propriu-i soț, dar aceștia toți nu se dezlipiseră de pe gradenele de travertin ale Amfiteatrului Flavian, amețiți de sîngerosul spectacol. Parcă băuseră din apa fluviului Lethe, uitînd că făgăduiseră să meargă la ospățul lui Plinius, singurul care nu uitase, dar așteptase ca împăratul însuși să dea semnalul plecării spre vila din Laurentum. Ceea ce acesta nu făcu. Dealtfel, spectacolul s-a prelungit peste așteptări, animalele fiind foarte rezistente și îndîrjite, cu atît mai mult cu cît pentru prima oară fuseseră aduse în arenă.

Împăratul era acum furios de ambele amînări; pe credinciosul său prieten, pe Plinius, îl împăcase ușor, făgăduindu-i că vor veni cu toți la cină în seara celei de a cincea zi a Serbărilor. Își propusese nici măcar să nu facă act de prezență la spectacol. Cedase, apoi, revenind de la această decizie — și asta îl cam irita — după ce poruncise lui Proculus ca perechea Severus-Bargathes să lupte la amiază. Proculus, prea înspăimîntat, nu îndrăznise să mărturisească motivul pentru care aceștia nu apăruseră în ajun. Și nici împăratul nu-l întrebase, considerînd că, de vreme ce organizarea acestor munera revine prefectului, dar îndrumat de Hadrianus, acesta din urmă este răspunzător.

Îi alesese pe aceștia doi să lupte împreună și toată lumea găsise că alegerea este potrivită — și promițătoare —, dar nu avusese grijă să urmărească punerea în aplicare a planului, după cum nici prin gînd nu-i trecuse să se ducă la lupte, astfel că tocmai cel răspunzător habar nu avea de ceea ce se întîmplase în arenă. Dealtfel, își petrecuse după-amiaza preceden-

tă și o parte a serii în modul cel mai interesant, împreună cu Strabon și Herodot, comparînd textele privitoare la geți, sciți, missi și alte neamuri trace, după care se oprise, citind pe îndelete dialogul *Phedon* al lui Platon.

Pornise apoi spre Laurentum, dar, pe drum, se întîlnise cu Marcipor, sclavul doct al lui Plinius, care îi comunică absența oaspeților, motiv pentru care stăpîna sa, Calpurnia, îl trimisese să vadă ce s-a întîmplat. Îl liniștise pe sclav și-l îndemnase să se întoarcă acasă, să-i spună Calpurniei că cei mai vestiți bărbați, oaspeții ei, sînt la lupte, poate fi sigură. El însuși coborî din trăsură, admiră o vreme amurgul marin, doar atît cît să cugete la neghiobia celor care se delectează cu masacrele din arenă — exceptîndu-l pe împărat, care o face pentru poporul său, ca și cum ar ține hățurile unui cal sălbatic pentru a-l îmblînzi; imaginea îl distră puțin. Apoi plecă, întorcîndu-se la lecturile sale.

În aceeași dispoziție stă și acum, inatacabil pentru mînia imperială. Impresurat de gînduri mărunte... „animula, vagula, blandula / hosper comesque corporis".[2] Se trezi din visare doar cînd împăratul, deodată foarte calm — întotdeauna este nefiresc de liniștit cînd pune la cale un război, își zise —, chiar ușor, ușor afectuos, îi împărtăși hotărîrea de a-l trimite peste opt zile să domolească mișcările sarmaților:

— Mai avem un ochi și asupra prizonierilor, sînt destui acolo pentru a face front comun... Cît despre aceștia, după cealaltă victorie...

Ia te uită! Nici n-a plecat la parți și se și vede întorcîndu-se victorios! Iar celălalt urmă: „Mai oferim și atunci niște munera, iar după asta îi eliberăm și pe aceștia. Nici un dac nu va mai fi la Roma! Au ce face în țara lor, dacă ne-am propus s-o organizăm

more romano. Oricum, sînt prea multe neamuri aici, își continuă împăratul gîndul.

— Este o pedeapsă sau o favoare? întrebă Hadrianus vag tulburat, rămas la vestea plecării sale precipitate la Sarmați.

— Eu zic: o favoare; tu gîndești că e o pedeapsă, răspunse simplu împăratul, pricepînd pe dată că celălalt este îngrijorat de eventualitatea unei noi campanii.

— Mă bucur de pe acum să-i înfrunt iarăși pe acești inamici „maximos habens viros in bello",[3] zise Hadrianus cu nedisimulată autoironie.

— Ha, ha, rîse cu poftă împăratul, îmi pare bine că îți place războiul, pretîndu-se jocului, apoi fixîndu-și interlocutorul adăugă, știi, de multe ori mă gîndesc la tine, ce fel de împărat vei fi tu, care iubești artele. poezia, călătoriile... cum vei împăca toate astea cu nevoile cîrmuirii?

— Mai sînt precedente... în istoria imperiului! — un pas greșit, dar și o momeală în care celălalt se prinse.

— Ferească-ne Jupiter să le semeni!, nu, nu, zise încruntîndu-se cu un gest de refuz, și tăcu. Ca și cum ar fi spus „voi face totul ca să împiedic așa ceva." Sau „acum înțelegi de ce amîn traducerea în fapt a adopțiunii".

După această convorbire, fostul comandat al Primei Minervia își cam pierdu liniștea necesară preocupărilor sale. Contrariat de prea multe lucruri adverse, are impresia că în timpul scurt care i-a rămas pînă la plecare trebuie să rezolve ceva ce nu suferă amînare. Cu ce să înceapă? Revoltat împotriva Fortunei, împotriva înșelătoarei pax romana, împotriva împăratului războinic, împotriva sa însuși, care nu știe, nu vrea, nu poate să se libereze de aceste lanțuri ce-l îndepăr-

tează de lucrările spiritului cărora ar dori să se dedice, luă cîteva hotărîri pe care le respinse de îndată.

Își propuse să-l caute pe Dorses, apoi să meargă la cazarma gladiatorilor, oricum trebuie să știe cauza absenței lui Bargathes, Proculus susține că acesta ar fi dispărut și că Severus n-ar fi vrut să lupte cu altul. Dorses nu poate fi străin de această dispariție, și apoi ce poate să însemne asta, cînd în ajun același Bargathes fusese încazarmat, cel puțin instructorul declarase că răspunsese la apelul făcut prizonierilor. Ar fi trebuit să... dar nu, mai întîi... În orice caz, porunci să i se aducă lectica. Galba asista la confuzia stăpînului tăcut și posomorît, se frămînta cu ce ar putea să-l ajute...

În acest stadiu se afla cînd fu chemat din nou la împărat. Ce mai putea fi ? Se duse într-o iritantă stare de alarmă. Ce se întîmplase ? Tocmai venise un sol de la Decimus Terentius Scaurianus. [4] Ceea ce îl determina pe împărat să-l trimită pe Hadrianus în Dacia fusese o știre cam nesigură adusă de femeia unui funcționar imperial, venită de acolo. Se spunea, după unele observații și constatări ale ofițerilor care comandaseră operațiile de la graniță, că roxolanii își mută unele așezări, pe ascuns, mai aproape de izvoarele rîului Alutus. Deplasările acestora înspre granițe erau dovedite, dar nu semnalaseră incursiuni roxolane în pozițiile apărate de legiunea a XII-a Gemina.

La care Hadrianus: *„Dacă printre cei ce se apropie de castrele romane s-ar fi aflat însuși regele Decebal ? Bicilis nu divulgase intenția acestuia din urmă de a găsi adăpost la roxolani și apoi împreună, folosind vicleșugul, doar era meșter în a întinde curse, întorcînd înfrîngerea în favoarea sa, să-i atace... tocmai în timp ce la Roma sărbătorim victoria!"* Un zîm-

bet deschis i se aşternu pe faţă, ideea îl amuza şi continuă soliloquium-ul: „*O presupunere tocmai bună de aţîţat îndoiala lui Tiberius... Iată momentul culminant al acestei istorii care, chiar fără concursul unui poet, ia proporţii de legendă: Decebal prezent la Roma, Decebal prezent la Sarmaţi... Decebalus, per Scorillo adest... prezent prin trimisul său... Tertium datur: viaţa, moartea, solia...*"

— Asculţi? Ce faci? La ce te gîndeşti? Ai auzit? îl apostrofă împăratul care îşi dăduse seama că gîndurile celuilalt o luaseră razna, nici nu-i răspunsese cînd îl mai făcuse atent, aşa că rezumă comunicarea primului guvernator al Daciei romane: un grup de daci — dintre fugari sau alţii mai de aproape? — se predaseră guvernatorului, adaugă lista, i-o întinde lui Hadrianus. Sînt o sută douăzeci şi şase de nume. Ce caută? Un nume? Hm, îl găseşte, oarecum: nu este acelaşi. Decibalus, per Dirigizae, cives dacus — la toţi dealtfel există această specificare, cu excepţia celor trei greci, la care apare un cognomen, Ionios...

Solul completează:

— S-au prins şi trei iscoade, roxolani, îmbrăcaţi din cap pînă-n picioare în zale de fier, pe care Scaurianus, în virtutea investiturii sale cum imperio, i-a executat: îi prinsese în apropiere de propria-i tabără. Nu semnalase incursiuni şi nici nu avea cunoştinţă de vreo aşezare stabilă în apropiere.

Împăratul ascultase cu cea mai mare atenţie, se încruntase, apoi a întrebat:

— Care este scopul soliei tale, atunci?

— Guvernatorul întreabă dacă este cazul unei intervenţii ofensive în aceste condiţii...

— Nu, nu este cazul redeschiderii unui război pentru motive minore, spuse glasul înţelepciunii, adică

Licinius Sura, care sătuse deoparte, neamestecîndu-se pînă atunci.

— Atunci nu mai plec, se grăbi Hadrianus.

— Nu mai pleci îndată, dar vei pleca! spuse împăratul, fără să știe că rostea o previziune, căci Hadrianus August va înăbuși răscoala sarmaților, dar mai tîrziu, după moartea neașteptată a împăratului Traian. Acesta tăcu, răsfrînse buzele a nemulțumire, avînd expresia aceea de copil bătrîn. Îi spuse în sfîrșit solului că totul este prea vag și neconcludent; nejustificînd nici măcar trimiterea solului, adăugase Sura, cu preaobișnuita-i claritate. Răspunsul, pentru guvernator: Non liquet,[5] scris de Sura.

În sfîrșit, Hadrianus fu liber să plece. La cazarma gladiatorilor este întîmpinat de Proculus însuși. „Cam tulburat", comentează puțin mai tîrziu Galba, iar stăpînul, care urmărește să-i formeze deprinderea folosirii juste a noțiunilor, îl corectă cu „iritat, chiar furios". Explicația nerespectării programului din ajun o dă însă instructorul samniților, adică și al lui Severus, pe numele lui Clavus. Acesta, un fel de șef al celorlalți instructori, cunoaște toate amănuntele, vicleșugurile meseriei, deși de mult nu mai luptă. Cauza: o mușcătură groaznică de taur care îi smulsese tendoanele gambei drepte, ale călcîiului cu musculatură cu tot; tîrăște piciorul și merge destul de greu. Pe gladiatori îi instruiește cu știință, dar și cu patimă și invidie. Altfel, un individ tăios, și în trăsăturile feței: pomeții ca tăiați în piatră și avansați, fruntea împinsă spre partea posterioară a craniului, nasul ca o felie ce stă în echilibru instabil ieșind dintr-un morman; tăios la vorbă și duh, se înfățișă mieros, servil față de nepotul imperial, cu intenție, parcă vrînd să îndulcească aspectul respingător al persoanei sale.

Clavus relatează: „O simplă confuzie, domine, Bargathes fusese prezent la instructaj și chiar în ajun îl văzuse, dar nu numai atît, chiar și la protocolul care se respectă înaintea unui munus..."

Instructorul se referă la acel moment dinaintea luptei cînd gladiatorii îmbrăcați în hlamide de purpură, brodate cu aur, înconjură arena. Trec impasibili, urmați de servii care le poartă armele iar cînd ajung în dreptul lojei imperiale ridică drepta spre împărat, salutîndu-l cu formula: Ave, imperator, morituri te salutant!

— Cine l-a văzut? întreabă Hadrianus. Doar apar cu mască! gîndind în același timp că este ceva suspect aici și că, dacă e așa, Clavus va schimba subiectul.

— Severus a fost și el la ospățul din ajunul luptei, începu celălalt eludînd răspunsul direct într-adevăr, n-a mîncat, n-a băut, dealtfel așa face întotdeauna, numai că acum îi îndemna pe ceilalți să se ghiftuiască și părea foarte bine dispus... Servianus a fost de serviciu și de la el știu. Zice că a fost și la defilare, și, îndată după asta, cînd abia terminaseră de parcurs arena și veniseră cu toți de dincolo de palisadă, a stat de vorbă cu Tiberius...

— Care Tiberius?

— Cercetașul care a luptat în Dacia... Vine des pe aici...

— Da, și ce vrei să spui cu asta?

— Severus l-a chemat ca să-l recunoască pe Bargathes, hotărîse să nu lupte cu altul decît cu acesta. Zice că Tiberius ar fi spus că nici unul din cei prezenți nu este acela, îl privise pe fiecare pe rînd după ce își scoseseră măștile... Pentru asta venise cu Severus.

„Limpede", își zise Hadrianus și porni să-l caute pe Dorses sau să-i lase un mesaj prin Gaddes. Așadar, pentru a doua oară întreprinde o acțiune fără să-i dea de știre, abuzînd de libertatea pe care i-o lasă, nu fără riscuri... Deghizarea prizonierului fiind cam străvezie, dovadă că unul mai isteț, cum este Regulus... Și chiar Chilide și-a dat seama de identitatea falsului Zuni... Apoi mai e și Iunius, care nu știe să mintă, poate chiar mai scapă cîte un cuvînt aici, cîte unul dincolo... Se află, și la urma urmei... Tribunul nu este iritat, chiar deloc, ca și cum într-un fel, lăsîndu-l pe prizonier să circule liber ar fi făcut o experiență ale cărei efecte este curios să le afle. Expresia figurii sale este acum de o serenitate vag distrată, vag ironică, unda unei preocupări adînci lăsîndu-se greu descifrată — ca figura unei scrieri pictografice, naivă, primitivă chiar, ascunzînd mesajul. O privire fugitivă, superficială deci, ar obliga o altă interpretare: un copil care pune la cale o glumă, dar încă nu știe cu ce să înceapă, cum să lege faptele, unde să intervină; sau mai bine să lase faptele să se desfășoare de la sine, în acord cu ceva ce ar putea fi numit prevedere... dar în orice caz, fără intervenția sa directă. Și încă o alta: personaje și fapte, mai ales coincidențe, acestea din urmă aparente sau dirijate de un deus ex machina, „în căutare... de autor"!

Apoi, deodată, întors din fluxul acestor gînduri oarecum nedeslușite, își zice, paradoxal ca de atîtea ori: „E limpede, din nou pornesc în căutarea lui Dorses! Așadar, la Gaddes, spre a-i lăsa un mesaj".

În același timp, Philis îl părăsește pe Iunius pentru motive serioase. Trebuie să ajungă la moșia lui Plinius de la Laurentum înaintea celorlalți oaspeți, apoi să se ocupe de propria-i persoană, doar pentru prima

oară apare înaintea împăratului și a suitei sale. După plecarea ei, tînărul străbate Cîmpul lui Agripa în lung și în lat, dar cum nu merge ci mai mult plutește, nici nu-și dă seama de lăsarea serii, fără să știe cum și cînd ajunge departe de Forul lui August.

Felinare și lucerne au fost puse la porțile caselor și clădirilor publice, nobili și dregători trec încoace și încolo, purtați de sclavi în lectice somptoase și însoțiți de purtători de torțe. Spre deosebire de nopțile obișnuite, cînd întunericul se face de nepătruns, acum căile sînt luminate aproape ca în miez de zi. Această lumină, adăugată propriei sale dintîi fericiri, îl face pe băiat să nu-și dea seama cînd și cum a ajuns într-o splendidă lectică, protejată de plăci subțiri și purtată de un puhoi de sclavi. Așa, deodată, se pomenește pe niște perne moi, alături de un personaj la fel de spectaculos ca tot restul.

Îmbrăcat într-un soi de colobium peste care poartă o palla scînteietoare, fulgurînd fosforescent la cea mai mică mișcare atunci cînd sclavii cu torțe sînt mai aproape de ferestrele de lapis specularis ; sulemenit cu ceruză orbitor de albă, în lumina cînd atenuată de culoarea albăstruie, dulce, cînd fulgerătoare în apropierea făcliilor de afară, personajul zîmbește fascinat, buzele roșii contrastînd neplăcut cu sprîncenele prea groase, cu peruca prea brună și, mai ales, cu ridurile de pe frunte. O, nu, nu sînt anume trasate pentru a exprima melancolia, de care cel puțin în această clipă histrionul Pilade al doilea, favoritul împăratului, este departe.

În loc de altă prezentare, mimul se adresează băiatului cu aceste vorbe :

— Norocul tău, băiete, că te afli lîngă cel mai mare artist al celui mai mare imperiu, astăzi, cînd marea

artă a dispărut. Asta e un semn rău, înţelegi? îl întreabă pe tînăr, care habar nu avea ce vrea să spună, Pilade. Astăzi, zic, doar mimica...

— Pantomima, şopteşte încîntat Iunius Panniculus, pentru că în sfîrşit vorbele actorului sînt mai apropiate de cunoştinţele sale.

— Da, copile, pantomima,[6] ea singură mai poartă făclia — ah, ce rău păzită de camene. Nu vezi cum acest neam pe care divinul meu stăpîn l-a condus la cea mai mare glorie pe care vreodată a avut-o un popor se îmbulzeşte, se desfată la cele mai josnice şi crude măceluri, aceste munera unde oamenii se ucid între ei sau se măsoară cu fiarele. O, Apollo, unde îţi sînt cele dintîi virtuţi, de ce nu-i pedepseşti pe aceşti ucigaşi! În loc de asta, îi laşi să fie purtaţi în triumf, să adune averi...

— Ştiu cine eşti, îl întrerupse cu entuziasm tînărul, care tot gîndindu-se că se află lîngă vestitul mim, nici nu mai auzise invocaţia, dealtfel mizerabil declamată.

Dacă, aşa cum pretinde, comedia ar fi la modă, apoi Pilade ar trebui să joace numai rolul unui mut, întru atît de nepotrivită, cavernoasă, neplăcută îi este vocea. În schimb, expresia figurii şi a gesturilor este desăvîrşită. Ce divină melancolie în privirile sale cînd deplînge soarta artei, ce înfiorare cutremurată se poate citi pe chipul său la gîndul infernalelor masacre din arenă, privite cu perversă încîntare de oameni, cîtă oroare pot exprima spîncenele, fruntea! Dar gesturile mîinilor fluturînd în aer? Numai dezgust, de parcă ţi-ar pune în faţă pe însuşi Cronos mistuindu-şi copiii abia născuţi! Ce furie devastatoare! Vai, ce oroare!

— Da, tinere, eu sînt acela ce poartă sublima moştenire lăsată mie de cel dintîi Pilade,[7] minunat prin

rafinata lui măiestrie. Dar de Paris ai auzit? O, cel iubit de împărăteasa Domitia, atinsă — cum spune urîciosul Tacitus — de morbul pe care, cu nedrept dispreț, îl numește histrionalis favor...

— Nu, spuse în șoaptă Panniculus, ținîndu-se să nu tulbure efuziunile hîrîite ale actorului, ale cărui mîini descriu în volute, care se îmbină, în laolaltă cădere, patima fatală a numitei împărătese.

Excelenta putere de imitație a acestor mîini care, la o privire mai atentă, apar cu niște adaosuri din pergament, ceea ce nu știrbește cu nimic extraordinara lor expresivitate. Dar ce nu pot exprima degetele, mișcarea lor, mîinile, gesturile gemene sau despărțite, variate, neobosite, purtătoare de taină, acceptare, refuz, minciună, adorație, adversitate, prigoană a fortunei, dezastre, bucurii mărunte sau înălțătoare, fluide tristeți, îndoiala sonantă, ademenitoare sau dezolată, oroarea cumplită. „Ele cer și făgăduiesc, cheamă și resping... stimulează, excită, domolesc. Imploră și aprobă, substituie cuvîntul".

Iunius profită de un moment în care interlocutorul căzuse pe gînduri, probabil faima întîiului Pilade îl silește pentru o foarte scurtă clipă la o meditație, unde invidia și recunoașterea își dispută victima.

— Și eu, începe băiatul, joc prin foruri și prin septe, în timp ce tatăl meu adoptiv vinde leacuri, ca să atrag oamenii să le cumpere. Cînt, dănțuiesc, interpretez personajele despre care vorbește cîntecul; am învățat de la un prizonier roman... — apoi, dîndu-și seama că a spus exact ce nu trebuie, strigă: lumea îmi zice și Panniculus, am căpătat chiar și un colobium... și o tunică, fără...

— Îmi pare bine, copile drag, zice actorul care, distrat fiind, nici nu observase precizarea cu privire

la prizonier, atunci să știi că ți-ai găsit un învățător demn de frumusețea ta. Oh, și ce subiecte vei deprinde a înfățișa! Cum te cheamă? întrebă.

— Iunius, spuse băiatul omițînd numele întreg, acesta fiind în patria adoptivă doar o poreclă.

— Dragă Iunius, te voi învăța cum să mimezi sublima durere a Niobei cea crunt lovită de destin, căci ea și-a văzut fiii sfîrtecați, apoi dementiala furie a Agavei, cea care și-a ucis fiul din răzbunare, vraja iluzorie a nebuniei lui Aiax. Ce poate fi mai înălțător decît să traduci în pantomimă durerea nefericitei Dido, patima fatală a Medeei, nefireasca tortură a vrăjitoarei Pasiphae, din a cărei unire cu furiosul taur s-a născut, în labirintul cretan, Minotaurul...

Bietul băiat îl asculta fascinat, căci habar nu are că tocmai aceste subiecte înălțătoare încăpute pe mîna unor histrioni avizi de succese facile degradaseră gustul unui public corupt, pentru care o tragedie, ca de exemplu, *Oedip la Colona*, este tot atît de „insipidă ca un ceai de mușețel", preferînd zbenguiala din circuri și masacrele din arenă.

Cam la acest punct sînt cînd sclavii lăsară lectica și un purtător de torță îi vestește că nu mai pot înainta, calea spre Palatin, unde mimul își are locuința, — parte afectată construcțiilor imperiale — fiind împiedicată. O mare afluență de oameni se revarsă dinspre Piața Amfiteatrului Flavian.

— Ce se întîmplă? întrebă Pilade care a și coborît cu multă agilitate, însușire desigur obținută prin istovitoarele exerciții fizice cu care se trudește zilnic.

Coboară și Panniculus, dar mai mult decît o mare de capete nu pot vedea.

În jurul lecticii rămîne totuși un oarecare spațiu liber, într-atît de mare este respectul plebei pentru

cei ce-și permit un asemenea echipaj, dar și acesta se restrînge, ritmic pulsînd, pentru a primi și respinge fluxul mulțimilor.

Ici și colo, în locurile mai deschise, se formează vîrtejuri, în apropiere de Palatul Flavienilor sau dincolo de casa Liviei — grupuri compacte, unduitoare, uneori chiar stînd pe loc, încurcîndu-se unii cu alții, încrucișîndu-se, deși, în fond, avînd aceeași intenție, dar conducîndu-i în sensuri opuse. Într-adevăr, unii se îndreaptă spre Velabrum, înconjurînd Templul Cibelei, coboară scările ce duc spre piața de vite. Alții, dimpotrivă, se îmbulzesc înspre Criptoportice, probabil pentru a străpunge rîndurile celor mai apropiați de căile de acces spre Amfiteatrul Flavienilor. De ce această vînzoleală? Desigur, un motiv precis tot au. Dar care? se întreabă cei doi călători.

De lectică se apropie Titus, vînzătorul de cîrnați, însoțit de Helida; amîndoi privind-o cu același gînd: iată că au destul aur și arginți ca să-și procure una la fel, ba chiar și mai arătoasă, ei, dar mai trebuie și sclavi ca s-o poarte, gîndește Titus care este mai greoi la minte și cu totul neobișnuit să facă proiecte de viitor, dintr-acestea care să-i schimbe condiția de pe o zi pe alta, spre deosebire de femeia lui, „care-a fost și-a altora", gînd ce-l face morocănos, închis în el, of, „ce hirsut, dragul de el!"

În sfîrșit, negustorul, după ce și-a văzut sfoara goală, — cei cîțiva cîrnați nevînduți i-a dăruit unei bătrîne — „acum își permite" —, s-a hotărît să întrebe și el despre pricina pentru care se îmbulzește lumea. Ceva tot știu el și Helida, adică aflaseră în drum străbătînd forurile, și anume că Severus, invincibilul gladiator, fusese răpus în arenă, apoi că fusese grav rănit, că n-ar mai fi nici o speranță și că în această stare

gravă este adus acasă. Locuința lui, deși încărcată cu lucruri de preț, se află într-o casă de raport, o „insula", aproape de Forum boarium, deci în Velabrum. Toți vor să-l vadă, și pentru asta se încrucișează din două părți opuse.

— Știi cu cine a luptat Severus? întreabă Titus, ca un om avertizat, punînd întrebarea esențială impasibilului degustător al delicioaselor sale produse, care nu este altul decît istețul sclav al maurului, Chilide în persoană. Cu cine să fi luptat ca să fie învins și scos din luptă? repetă Titus cu nedumerire, căci Severus este un favorit și pentru el, ca și pentru mulți alții, ori de cîte ori pariase cîștigase întotdeauna prinsoarea.

— Fugi de-aici, ce tot scornești? Severus învins? Nu se poate! se amestecă un matelot, de alături.

— Înfrînt? Nici gînd! A fost un accident! spuse Metellus, care răsărea întotdeauna din pămînt, cînd era vorba de o discuție în contradictoriu.

— Rezultatul contează, ca și la război, indiferent ce s-a întîmplat pînă la ultimul atac. Nu s-a mai ridicat de jos, asta este sigur. Am văzut. Că o fi rănit grav, se poate; cum, în ce stare și cum s-a întîmplat, ce să zic, eu unul nu știu, dar asta e: înfrînt a fost socotit, învingător celălalt, măcar că nu și-a primit darurile, și zice că a dispărut în învălmășeala pe care o făcuseră servii lui Charon, ăștia n-au altă grijă, dar, cred, de data asta s-au zăpăcit cînd au văzut că mortul nu e mort, că le face semn, zice, a vrut să ridice brațul ca să se declare înfrînt, dar n-a mai avut putere. N-a murit, e numai rănit, asta o cred cu adevărat! spuse pe nerăsuflate un oștean în lorică și fără gladium, cu mare chef de vorbă.

— Ai fost de față? întrebă Metellus, ce tot înșiri vrute și nevrute, din auzite, nu? De la unul o bucată,

de la altul o minciună, și așa îți treci ziua, te plictisești de cînd te-ai întors de la război...

— Ba am fost de față! Dar vezi, că ce s-a petrecut la sfîrșit nu prea știu, tocmai urcam spre ultimul coridor ca să văd mai bine, la al doilea era mare aglomerație; restul am văzut tot și apoi fiind acolo mi-au spus cei care au stat neclintiți pe locurile lor, preciză ostașul cu răbdare.

— Spune-mi, te rog, oștene, cu cine a luptat ilustrul Severus? întrebă pe un tot afectat mimul Pilade.

Chilide, care tot timpul se învîrtise pe lîngă lectică, — el știe ce tot pune la cale sau ce alt interes o fi avînd, poate numai să se plimbe într-un echipaj atît de arătos — pe cît de ușor se lăsase întrerupt prima dată, pe atît de repede se grăbi acum să răspundă în locul ostașului:

— Pentru marele mim Pilade, favoritul zeilor și al divinului împărat, începu el și se înclină, iată: Severus a luptat cu dacul Bargathes. Artistul se înclină ușor, încîntat că fusese recunoscut, își compuse o înfățișare superbă, maiestoasă, mimă interesul, precum și o oarecare condescendență binevoitoare:

— Cel puțin așa a fost anunțat, dacă într-adevăr a fost acest Bargathes este o întrebare, preciză Chilide, căruia nu-i plăcea nimic mai mult decît argumentația, discursul prolix asupra unui fapt îndoielnic.

— Ce spui, grecule? Știu că-ți merge mintea... i-auziți... că n-ar fi luptat Bargathes.

— Dacul a luptat cu mască, clarissime vir, zise Chilide, adresîndu-se numai lui Pilade.

— Cu mască? întrebă acesta în sfîrșit, sincer interesat.

— Da, cu mască de lup... de unde se poate bănui, în cazul în care cineva ar avea unele suspiciuni, că ar fi fost înlocuit... adică un altul ar fi luptat.

— În nici un caz, spuse ostașul, doar pentru asta s-a amînat lupta de ieri. Severus nu se lasă păcălit, dacă ar fi fost așa, ca și prima dată, nici măcar nu s-ar fi prezentat, îl contrazise ostașul. N-ai grijă, ar fi aflat el la vreme!

— I-auzi, se adresă Metellus lui Chilide, ce naiv! Parcă...

— Parcă n-ar exista mijloace ca să înșeli oamenii cînd vrei să ascunzi ceva sau pe cineva, să te dai drept altul... îi luă vorba istețul Chilide, la care grosul Metellus aprobă tremurîndu-și cărnurile din pricina unui rîs înfundat.

— Să mergem, zise Pilade cam neatent, fără să observe că sclavii se depărtaseră, se amestecaseră în mulțime, iar Iunius dispăruse și el, astfel că îndemnul actorului, chiar invitație putea fi socotită, se adresează numai lui Chilide, care era cel mai apropiat.

Pe drum, în preajma rănitului, mulțimile se primeneau mereu, astfel că cei care fuseseră dispersați în cele trei foruri sînt acum la începutul căii — spre Velabrum — care duce la „insula" lui Severus, mulți înconjurîndu-i lectica cu care acesta este transportat. Aici a și sosit medicul Criton trimis de împăratul însuși, deși se pare că starea rănitului nu îndreptățește nici o speranță de supraviețuire.

Ce se petrecuse în arenă pentru ca acest invincibil care avea la activul său nici mai mult nici mai puțin decît douăzeci de palme ale victoriei să fie lovit atît de grav?

Cei mai mulți, dacă nu chiar toți dintre aceștia care acum îl conduc, au fost de față la spectacol. Totuși,

nici unul n-ar fi în stare să relateze exact lupta, care, de fapt, nici n-a fost o adevărată înfruntare — sau tocmai pentru asta. Nici măcar Claudius Maximus Tiberius, care urmărise cu mare atenție toate mișcările din locul cel mai apropiat, se postase dincolo de palisada care înconjură arena, chiar la intrarea gladiatorilor. L-a văzut pe învingător cînd a părăsit arena, cînd și-a scos masca... Și a constatat că nu este Bargathes.

X

Observațiile oricărui spectator la această luptă ratată, deși există un învins, trecînd peste faptul că acesta din urmă este tocmai un invincibil — și un învingător prea modest, impasibil și indiferent la victorie —, nu mai țin nici de realitate, adică de modul în care s-a desfășurat confruntarea, nici de interpretările posibile ale celor avizați, ci mai degrabă de o singură idee, o intenție, dar unilaterală, a unui singur personaj, și una și alta avînd punctul de pornire într-o suită de coincidențe. Despre care spectatorii acestui neobișnuit munus n-au nici cea mai vagă bănuială.

Într-adevăr, ei au văzut cum s-a desfășurat lupta: mergerea aceea repezită de obicei, acum din ce în ce mai încetinită a adversarilor care se îndreaptă unul spre altul, primii pași, neclintirea „măștii de lup", apropierea lui Severus — părînd mai degrabă o înfățișare sau întîmpinare a unuia mai în vîrstă, mai respectabil, de către unul mai tînăr, aflat în inferioritate dintr-un motiv sau altul. Apoi, cînd se aflară la distanță mică, reglementară: expectativa — nu din încleștarea brațelor pe armă sau încordarea atenției, gîndul și comanda mișcărilor adunate, pregătite gata de luptă, ci dintr-o

perplexitate adîncă, ascunsă, neştiută, şi totuşi legîndu-i aşa cum i-ar fi legat un ogor lucrat împreună prin truda comună, sudoarea, sîngele rănilor amestecîndu-li-se, odată cu bucuria rodirii. Apoi dezlănţuirea stridentă a trompetelor dînd semnalul luptei, sfîşiind pacea, ca pe o pînză veche, uzată, tocmai legătura aceea care pentru o foarte scurtă clipă părea inextricabilă, şi, în sfîrşit, gestul ofensiv al lui Severus, defensiv al celuilalt. Deloc forţat, fără grabă — uneori chiar lăsîndu-se neapărat, venind aproape, în bătaia spadei, nefolosind scutul; paşi iuţi sau bătuţi pe loc, pentru a ajunge doar să zăbovească lovitura adversarului, derutîndu-l. De unde nesiguranţa lui Severus, zăpăceala sporită şi de vacarmul publicului, care strigă, strigă, urlă, verbera, jugula, verbera, jugula... rostogolirea vocalelor repetate de miile de spectatori, strîngîndu-se într-un iureş, izbindu-i timpanele, o durere surdă, nelocalizată, împăienjenindu-i vederea.

Întărîtat, Severus încearcă lovitură după lovitură, dar mereu parcă nimereşte alături, deoarece mişcările îi sînt din ce în ce mai dezlănţuite, dezordonate. Se repede, se apleacă, se înalţă, cade, se ridică, apoi din nou, istovindu-se peste măsură şi gata să se prăbuşească. De trei ori îşi revine, a treia oară se împiedică în propria-i sabie. Urletul publicului înverşunat, dezarticulat, îl ameţeşte, se împleticeşte. N-a căzut.

Adunîndu-şi ultimele puteri, deschise din nou lupta, după un salt frumos, aproape în stilul lui Severus, ajunge alături, corp la corp cu adversarul, care însă îi scapă din fiecare încleştare.

După ultima, dacul se distanţează, deplasîndu-se spre dreapta gladiatorului, pînă îi ajunge în spate, apoi se apropie din stînga, se depărtează venindu-i din faţă, şi iarăşi reia aceleaşi apropieri şi depărtări, urmînd

însă o traiectorie circulară, după care apare, dispare, apare, încercuindu-l, rotindu-se, rotindu-se. Ameţit, Severus vede numai capete de lup — intangibile, din pricina mişcării continue pînă la dispariţie — vîrtej de cercuri concentrice în jurul aceluiaşi punct al propriei căderi, încă amînată prin gestul decisiv al adversarului. Acesta lasă scutul, aruncă suliţa în aer, dar Severus, sub impulsul unei recuperări, reînnoită doar de speranţa obişnuitelor sale victorii — de atîtea ori se aflase la cumpănă, gîndul salvînd omului slăbiciunea — aruncă propria armă, smulge aerului suliţa adversarului, revine în goană. Uşoara, desfirata plutire fiindu-i de aici înainte matrice, cale — revine către dacul acum dezarmat; înşelat de poziţia favorabilă încearcă să atace, se avîntă, e gata s-o împlînte, dar picioarele, trupul vlăguit i se prăvăleşte în tăişul armei. Se zbate, cu bunăvoie parcă şi-ar dărui rana ucigaşă. Suliţa i-a străpuns pieptul, aproape de inimă.

Spectatorii aflaţi pe culoarele circulare, de la etaje (dincolo de podium, unde sînt gradenele de marmură ale privilegiaţilor) au văzut cum dacul luat prin surprindere, după ce singur se dezarmase, luîndu-i arma atacatorului i-a împlîntat-o în piept fără şovăială, aceasta — zic ei — fiind singura şi ultima-i mişcare ofensivă. Atunci plebea — sărăcimea, sclavii, femeile, pelerinii — cei care intraseră fără tessere, cei mulţi s-au pornit în hohot delirant, strigînd, proclamîndu-şi învingătorul prin cuvintele: hoc habet, greu articulîndu-se din năvala sunetelor repetate, ţipate cu furie împotriva favoritului, acum trădat, ca orice învins.

Intensă le este beţia spectacolului victoriei, indiferent dacă învinsul este tocmai acest Severus pe care cu toţii au pariat, atît de comună le este grosolana exaltare, încît deodată sînt prinşi în iureşul recunoaşte-

rii pînă la adorare a purtătorului măştii de lup, triumfătorul de acum necunoscut, străin şi nevăzut la chip. Aclamaţiile, uralele, darurile destinate învingătorului sînt însă pentru prima oară neprimite. Căci îndată ce apărură servii travestiţi în Hermes Psychopompus pentru a constata starea celui care zace în arenă, pînă cînd acel lanista[1] să-şi dea seama de starea lui Severus, învingătorul — sau numai cel considerat ca atare — nu şi-a scos masca, aşa cum i s-a cerut, nici n-a făcut înconjurul arenei, după obicei, nici darurile nu şi le-a luat, ci a părăsit arena — probabil ascuns de sclavii care l-au ridicat pe Severus, strecurîndu-se poate printre ei.

Neobişnuită luptă. Straniu învingător, mult prea nepăsător de victorie. Pînă şi darurile, monezile de aur şi argint aruncate de spectatori au fost strînse de servii care au curăţat pavimentul, şi nici de aceştia cu bucurie, grăbiţi, ascunzîndu-se unii de alţii, speriaţi să nu fie surprinşi de vreun instructor care să le ia cîştigul nesperat.

Cine, în acest vacarm, l-a mai auzit pe decurionul Claudius Maximus Tiberius şoptind numele care adesea îl tulbură? Cine din cei întrebaţi dacă l-au văzut la chip pe învingător, dacă şi-a scos masca pînă la urmă, i-a răspuns? Cine l-a văzut coborînd treptele în goană neajunsă, desfăşurată mai mult din nerăbdarea de a parcurge cît mai repede drumul pînă la palisadă? Cine şi-a dat seama cîtă îndoială şi necredinţă stă ascunsă într-o convingere prea adîncă spre a mai fi confruntată cu faptul real care a stîrnit-o? Poticnită îi este calea, acum cînd o străbate împotriva valurilor mulţimii agitate, revărsîndu-se din „vomitoria". Cu mult mai lungă şi făcută din obstacole decît fusese drumul

lui Tezeu în labirintul cretan, ajutat de firul Ariadnei, ca să nu se rătăcească și să-și găsească ieșirea.

În dimineața zilei următoare acestei lupte, cerul Romei se acoperă de o pînză rară, lăptoasă, răsfirată; mulțimile ies ca întotdeauna aglomerînd ulițele, căile, forurile și alte locuri publice. Și totuși, unui obișnuit spectator nu i-ar scăpa unele deosebiri. Poate constata o încetineală în deplasările de la un loc la altul, chiar dimpotrivă, tendința de a se aduna cît mai mulți, de fapt nici nu se mai foiesc așa cum fac de obicei, fiind preocupați de altceva. Pînă și în fața curiei staționează grupuri de oameni, care discută liniștit, ascultîndu-se unii pe alții. Aceștia s-au întins numai pînă la treptele de marmură neagră dincolo de care se află, așa cum se crede, mormîntul lui Romulus, legendarul fondator și cel dintîi rege al Romei.

Deodată, aceleași grupuri se pun în mișcare și, reunindu-se cu altele, venind din toate părțile, formează o masă care pornește ca împinsă de vînt spre Rostrele [2] imperiale. La început merg cu oarecare încetineală, ca mînați de o voință străină, poate chiar o veste încă nesigură, doar un zvon, apoi, înlăuntrul rîndurilor, unii apucă să se despartă și să se distanțeze — niște curenți mai repezi într-o apă aparent calmă. Aceștia care au izbutit să se despartă de grupurile compacte o și iau la goană, ajungînd printre primii în fața tribunei oratorilor. Desigur, nu se mulțumesc numai cu atît, căci se și înghesuie pentru a ocupa locurile din față, ca să-i poată auzi pe vorbitori, populația Romei depășind cu mult numărul locuitorilor unei cetăți ideale, unde mulțimea adunată în jurul unui orator trebuie să-l vadă și să-l audă pe acesta, ceilalți care s-ar găsi prea departe fiind de prisos.

Printre cei care își dispută întîietatea este și Claudius Maximus Tiberius, care încă de la prima oră a dimineții a făcut o nouă vizită la carceră. Aici a aflat de la ostașul de pază Marcius despre moartea lui Bargathes încă înainte de lupta din arenă. Știrea nu l-a tulburat mai mult decît a făcut-o întîlnirea cu învingătorul lui Severus. O confirmare în plus a unei evidențe ce mai contează? Evidență? Dar negativă. Atîta doar: învingătorul lui Severus nu e Bargathes. Cine anume? Oricine. Dar cel văzut în semiobscuritatea culoarului, o foarte scurtă clipă, imediat după luptă, seamănă cu regele Decebal. Nu poate fi el. Oh, și cît ar vrea să aibă în fața ochilor capul acela pe care de fapt nu l-a privit nicioată! Nu, nu l-a privit, asta o știe... L-a dus în traistă... dar nu l-a privit, nu l-a privit destul ca să-l poată recunoaște sau să-l deosebească de alții.

Ce-i rămîne decurionului alta decît să-și consolideze poziția sa istorică? Oricum, tot așa rămîne.

La tribună urcă unul din crainicii cunoscuți ai pompelor funebre. O rumoare surdă se resimte, apoi o bruscă tăcere, aproape diformă, prinzîndu-i în năvodul ei de înmărmurire.

Soarele se ivește dintre nori, o atmosferă vitroasă, opalescentă coboară depărtările peste chipurile încremenite, chiar aceia care n-au ajuns în față se opresc acolo unde i-a surprins apariția crainicului. Pierdute sînt acum măruntele istorii ale fiecăruia, infantila curiozitate, prezentul imediat, și fiecare în parte, un personaj fictiv. Înghesuiți, așteptînd să li se împartă destine, la întîmplare, așa cum ai împărți sesterți. Dar pînă cînd?

Pînă cînd o veste de moarte va fi rostită. Pînă atunci, doar această distanță: din ce în ce mai mare,

crescînd din vacarmul tăcut al uitării de sine, deschisă și totuși impenetrabilă. Cînd și cînd, o scînteie de alb pe difuzia albului și moartea este acest drum de aici înainte, de acum pentru oricînd, foarte alb, desmărginit de oriunde chiar mai înainte ca vestea să fie rostită.

Crainicului nu-i rămîne decît să repete ceea ce fiecare a și aflat, în alt mod, sau numai a bănuit. Deodată: nu este timpul căci nu are durată, ci doar locul, ideea geometrică a lui și un eveniment ce pare fără importanță, ca o podoabă de prisos, poate lipsi fără ca nimic să se schimbe, să sufere sau să se degradeze. Și acesta este pragul de trecut, dar aici a fi înainte și a fi dincolo se confundă în gestul trecerii de la abandon la veghe, de la uitare la cunoaștere. În sfîrșit, au aflat, mai întîi faptul în sine, drumul alb în difuzia albului, pe care fiecare oricum îl preștie, avîndu-l mereu în față, singurul drum încă neparcurs dar sigur de parcurs, certitudine prefăcut ascunsă dar nu suficient, gata să apară la orice colț, ca propria-ți umbră. Iată acum, ascunsa certitudine se arată consumată, pe trecute, încercuită de micile amănunte care îi conferă iremediabila, ireversibila figură, o cumpănă, semn al unui izvor greu de găsit pînă nu iese la suprafață.

„Gladiatorul de douăzeci și unu de ori invincibil", „copilul nostru", zice bătrînul șchiop; „prietenul nostru", zice bărbatul trecut în maturitate; „iubitul nostru", zice femeia deocheată, din cartierul etrusc, și toți: „gladiatorul nostru preferat, Severus, s-a stins din viață!"

— A fost foarte bine îngrijit: împăratul i l-a trimis pe amicul și medicul său personal, pe vestitul Criton...

— Care Criton?

— Acela care a fost și în Dacia, îl îngrijește și pe împăratul nostru.

— Divinul Cezar este bolnav?

— Dar ce crezi, tinere, că împărații nu se îmbolnăvesc și ei?

— S-or fi îmbolnăvind, dar vezi că acum nu despre asta e vorba, ci despre bietul Severus.

— Cîte răni a avut Severus?

— Unde a fost rana?

— O rană mortală, nu așa cum crezi!

— Douăzeci și șase de lovituri!

— Asta să i-o povestești matroanei tale. Dacă nu știi, mai bine să taci!

— Atunci cîte?

— Una singură, deșteptule, una și bună, la inimă. S-a chinuit. A pierdut mult sînge.

— Ia mai tăceți, s-auzim ce spune libitinarius.[3]

— Dacă ai cap, ai și aflat, nu mai ai nevoie să asculți.

— Ce să știu?

— Anunță funeralii publice, veți auzi îndată... Da, da... funera indictiva. V-am spus eu!

— Ce mai augur! În ce prezici? În zdrențe?

— Ascultați, ascultați! Sigur, sigur. Merită funus publicus... Gladiatorul de douăzeci și unu de ori invincibil, „copilul nostru", „iubitul nostru"...

Un freamăt, bucurie perfidă, mica mare certitudine, din nou ascunsă, vicleană, toți așteaptă încordați. Într-adevăr, crainicul vestește funeraliile lui Severus pentru amiaza zilei următoare. Oh, dar luptele? șoptesc mulți odată pe ton interogativ, traducînd dezamăgirea generală, vizibilă în expresia chipurilor boțite de eventualitatea suspendării spectacolelor din arenă.

Nu, luptele se vor ține; numai cursele din aceeași după-amiază sînt oprite. Se vor ține, dar nu în arenă. „Unde? Unde atunci?" „Ce, nu știți?" „Auziți: în preajma mortului." „Hm, așa mai merge, e foarte bine"; da, da, interesant, „luptătorii văzuți de aproape, în preajma sicriului", „după obiceiul etrusc, preluat de campani; ei, un vechi obicei strămoșesc, un rit funerar, pierdut și atît de prețuit altădată" — chiar îndrăgit de urmașii regelui eponim, ai lui Romulus, cel dintîi rege... „Un obicei cît se poate de barbar", zice un bătrîn maiestuos, cu barbă stufoasă, „un filozof stoic", se recomandă, cu demnitate, încercînd să străbată rîndurile pentru a ajunge aproape de tribună. Intenția îi este divulgată de unul din vigili, de fapt nici de acesta, ci de Metellus cel gros, care se agită, se înalță pe vîrful picioarelor pentru a-i șopti paznicului ce are de gînd filozoful. „Lăsați-l!" zic destul de mulți în cor, dînd glas poftei comune de a se distra pe socoteala bătrînului. În sfîrșit, locul nu e indicat, dar... „vox populi..."

Paznicul se dă în lături, îl lasă să treacă și se așază în apropiere, apoi, gîndind că îi ajung orele lungi ale nopții cît a stat de pază, se hotărăște să plece. Locul i-l ia un proaspăt venit, care încă de pe cînd se lupta să ajungă mai în față era foarte atent la ce se petrece, ba chiar atunci cînd filozoful a început să vorbească i-a călcat pe cîțiva pe picioare, a mai primit și o palmă după ceafă, zdravănă, dar nici n-a simțit-o, întru atît de concentrat și interesat este de alocuțiunea filozofului. Acesta care, iată, s-a instalat înaintea tuturora și soarbe cu privirile foarte albastre vorbele retorului, agitîndu-și zulufii negri cu reflexe roșcate, cînd pricepe, și clatină din capul frumos, cînd nu mai răzbește aceste tainice înțelesuri, nu este altul decît

Iunius (tînărul roman după tată, dac după mamă, găsit printre morți la Tapae de Marele Preot Dorses, părintele său de duh și viață captivă).

— Romani, începu filozoful ambulant cu o voce răgușită de prea multă întrebuințare, care însă pe parcurs se redresează din focul sacru al veșnicei arte a elocinței. Romani, dintotdeauna curioși, curiozitatea, demnă de fiii lui Prometeu, nu trebuie însă să vă împingă la cruzimea și la desfătarea pe care cei mai mulți, din ignoranță, o caută, ce zic, o provoacă. Severus, gladiatorul vostru favorit, v-a oferit de atîtea ori spectacolul biruinței cîștigată prin marea lui îndemînare și agilitate, amîndouă roade ale muncii aspre. Știu, spre lauda lui, că nu ataca, dar ce mare știință ofensivă stăpînea ca să se apere și să triumfe! A fost oare vreodată în situația de a-și strămuta din viață adversarul? Nu știți? Ei bine, am să vă spun eu, că m-am interesat: niciodată!

— Așa este! Are dreptate! Lăsați-l! strigă cineva din răsputeri ca să acopere aplauzele care se adună din toate părțile.

— Luați aminte la ce vă spun! Nici acela pe care l-ați socotit învingător nu este ucigașul lui!

— Dar cine? Că n-oi fi tu!

— Ce, ăstuia i-e frică de sînge: nici n-o fi fost de față la luptă! Se laudă!

— Taci, să vedem unde vrea s-ajungă...

— Cine este ucigașul lui Severus? Nu știți! Am să vă spun eu: voi! Voi, care ați strigat: occide, verbera! Pe cine vroiați să ucidă străinul? L-ați îmboldit să lupte atunci cînd puterile îl părăsiseră. La strigătele voastre și din pricina voastră s-a repezit cu sulița pe care nobilul dac o aruncase pentru a-și dovedi hotărîrea de a nu ucide, nepunînd nici un preț

pe o astfel de victorie. El se dezarmase singur. Severus știa ce înseamnă strigătele voastre: ce altceva decît defăimarea lui, dezastrul persoanei și al gloriei sale? Voi l-ați derutat, l-ați amețit!... Moartea lui a fost un accident pe care voi prin furia voastră l-ați provocat!

— Ce-l ascultați? Pierdem vremea! Nu se înțelege nimic! Unde vrea să ajungă?

— Să-l ascultăm! Să vedem pînă unde merge cu vorbăria!

— Ați fost la luptă, ce vă mai trebuie povestea asta încîlcită! spuseră pe rînd și cam fără chef vreo cîțiva inși din față; singurul care dă o mare atenție vorbelor filozofului fiind Iunius, prea supărat de aceste întreruperi.

— Ia tăceți, să-l întreb și eu ceva! porunci Claudius Maximus Tiberius, care veni în fața oratorului. Spune-mi, dacă dacul n-a vrut să lupte și singur s-a dezarmat, de ce Severus l-a cruțat? De ce ar fi făcut-o, că nu aceasta este legea luptei. Sau vrei să spui că nici un moment n-a avut ocazia, că nu s-au apropiat unul de altul și că, deși Severus a luptat zdravăn, s-a înfruntat doar cu aerul?

— Și una și alta sînt adevărate, spunse Flavianus calm.

— Așa este! țipă Iunius, urcîndu-se dintr-un salt la rostre. El n-a vrut să lupte în arenă, nici să învingă! El a sperat că va primi moartea... dar a fost împiedicat de...

— De zei? De care dintre ei? Poate de Marte Războinătorul...

— Mai degrabă de zeul lor! îi tăiară vorba lui Iunius cîțiva în batjocură. Și totuși, nedumerirea pu-

sese stăpînire pe toată adunarea, dar n-a durat nici cît ai clipi de trei ori din ochi.

— De cine a fost împiedicat? întrebă Tiberius mai în glumă, mai în serios. Sau ți-ai pierdut cutezanța? — văzînd că Iunius coboară cam bosumflat și se alătură filozofului. Iar tu, bătrîne, nu vrei să fii mai clar, ca să înțelegem și noi ceva, că nu te-i fi sculat de dimineață numai ca să îndrugi vorbele degeaba!

— Așadar, să vă spun despre ceea ce ați văzut și n-ați priceput, și pentru asta îmi cereți să vă lămuresc?

— Fie și așa, numai că sînt nerăbdător să te aud!

— La început, sînt sigur, cei doi luptători s-au aflat aproape, corp la corp. Severus a atacat, celălalt s-a apărat numai, refuzînd să lovească...

— Da, dar te întreb pentru a doua oară: de ce l-a cruțat Severus?

— Este simplu, totuși: gladiatorul era prea cinstit ca luptător ca să profite de un adversar care nu-l atacă și mai degrabă se refuză și nu participă; victoria i-ar fi fost prea ușoară, chiar nedemnă.

— Să zicem, admise Tiberius, asta a fost la începutul luptei, dar la urmă?

— La urmă? repetă și Flavianus, probabil că au ajuns și la înfruntarea decisivă.

— Da, și mai departe...

— Acolo unde îl căuta pe adversar, aproape, unde într-adevăr fusese, dar puțin mai înainte, nu-l mai găsea, pentru că acela se mișca vertiginos — cu o iuțeală care întrecea pragul de simțire al gladiatorului. Ceea ce desigur l-a îndîrjit, pentru că mereu era pe punctul de a-l atinge și, tocmai cînd s-o facă, celălalt apărea în altă parte, în spate, alături, peste tot, numai în tăișul spadei nu. Se mișca deci în cerc, silin-

Cda. 3634 coala 9

du-l și pe Severus să se învîrtească pînă a amețit, adăugați și strigătele spectatorilor, care îl zăpăceau încă și mai rău, provocîndu-l să-și risipească fără folos puterile... și așa a ajuns să se împiedice în propria-i spadă nimerind în tăișul destinat adversarului...

— Ha, ha, ha, ăsta povestește o luptă văzută numai de el. Ați auzit „propria spadă". Severus a fost străpuns de sulița dacului, asta știam cu toții.

— Așa este! Scornește, minte!

— Ne pierdem vremea!

— Ceva este totuși adevărat, spuse Tiberius. Dacul a folosit o tactică de apărare nepracticată într-un munus, ceea ce, așa cum spune bătrînul, l-a zăpăcit pe Severus, obișnuit să fie atacat și să se odihnească apărîndu-se. Or tocmai lipsa acestor clipe de răgaz — în care de obicei gladiatorii își refac puterile, își pregătesc loviturile, pentru a prelua apoi ofensiva — l-a sleit. Și apoi... ce știți voi, nimic nu te derutează într-o luptă mai mult decît neprevăzutul...

— Ce spune? N-am înțeles!

— Este clar totuși, interveni Chilide. Vreți să vă lămuresc?

— Nu vrem, spuseră mai mulți odată.

— Ce se aude? Ce se aude? repetară multe glasuri, din diferite părți.

Se făcu în sfîrșit tăcere, peste care se așternură cuminți, cuvenite răstimpului străbătut de așteptare, zgomote de ciocan, lovituri în lemn, hîrșîit înfundat de blăni. Cei aflați mai departe de tribună porniră nedecis spre piața Amfiteatrului Flavian, pentru că de acolo veneau aceste zgomote familiare, oricum, punct de atracție mai concret. Rîndurile se risipiră. Filozoful socoti că a sosit momentul să-și desfășoare în tihnă

meditația, pornind, bineînțeles de la neprevăzuta împrejurare a morții gladiatorului.

— Aseară, începu el, încă puteam spune : dacă Severus a fost rănit grav, va muri. Astăzi, vai, sîntem siliți să observăm că Severus s-a sfîrșit din viață din cauza rănii agravate între timp. Semnul, indicînd posibila-i moarte, a fost rana ; putem s-o numim cauză, și sfîrșitul, efect. Dar cauză și efect nu sînt la rîndul lor efecte ale altor cauze ? Orice cauză ai avea în vedere este la rîndu-i efect al alteia, mai depărtate, mai generale ; cu rigoare se petrece totul în univers. Dacă cunoști necesitatea cu care se desfășoară evenimentele în lume, de la cele mai importante la cele mai neînsemnate, nu-ți rămîne decît seninătatea, calmul cu care trebuie să întîmpini orice bucurie sau necaz. Și, de aceea, vă zic, tocmai ca Admet către Alcesta :

M-am avîntat și prin tărîmul muzelor
        și prin tării
dar desprinzînd numeroase învățături,
        n-am aflat nimic mai puternic
decît necesitatea, nici vreo tămăduire
în tăblițele acelea trace pe care stă scris cuvîntul
        orfeic și nici în buruienele
cîte le-a dat asclepiazilor Phoibus, täindu-le
        din rădăcină spre a fi leac
        muritorilor copleșiți de necazuri...

Loviturile de ciocan punctară în rafale sfîrșitul versurilor din *Alcesta* lui Euripide, declamate cu multă dibăcie. Puținii ascultători care mai rămăseseră, ca și cum n-ar fi așteptat decît acest semnal, plecară rînd pe rînd, profitînd de o pauză retorică, meditativă. După care, filozoful continuă cu și mai multă căldură, pen-

tru că abia ajunsese la miezul discursului său, de față fiind numai tînărul Iunius, Tiberius și sclavul Chilide. Acestora le vorbi despre înțelepciunea stoică, despre situația înțeleptului în lume.

— Dar care este cea dintîi virtute a înțeleptului? întrebă plimbîndu-și privirele asupra celor trei, așteptînd răspunsul pe care el singur îl va da; care dintre virtuțile omului pot să-l întărească, să-l pregătească, nu numai eliberîndu-l de micile griji, dar să-l ajute să întîmpine cu tărie orice nenorocire s-ar abate asupră-i? Aceasta este, dragi ascultători, impasibilitatea, de care nu este în stare decît un suflet dominat de armonie! Serenitatea vine din acordul cu raționalitatea imanentă a naturii. Asentimentul, „constantia", acceptarea activă vă scapă de dorința sîcîitoare, de teama neliniștitoare, de plăcerea veșnic nesatisfăcută; în locul acestora veți resimți decizia fermă a liberei voințe, precauția, măsura, bucuria egală sieși, tenace. De aceea, vă spun vouă, înțeleptul este cel mai fericit dintre oameni pentru că în viața-i îngrănițată prin libera sa alegere el este tot atît de grandios fericit[4] ca Jupiter, eternul.

Numai nebunii sînt întotdeauna nefericiți — contrastul va înlesni cunoașterea —, veșnic hăituiți de dorințe haine, a căror satisfacție cere mereu o alta, niciodată potolite, înșelîndu-i pe alții, înșelîndu-se, împătimiți și suferind din asta. Dimpotrivă, înțeleptul liber de meschinele nevoi, cetățean al universului, purtînd în sine universala rațiune a firii și totuși liniștit privitor de la oarecare distanță. Aici, dragii mei, veți înțelege că înțelepciunea stoică este de cucerit!

Bătăile ciocanelor se întețiseră, nu numai că se repetau la dese intervale, dar chiar se făceau din ce în ce mai auzite, chiar în același timp, desigur lucrau

mai mulţi meşteri odată şi, luate de un vînt prielnic, ajungeau cînd şi cînd să acopere frumoasele vorbe despre virtutea majoră care le cuprinde pe toate celelalte. Filozoful era silit să strige, fapt pentru care obosise şi făcu o pauză.

Chilide, profitînd de moment, salută şi plecă, dar nu înainte de a-l măsura cu un ochi critic pe bătrîn. Făcu abia cîţiva paşi şi se întoarse, şi, cu politeţea lui prefăcută, arogantă, întrebă :

— Dacă îmi îngădui, pot să întreb dacă eşti de mult la Roma, pentru că sînt oarecum mirat că nu te-am mai întîlnit, eu cam îi urmăresc pe vorbitori şi nici de la lecturile publice nu lipsesc ; în afară de asta, nu sînt chiar de tot străin de... hm, tainele filozofiei...

— Nu, răspunse acesta, am venit de curînd din Dacia, adică după întoarcerea armatelor... totuşi mă mir că nu ne-am întîlnit, de atunci am mai vorbit în public... Dacă iubeşti filozofia aşa cum spui poţi veni la şcoala pe care, cu ajutorul marelui meu prieten, tribunul Hadrianus, am deschis-o lîngă templul Fortunei Virile, bineînţeles, ca auditor..., numele meu este Scipio Flavianus, şcoala este pe...

— Da, da, voi veni, desigur, îl întrerupse Chilide neatent, preocupat, ca şi cum, odată ce-l identificase pe filozof, restul nu-l mai interesa. Sau poate îi era cunoscut de mai înainte.

Tiberius însă, care stătuse deoparte, dus pe gînduri, deodată se arătă foarte interesat şi, cu oarecare întîrziere, tocmai cînd cei doi se pregăteau de plecare, îi opri :

— Atunci, tu eşti cel care l-a văzut pe regele Decebal mergînd şi apoi dispărînd în flăcări, aici, la Roma ! Unde ? Cînd ?

— L-am văzut, răspunse fără nici o altă precizare Flavianus, întorcîndu-se spre Tiberius. Ochii lui de un verde incert se albiră, pironiți spre înaltul cerului, ca pentru jurămînt, de parcă s-ar fi aflat încă în bătaia văpăilor. O impresie, sau numai un efect al luminii: soarele se limpezise, ieșind de sub pînza vălurită a norilor.

— Spune-mi, acela pe care zici că l-ai văzut este unul și același cu adversarul lui Severus?

— Nu știu!

— Cum? Nu știi? Oare nu l-ai cunoscut pe regele dac înainte, vreau să spun pe cînd era încă în viață? țipă Tiberius uluit.

— În primul rînd, n-am fost la lupte. N-am călcat niciodată în acest loc de masacre și, în al doilea rînd, chiar dacă aș fi fost, vederea mi-e slabă și... apoi a luptat cu mască, zise eludînd ultima întrebare.

— Ce?! N-ai fost? Așadar ai mințit, ai descris mișcare cu mișcare o luptă pe care n-ai văzut-o? spuse din ce în ce mai furios decurionul.

— Ba n-am mințit niciodată. Nici acum. De ce aș face-o? întrebă privindu-l cu blîndețe pe interlocutor. Tu, care ai fost chiar aproape, care te-ai străduit să nu pierzi nimic, ai putea nega că lucrurile nu s-au petrecut astfel după cum le-am înfățișat?

Tiberius, tăcu; într-adevăr, pînă la ultima mișcare a lui Severus, nimic nu intervenise în fapt care să nu fi fost prezentat în relatarea lui Flavianus. Nici nu i-ar fi trecut prin cap că acesta n-a intrat în Amfiteatru, măcar mai tîrziu.

— Atunci cum de ai știut în ce fel s-a desfășurat lupta? Ți s-a povestit desigur, nu este așa?

— Da, mi-a relatat-o acest băiat, spuse arătîndu-l pe Iunius. Numai că nici el nu știe dacă gladiatorul s-a rănit cu propria armă sau cu cea a adversarului.

— Căderea lui Severus ne-a cam încurcat pe toți. Parcă ne-am mai văzut undeva, sigur te-am mai întîlnit, dar nu-mi amintesc unde, se adresă Tiberius tînărului.

— Se poate, admise acesta circumspect.

— Tu, care te-ai priceput să descrii atît de bine lupta, poate știi cine este învingătorul lui Severus. O fi un gladiator străin, trac?

— Este unul din prizonierii daci.

— Bargathes? întrebă din nou Tiberius.

— Nu... nu știu cum îl cheamă, minți Iunius, altfel destul de vizibil, pe sub pielea arămie îi apăruseră în obraji niște pete roșcate, cunoscîndu-și meteahna mai coborî și privirile în jos.

— Ce te interesează? Ți-a spus: unul din prizonieri. Ce vrei? Nu ți-e de ajuns? Ce te neliniștește aici? interveni Flavianus, mai mult pentru a-l scoate din încurcătură pe băiat.

— Vrei să știi de ce? Pentru că acolo, în arenă, deși nu i-am văzut chipul, numai din felul în care a luptat mi-am format convingerea că unul singur ar fi procedat astfel —, și acela este regele Decebal —, spuse și rămase pe gînduri, nu știu cum să te fac să mă înțelegi, tactica luptei defensive, am zis, de fapt tot ofensivă a fost, fără a folosi arma, e adevărat, dar s-a priceput cu vicleșug și dibăcie să-l extenueze pe gladiator.

— Nu te-ai gîndit că alt dac, care a învățat de la el tactica asta, cum spui, care a luptat alături ar fi făcut la fel?

— Nu, pentru că mai e ceva : după munus, am alergat la culoarul de ieșire al gladiatorilor și acolo — era întuneric, recunosc — și-a scos masca și atunci mi s-a părut că-i văd capul — doar capul. Apoi veniră servii, acoperindu-mi vederea. Tot timpul, am avut în minte numai isprăvile acestui rege, acțiunile la care recursese, deși știa că pozițiile pe care noi porneam ofensiva sînt mai puternice, cu toate că mulți dintre daci trecuseră de partea noastră, cu toate că, în aceste condiții, forțele erau inegale, el tot nu s-a înduplecat să renunțe, ațîțîndu-i pe vecini, cu amenințări sau cu făgăduieli, folosindu-se pînă și de prinderea nefericitului Longinus. La asediul cetății, în ultimele momente, cînd să punem scările, a așezat morții și sulițele la ziduri, a făcut focuri mocnite cu fum, orbindu-ne, pentru a ne împiedica să pătrundem în cetate. Dacă nici la urma urmelor, după ce pierduseră toate pozițiile, înfrîngerea fiind fapt împlinit, el tot nu s-a lăsat și ne-a făcut să-l urmărim... Ei, și cîte altele n-a mai încercat, pe care numai cine s-a războit acolo le știe ! Așa cum spune tribunul Hadrianus, unul ca ăsta nici mort nu se dă bătut... „nihil desperantem !", așa a zis și împăratul nostru !

— Este adevărat, — spuse cu înflăcărare Iunius — vreau însă să-ți amintesc : cel care l-a doborît pe gladiator s-a dezarmat totuși, după cele ce-ai spus despre rege, înțeleg că el n-ar fi făcut-o ! — încercînd o privire furtivă asupra magistrului ca să-i culeagă prețuirea judecății.

— Aici se așterne altă întrebare : a aruncat sulița foarte exact, în momentul în care bietul Severus, ca o fiară sleită de putere, venea spre el, nimerindu-l cu intenție, fiind sigur de îndemînarea lui, așa cum au văzut toți cei care l-au strigat învingător ? Sau mai

înainte? Eu nu știu, cred că am pierdut mult străbătînd culoarele din spatele gradenelor, ca să ajung la palisadă, crezînd că de acolo voi vedea mai bine.

— S-a dezarmat mai înainte! Cel puțin așa am înțeles eu, spuse Flavianus, iar Iunius aprobă din cap. Oricum, nu mai are nici o importanță acum. Altceva vreau să te întreb: cine ești de cunoști atît de bine amănuntele campaniilor dacice?

— Numele meu este Claudius Maximus Tiberius, eu sînt cercetașul care...

— Da, știu... tu și călăreții tăi l-ați urmărit pe rege în munți, și după ce și-a luat viața... i-ai retezat capul...

— Destul! Știu doar ce am făcut, dar tu, care cunoști toate astea, de ce ai spus că l-ai văzut aici?

— Dar tu, care ai făcut toate astea, de ce te mai îndoiești? îi replică Flavianus, oprindu-și asupra decurionului privirea aceea a lui, distantă și totuși atît de blîndă.

Tăcură toți trei. În sfîrșit, Tiberius vorbi domol, tărăgănat, cum avea obiceiul numai cu Secundilla lui:

— Încep să înțeleg... amîndoi am avut o nălucire, și unul și altul ne-am gîndit prea mult la viteazul rege barbar. Tu, poate, l-ai cunoscut, ai fost acolo, l-ai admirat, eu, pentru că l-am urmărit, apoi după ce... de fapt nu, nici nu l-am văzut la față... și apoi ce am făcut, înțelegi, n-a fost ușor.

— Felix qui potuit phantasmatum cognoscere causas! [5] spuse Flavianus.

— De fapt... ceea ce mi-a stîrnit... îndoiala a fost o întrebare ...N-am îndrăznit nici să-i răspund, nici să-i spun că e o prostie, pentru că... cel care mi-a pus-o nu este oricine, un oarecare ostaș de al meu sau vreunul căruia să-i fi putut vorbi deschis... vae mihi

...o iau de la capăt, aici Tiberius făcu un gest de refuz, salută și plecă, deodată grăbit, iuțindu-și pașii din ce în ce.

Filozoful împreună cu tînărul Iunius porniră și ei, hotărîseră să meargă în piața Amfiteatrului, să vadă ce se petrece acolo. Merseră o bună bucată de drum fără o vorbă. Magistrul îl urmărea cu interes amuzat pe elevul său, întrebîndu-se cît timp va rezista pînă să vorbească, știa că mintea ageră a băiatului îl îmboldește, cînd era în preajmă-i, mai ales singuri ca acum, să-l iscodească, pentru a afla cît mai mult despre toate cîte sînt.

Într-adevăr, nu trecuseră de Arcul lui Titus, cînd Iunius :

— Ce părere ai despre explicația lui Tiberius ?

— Că este adevărată, în parte !

— Atît ?

— După întrebare și răspuns !

— Nu-i lipsește nimic ?

— Este ceva mai bine. Îi lipsesc locul, împrejurările, urmele pe care un erou le lasă în mințile oamenilor — cel puțin ale unora dintre ei — acelea pe care istoria le trece cu vederea le uită, dar le îngrădește, le ocrotește parcă, lăsînd loc liber ficțiunii, discursului, acele amănunte incredibile în actualitate, tocmai acelea care pot deveni verosimile.

Iunius se opri în loc, filozoful preocupat de propria-i idee o luase înainte, mergînd cu același pas egal, fără să-și dea seama că vorbește și gesticulează de unul singur — avea obiceiul ăsta, cu deosebire atunci cînd i se părea că nu s-a exprimat destul de clar. Cîțiva trecători care se îndreptau și ei spre Amfiteatru rîseră și-l arătară cu degetul. Cît despre băiat, care făcuse o mutrișoară încruntată și mirată, s-ar

fi putut spune că poza cuminte pentru un tablou al perplexității. În sfîrșit, ajunseră amîndoi în piața amfiteatrului, dar nu împreună, ci căutîndu-se unul pe altul.

Aici se lucrează intens și zorul este mare. Zgomotele ciocanelor n-au încetat de tot, dar s-au mai rărit, muncitorii fiind acum ocupați cu asamblarea blănilor, a stîlpilor, cu șlefuitul. Mulți dintre aceia care, cu preț de grele eforturi și fără să izbutească de tot, păstraseră liniștea cînd le vorbise Flavianus, acum sînt tăcuți, urmărind lucrările, gata să ajute, să care, să curețe locul. Alții nu se mai satură privind estrada — în formă de cerc turtit —, desigur, acolo va fi depus corpul lui Severus. Și luptele? Întrebare stăruitoare. Ce, parcă nu știu? Tot aici, în jur, în preajmă, gladiatorii, prietenii și adversarii vor lupta, amintind de glorioasele performanțe ale celui pregătit acum pentru întunecata călătorie.

Obișnuita plimbare în parc, însoțind-o pe Plotina, cel puțin așa am crezut la început. Amica mea este tăcută. Ca întotdeauna, eu sînt cel care deschide conversația, ea mă ascultă, pe parcurs, făcîndu-se ecoul armonios al propriilor mele gînduri, uneori chiar prevenindu-le pe cele încă nerostite.

Și totuși tăcerea ei de acum este alta. După-amiaza e pe sfîrșite. Rupturi de lumină se aștern peste frunzișul chiparoșilor, văpăi pale clatină coloanele, o frunză haotic transparentă se așază pe chipul ei. Mă urmărește, privirea pînă acum furtivă devine stăruitoare. O învălmășeală de nori, acoperind declinul soarelui

ne întunecă deopotrivă. Apoi cîteva raze o luminează dintr-o dată, înfățișîndu-i frumusețea statuară.

Ne oprim unul în fața altuia. În spatele meu bazinul, aud susurul înfundat, domol al apei. „Vorbește," o îndemn. Surîsul acela perpetuu al clipelor noastre împlinite apare, calmîndu-mă. „Vorbește", îi spun a doua oară aproape tandru.

— Ai văzut Acta diurna[6] *de ieri?*

— Ziua mi-am petrecut-o la Tibur.

— Și azi?

— M-am trezit tîrziu, am avut un vis, am vrut să-l consemnez, am renunțat, am încercat, în sfîrșit, am scris ceva, spun repede, cu impresia că-i ascund esențialul. Ce? Vizita la Claudilla și tot restul... vanae species per somnium.[7]

— Ai scris, așadar, din epopeea dacică?

— Oarecum. Spune, ce e cu Acta diurna?

Abia acum observ că ține un sul. Îl iau, îl desfac. Prima știre, două rînduri scrise cu litere mari îngroșate, cu sîrguință: „Caesar sica dacica periit! Liberus sicarius faveto imperiale cognatu deambulat"![8]

N-aș putea descrie starea mea de atunci, după cum nici să mă condamn n-aș fi în stare.

— Citește mai departe! același glas aspru poruncitor.

— Și mai departe: „Romani, invincibilul Severus a fost ucis în arenă prin tertipuri mișelești de arma dacului. Surpriza unei tactici barbare, necunoscute, neobișnuite într-un munus a fost otrava sigură cu care cezarul gladiatorilor a fost scos nu numai din luptă ci și din viață. Cine sînt vinovații? Voi singuri, romani, să chibzuiți și făcînd-o, să-l judecați, nu numai pe făptaș, dar și pe acela care, cunoscîndu-l pe asa-

sin, știind și cunoscînd ce are de gînd să facă, nu l-a împiedicat."

Mă liniștesc. Nimic nu întrece calmul de după furtună, serenitatea imensă după vijelie.

— Absud! Cine e acest Magnus, acest „subrostranus" care a redactat notița? Împăratul a văzut-o? întreb fluturînd foaia pe care o scap, o las să cadă aproape fără voie. Plotina se apleacă, îi previn gestul, i-o dau.

— De pe masa lui am luat-o. Te implică, vezi bine, zise cu gravitate.

— Și ce-a spus? L-a căutat pe Gallus, nu?

— Vom vedea, în orice caz, îți dai seama, sper, că cel puțin primele rînduri aduc o atmosferă de suspiciune, favorabilă incriminărilor, chiar dacă respingi știrea, căutînd proba.

— Desigur, ești surprins, silit să crezi că...

— Întocmai, ceea ce au crezut mulți. A fost mare afluență la rostre. Presupun chiar că îngroșarea primelor cuvinte a fost făcută în acest scop, pentru a-i mobiliza pe alarmiștii nerăbdători să transmită o asemenea veste imprevizibilă, nedorită. Ceea ce au făcut, fără îndoială. Așa se explică de ce unii senatori bătrîni, care demult n-au mai ieșit din casă, au ajuns în grup la curie, s-au închis acolo, au chemat preoții sacrificanți.

— În sfîrșit, s-au lămurit ei — adică Licinius Sura a trimis acolo pe sclavul lui nomenclator, cu un diptic în care le explica pe larg că acest subrostranus s-a exprimat impropriu și sînt rugați să plece de acolo, ba chiar atît cît le stă în putință să-i lămurească și pe alții. Bineînțeles, foaia a fost retrasă. Dar tot nu s-au lăsat pînă nu l-au trimis pe Valerius la palat. A cerut să vorbească împăratului. La întrevederea aceas-

ta am fost de față, din păcate, mai erau și Nigrinus...

— Palla și Gallus...

— Exact. Valerius a spus că ei consideră toată povestea asta, analogia, cu cezarul... gladiatorilor, precum și faptul în sine, un avertisment, rugîndu-l pe împărat să fie în gardă, să fie prudent. Acesta, înțelept ca întotdeauna, le-a spus că prețuiește grija pe care o dovedesc, dar că nu este de aceeași părere. La care Nigrinus a sărit alarmat peste măsură — parcă părul care, așa cum știi, îl tunde scurt, i se zbîrlise pe cap — zicea să fie iertat dacă îl contrazice pe augustul nostru stăpîn, nu-și găsea cuvintele, atunci a intervenit Suetonius, care, deși venise mai tîrziu, pare să știe mai bine ca noi toți ce ți se impută. A spus : să se cerceteze cine a luptat cu Severus, adăugînd că nu a fost cel înscris pe listă — asta o știe sigur — și dacă acel adversar al nefericitului gladiator este, într-adevăr, unul aflat sub protecția ta...

— A pronunțat numele meu ?

Plotina nu-mi răspunse, nici eu n-am insistat. Pornirăm tăcuți pe aleile acum scăldate în acea lumină umbroasă și totuși atît de clară conturelor esențiale, indicibil liniștitoare, care întotdeauna pe mine mă dispune la cel mai perfect echilibru al indiferenței. Venise ora aceea egală, care nu este nici a zilei, nici a nopții — o veghe aproape lucidă —, cînd ambițiile mi se par vane, atunci vorbesc sufletului meu, în sfîrșit împăcat de o reculeasă uitare. Animula vagula / blandula. Hosper comesque corporis /, Quae nunc abibis in loca / Pallidula, rigida nudula / Nec ut soles, dabis jocos[9].

— Cine a luptat cu Severus ? întrebă în sfîrșit împărăteasa. Vorbește-mi despre acesta !

— Bargathes, Regebali filius. Numele i l-am găsit pe o tăbliță, cuprinzînd o listă, incompletă dealtfel, a prizonierilor. Atunci cînd mi-ai propus să strîng textele privitoare la războaiele dacice, pe măsură ce sînt redactate, am pus să se copieze pe foi de papirus și această listă, cerîndu-i lui Proculus să facă o verificare a persoanelor, adică a prizonierilor. Am văzut lista... verificată, la care am făcut un semn de negație.

— Continuă! Cine e acest Bargathes?

— E ultimul apărător al cetății de reședință a regilor daci. A încercat să ne înșele asupra numărului celor rămași în bastionul de la intrare, ceea ce a izbutit o vreme. Valul de pămînt care înconjura platoul și terasele superioare avînd capetele prelungite, intrarea e foarte strîmtă. Bargathes se ascunsese în ultimul bastion — din cele patru — singurul rămas aproape întreg. De acolo, de sus, arunca săgeată după săgeată în călăreții noștri, care tocmai pătrundeau în cetate. Pe unii îi ucidea, pe alții îi imobiliza, astfel că înaintarea mai era îngreunată de leșuri și răniți. Tocmai voiam să comand luarea cu asalt a bastionului, zdrobind această ultimă rezistență — socoteam că sînt mai mulți acolo —, cînd dinlăuntrul clădirii au țîșnit flăcări, iar printre văpăi văzurăm zburînd un om care într-o mînă ținea stindardul, iar în cealaltă sabia cu două tăișuri. Aruncîndu-se de la acea înălțime asupra ultimului călăreț, desigur la forța și la îndrăzneala lui se adăugase și viteza cu care pornise, și, deși sabia nu era mai lungă decît brațul întins al unui om, izbuti totuși să străpungă din aceeași lovitură spinarea calului, după ce trecuse însă prin organele bărbătești ale călărețului. Într-un geamăt nedeslușit, cal și călăreț se prăbușiră.

După isprava asta, toți credeam că se va potoli. Dar nu, s-a repezit, a tras sabia din trupurile celor căzuți,

provocînd năvala sîngelui. Sta acolo în băltoaca aceea aburindă, cu arma înțepenită în mîinile năclăite, sfidîndu-ne. Am făcut semn unui libian uriaș să-l dezarmeze, ceea ce acesta a izbutit, dar ajutat fiind și de alți doi ostași. Aceștia doar cu viclenie au reușit de fapt, căci l-au imobilizat, legîndu-i picioarele pe la spate. Abia atunci, dacul și-a aruncat arma cu furie, departe. I-am simțit atingerea la vîrfurile încălțărilor mele, m-am aplecat și am luat-o. O păstrez. Discul mînerului e din bronz — ornat cu o floare ornamentală, formată din șase cercuri concentrice, fiecare cu două șiruri. Și un centru, da, marcat clar, două diagonale împart întreaga suprafață în patru... da, patru părți egale ...formînd un pătrat înscris în cerc...

Imago mundi. Exact cuvintele — singurele de care îmi aminteam — pe care le avusesem în gînd, ca și rostite, chiar dacă le pronunțasem abia acum. Deodată îmi apăru și desenul de pe foaia pe care mi-o arătase Gaddes, aceea pe care o găsise în veșmîntul lui Zuni, purtat de Dorses. O reprezentare a lumii, centrul este aici la Roma. Totul se leagă... Pe mînerul armei, același ornament ca pe cupele văzute la Delos...

— Inemendabilis ![10], mă apostrofează amica mea. Mă întreb dacă mai știi despre ce vorbeai. Nu-i vedeam chipul, se întunecase, dar eram sigur că avea rîsul interior al unui părinte pentru un copil năzdrăvan. Ei bine, continuă ea, am aflat că nu a luptat Bargathes. Acesta a murit la carceră, din pricina rănii neîngrijite pe care i-a făcut-o libianul tău... Pe lista de care mi-ai vorbit dealtfel nici nu mai figurează acest Bargathes.

— Dar l-am interogat pe Clavus, am spus, înainte de luptă...

— Ți-a ascuns adevărul, probabil din porunca lui Proculus, socotind că răspunde de numărul prizonierilor, presupun n-a vrut să se afle decesul acestuia. Era nobil acest Bargathes, cred.

— Atunci cine a luptat contra lui Severus ? am întrebat-o.

— Prizonierul tău, cel pe care l-ai lăsat în libertate.

— De unde știi ?

— De aici, spune făcînd să foșnească foaia, pentru că gestul nu-l mai vedeam.

XI

Atît Plinius cît și soția sa, Calpurnia, se pregătesc pentru primirea înalților oaspeți din seara aceasta, dar fiecare în felul său. Stăpînul casei socotește, desigur, cu o oarecare aproximație — lăsînd deoparte acea margine de neprevăzut, care pentru el nu e decît pierdere de timp — orele ce trebuie recuperate. Începînd cu acestea, îl cheamă pe sclavul Marcipor, care, în ciuda poreclei sale, este un om instruit, în sarcina căruia cade lectura atunci cînd stăpînul vrea să se odihnească puțin dar activ sau cînd, ca acum, se supune torturii la care îl obligă acest pretențios de vesticulus, care tocmai îi aranjează pliurile togei albe, tivite cu o panglică lată — laticlavus —, ținută protocolară, convenabilă ocaziei la care vor lua parte nu numai cei mai iluștri bărbați ai imperiului, dar și divinul învingător. (De cinci ori consul, de cinci ori imperator, de două ori triumfător : în Carpați și, nu încape îndoială, și la Marea Roșie. Printre trofeele sale vor figura alături de palmier, de cămilă, zimbrul sălbatic al Daciei precum și sabia curbată dacică.) Solemnitatea ospățului nu trebuie totuși legată numai de participa-

rea „Celui mai bun dintre principi", ci mai ales de cadrul festiv al Serbărilor victoriei.

Gabinus, artist în felul său — fiind şi un grădinar priceput, funcţie pe care o îndeplineşte de obicei — nu este mai prejos nici în arta vestimentară. De două zile potriveşte pliurile togei[1] pe nişte scîndurele anume tăiate — cu ce măiestrie! — dar, iată, că acum vrea să renunţe la acel sinus format din cutele restrînse la piept, hotărînd să înnoade capătul veşmîntului la spate într-un cinctus Gabinus, de unde i se trage şi porecla. Foarte stăruitor, muncitor, veşnic preocupat, strîngînd orice găseşte în cale, aţe, bucăţi de pînză, panglici, nimicuri, pe care le păstrează în traista sa, de unde la momentul potrivit scoate exact ceea ce îi trebuie, neavînd niciodată nevoie de ajutor. Dar ce a tras acum năzdrăvanul? O reţea? Chiar o plasă de prins peşte. O aruncă pe umerii stăpînului cu o mişcare ondulată, apoi o strînge, învîrtindu-şi victima, cărîndu-i pumni în tors ca să stea bine. Ba din cînd în cînd, aşezîndu-i palma în creştet, îi îndreaptă capul obligîndu-l să-l ţină drept, pe aceeaşi verticală cu nodul din spate, de care se vede că nu este deloc mulţumit. Iar Plinius, „erou şi victimă a bulimiei de erudiţie", indiferent la tortura la care este supus, porunceşte lui Marcipor să citească din manuscrisul *Historiilor* lui Tacitus, bunul său prieten. Concentrîndu-şi într-un surîs rîsul de care este stăpînit — în care se amestecă tot atîta indulgenţă cîtă sfidare, secretarul preferă să urmărească metamorfozele nodului, alura pliurilor sau, pur şi simplu, să cugete la caracterul acestor doi „călăi ai muncii", cum îi socoteşte în sinea sa şi pe stăpîn şi pe sclav.

Gabinus, în sfîrşit mulţumit, trage năvodul cu o dibăcie demnă de un prestidigitator, dublat şi de un dan-

sator pe sîrmă. În momentul în care l-a aruncat a sărit exact în partea opusă și l-ar fi prins, dacă tocmai atunci Plinius n-ar fi pornit vîrtej spre secretar, pentru a vedea textul. Știe că acesta a omis ceva ce sta scris înaintea primelor rînduri. Se împiedică, tîrîndu-l și pe Gabinus, amîndoi se încurcă în plasă și cad. Stricate sînt pliurile, toga morfolită sub greutatea celor doi. Dezastrul are efecte diferite asupra lor. Stăpînul, nepăsător la acest accident, spre deosebire de Gabinus care tună și fulgeră, vorbește în limba lui, poate chiar proferează injurii. În sfîrșit, Plinius a izbutit să pună mîna pe sul, și zice:

— Vezi, ai sărit primele linii!

— Este doar o însemnare, spune Marcipor, rîzînd în voie, cunoscută fiind îngăduința stăpînului pentru sclavii săi, mai ales pentru acesta care a urmat la Atena școala unui retor faimos.

— Citește-o, zice Plinius, în timp ce Gabinus îi scoate toga, ca să i-o refacă.

— Nu face parte din text, zice Marcipor.

— Habar n-ai! Citește! O să-ți explic îndată!

— Am ajuns tinerii la bătrînețe, bătrînii la marginea vieții, traversînd liniștea...

Cuvintele rostite rar, dicțiunea perfectă a celui care a trecut pe la școala retorilor atenieni, vocea groasă, ușor învăluită a macedoneanului subliniază atît de bine semnificația: mărturia unei lungi și grele încercări care a irosit viețile. (Marcipor se născuse la Pieira, locul socotit a fi patria de obîrșie a miticului Orfeu.)

Gabinus plecat, rămăseseră numai ei doi. În acest cubiculum, unde se spune că existau chiar și scaune cu spate — lucru neobișnuit în casele romane — Plinius, numai în tunică, se instalează pe unul din aces-

toă, care are speteaza ușor înclinată. Dealtfel, este locul pe care și-l păstrează chiar și atunci cînd își primește prietenii pentru cîte o conversație plăcută și utilă totodată.

Este cuprins de o melancolie în care se amestecă potolita bucurie a acestor zile festive, ca și năvala amintirilor unor vremuri grele, ale anilor tineri, acum trecuți. Promițătorul început: comandant al legiunii siriene la numai douăzeci de ani; apoi aventura aceea homerică — vînturi nefavorabile îl aruncaseră pe insula Icaria; celebra apărare care i-a consacrat cariera de retor: apărarea lui Iulius Pastor, și apoi dezastrul. Ce se petrece la Roma, după întoarcerea sa aici?

În plină ascensiune, totul justifica cele mai îndreptățite speranțe, cînd deodată — pentru că nu-ți dai seama decît prea tîrziu — imensa pasăre de pradă își desfășoară aripile, ghearele, ciocul și-l cască, armătura ucigașă e gata să atace: sumbra tiranie a lui Domițian începe să se facă simțită. Prietenii săi literați, filozofi sînt exilați, proscriși, interziși. Ca într-un areopag, îi vede pe toți, dar de departe, ispășindu-și condamnarea și, printre ei, pe sine însuși. Căci în sertarul unui scrin, la palat, se găsea o scrisoare acuzatoare la adresa sa. Asasinarea tiranului a împiedicat însă consecințele pe care le-ar fi avut de suportat de pe urma delațiunii. Primul gînd al panegiristului[2] este de recunoștință pentru Optimus princeps.

„Traversînd liniștea..." Precis! Și frumos. Este un spirit prea înzestrat, Tacitus... Astăzi va vorbi Dion, înțeleptul „interpret al naturii nemuritoare". Nu s-a întors el după patrusprezece ani de exil pe țărmurile Pontului Euxin? Mergînd din tabără în tabără, un filozof rătăcitor printre geți și sciți, „spectator foarte pașnic, neputincios la trup, înaintat în vîrstă", cum se

descrie el însuşi într-un discurs, referindu-se la vremea pribegiei sale impuse.

Gîndurile îi cuprind pe toţi aceia care altădată au fost victimele tiraniei — nu numai a lui Domiţian, dar chiar şi a altor stăpîniri anterioare — şi astăzi sînt ajutaţi, îşi desfăşoară activitatea nestingheriţi. Şcolile unora prosperă, numărul discipolilor creşte. Unii îi sînt prieteni, ca Tacitus, Suetonius, Plutarchus. Pe toţi îi preamăreşte, îi laudă, îi omagiază, căci spiritul său este înclinat spre bunăvoinţă şi încredere.

Agerul secretar, socotind că visarea stăpînului a durat destul, continuă lectura manuscrisului lui Tacitus:

— Încep o operă bogată de dezastre, pline de bătălii cumplite, de discordii şi de răscoale, şi înspăimîntătoare chiar în timp de pace...

— „Bogată în dezastre", într-adevăr! „Cumplită, înspăimîntătoare..." De ce se întoarce la acele vremuri? Doar scrie astăzi, cînd toate acestea nu sînt decît lucrarea amintirii înfiorate. De ce? Te întreb... De ce nu scrie despre triumful şi glorioasele fapte ale împăratului?

— Intenţionează, zice laconic Marcipor. Poţi să-l întrebi pe el...

— Pe tine te întreb! Pentru că nu e singurul. Şi Suetonius aud că pregăteşte tot o istorie a tiranilor, căci, dacă treci de Augustus, pînă la Nerva, nu stăm chiar foarte bine. De ce aceste spirite alese sînt atrase de vremuri nefaste? Atunci cine va cînta gloria prezentului dacă nu aceşti dotaţi contemporani? Ştiu că Tacitus scrie acum despre drama întunecată a gintei Iulia! De ce?

— Este simplu totuşi, zice secretarul uşor agasat de întrebările, de bună seamă, retorice, ale stăpînului; căci răspunsul este la mintea unui copil. Dar, în sfîrşit..

— Te ascult! zice cu mare seriozitate stăpînul.

— Acele vremuri tiranice, aspre, cum vrei să le spui, pe care le-au trăit în tinerețe, cînd viața omului își ia zborul, i-au jignit și i-au îndurerat atît de profund, pînă în adîncul ființei, încît nu le pot uita, tocmai prin contrast cu prezentul, ele apar mai potrivite amărăciunilor și, în același timp, mai viguroase contemporanilor. Dealtfel, ei nu mai pot gusta desfătarea libertății, simpla bucurie, sufletul lor este prea împovărat de suferința trecută... adăugă cu voce mai scăzută sclavul.

Ar mai fi spus: „Ca și al meu, care înainte de tine am fost sclavul lui Vergatus, cel care l-a pus în butuci pe un alt sclav, un om foarte dotat, numai pentru că pe ascuns urma școala lui Musonius Rufus..." [3]

— Și atunci laudele, gloria, cui îi revin? Împăratul nostru nu-și va găsi istoricul? Nu mai știi? La ce te gîndești?

— Știu și eu, stăpîne, prezicerile nu-mi stau la îndemînă. Dar să tragem concluziile la ceea ce am spus. Ei bine, cei ce n-au pătimit, fie că erau prea tineri, fie că nu se născuseră încă, scăpați de sumbre amintiri, poate, și cei de mai tîrziu, fiind departe de viața de acum, o vor restitui... și apoi...

— Și apoi?

Apăru Gabinus, cu toga. O purta ca pe o ofrandă, cu amîndouă brațele înălțate, ca să nu o atingă de pardoseală, zicînd cu glasul lui subțire, exasperat:

— Destul, stăpîne! E tîrziu, nu mai avem timp! Stăpîna e gata, vă așteaptă...

— Cum? Ce spui? Calpurnia e gata? Cine să te creadă? întrebă Plinius rîzînd cu înțeles.

Ce se petrece în camera Calpurniei? Căci ea are, întocmai ca Fortunata lui Trimalchion, o încăpere se-

parată, numai a ei. După răvăşeala din jur, îţi dai seama că aici se munceşte din greu.

Din preţiosul şi delicatul thalamus, din lemn de tuia, acum cu uşa căscată, precad, se desfac, înfăţişîndu-se tunici, mamilarae, stolae, în culori şterse, delicate. Pe pardoseală, drept în mijloc — loc interzis — pe care ceata de sclave îl ocolesc cu mare grijă spre a nu strivi perechea de calceus pe care stăpîna trebuie s-o încalţe. Împletitură de azur şi aur, împodobită cu perle mici, discrete, o broşă, se înţelege în faţă, pe acea limbă a ghetei — ligula — de culoarea unui golf unde valurile domolite ale mării înaintează în dauna ţărmului. Stola, nuanţa cerului amurgind discret, suav, deasupra aceleiaşi întinderi fluide, închise pentru totdeauna oricărei furtuni, este întinsă pe minusculul pat ce nu poate servi decît pentru reverie sau numai pentru odihnă zăbovită.

Aşezată de mîinile sclavelor tinere, faldurile stolei palpită, încărcate şi de emoţia sfioasă, nostalgică, a acestora. Dar ce, frumoasa grecoaică Salagè nu visează o stolă asemănătoare, dacă zeiţele capricioase o vor ajuta să devină o matroană respectabilă? Cîte nu s-au văzut! Mătasea indiană a somptuosului veşmînt decupează acum haita gracilă a felinelor ţesute în textura macatului de Babilonia care acoperă patul. Alături, în ordine, sînt puse podoabele. Calpurnia este o femeie sobră, dar fără acestea toaleta stăpînei ar fi lipsită de eleganţa necesară unei ocazii într-adevăr solemne. Iată, o întreagă garnitură unde predomină perlele, cu excepţia cingătoarei bătută în safire şi rubine. (Cîte or fi numai abile imitaţii, cîte adevărate?) Colierele, brăţările, inelele sînt stivuite, în aşteptare.

În acelaşi timp în care toga lui Plinius suferise atingerea insană a cîtorva fire de praf, motivul supărării

jignite a pretențiosului Gabinus, Calpurnia fusese într-adevăr aproape gata. Doar cîteva ace mai trebuiau înfipte, ca să rețină cîrlionții rebeli ce amenințau să acopere sprîncenele atît de frumos arcuite și înnegrite cu „șofran cules de pe malurile rîului Cyndus". Dar unde sînt àcele, care au capetele discret împodobite cu o singură perlă — fie și cu mai multe — în orice caz cel puțin asemănătoare cu celelalte? Nu se mai găsesc în cutiuța cu crinales! Sînt aici felurite ace de bronz, de argint, cu scene mitologice, dar unele care să poată fi asortate, nicidecum.

Calpurnia, ca demnă soție a îngăduitorului Plinius, deși știe că le-a avut, le-a mai folosit, mai degrabă e înclinată să-și desfacă eșafodajul în etaje — trei — al pieptănăturii, pentru a căuta àcele sau numai pentru a le reduce, decît să-și verse iritarea, de fapt reținută, pe biata Salagè. Aceasta descoperă două în propriu-i păr, zice că le înfipsese pentru a le avea la îndemînă, ceea ce nu poate fi decît adevărat, pentru că, dacă ar fi vrut să le sustragă ar fi găsit desigur o ocazie mai potrivită. Fiind crezută, nu-i rămîn fetei decît două lucruri de făcut: mai întîi să mulțumească zeilor că stăpîna nu i-a înfipt un ac în braț — cum sugerează cu perfidă și ocolită răutate Ovidius, cu toate că apreciază că orice mijloc de înfrumusețare face parte din chiar „arta de a iubi"; sau că n-a pus să fie bătută cu nuiele, cum relatează elegiac și dezaprobator Propertius. Ce, pentru asemenea vini nu se cunosc pedepse încă și mai rele? În al doilea rînd, ceea ce este într-adevăr dificil, trebuie să refacă ultimul etaj, să redistribuie àcele, adică s-o ia de la început, căci în această zarvă părul se și despletise pe alocuri. Vană agitație, pentru disprețul satiric al lui Juvenalis, Marțialis și pentru cel filozofic al lui Seneca!

Cam la acest punct se găsesc cînd ceasornicul cu apă slobozește a treia pietricică. Trecuseră deci trei — sau patru? — ore de cînd aceste femei trudesc din greu aici. Cine le mai ține seama?!

Și, dacă tocmai atunci n-ar fi intrat frumoasa Philis, refacerea pieptănăturii Calpurniei amenința să devină o pedeapsă — și pentru stăpînă, și pentru sclavă — semănînd întrucîtva cu aceea a lui Sisif însuși. Philis se bucură de ospitalitatea acestei case nu numai ca viitoare soție a lui Gaddes, cum din motive poate false e considerată aici, dar și pentru firea ei veselă, îndatoritoare, gata oricînd să se facă utilă, în mod cu totul dezinteresat.

Un suspin silențios al sclavelor și vorbele stăpînei sînt semnele admirației unanime. Într-adevăr, nu știi ce să admiri mai întîi: simplitatea pieptănăturii, masa părului negru împletită în două cozi ridicate și așezate ca o coroană pe cap, susținută de un cerc de bronz aurit, cu scînteieri înflăcărate; ovalul perfect al feței, obrajii de o prospețime și albeață ireală, nefardați, doar pleoapele și genele abia acoperite cu o fină aruncătură din pudră de antimoniu, adumbrindu-i albastrul ochilor; silueta înaltă, subțire, învăluită într-o mătase suplă, moale, mîngîietoare, descriptibilă doar prin absența unei posibile stridențe — aceea a culorii roșii. Stola frumoasei ar fi albă dacă n-ar fi străbătută în țesătură de abia umbre, sugestii purpurii, nuanțe. Flori sapo-incerta se revarsă în halouri vizibile doar cînd purtătoarea stolei se deplasează. Podoabele atît de simple, fără pietre sau obsidiane, fără perle, colierul lung, gros, brățările, inelele, din același bronz aurit, scînteind arar, cu mare parcimonie. O revărsare de stele reci, căzătoare, înfiorîndu-ți așteptarea.

Philis, transfigurată de o tristeţe neobişnuită, ascunsă de un zîmbet îngheţat, ca un văl invizibil. (Nu, frumoasa Philis nu se preface, căci inima ei este cernită din pricina morţii lui Severus, despre al cărui sfîrşit abia aflase. Şovăise mult dacă să cînte în seara aceasta, intenţionase să fugă, să găsească un motiv să scape, dar, pînă la urmă, cedase insistenţelor lui Gaddes.)

Lăsîndu-şi să cadă palla, ţesută în fir de aur, cu neglijenţă şi dezinvoltură firească, se oferă să refacă coafura Calpurniei, dar, zice ea, „numai cu ajutorul ornatricei Salagè", căci singură n-ar izbuti, minţind spre a nu o jigni pe aceasta, care se şi îmbufnase, gata-gata să şi plîngă.

Pregătirile pentru cină sînt în sarcina lui Gaddes, care ştie să se facă ascultat nu numai pentru că fusese villicus în această casă, ci şi pentru că se poartă omeneşte, dar numai cu sclavii altuia. În vasta sală de mîncare, zidită în apropierea ţărmului, un perete întreg e ocupat de uşi cu două canaturi şi ferestre, acum deschise, astfel că ai în faţă spectacolul grandios al mării bîntuite de vînturile meridionale. La oarecare depărtare, dar în faţa acestei măreţe privelişti, instalase paturile şi mesele pentru cină, rînduite într-un semicerc. În mijloc, estrada care dă într-o curte închisă şi despărţită printr-un şir de coloane dispuse în forma literei D, unde se va desfăşura spectacolul propus înalţilor oaspeţi. Cămăruţa din stînga şi cealaltă sînt orînduite pentru pregătirile de ultimă oră ale mîncărurilor care vor fi servite calde, înlăturîndu-se astfel obişnuita foială a sclavilor din timpul cinei. Ideea fusese a secretarului Marcipor, care se gîndise să rămînă liberă, necirculată, o latură pentru a avea în faţa ochilor priveliştea atît dinspre mare cît şi cealaltă, a curţi-

lor de dincolo de colonade, pînă departe, spre orizont, unde se profilează coamele munților.

Ghirlandele de flori proaspete care de obicei decorează pereții la festinuri lipsesc aici, tot din inițiativa aceluiași Marcipor. Motivul a fost declarat stăpînului care l-a ascultat neatent și fără ripostă: „Florile acestea se veștejesc prea repede contribuind și ele la dezgustul de saturație pe care ți-l lasă în final ospețele prelungite, unde convivii se îndoapă și beau ore în șir". În locul acestora, au așezat de-a lungul pereților bazine cu baza mică, cilindrică, lungi și înălțate cam pînă la nivelul privirii. În apă, reîmprospătată cu zăpadă, au pus trandafiri, de toate soiurile, așternîndu-se în contrast discret, pe fondul de un roșu pompeian al zidului. Atît de mulți sînt încît răspîndesc parfumuri subtil variate, înlocuind cu prisosință esențele obișnuite care se pulverizează în aer și pe paturi. Asta deși Marcipor socotește că trandafirii cu petale cărnoase, stacojii se pierd în fundalul de aceeași nuanță. Acesta a fost motivul — nu singurul — pentru care i-a scos pînă la urmă, formînd un imens buchet, pe care, în taină, l-a dăruit „celei mai frumoase grecoaice, ornatricea Salagè." Mai stăruie un amestec suav și aspru, dulce și fetid, insinuant și volatil, căci miresmelor florale li se adaugă — îmbinîndu-se subtil — mirosul dintotdeauna răscolitor al vegetalelor și animalelor marine. Și peste toate, o boare rece, proaspătă, venită din munți, cu izul pinilor și al acelor de brad, încinse de căldura efemeră a amiezii, încredințată acum vîntului, înscriind olfactiv mișcarea vieții perpetue. Și, pentru a nu uita, nu va trece mult pînă cînd peste acestea se vor așterne mirosurile mîncărurilor rafinate, pregătite cu sosuri zdravăn condimentate, aro-

mele fructelor, a băuturilor, cît și duhoarea respirațiilor încărcate.

Lucernele, multe la număr, una lîngă alta, au fost deja aprinse pentru ca oaspeții să nu fie stînjeniți în timpul cinei. Sînt puse de-a lungul pereților. Flacăra fiind apărată de un îngust paravan de sticlă, translucid mai mult decît transparent, primești lumina fără să-i vezi sursa. Desigur, sticla este un produs de lux, costisitor, dar pentru o asemenea festivitate nu este cazul să te gîndești la cheltuială, cu atît mai mult cu cît se obține o lumină mai intensă. Inestimabilă este mai ales iluzia unei difuzii luminoase egale, misterios ieșind din pereți. Un singur cusur are sistemul : cînd noaptea s-a instalat deplin, sticla de un galben spre arămiu bronzează artificial chipurile.

Vila Laurentina,[4] de pe moșia lui Plinius, — unde are loc ospățul din seara aceasta — este faimoasă prin dispoziția funcțională a încăperilor : există aici cămăruțe care primesc numai răsăritul soarelui, altele numai apusul — desigur, în acest din urmă caz dorința stăpînului fusese condusă de gîndul contemplării amurgului, iar, în primul, nevoia de a fi scăldat în cele dintîi raze solare pentru a începe ziua de lucru cu încredere și puteri sporite ; alte încăperi primesc dintr-o parte lumina soarelui de cînd se înalță la orizont, pînă ce dispare treptat ; în sfîrșit, unele sînt complet depărtate de zgomotele casei, ca și de evoluția diurnă a astrului de foc, și, în intenție, de orice tulburare a sufletului iscată din afară.

Calpurnia se îndreaptă, fără șovăire, direct spre triclinium ; nu numai curiozitatea o împinge, dar și grija de stăpînă a casei care nu-și făcuse pînă acum timp să supravegheze pregătirile. Vina o poartă nefericita de Salagè care pierduse vremea cu o coafură

ce pînă la urmă tot trebuise refăcută, iar dacă n-ar fi apărut Philis, și acum ar fi mai trudit la ea! În orice caz, eșafodajul lipsit de etajul cel mai înalt, iar celelalte două reduse la mărimea unei generoase bucle pare ca dăltuit în piatră de însuși Scopas.

Plinius, întors acasă, — aici se simte la largul său — gustă de pe acum din bucuriile unei gazde onorate de cei mai înalți oaspeți ai imperiului, dintre care mulți, începînd cu cel dintîi, îi sînt și prieteni. Gîndurile lunecătoare spre micile bucurii i se strecoară modeste, dar aproape solid argumentate, cum se cuvine unui retor cu faimă. Altfel spus, nu-și face griji ca biata Calpurnia. Și de ce și-ar face?! Cel mai bun dintre împărați nu-l vizitează pentru prima oară. Dealtfel, acest neîntrecut conducător de oști, al cărui geniu militar îl recunoaște chiar un spirit rafinat și înclinat spre delectările subtile ale artelor, este un om cu gusturi simple, sănătoase, care nu pune preț nici pe zorzoane și nici n-ar fi în stare să se simtă jignit de vreun detaliu neînsemnat. Nici în privința discursului său n-are de ce să se îngrijoreze, căci ce ar mai putea adăuga la faimosul panegiric, unanim apreciat?! Și apoi, fără falsă modestie, în laude cine poate să-l întreacă?! Nici despre ceilalți n-are de ce să se îndoiască. Într-adevăr, cine și-ar face griji în privința vorbelor pe care le vor rosti Plutarchus sau Dion sau Tacitus! Aici, o mică pauză, nu propriu-zis îndoială, doar un semn de întrebare: va accepta acest sobru istoric să rostească vreo cîteva cuvinte sau se va închide în tăcerea lui incomodă? Dar Aelius Hadrianus? Nici lui nu-i place să vorbească atunci cînd nu se știe admirat. Dar cine să nu-l aprobe pe acest învățat tînăr, care și-a dovedit valoarea chiar în războaiele dacice? Și care, pe deasupra mai este și nepotul îm-

păratului! A te servi tocmai de acele argumente care ar putea fi întoarse împotriva tezei pe care vrei să o susții, să fie doar un mijloc deprins din arta retoricei, sau numai o înclinare naturală a unei firi optimiste?

De ce s-ar mai putea îngrijora în asemenea momente un amphitrion care adăpostește o sărbătoare atît de solemnă? De spectacol, de exemplu? Dar cum să nu-i placă împăratului divertismentul pregătit de cel mai favorit dintre artiști, de unul ca Pilade al doilea? Și apoi, în secret a aflat de la Gaddes, care destăinuie tot — nu chiar tot! — fostului stăpîn și protector, că mai există și o mică surpriză. Un poem compus de însuși Aelius Hadrianus, ale cărui talente în privința asta sînt cunoscute. E drept, el n-a văzut decît exercițiile plastice ale acestuia, compozițiile literare nu i le cunoaște...

Oricum, Plinius coboară spre țărm cu sufletul împăcat, încîntîndu-se de liniștea înserării amînate: marea și cerul unindu-se în aceeași blîndă îmbrățișare de opale fluide, cînd perpetua mișcare a valurilor pare doar reminiscența unei muzici suave, ropotul lor, ascuns, tînguitor, „ce perfectă prefigurare a infinitului!" zice Dion,[5] care vine și el pe urmele lui Plinius.

Văzîndu-l de departe cum își tîrăște greoi picioarele frămîntînd nisipul, Plinius îi aleargă în întîmpinare. Acel surghiun de zece ani în țara geților îi șubrezise sănătatea, la care acum se adaugă povara anilor. Nemeritat exil, pentru vorbele sale curajoase împotriva tiranului! Se opresc amîndoi contemplînd amurgul marin. Apoi, împreună urcă spre casă. Treptele sînt foarte înguste, astfel că un singur om abia poate să se strecoare. Albe, spălate de valuri, din loc în loc însemnate cu hieroglifele indescifrabile ale

lichenilor de piatră. De la jumătate sînt atît de înalte că trebuie să te cațări de tufele de verdeață, care străjuiesc ambele părți, să te ții strîns, încleștat, de tulpinile noduroase, încolăcite unele peste altele.

Privirea întoarsă, o pauză a urcușului, îți restituie senzația unei inefabile atingeri. Ca și cum ai fi ținut în palme curgerea sevelor, circuitul materiei spre viață și al acesteia spre moarte, dublu, reversibil — ființa însăși. Mîna abia desprinsă de carnea lemnoasă păstrează efectele gradate, de la răceala densă a pietrei, apoi către cea rarefiată a vegetalului, — o, ce precară în timp, eternă, în clipă! — propria-ți căldură, gestul mental restituit te aduce la același circuit perpetuum mobile.

La capătul treptelor, o pădure de smochini, deasă. În căutarea luminii, tulpinile au crescut înalte. Acum își așază palmele frunzelor pe efemera incandescență a soarelui care declină, blînd mîngîindu-i scăderea. În prima curte a vilei treci printre somptuoasele obeliscuri, umbroase la această oră, ale cypreșilor tunși cu mare artă. Calci pe o alee coralină, dar care în lumina împurpurată a agoniei solare apare de un negru viu, umed. De o parte și de alta, verdele gazonului se întunecă, astfel de parcă s-ar acoperi lent de transparențe, cedînd greu opacității. Din loc în loc, lujerele întunecate ale crinilor tînguiesc absența podoabelor florale, unduind înfiorate în bătaia vîntului ușor. Străbătînd și curtea închisă numai de spalierele rozmarinilor agățători, cu respirația încă avidă de îmbătătoarele lor miresme, ajungi mai repede decît ai fi dorit la colonade.

Aici, la această oră incertă, cînd lunecătoarele umbre se zbat încă pentru a se aduna, te oprești. Proporția coloanelor, albul lor de contrast te subjugă. Ți se

pare, privind printre formele perfecte, că pătrunzi într-o atmosferă vitroasă, intimă, ademenitoare, o matrice. Apoi descoperi cauza insolitei impresii. Deasupra, de la capitelurile coloanelor și pînă la ușa de intrare în triclinium, e așezată o bucată de purpură imperială. Lumina lucernelor, reverberată de difuzia culorii vii în umbrele serii întîrziate, compune o neverosimilă lumină. Nici măcar stăpînul casei și prietenul său nu trec acum pe aici, ci vin prin spatele casei, lăsînd împăratului întîietatea. Ajung într-o curte interioară, unde se deschid bucătăriile, magaziile, cămările, carnaria, cella, vinaria, locuințele unora dintre sclavi — dar atît de îngrijite încît pot fi folosite și pentru oaspeții din seara aceasta. Aceste clădiri făcute din mari blocuri de calcar, neprelucrate, îngrădesc incinta ; vreo cîțiva smochini firavi, nelalocul lor aici, ocupă o parte din latura de acces dinspre pădurea acum deja cuprinsă de tenebre. Printr-o boltă scundă se văd cuptoarele ; după miros îți dai seama că se frig cărnurile pentru ospăț. În mijlocul curții, un rug — din care țîșnesc vîlvătăi — pătrunde trupul unui mistreț nejupuit ; un sclav se învîrtește în jurul lui, în timp ce dănțuiește și chiuie, făcîndu-și un joc din a-l întoarce pe-o parte și pe alta. Mai mulți sclavi alimentează focul aruncînd vreascuri. Flăcările reflectate pe piepturile lor goale, asudate, lucind țîșnesc întrecîndu-i și acoperindu-le chipurile aflate în contra-lumină. Dacă n-ai cunoaște scopul acțiunii, te-ai crede într-o incintă unde jertfa prin incinerare s-ar consuma lent, trecînd în risipa gesturilor.

Văzîndu-și stăpînul intrînd aici, unul din sclavi împinge blocul îndărătul căruia se află intrarea spre bucătăria propriu-zisă ; atîta vreme cît este ținut, des-

Cda. 3634 coala 10

chizătura e largă, lăsînd destul loc de trecere; îndată după asta, revine la poziţia de mai înainte.

Urcară o scară. Pătrunseră într-un coridor închis, unde se află ţevile de încălzire; la un capăt dînd spre thermele villei, la celălalt, un cryptoportic, închis, cu geamuri. De aici priveliştea se deschide neaşteptată: pe cerul de un albastru vineţiu se profilează coamele munţilor depărtaţi, acum învăluiţi în spiralele mişcătoare ale norilor, lăsînd impresia unui zbor lent, înalt.

Dion se opreşte; imaginaţia lui s-ar fi complăcut în contemplarea acestui spectacol, iluzia plutirii dîndu-i o platonică senzaţie de desmărginire. Plinius, înţelegător, cu exuberanţa lui obişnuită, îl pofteşte să petreacă mai multe zile la vilă, cînd va avea ocazia, să se desfete cu frumuseţea locului.

În liniştea restituită ulterior, se aude glasul puternic al sclavului nomenclator. Absenţa gazdei poate fi luată o necuviinţă, aşa că amîndoi se grăbesc spre sala de conversaţie. Aceasta, aflată sub cerul liber, sub unul din portice, dă acces prin atrium la unul din corpurile clădirii, prin cel de al doilea portic la sala de mese unde avea să se desfăşoare cina; pe aici sînt conduşi oaspeţii. Dar nici unul nu se grăbeşte să intre în casă.

Într-adevăr, mulţi dintre invitaţii abia sosiţi se şi împrăştiaseră. Unii se plimbă prin parc, prin grădină, alţii, mai ales tinerii, s-au depărtat îndreptîndu-se spre ţărm sau spre pădure. Printre portice, grupuri se formează ici-colo, perechi care evoluează într-o calmă aşteptare. Rumoarea glasurilor, rîsetele, discuţiile care se leagă, reluate în rafale, ca şi ropotul perpetuu, — foarte discret, abia auzit al Mării Tireniene înfiorată de apropierea nopţii, ca de o tainică întîlnire — formează un fundal sonor.

Ce mai curioși se opresc sub porticul semicircular și în curtea mică de alături, aglomerîndu-le. Toți îl așteaptă pe împărat și nu se cuvine să se așeze la masă înaintea sosirii lui. Motivul acestei preumblări — sau plăcerea ei — nu trebuie căutat în simpla dorință de a-și întîlni prietenii și cunoscuții, mai ales în cazul femeilor. Acestea urmăresc să-și arate superbele stole, în toate culorile pămîntului, cingătoarele prețioase și, cu deosebire, podoabele, a căror valoare este un secret de familie: deconspirat numai la ocazii festive și numai de aceia care se pricep să le prețuiască.

În sfîrșit, sosește și împăratul cu familia sa și, puțin mai tîrziu, P. Aelius Hadrianus, ca întotdeauna dealtfel, deși, de data aceasta, veniseră împreună.

Pe drum, avuseseră un schimb de cuvinte care s-a transformat apoi într-o discuție încheiată cu o acuzație gravă.

La început, convorbirea se purtase în legătură cu scrierile privind războaiele dacice. Împăratul aflase că Hadrianus ceruse numai zece copii ale *Comentariilor* sale și vru să afle motivul pentru care, zicea, împiedicase răspîndirea lucrării. Hadrianus răspunse că admiseseră împreună s-o rescrie, la care împăratul cu memorie fidelă ripostă că, în fapt, acest lucru nu se hotărîse și, oricum, ar fi trebuit să-l consulte în această privință, recomandîndu-i pe un ton cam rece să treacă grija copierii în număr convenabil secretarului imperial, lui Gallus, prezent și el în trăsură. Mai demult, acesta provocase prin delațiunea sa privitoare la o oarecare situație un conflict care, pentru o bună bucată de timp, dusese la relații mai mult decît încordate între împărat și nepotul său. Hadrianus nu uitase acest amănunt, socotindu-l pe secretar ca pe unul din

multiplii săi duşmani aflaţi în preajmă şi ocrotiţi de favoarea marelui său tutore.

— Vei fi liber să te dedici numeroaselor tale preocupări. Am aflat, sau chiar tu mi-ai spus, că ai de gînd să scrii o epopee. Plinius m-a informat că şi Caninius Rufus încearcă să trateze materialul istoric al războaielor dacice într-o poemă, spuse împăratul cu oarecare bunăvoinţă, pentru a îndulci observaţia ironică ce urmă: Sau te-ai apucat iarăşi de pictură?

— Una n-ar exclude-o pe cealaltă, răspunse Hadrianus prost dispus. Şi apoi... sînt unele atestări care ar oferi temeiul unei adevărate epopei.

— Traianiada! rosti cu entuziasm Attianus.

— Tu ştii ceva despre acestea... cum le-a spus? Ah, da, atestări? se adresă împăratul secretarului, în aceeaşi dispoziţie în parte îngăduitoare, în parte ironică, neobişnuită, prefăcută la el.

— Desigur, sînt multe zvonuri, şi cu ochii mei am văzut cum romanii se trezeau cu noaptea în cap şi se duceau la Gemoniae, în for, aşteptînd să-l întîlnească pe regele dac, cel puţin aşa s-a spus!

— Pe cine? Pe Decebal? păru împăratul mirat. Adică ce vor să vadă? Nu le-a ajuns capul? Dacă n-au altă treabă mai bună de făcut!

— La început şi eu am zis aşa. În for, în septe, am vorbit cu unii, cu alţii. Se spune că regele Decebal trăieşte şi se ascunde aici sub o falsă identitate, îmbracă hainele vraciului Zuni, un vraci de bîlci, care vinde leacuri credulilor. Sînt mulţi care spun, şi nu din auzite, că regele circulă liber, pentru că este ocrotit de unul de ai noştri, un roman cu funcţie înaltă... Stai şi te întrebi de ce, în ce scop... Multe se spun despre aceste apariţii, dar ce mă intrigă cel mai mult este că însuşi decurionul Claudius Maximus Tiberius

a strigat în amfiteatru după luptă că regele l-a ucis pe neîntrecutul gladiator Severus. Cei care l-au văzut în ce tulburare se afla atunci Tiberius şi l-au auzit l-au crezut! Oricum, nu se poate să nu te gîndeşti: dacă nu era nimic de ascuns, de ce şi cine l-a pus să apară cu mască?

— Ăsta este cercetaşul pe care l-am făcut decurion? S-a smintit! Cine l-a pus să umble cu capul de mort în mantică! Şi mai departe? întrebă împăratul, intervenind cam grăbit, parcă intenţionat ar fi vrut să elimine ultimul detaliu privitor la măşti.

— A apărut şi un filozof ambulant, un retor. Vorbeşte poporului şi a spus cum că el l-a văzut de nu ştiu cîte ori pe rege, şi unul ca ăsta ştie să convingă, altceva n-a învăţat!

— Inexact!

— Nu aştept altceva decît să te ascult, se adresă împăratul, părînd mulţumit de intervenţia lui Hadrianus.

— Filozoful despre care vorbeşte a spus că a văzut un rug aprins şi pe rege dispărînd în flăcări. Oricine îşi dă seama că e vorba de o incinerare şi, dacă s-a petrecut astfel, nu înseamnă altceva decît că cineva şi-a îndeplinit o datorie incinerînd capul.

— Cine, de exemplu... Prizonierul tău?

— El sau alt dac dintre fugarii lor, sau chiar dintre trădătorii care ne-au însoţit şi or fi ajuns aici.

— Posibil! Hm, da... oricum trebuia să cunosc şi eu situaţia prizonierului.

— Pe a prizonierei lui Lusius Quietus o cunoşti?

— Da şi încă foarte bine. Ce mai ştii? îl întrebă împăratul pe secretar.

— Sclavul lui Regulus a afirmat că l-a întîlnit pe rege în Forum boarium. Restul, adică amănuntele, le-am consemnat, spuse privindu-l cu înţeles pe împărat.

— Zvonuri, spuse nesigur Hadrianus, rău ascunzîndu-și alarma.

— Nu mai sînt atestări? Poate știi altele? întrebă împăratul cercetîndu-l. Nici despre știrea din Acta diurna nu ai nimic de spus?

— Unele cu altele se completează și, într-adevăr, îți dau de gîndit. Nu se poate să nu bănuiești că acestea au și un alt aspect, zise Gallus, foarte mulțumit de sine însuși.

— La ce te gîndești? Poate la un complot? zise împăratul. Tu știi ceva? Cine îl protejează pe regele dac, bineînțeles, dacă trăiește și ce se spune este adevărat. Din ce motive? Cine l-a adus aici? Răspunde! îi porunci deodată împăratul lui Hadrianus, schimbînd bănuiala cu certitudinea.

— Dacă e vorba de un interogatoriu, vreau să-ți amintesc: nu acesta este locul și nici acesta nu este omul care să mă judece!

— Prezența mea nu ți-e de ajuns? zise împăratul grav. Deocamdată o simplă conversație, nici vorbă de judecată.

— Trebuie să înțeleg că insinuările acestui sclav au fost făcute numai ca să fiu pus la încercare. Totul, ticluit în vederea unui pas greșit, o scăpare, o greșeală de tactică, pe care acest acuzator s-o folosească împotriva mea?

— Ia-o și așa, dacă îți convine! Dar aproape că am ajuns.

— Mehercule! totuși nu e cazul să se vorbească de un complot. Îmi vine greu chiar să mă gîndesc la așa ceva. Vă potriviți cu plebea dispusă să acorde încredere tuturor zvonurilor?! Din nevoia de divertisment; căci numai la petreceri și la colportaje le este gîndul! De ce să ne bănuim unii pe alții? Dacă

Hadrianus se interesează de asemenea lucruri, o face, pot să vă asigur, din motive literare, filozofice... Dar îl cunoaştem: este un incurabil artist, fantezist, o ştie şi singur! spuse Attianus, pe nerăsuflate.

— Desigur, gîndeşti la fel, cum e şi firesc, se adresează împăratul Plotinei, altfel neatent, pentru că au intrat în prima curte a vilei lui Plinius.

— Bineînţeles! Te-ai îndoit vreo clipă?

— Nu, nu... spune rîzînd şi întinde mîna pentru a coborî împreună.

În sfîrşit, au ajuns. Ceremonialul primirii, strigările nomenclatorului, conversaţii scurte, ocazionale. Plinius şi Calpurnia, fericiţi, aferaţi, sclavii se foiesc, împăratul, împărăteasa şi ceilalţi îşi ocupă locurile pe paturi, în sala ospăţului.

În acest răstimp, Hadrianus, mult prea indignat, se depărtează spre ţărm, încercînd zadarnic să se calmeze. Mortificat de acuzaţia implicată, se simte ca prins într-o capcană, şi, în afară de asta, ca întotdeauna în asemenea cazuri, sentimentul nedreptăţii ce ţi se face îţi dă măsura exactă a prăpastiei care te desparte de ceilalţi.

Îşi face apariţia tocmai cînd Licinius Sura se pregăteşte să numească un rege al ospăţului — rex convivi [6] — şi, văzîndu-l pe Hadrianus, îl propune. (Oare fusese pus la curent cu încriminarea adusă de către Gallus?, se întreabă acesta.)

Primeşte pocalul plin. Îl ridică, tace, îi priveşte pe meseni, pe rînd, pe fiecare în parte. Au şi început să ingurgiteze aperitivele. Ce grabă, ce foame! Decapitează turnurile, fortăreţele mişcătoare de stridii, moluşte, arici de mare, ghinde, demontează piramidele de hălci de mistreţ, păsări în pesmet, sturzi, găini grase, cu sosuri şi fără. Încearcă o stare hilară, comică

prin contrastul dintre profunda-i jignire abia trecută în acea indelebilă melancolie pe care ţi-o lasă spectacolul nesfîrşirii fluide a mării — şi foamea de cărnuri a acestor fălci, în plin avînt de masticaţie. Ridică paharul, tace; rîsul, greu, să-l înăbuşe; tace; trebuie să închine în cinstea îm-pă-ra-tu-lui... rîsul îi sugrumă gîndul, mîna, puţin nesigură, apleacă pocalul, clatină lichidul; tace, tăcerea provoacă, amînă, suspendă gesturile vorace, oprite la mijloc de drum, între stimulii bine apucaţi şi caverna fremătătoare a gurilor căscate...

Aşadar, în cinstea împăratului, Marcus Ulpius Trajanus Dacicus, Pater... toţi se ridică în picioare, aplaudă, degete unsuroase, braţe ridicate, greoaie, veşminte tremurătoare, aplauze, nu mă las, îi întrerup, strig, Pater Patriae, filius divi Nervae. Aplauze frenetice, vor să-şi dovedească admiraţia, adoraţia, respectul etc. Cum s-ar putea altfel? Oricine, orice neghiob, cel mai nemernic, cel mai firav, dacă ar fi...; applaudite, applaudite, applaudite, îi îndemn, greu reţinîndu-mi ilaritatea colerică.

Aplauzele se fac asurzitoare. Fiecare împreună scandează urarea, zarva întrece măsura. Nebunia, rîsul, căscatul se transmit uşor, „destul" porunceşte împăratul.

Îndelung îi preţuiesc pe fiecare în parte, urmez, cupele le înălţăm, bem, acum, în onoarea împărătesei, augusta consoartă a „celui mai bun dintre principi".

Scumpă şi nepreţuită amică, ai fi în stare să-ţi periclitezi situaţia privilegiată, numai pentru a mă apăra? Cît de măsurată este iubirea ta? Tare aş vrea s-o

pui la încercare, sorori animi mei, micuța ta dragoste, respectul convenabil pentru imperialul consort, vinculum connexionis, conjugalia officia, ți le-ai jertfi tu oare? Patul conjugal l-ai întina, pentru mine, pentru candida noastră amiciție? Cred că nu. Sînt nedrept? Cui i-aș mai pune întrebarea privitoare la încrederea ce o are în mine? Lui Attianus? lui Licinius?

Este aici vreunul care adevărul l-ar sacrifica pentru a mă salva? Din nou, mă întorc la Plotina: o cută i-a apărut între sprîncene. Mă urmărește. Este îngrijorată.

Cine dintre aceștia n-ar prefera orice minciună, bine sau prost ticluită, numai pentru a mă distruge? Îi măsor pe rînd: toți, ca să fiu mai precis, recunosc, singura deosebire ar fi în gradul de nehotărîre, unii ar șovăi mai mult, alții mai puțin și, în sfîrșit, sînt și din cei care m-ar împinge în prăpastie, fără gînd, cît se poate de firesc. O, dar tocmai unul din ei lipsește. Unde este Lusius Quietus?

Halucinant, aud vorbele împăratului cu privire la Aina, prizoniera maurului. O vagă bănuială, fir de apă susurînd din perete, la un ceas al nopții tîrzii, cînd te retragi în cubiculum, sclavul preferat îl alungi, somnul pregătindu-ți cu grijă.

Privirile ni se întîlnesc: sumbre, dar fără mînie, curios, răbdător mă privește „divinul", ca și cum ar aștepta din parte-mi mărturisirea perfidă, căința unei josnice acțiuni. Rîsul amar mă doare. De fapt, ce am făcut? Am căutat să-mi limpezesc o idee preluată din... inegalabilele texte care ne vor supraviețui, înfruntînd secolele... Atîta doar! Privindu-mă și privindu-l, întors la clipa plutitoare, evanescentă, întunecat îmi apare viitorul meu cel scurt, tinerețea irosită, neputințele dureroase, aspirațiile sterile, ambiția de mă-

rire cea mai deşartă dintre toate, căsătoria interesată — verigă de legătură cu familia imperială — prea şubredă!

Mască, sfidarea mi-o aştern pe faţă. Sînt singur în larma împărţită, între falsa linguşire şi neghiobie. Singur. Aud ropotul perpetuu al mării Tireniene, primindu-i alinarea, aşa cum la Epidaur, în Argolida, odată cu Oreste, urmărit de Erinii, ascultasem dulcele vaer al femeilor din cor.

Simt asupra-mi aţintit ochiul atent al împăratului, pentru a-i abate tăcuta jignire, admonestarea implicată, îmi trebuie un cal de bătaie. Şi-am găsit: bucatele.

Pe mese, tocmai sclavii aşază acele „patina" [7] *din peşte, din uger de scroafă, raţe şi lişiţe fierte în sosuri vîrtoase din drojdie de vin, cu mirodenii, boabe de mirt, anason, chimen, coriandru, muştar; platouri cu „garum", din peşte tocat, fripturi, — nu mă interesează — în sfîrşit, au apărut: delicioasele budinci din fructe, pe care îmi place să le onorez, mai ales cînd sînt atît de variate, ademenitoare şi suculente.*

Lăudîndu-le, în timp ce le degustam pe fiecare, pe rînd, ştearsa Calpurnie, soţia lui Plinius, îşi scutură diadema capilară — sau peruca? — mulţumindu-mi cu recunoştinţă, ca şi cum laudele i s-ar cuveni ei personal, iar nu sclavului bucătar.

„Expecta", îmi recomandă Plinius, făcînd un semn cu capul: doi sclavi aduc un turn, pe ale cărui trei etaje mai stau agăţate ca pe spaliere, struguri, prune, pere... Gaddes îmi oferă o listă a mîncărurilor, o superbă foaie de pergament, ornată cu toate darurile pămîntului...

O voce cunoscută mi se adresează, strigîndu-mă cu numele complet; identific persoana celui care ţine zdravăn cu amîndouă mîinile o pulpă de raţă, rume-

nă: este Suetonius, la celălalt capăt al mesei. A lăsat bucata, pe jumătate sfîrtecată, degetele, refuzîndu-i abandonul, au rămas lipite de pulpa grasă, cît a mai rămas din ea. Cu vocea lui sonoră — prețioasă — strigă tare, rar:

— În ce stadiu se află... poemul... în sfîrșit, epopeea dacică, la care știm că lucrezi? E vorba de o legendă, după cît se spune? Care?

— N-ai vrea să sfîrșim..., fac un gest arătînd bucatele, desemnînd ceva în aer, habar n-am ce, probabil rața întreagă.

— Illustrissime vir, timpul ne zorește, programul e încărcat. De ce n-am profita? spune înfulecînd la iuțeală o bucată pe care o face să dispară îndată, măcar, rogu-te, vorbește-ne despre personaje. Cel dintîi cine este? întrebare retorică, pentru că s-a și făcut liniște, capetele sînt întoarse spre acela la care toți își îndreaptă gîndul cu respect. Acesta mănîncă liniștit, ca și cum ar fi singur, într-o încăpere goală.

— „Armele cînt și pe bărbatul care întîiul i-a învins pe nemuritori".[8] Scandez frumos, școlărește, foarte rar, mă opresc, aștept. Reacția întîrzie. Perplexitatea, fiecare și-o exprimă în alt fel. Mai întîi, Plinius, ca o gazdă mai mult decît onorabilă, greoi ridicîndu-se, aplaudă, zice: „Începutul frumos cere urmarea"; amicul său Caninius cu fața arsă de soare, curiozitatea ascuțindu-i și mai mult nasul, capul și-l vîră între umeri, parcă înțelesul l-ar căuta, departe, în măruntaiele pămîntului. În sfîrșit, bate din palme. Plotina îmi face un semn. Vrea să spună: „Nu te lăsa prins în cursă"! Alte aplauze urmează, mai mult se prefiră ca o rostire înceată, cuminte, fiecare păstrîndu-și rîndul. Gallus — de unde? — a și scos o tabletă, notează

cocoşîndu-se. Palla, de alături, se deznoadă, se lungeşte, încearcă să citească ce a scris secretarul.

Un grup de tineri, care abia şi-au „depus bărbile", într-un colţ, se pornesc să repete în cor versul citat, repetîndu-l şi însoţindu-l de bătăi ritmate ale palmelor. Printre ei, îl recunosc pe tînărul Valius, discipolul lui Flavianus.

Suetonius le face un semn să înceteze, strigă, adresîndu-mi-se: „Al doilea cine este? Bănuiesc eu, dar tare sînt curios cum apare, prin ce isprăvi îl aduci".

Se face linişte. Toţi aşteaptă. De afară, dar încă depărtat, ne parvine un nechezat prelung, interminabil, de bună seamă, calul a fost oprit din galop printr-un sălbatec sfichiuit, şi nu o singură dată. Împăratul se ridică, iese însoţit de un roi de sclavi aferaţi, cu spinările îndoite parcă să-i netezească drumul. Întîrziat, îi urmează şi Plinius. Suetonius pare descumpănit, priveşte în jur. Cei mai mulţi mănîncă, vorbesc între ei, sau şi una şi alta, cum e obiceiul.

Încă o dată calul — acelaşi sau altul — necheazǎ scurt, aproape exultant, semn că a fost liberat de povara călăreţului şi a durerii provocate de bici.

Licinius Sura mă îndeamnă să continui, „mai e timp", zice — am impresia că mai mult pentru a acoperi larma vocilor de afară, paşii grăbiţi care se aud şi din interiorul casei. Jignit de plecarea împăratului, ca şi de certitudinea că toţi ştiu ce se petrece, cu excepţia mea, tac la început. Apoi un ropot de val înalt mă dispune la acea reverie a cuvintelor, care te ispiteşte după ce ai frămîntat mult o idee. Încep cam la întîmplare, curios eu însumi să văd ce iese:

Rămașii, sol aleg să meargă la Zamolxe, zeul ; nebiruit
Îndurat-a războiul, pieirea cetății, decapitarea, nezăbovit
Străbătînd emisfera de dor pîn' la veghe, vestea o trece
Captivului, frate-rege-pelerin la Roma, centrul lumii.
Ocol face, rugul aprinde. Flacără, umbriță, urnă, gest
Spre izvor — iată-l pe Trajanus Dacicus ad urbem
conditam est.

Cu toată improvizația și celelalte deficiențe, efectul ar fi fost frumos printr-o coincidență... În fața noastră, pe estradă, în timp ce rosteam ultimele versuri, apăruse împăratul. Ascultase, se încruntase, și desigur nu m-ar fi scutit de observațiile sale inconvenabile, dacă în același moment nu s-ar fi precipitat evenimentul care a dislocat atenția de la orice altceva.

În sală, venind dinspre atrium, își face apariția Lusius Quietus. De nerecunoscut, în ținuta solemnă, chipul de o gravitate maestuoasă. Escortat de două șiruri de sclavi cu fețe spoite, lucioase ca niște felinare aprinse. Calcă apăsat, se îndreaptă spre estradă. Îngenunchează, se prosternă în fața împăratului. Pe ușile dinspre țărm se prefiră arvalii — grup întunecat, la stînga împăratului. Un murmur de admirație mă smulge din uimirea pe care singur o cere.

Cine e femeia de o frumusețe aspră, statuară, cu fața mai albă decît marmura de Paros ? Poartă vălul portocaliu — flammeum — și o coroniță din flori de mirt. Cine e mireasa maurului ? La estradă este condusă de Chilide, travestit în veșmîntul alb.

La porunca împăratului, Gallus citește contractul de căsătorie — coemptio per usum — rezultată din starea de fapt, coabitarea senatorului roman Lusius Quietus cu Aina, fiica regelui Scorillo.

Ceea ce a urmat nu m-a uimit mai mult decît o făcuse apariția mirilor. Probabil că o asemenea stare nu cunoaște gradații. Surprizei inițiale — aflată la cel mai înalt prag — nu i s-a mai adăugat nimic. Nici țipătul femeilor, nici geamătul iedului sacrificat într-una din curțile interioare pentru ceremonia nunții — care de fapt a fost și a morții.

Bizar că totul se restituie dintr-un clinchet. Zgomotul aproape delicat pe care l-a produs cingătoarea de aramă a veșmîntului cînd Aina s-a prăbușit, peste bara de fier a estradei. Nici lămuririle insistente ale lui Chilide nu m-au mai interesat. Că otrava i-a dat-o Dorses în timpul uneia din întrevederile lor secrete, că acel — celerrimum venenum[9] — a fost pregătit anume „din buruienile de acasă", pentru o asemenea situație pe care sora regelui dac — în acord cu sfătuitorul, fratele, preotul lor — a considerat-o fără ieșire, că același perfid sclav, plătit, servind scopuri opuse, ceea ce făcea pentru un stăpîn trebuia să desfacă pentru celălalt, — ce importanță mai aveau? Vestea sinuciderii Ainei pe care mi-o dăduse? Minciună pentru a-i lăsa cîmp liber maurului, spre a ne abate atenția de la eliberarea ei, ca să-și pregătească ceremonia nunții, în cadrul Serbărilor victoriei, cu învoirea și înaltul sprijin al învingătorului, făceau parte din același fals scenariu.

Atenția și favorurile acordate acestui altfel meritous luptător care este maurul scot în evidență defavoarea în care mă găsesc eu însumi, cu toate performanțele mele belicoase. Ar trebui să fiu îngrijorat, dar nu sînt, cel puțin atunci, în acea seară, nu eram.

XII

În dimineața zilei în care vor avea loc funeraliile gladiatorului Severus, împăratul primește o scrisoare. Nesemnată. Autorul anonim îl previne să nu iasă din palat, să aibă grijă, să se ferească, pentru că aceasta e ziua cînd Conspiratorii (?) și-au propus să treacă la acțiune. I se recomandă ca tăblița cerată să fie ștearsă după lectură și, în nici un caz, să nu pomenească nimănui din anturajul său despre avertismentul primit.

Aflat în prezența sclavilor care îl ajută dimineața, nimic din comportamentul său și nici expresia feței nu trădează îngrijorarea pe care în mod firesc i-a provocat-o asemenea știre binevoitoare. Trebuie să fii mult prea pătrunzător ca să-ți dai seama că, în pofida liniștii sale aparente, împăratul este preocupat de o decizie care nu suferă amînare. Ceva, la care s-a mai gîndit, ceva de făcut, zăbovit, și care acum se dovedește a fi necesar, fie numai pentru a lămuri o situație.

De atîtea ori a înfruntat moartea, de atîtea ori dușmanii i-au hotărît-o. Și regele Decebal i-o pregătise. Nu-i trimisese niște fugari ca să-l ucidă în tabără cînd se afla încă în Moesia — luptele în Dacia fiind susți-

nute la acea dată de garnizoanele din teritoriile ocupate? Ce zi era? Ante diem XII Calendas Iulias. Şi acum ante diem XII Calendas Augustas? Coincidenţă?

Rămas singur — sclavii şi i-a trimis — chibzuieşte că nu pentru propria liniştire, ci mai degrabă pentru a limpezi situaţia celui propus, mai precis problema adopţiunii pe care pînă acum zi de zi a întîrziat-o trebuie definitiv lămurită.

Vîrsta înaintată, războiul greu pe care are de gînd să-l poarte, primejdiile unei asemenea campanii; mai este şi prezicerea aceea, în sfîrşit, asta fără importanţă! Totuşi, ţinînd seama de toate la un loc, alegerea succesorului devine de neamînat.

Dacă acesta, soţul iubitei mele nepoate — Hadrianus —, este implicat în vreo istorie din asta, stupidă, sau chiar dacă s-ar dovedi că ar avea alte intenţii decît acelea pe care le învederează, este clar, odată pentru totdeauna, că trebuie eliminat... şi înlocuit cu cine? Ei, greu de spus: nici unul nu e mai bun! Ăsta este şi motivul pentru care pînă acum nu s-a hotărît. O voce interioară îl întreabă ce are împotriva nepotului său, dar acesteia nu-i răspunde.

Secretarul Gallus, cu delectare şi în cunoştinţă de cauză, crede el, în prezenţa şi la porunca împăratului a transcris şi adunat relatările unor persoane cu privire la aşa-zisele apariţii ale regelui dac la Roma. Dacă acestea nu diferă şi în esenţă sînt asemănătoare, în schimb, răspunsurile la întrebarea ce legătură au acele persoane cu tribunul P. A. Hadrianus se deosebesc tocmai prin amănuntele care oferă temeiul unei suspiciuni.

Acelaşi material a mai fost notat şi de Suetonius, la care adaugă şi o scurtă, chiar rapidă, convorbire cu însuşi Hadrianus, din care reiese că aceste pre-

tinse apariţii, reale sau închipuite, trimit la o legendă a întemeierii care constituie pretextul poemului sau epopeii pe care cel încriminat a scris-o sau este în curs de a o scrie.

La acestea împăratul intervine:

— Spune-mi, versurile pe care Hadrianus le-a declamat, hm, mă rog, fie şi aşa... (clatină din cap, nerostindu-şi deprecierea) la ospăţul lui Plinius nu fac parte din poemul ăsta scris sau numai în pregătire?

— Ba da. Aşa cred...

— Şi ce zice acolo că am întemeiat? Este vorba de o întemeiere, nu este aşa? Au Roma nu a fost întemeiată odată pentru totdeauna?! spune împăratul şi se încruntă.

— Cred că se referă la cetatea Ulpia Traiana Augusta Dacica, precizează Suetonius.

— Şi aceea a fost întemeiată! Ce rătăciri sînt astea? Şi adică un fel de colaborator al... acestei întemeieri ar fi tocmai regele învins, mort şi decapitat?! Poate îndrăzneşte să conteste şi cucerirea Daciei? zice împăratul sumbru.

Apăruse şi Plotina care, ascultînd ultimele cuvinte ale soţului ei, propune ca Hadrianus să fie chemat şi să se explice singur, propunere la care se ralie imediat şi Licinius Sura, privit de împărat în acelaşi moment cu o atenţie cam încordată.

— Fie, admise el, chemaţi-l!

Primiră însă ştirea că tribunul Hadrianus plecase din Roma încă din seara zilei precedente, împreună cu sclavul său Galba, spre Tibur probabil. Îndepărtă gîndul de a o întreba pe Sabina, soţia lui Hadrianus, despre motivele plecării precipitate ale acestuia, avînd în vedere relaţiile încordate dintre cei doi. Se temea ca nepoata sa preferată să nu dezvăluie reprobarea,

chiar ura față de soțul său, ceea ce i-ar fi displăcut de față cu atîția străini de familie. Astfel împăratul descoperi pentru prima oară în intenția involuntară de a-l apăra pe Hadrianus acel sentiment al unei legături de rudenie pe care nu-l încercase pînă acum.

Măsurîndu-i din priviri pe cei prezenți, decise că nici unul nu este ostil celui încriminat, exceptîndu-l pe Gallus, a cărui înclinare spre colportaj și delațiune fiindu-i cunoscută nu constituie o primejdie, deocamdată, își spuse, apoi: „Nu mi-a atras el atenția? Dacă tot el este expeditorul anonimei?"

În privința lui Suetonius are oarecare îndoieli, crezîndu-l capabil să sacrifice prietenia pe care i-ar purta-o lui Hadrianus pentru obiectivitatea istoricului, în cazul că ar ajunge să scrie despre asta.

În acest moment își face apariția Scipio Flavianus. Înfățișarea, serenitatea chipului, siguranța cu care vorbește îi abate pe toți de la orice alt gînd. Filozoful rătăcitor confirmă cu simplitatea pe care nu o au discursurile sale publice, că într-adevăr l-a văzut de două ori pe regele dac, aici, la Roma. Amănuntele sînt aceleași, deja cunoscute, apariția și dispariția în văpăi de lumină. Întrebat asupra locului unde s-ar fi petrecut, indică ridicătura de pămînt dintre Forul lui Nerva și cel al lui August — la care împăratul asociază propunerea lui Hadrianus privitoare la așezarea viitoarei coloane a triumfului dacic și a monumentelor ce urmează să împodobească proiectatul său for, și despre care discutaseră în prezența lui Apollodor.

Întrebat cine a pregătit rugul, cine a strîns cenușa, unde a fost îngropată urna, se arată, în modul cel mai sincer, foarte uimit:

— Rug? Cenușă? Urnă? De unde? Doar nu am fost de față la o incinerare! Eu am spus numai ce

am văzut. Da, desigur, este firesc să vă gîndiți și la astea, dar eu așa ceva nu am văzut.

— Minte! Se preface! strigă Gallus care, în focul mîniei, își aruncase pana pe jos.

— De ce ar face-o? întreabă deodată Dion din colțul său, de unde îl ascultase foarte atent pînă atunci pe filozof. De ce să nu-l credeți? De ce să-i puneți la îndoială buna-credință? Nu întotdeauna ceea ce nu pricepi este neadevăr. Apollonius din Tyana n-a văzut oare la Efes, în timp ce le vorbea efesienilor, scena asasinării tiranului Domițian, care se petrecea exact în aceeași clipă în care el își întrerupsese discursul, la Roma, în palatul imperial?

— Nu despre asta este acum vorba, preabunule! Păstrează-ți cuvintele de aur pentru atunci cînd îți va veni rîndul! îl mustră blînd împăratul pe Dion.

Intervine Suetonius, care cere permisiunea de a-i pune cîteva întrebări filozofului, ceea ce i se acordă.

Nu apucă să rostească prima întrebare, căci de afară le parvine o larmă a cărei pricină nimeni din sală n-ar fi putut s-o lămurească. Se aude apoi o singură voce, pe ton ridicat, poruncitor, nu se deslușește ce spune, dar curînd după asta sclavul nomenclator vine să-l anunțe pe senatorul Lusius Quietus; adaugă însă că este însoțit de alte trei persoane cărora sclavii portari le-au refuzat intrarea, deși cel dintîi insistă.

— Lăsați-l pe Quietus, și apoi vom vedea ce vor și ceilalți!

În sfîrșit, apare maurul. E îmbrăcat foarte sobru, în alb, lipsit de adaosurile obișnuite — zice-se că poartă doliu după logodnica sa. Pare agitat, îngrijorat, schimbat oricum, tras la față, parcă și mersul îi este dibuit, nesigur.

Explică destul de greoi că socotește de datoria lui să divulge ceea ce știe, a aflat, că fără această sacră grijă nu ar fi părăsit casa în situația nefericită la care l-a adus o mînă ucigașă (se referă la moartea Ainei). Discursul pe care îl încearcă pare ca învățat pe de rost. Zice că nu cere să fie crezut pe cuvînt, că pentru asta a venit însoțit de o persoană ale cărei merite nu pot fi puse la îndoială, acesta fiind strălucitul avocat Regulus. Ceilalți doi sînt sclavi, dar dețin, zice, informații importante în chestiunea care ne privește. Face semne cu capul, agită mîinile, arată spre tăblițele lui Gallus.

Regulus intră primul, salută, se înclină pînă la pămînt, revine, salută în dreapta, în stînga, tușește, zice că e fericit că are cinstea de a-și pune unele observații în slujba securității imperiale; într-adevăr, constatări întîmplătoare, dar care pe parcurs, cînd faptele se adună și personajele însele concură spre lămurirea a ceea ce, la început și numai atunci, pare o enigmă, mai ales că acest aport de autodivulgare al acelorași se face involuntar, cu atît mai prețioasă fiindu-le contribuția la dezlegarea falsei enigme, căci în final — finalul fiind însăși lumina care arată, înfățișează ungherele obscure — hic et nunc, intențiile din care izvorăsc faptele se limpezesc și totul se explică. Cine poate nega că „finis coronat opus"!

Aluzia este clară, împăratul se amuză de această introducere neavenită, dar care, rostită cu emfază, declamată, oferă în ea însăși un spectacol. În sfîrșit, hotărăște:

— Dacă Suetonius, care tocmai avea ceva de precizat înainte de intrarea voastră intempestivă, zgomotoasă, vă acordă întîietate, sîntem gata să vă ascultăm!

Suetonius nu numai că e de acord, ba chiar preferă să rămînă la urmă. Un schimb de zîmbete de înțelegere are loc între împărat și istoric, viitor secretar al lui Hadrianus.

Gallus însă este agitat, schimbă tăblițele cu niște foi de pergament, încearcă penele, le aruncă, găsește una potrivită, începe să scrie, el știe ce, așteaptă totuși. Dar iată că s-a făcut tăcere. Nimeni nu vorbește, sau ce se întîmplă ?

Lusius Quietus se apropie de împărat, duce mîna dreaptă la gură, șoptește că vrea să-i vorbească fără a fi auzit de ceilalți.

— Vorbește, poruncește împăratul, dar cu voce tare.

— Scrisoarea... eu am trimis-o ! N-am vrut să afle nimeni mai înainte. Ea aduce dovezile... — în șoaptă, dar Gallus îl aude, își notează, scrie parcă mai mult decît a spus Quietus.

— Ce vrei să dovedești ? întreabă împăratul pe tonul său obișnuit.

— Că vor... îl vor împărat pe Publius Aelius Hadrianus...

Gallus n-a auzit, rămîne perplex, vrea să spună ceva, apoi renunță, așteaptă încordat.

— Vor ! Cine vor ? întreabă împăratul, același glas, același calm.

— Sura, Attianus, dar cu ajutorul dacului ! Este foarte crud : l-a ucis și pe invincibilul Severus !

— Care dac ? Mortul ?

— Nu, este altul, pe care...

— Ce scriu, că n-am auzit nimic ? spune secretarul în culmea nemulțumirii.

— Vorbește ca să te audă toți ! poruncește împăratul, cu o ușoară iritare în glas ; în afară de asta,

nu-și dezlipește privirele de la Licinius Sura, care ascultă liniștit și chiar este, așa cum pare, nevinovat.

— Ar avea și sprijinul prizonierilor, pentru că dacul... desigur i-ar elibera... — se poticnește maurul ca unul care trebuie să iasă dintr-o apă adîncă fără să știe să înoate. Și chiar aici se găsește cine să-l...

Regulus, dîndu-și seama că maurul a pornit-o prost, intervine :

— Îmi dați voie, se adresează atît împăratului cît și întregii asistențe, acest om este prea tulburat ca să se descurce în trama complicată a acestui... nu, nu-î voi zice complot, pentru a nu anticipa, pentru a nu acuza mai înainte de a produce dovezile ! Atunci, iată : acest bărbat este prea tulburat de moartea, nu, asasinarea odioasă, perfidă, calculată a femeii iubite, — aceea care, cu încuviințarea celui mai bun dintre împărați, urma să-i fie soție — tocmai în momentul solemn al celebrării căsătoriei... În sfîrșit, este prea indignat, în calitatea sa de ostaș, de o acțiune făcută cu intenția de a leza autoritatea divinului nostru Pater patriae, cel mai mare conducător de oști și...

— Lasă, treci la dovezi, și numai după asta, dacă va fi cazul, vei încrimina și acuza după pofta inimii !

— Sclavul acesta, începe Regulus și-l arată pe dac, care stă neclintit în fundul sălii, privește în jos, de parcă ar fi singur pe un drum pustiu. Apropie-te, Davus !, îi poruncește ; omul vine, fără să se grăbească ; statura înaltă, trupul puternic, expresia feței liniștită inspiră încredere ; se apropie. Spune unde l-ai văzut pe regele Decebal și ce ți-a spus.

Davus tace. Regulus și Quietus se impacientează. Avocatul explică :

— Nu știe bine limba latină! Îi vine mai greu să vorbească, dar înțelege foarte bine! Ca să-i fie mai ușor, îi voi împărți întrebarea: Unde l-ai văzut?

— În piața de vite.

— De cîte ori?

— Doi.

— Bine, de două ori. Și ce ți-a spus a doua oară? Din nou Davus tace.

— De ce nu spui ce ne-ai spus nouă?

— Villicus vorbește! răspunde Davus.

— Vorbele regelui au fost rostite în limba dacă, sclavul administrator le-a tradus în latină. Iată-le: „Du-te la împăratul..."

— Continuă! Ce te oprește?

— Indignarea! Totuși, le voi repeta: „Du-te la împăratul Hadrianus August și spune-i că m-ai văzut!" Acestea au fost cuvintele. Nu sînt acestea cele ce ți le-a spus regele vostru?, întreabă Regulus pe Davus.

Acesta clatină capul. Este clar că nu le recunoaște.

— Nu, nu este pentru acum! spune răspicat sclavul dac; rotindu-și dreapta arată locul unde se află împăratul Traianus.

— Este foarte clar! spune din colțul său Flavianus. Văd că sînteți nelămuriți! se adresează el lui Regulus. V-ați mulțumit cu traducerea sclavului administrator, care, probabil, nu cunoaște bine limba dacă. Iată, în această limbă se folosește o singură formă pentru toate timpurile. Davus vrea să spună că porunca regelui este pentru viitor, adică: „Te vei duce la împăratul Hadrian August și îi vei spune că m-ai văzut...", dar pentru timpul cînd va fi acesta pe care l-am numit împărat, nu pentru acum, așa cum zice el. Ceea ce nu pare exclus, avînd în vedere...

— Știu ce am în vedere, mi-am depus cam demult barba! zice împăratul cam sec și, în mod vizibil, rău dispus; apoi, după un timp: continuați!

— Lucrurile nu sînt chiar atît de simple precum le înfățișează acest...

— Scipio Flavianus! se recomandă flozoful.

— Să admitem că regele o fi folosit această singură formă, dar de unde știm că se referă la viitor și nu la prezent?

— Simplu: pentru că nu corespunde.

— Mai sînt și alte amănunte care îndreptățesc alarma noastră. Sclavul Chilide, aici prezent, le va divulga. Acestea sînt suficiente pentru a lua unele măsuri... În sfîrșit, eu unul mă voi abține de la orice interpretare, dacă asta mi se cere... zice Regulus prost dispus, și se retrage în fundul sălii, cam umbrit la față.

Chilide se prezintă cu aceeași aroganță pe care o are cînd vagabondează prin piețele publice; salută cu prefăcută umilință și nu începe să vorbească decît după ce este invitat.

— Stăpînul meu mi-a încredințat paza captivei dace, aceea care cu augustă permisiune urma să devină soția sa, — păstrează o pauză ca pentru reculegere, apoi urmează: ceea ce am izbutit o vreme, dar cu mare vigilență și, aș zice fără să greșesc, cu trudă, pentru că o persoană dinafară a încercat de multe ori să comunice cu ea, dar în ciuda unor măsuri probabil nu chiar atît de drastice precum ar fi trebuit, atît femeia cît și persoana respectivă și-au transmis în cîteva rînduri mesaje al căror conținut nu am avut cum să-l cunosc — ajuns aici, îl privește pe Lusius Quietus care tocmai își spunea: „Ce bine minte vicleanul!". Atunci, în disperare de cauză, am răspîndit vestea că Aina, captiva dacă, s-ar fi sinucis. Desigur că

vă întrebați de ce am recurs la această falsă știre, dar vă răspund că a fost singurul mijloc de a o păzi pe prizonieră de influența nefastă a aceluiași, pînă la urmă dovedindu-se chiar fatală. Și asta nu a fost numai o părere, deoarece, între timp, descoperisem că același — adică aceeași persoană... se află în legătură cu tribunul Hadrianus, că se întîlnesc ca să pună la cale... ce? Deocamdată, răpirea prizonierei, pe care am împiedicat-o și, o vreme, a fost lăsată în pace să-și urmeze destinul ce părea atît de favorabil. Dar cei doi au continuat întîlnirile lor, ceea ce am aflat întîmplător pentru că prinsesem un fir... fără încă să-mi dau seama de adevărata primejdie...

— Cine este persoana dinafară? Și n-o mai lungi atîta! spune împăratul cu același calm imperturbabil.

— Îndură-te de iertare! Dar dacă vorbesc atît de greu este pentru că sînt îngrozit! Gîndul, cuvintele mi se refuză, spuse Chilide frecîndu-și palmele. Și, în afară de asta, emoția m-a făcut să uit, să omit, pe Jupiter, unele detalii nu lipsite de importanță, dar care divulgă intenția, scopul chiar al acestor întrevederi...

Ajuns aici, perfidul grec izbutise într-adevăr să atragă atenția; pe fețele tuturor se poate citi îngrijorarea, curiozitatea, iar Licinius Sura și Attianus, care se găsesc aproape unul de altul, schimbă cîteva cuvinte în șoaptă, apoi cel dintîi spune:

— Răspunde la întrebările care ți-au fost puse, apoi vom vedea noi dacă mai este cazul să ne pierdem vremea! Trebuie să ajungem și la funeraliile lui Severus...

Împăratul îi făcu un semn din care puteai înțelege fie să aibă răbdare, fie că nu are de gînd să plece pînă nu află totul de la acest om.

— Vedeți că totul se leagă, reluă Chilide, și un biet sclav ca mine nu are deprinderea să vorbească și pentru asta poate că le-am luat cam pe dos, n-am spus ce este mai important, dar știu că am urmărit ordinea în care s-au petrecut lucrurile. Din întîmplare m-am aflat la prezicătoarea Clagissa. Asta a fost după ce acest filozof a vorbit despre aparițiile regelui dac. Oamenii l-au crezut, și de atunci merge zvonul că regele Decebal trăiește și că el sprijină... Mi-e foarte greu, dar n-am încotro... Așa spun — întrebați pe cine vreți prin foruri și prin piețe, oriunde, pe oricine — ei, da — pe Charon dacă știu... Spun că acest rege sprijină venirea la cîrmă...

— Nu te mai osteni, sclavule! Sau plata nu ți-a fost destulă, sau viclenia nu ți-e de ajuns de stăruitoare ca să știi să înfrunți vanitatea imperială! Dar tocmai de-aceea vouă vă spun... — se adresează împăratul celorlalți — că un împărat care nu știe ce gîndește, ce vorbește poporul său nu-și merită locul. Iată că știu ce spun: acest rege nălucă sau mesager al unui neam dîrz, învins dar neînduplecat, sau... un altul care îl reprezintă, preot sau ce-o fi el — nu este așa, iubite Gallus? îl întreabă întorcîndu-se spre secretar — îl sprijină pe Hadrianus, fiu al lui Trajanus Dacicus, cuceritorul parților, nepot al lui Nerva, mare pontif, și alte demnități pe care și le va dobîndi... Un împărat mai știe că poporul are întotdeauna dreptate, chiar cînd greșește, pentru că în greșeala lui stă ascunsă taina viitorului...

Mirarea se așterne deopotrivă pe fețele tuturor, de parcă o singură umbră s-ar fi așezat împotriva luminii.

— Da, de ce vă mirați? Nu acesta va fi, este fiul meu?! Sau boala ați luat-o, ca atîtea altele, de la

acești barbari, încărcînd cu povara nemuririi un muritor? Sau într-atît de corupți să fi ajuns fiii lui Romulus încît, cu grijă și spaimă, să creadă în sfîrșitul Romei? Atunci, da, toți împărații și în fruntea lor unul ca mine, hărțuiți vor fi de zei să se întoarcă de dincolo de malurile Styxului, numai ca să vă amintească, să vă dezrobească de uitarea gloriei niciodată pierdute!

Peste aceste cuvinte, atît de neobișnuite pentru împăratul atît de măsurat, de zgîrcit la vorbă — nici o tăcere. Izbucniră deodată sunetele bubuitoare ale trompetelor, cele prelungi, nesfîrșite ale flautelor, chemarea de aproape depărtînd o cornului — și toate țîșnite cu vigoare dezlănțuită la maximum, nefiind cîntece de jelanie, ci vocea clamantis gloriae.

Căci cîntăreții de afară care acum preced cortegiul funerar al gladiatorului sînt aceiași care de atîtea ori l-au însoțit făcînd înconjurul arenei, în acel moment cînd cu umilință își saluta împăratul. Numai că acum cîntecele sînt mai viguroase, dezlățuite, pornite nu din plîngerea omului ,ci din recunoașterea aceluia ce a fost de douăzeci și patru de ori invincibil.

Într-adevăr, aici, în grădini, printre portice și în sălile palatului, nu răzbesc încă țipetele de durere, jelania bocitoarelor de la căpătîiul lui Severus. Cîntecele de glorie și de luptă ale instrumentelor le străbat și le acoperă.

Pe acestea le ascultă toți în tăcere, pînă cînd tot împăratul i se adresează sclavului Chilide:

— Dacă ești în stare să vorbești fără ocoluri, vreau să știu ce s-a petrecut la bătrîna Clagissa, ce i-a spus?

— Hadrianus a vizitat-o pe prezicătoarea Clagissa acum unsprezece zile, cam la ora a patra a dimineții,

ca acum, adică nu încă, ci pe curînd. A venit împreună cu omul acesta, Flavianus. Bătrîna l-a cercetat cu neîncredere pe cel dintîi, fără să-i ceară bani, așa cum face ea întotdeauna, fără să-l întrebe cine este. Îi urmărisem și mă temeam că vor închide ușa, dar nu, Clagissa a tras doar perdeaua, care mă ascundea destul de bine și, în afară de asta, puteam să-i ridic un colț ca să și văd. Bătrîna a mai aprins o lucernă, nu se grăbea deloc, în sfîrșit, părea cam nedecisă; am îndepărtat perdeaua, aerul era foarte greu, rău mirositor, de la păsări. Cei dinăuntru nu mă puteau vedea, stăteau cu spatele la ușă și în încăperea foarte mare cele două lucerne abia-abia luminau atît cît să nu te lovești de dulapuri, colivii și ce mai este acolo, mare îngrămădeală. „Știu ce vrei" a spus bătrîna, desigur întîlnirea fusese plănuită mai înainte de acest Flavianus care o vizitează în fiecare seară. Apoi se așeză pe patul ei. Un pat mare, numai bronz și fildeș. În sfîrșit, zise: „Voi slobozi vulturul cel orb", ceea ce făcu îndată trăgînd de o sfoară. Se lăsă din tavan o scîndură lată ca o platformă pe care stătea un vultur mic, chircit, bătrîn cred, somnolent; a stat multă vreme, după care abia-abia și-a desfăcut aripile, și deodată a început să zboare, rotindu-se vîjîind în jurul camerei, uneori izbindu-se de celelalte colivii, ocolindu-le, cu furie parcă, din ce în ce mai repede. De fiecare dată se întorcea după ce înconjurase tavanul și lovea cu ciocul în scîndură. Fără voie, am numărat și eu unsprezece ciocănituri, pînă cînd să-și reia locul. La ultima, bătrîna a tras sfoara, platforma s-a ridicat și pasărea a revenit la somnul sau amorțeala ei, după care bătrîna a spus: „Da, vei fi împărat".

— Dacă îți amintești exact, să-mi spui ce a făcut și ce a zis Hadrianus în acel moment? întreabă împăra-

tul răspicat și pe un ton ceva mai ridicat ca de obicei.

— Desigur! spune cu suspectă încîntare Chilide. Era foarte agitat, nu-și mai găsea locul; s-a apropiat de patul bătrînei, a scos o pungă de aur, o tot mișca în ochii prezicătoarei, și i-a spus, cu voce tremurătoare: „Vulturul s-a rotit de unsprezece ori, ce înseamnă asta? Cînd? Cînd? Cînd?" repeta ca scos din minți ultimul cuvînt. „Peste unsprezece zile, la cea de pe urmă oră a dimineții" i-a răspuns Clagissa. Atunci i-a aruncat punga și monezile s-au risipit, iar bătrîna, abia după ce le-a văzut, a slobozit și sturzii, dar aceștia n-au ieșit din colivii, s-au chircit pe bețele lor și au scos niște tipete scurte, înfricoșătoare. „Ce prevestesc aceștia?" a întrebat Hadrianus, iar prezicătoarea i-a spus îndată, puțin mai încet dar destul de clar: „Moartea unuia de aproape".

— Minte! Minte cu nerușinare! strigă Flavianus; barba i se împărțise ca luată de vînt, fața lui gălbejită devenise stacojie. Dacă cineva din cei din jur i-ar fi dat atenție, sigur că nici o clipă nu s-ar fi îndoit de sinceritatea lui.

Dar tocmai atunci, deodată, la rînd unul după altul, dar distincte, se făcură auzite țipetele bocitoarelor de afară, de la căpătîitul lui Severus, acum întins pe acel lectus funeraris, înconjurat de prietenii săi gladiatorii, puternici, gata de luptă, și de personajele grotești, caraghioase, purtînd măștile străbunilor săi, țărani din Campania. Unul din ei o ia înainte, se apleacă, se preface că-i vorbește rudei sale, așa cum e obiceiul, glumește, îi spune de-aproape, la ureche, dar cu glas tunător ca să audă toți, cît a fost de pofticios și lacom de arginți, cît de iubitor al gloriei deșarte, dar privind chipul lui Severus acum, atît de liniștit și scăpat

de orice trufie, dincolo de victorie sau înfrîngere, nu-ţi vine să-l crezi.

Din cele unsprezece naeniae, şase sînt bătrîne, trecute de vîrsta firească a bătrîneţii, jalnice, greoaie, pocite. Dureroase auzului de aproape sînt jelaniile lor, interminabile pentru cei de departe; cinci sînt femei tinere, pătimaşe sînt bocetele lor, pline de dulceaţa şi melancolia iubitelor la amiază, în aşteptarea orei vesperale a iubirii. Urmează apoi un interval de tăcere, spartă, în urma bocetelor, de unsprezece ori repetată, se mai păstrează încă, pentru a fi din nou traversată de sunetele ample, revărsate, ale instrumentelor.

— Nu e adevărat! Acest sclav minte! Am fost de faţă! repetă pentru a doua oară Flavianus.

— Vorbeşte atunci! porunceşte împăratul, plecîndu-şi capul spre dreapta, parcă ar încerca să mai prindă glasurile care se risipesc acum, ca şi sunetele instrumentelor ce încă se mai aud, dar la mari intervale şi foarte uşor, semn că procesiunea funerară se depărtează.

— Hadrianus a rămas neclintit, pe locul său, începe Flavianus. N-a arătat nici bucurie, nici interes. Eu am întrebat-o pe Clagissa cum trebuie înţelese cele unsprezece ciocănituri. Iar ea a răspuns: „Unsprezece zile, luni sau ani,[1] nu ştiu. Pleacă!" la care tot eu am spus: „Slobozeşte sturzii!" „Nu vreau! Plecaţi!" a strigat ea. Aşa am făcut, dar după ce am ieşit afară prin uşa dinspre stradă, m-am întors, singur. Am observat că perdeaua de la uşa din dos era strînsă de tot şi uşa închisă; bătrîna stătea pe pat şi alegea seminţe pentru păsări. Am repetat întrebarea, iar ea a deschis coliviile sturzilor, care n-au ieşit afară, ci dimpotrivă, s-au strîns pe locurile lor, ascun-

zîndu-şi ciocurile între pene. „Priveşte! a zis bătrîna. Arată a moarte. Du-te!" Am ieşit şi i-am comunicat lui Hadrianus care mă aştepta afară că bătrîna refuză să adauge orice altceva şi că nici nu primeşte plată. Asta a fost tot!

— S-ar părea că nu minţi, nici nu înnozi adevărul cu minciuna — observă împăratul cu indiferenţă. Dar voi toţi ştiţi că eu unul nu cred în preziceri de nici un fel, iar dacă v-am ascultat este numai pentru a afla ce se petrece în capetele voastre! Destul! Dar de ce au intrat aceştia, de ce atîta lume? Iubite Sura, se adresă acestuia, care lipsise o bucată de vreme, după care se întorsese cu cîţiva ofiţeri ai gărzii pretoriene, precum şi cu doi praefecti pretorio.

— Pentru pază, răspunde amicul şi sfetnicul Licinius Sura.

— Hm, şi tu crezi în astfel de lucruri... Uitasem! Dar tocmai tu, care faci parte din conspiraţie, mi-ai adus paza?

— Eu?! întreabă Licinius Sura şi orice alt cuvînt îi dispăru din minte; rămase perplex şi singur, în mijlocul sălii, acest om bătrîn, învăţat, credincios şi prieten devotat al celui mai bun dintre împăraţi.

— Te implor, domine deus!, se roagă Lusius Quietus, profitînd de acest moment nedecis. Ascultă-l mai departe!

— De la prezicătoarea Clagissa, Hadrianus s-a dus la casa lui Gaddes, reluă Chilide repezit şi cam fără voie. Aici s-a întîlnit pentru a patra oară cu Marele Preot dac Dorses, acesta este prizonierul pe care l-a lăsat în libertate sub o falsă identitate, aceea a vraciului de bîlci Zuni. Pe acesta l-a trimis mai de mult cu bagaje şi cu sclavul lui la Capua. Această ultimă convorbire am ascultat-o. Au vorbit despre întemeiere,

l-a numit pe dac întemeietor, căci el îl reprezintă pe regele lor, iar Hadrianus i-a făgăduit că va retrage legiunile din Dacia, că-i va elibera pe prizonieri, că nu va mai rămîne nici un dac la Roma.

— Acestea de pe urmă sînt propriile mele cuvinte! Cele privitoare la prizonierii din Roma, nu este aşa, Quietus? îl întreabă împăratul pe acesta din urmă.

— Acelaşi Dorses, continuă Chilide din ce în ce mai grăbit, este şi ucigaşul captivei Aina. El i-a dat otrava, pe ascuns; tot el l-a ucis şi pe gladiatorul Severus, atît de iubit de poporul roman. Tot de acesta s-a servit tribunul Hadrianus şi pentru înscenările apariţiilor regelui Decebal, ca să smintească minţile, să-i zăpăcească, să...

— Se apropie ora, nu este aşa? întreabă împăratul privind la orologiul cu apă care tocmai lăsa să cadă cîteva safire rotunjite, mate şi lucitoare. Care dintre voi va ridica arma împotrivă-mi?

A fost de ajuns ca toţi să se adune, să se îngrămădească în fundul sălii, iar gărzile să-i înconjure. În afara grupului de oameni înspăimîntaţi, neputincioşi, încercuiţi de ofiţerii care ţin mîna dreaptă pe gladium, gata să intervină, au rămas la mijloc doar Sura şi Suetonius.

— Ah, voi? îi descoperi împăratul.

— Am fost întrerupt, zice Suetonius, dar cred că tocmai acum este momentul potrivit să propun şi eu interpretarea acelor acţiuni imprudente, într-adevăr, care au dat naştere la o asemenea intrigă de curte. Primejdioasă ar fi fost fără înţelepciunea de care împăratul nostru dă dovadă. Aici nu este vorba de o conspiraţie, ci de o legendă pe care Hadrianus a încercat s-o impună el însuşi; la început şi poate nici acum n-o fi lămurit pe deplin. O singură convorbire

am avut relativ la asta, și nu în cele mai favorabile condiții, atunci, la moartea captivei Aina. Această legendă fiind temeiul poemului sau lucrării din care a declamat începutul, la ospățul lui Plinius, avînd ca material războaiele dacice. Desigur, a suferit tentația de a folosi credințele acestor barbari, care, în multe privințe, l-au impresionat. Aceștia trimit la fiecare patru ani cîte un mesager, ales dintre cei mai demni, la zeul lor Zamolxe. Dacă moare străpuns de lăncii, înseamnă că este vrednic de a se înfățișa zeului pentru a-i comunica dorințele, necazurile poporului său. Un asemenea mesager l-a considerat el pe regele Decebal, iar ieșirea la lumină din drumul subteran a interpretat-o ca un pelerinaj la centru — centrul lumii întregi fiind Roma. Capul regelui Decebal nu a fost adus la Roma? Aici intervine propria-i idee, aceea a întemeierii, folosindu-se de așa-zisele apariții ale regelui dac la Roma, și-a confirmat tema pelerinajului, scopul fiind restituirea rostului răvășit al statului, al neamului dac, întemeierea unei noi cetăți. Identificarea dintre rege-preot — acest Dorses —, zeu, întemeietor, ce să zic, i-a lămurit sau i-a depărtat ideea întemeierii? — se întreabă Suetonius, apoi privește în jur, caută pe cineva, zice: Cred că despre asta mai bine ar vorbi Plutarchus. Nu e aici, păcat! În acea biografie a legendarului Romulus — cuprinsă în *Viețile paralele* — este ceva... ce s-ar potrivi... desigur că...

Ultimele cuvinte i-au fost acoperite de un vacarm asurzitor, strigăte, țipete, o rumoare din ce în ce mai mare, venind de afară, pătrunzînd în palat, îngrozindu-i pe cei adunați aici.

Ce se întîmplă la căpătîiul lui Severus?

Cda 2021 coala 11

Trebuie să se desfăşoare luptele pe estrada improvizată, în jurul patului funerar, după obiceiul etrusc, aşa cum se hotărîse. Mulţimile se adună, se revarsă, încalcă estrada, vin aproape.

Primul gladiator, un încercat samnit, se aruncă în luptă. Dar, întocmai ca şi Severus în arenă, se opreşte, şovăie, atacă, strigă:

— Să-şi scoată masca!

Dorses se execută. Din mulţime, un singur glas:

— Este regele Decebal! Regele Decebal... Moarte duşmanului! Moarte regelui barbar! Verbera, occide! Străpungeţi-l!

Dorses aruncă arma, spune:

— De ce vă temeţi? De ce? Poporul roman să nu se înspăimînte decît de sfîrşitul Romei!

— Prevesteşte sfîrşitul Romei... — vuiesc mulţimile.

Urletele celor care cer moartea regelui se adună de departe. Un grup urcă pe estradă. Gladiatorii fac cerc în jurul mortului. Convoiul se porneşte. În urmă, pe estrada goală, rămîne trupul străpuns al Marelui Preot dac, Dorses. Capul mai departe, ochii deschişi privesc măreţele, grandioasele monumente ale Romei.

Pe cerul roman, nici un nor în această ultimă oră a dimineţii.

NOTE

Notele, în afara celor care aduc o simplă lămurire — restrînse ca număr — ce poate fi găsită și în dicționare sau alte izvoare istorice, cuprind:

a) *datele istorice* — sub formă de citate, mențiuni — care constituie punctul de pornire al acestei proze.

b) *biografiile personajelor*, motivînd rolul lor în narațiune, precum și referiri la texte contemporane sau anterioare evenimentelor, divulgînd mișcarea ideilor proprie eroilor și timpului respectiv.

Capitolul I

1. *Serbările victoriei.* La multele serbări publice și jocuri pe care romanii le păstrau prin tradiție — (cca 182 anual) — se adăugau și acelea în care sărbătoreau triumful în războaie. După cele două războaie daco-romane, din 101—102 și 105—106 e.n., împăratul Traian, întors la Roma, oferă poporului roman ocazia de a sărbători victoria sa împotriva dacilor. *„El dădu spectacole care au ținut o sută douăzeci și trei de zile, în cursul cărora au fost ucise cam unsprezece mii de animale sălbatice și domestice. Au luptat zece mii de gladiatori."* (Dio Cassius, *Istoria romană* LXVIII. 15, 1; Xiph, 234).

2. *Popina.* În afara hanurilor, aflate pe arterele de comunicație, care găzduiau peste noapte pe călătorii străini de oraș,

mai existau şi alte localuri, unde clienţii primeau hrană şi băutură sau numai băutură — acestea din urmă fiind cunoscute sub numele de popina şi taberna.

Popina era un fel de ospătărie, unde se vindeau diferite mîncăruri şi vin; taberna, un fel de cîrciumă, unde nu serveau mîncăruri, ci numai băutură, de preferinţă vin, presupunîndu-se că ar fi fost în acelaşi timp şi depozite de vinuri. Popina lui Lurcus este, după ocazie, şi una şi alta. Aici se găseau vinuri locale, de calitate proastă; sînt totuşi indicaţii că în unele din acestea — cum este şi prăvălia lui Lurcus — se vînd şi vinuri mai de soi, fie italice, fie din import. Proprietarii unor asemenea localuri aveau grijă să ofere clienţilor şi distracţii, pentru a-i reţine cît mai mult, avînd astfel ocazia să şi consume. Atît popinele cît şi tabernele au reputaţie proastă, fiind frecventate de indivizi dubioşi, curtezane, beţivi, împătimiţi de jocuri de noroc. Au fost satirizate, cu lux de amănunte, de Horaţius, Lucilius, Juvenalis, Marţialis, Petronius, Seneca.

3. *Lectică,* vehicul purtat de patru, şase sau opt sclavi, folosit pentru deplasare pe distanţe mici, în interiorul oraşelor, de reprezentanţii claselor dominante. Sînt singurele mijloace de circulaţie admise în timpul zilei.

4. *Pixide,* farduri folosite de femeile romane, ţinute într-o cutie care „închide frumuseţea obrazului ei diurn, pe care şi-l drege de dimineaţa, pe care o reface după baie, pe care nu şi-o şterge decît noaptea, la culcare". „Tu subsişti, Galla, într-o sută de pixide, şi chipul pe care ni-l arăţi nu doarme odată cu tine" (Martialis, IX, 37).

5. *Populaţia Romei,* din ce în ce mai numeroasă, atinge la vremea împăraţilor Antonini un număr de 1 250 000 locuitori, capitala marelui imperiu fiind afectată de neajunsurile aglomerării. În timpul împăratului Traian, Roma este un „oraş tentacular" colosal, uimindu-i pe străini ca şi pe provinciali, o adevărată metropolă, diversă, eterogenă, îngroşată cu rîndurile călătorilor, nenumăraţii pelerini, aparţinînd tuturor neamurilor.

6. *Argiletum,* cartier comercial din Roma.

7. *Porta Capena,* la extremitatea sudică a Romei, pe Via Appia, aceasta din urmă ducînd spre oraşul Capua, de unde şi denumirea de Poarta Capenă.

8. *Anna Perenna,* veche divinitate romană. Anna, fiica lui Belus şi sora lui Dido, s-a refugiat după moartea acesteia din urmă în Italia, unde este găzduită de Aeneas. Ea răscoleşte amin-

tirile eroului și iubirea lui pentru Dido, din care cauză își atrage mînia Laviniei, soția lui Aeneas. Dido îi apare în vis și-i destăinuie hotărîrea Laviniei de a o pierde. Se aruncă în apele rîului Nimicus, transformîndu-se în nimfă; devine nemuritoare. Sărbătoarea Annei Perenna tradițională, celebrată anual pe malurile Tibrului, prin libațiuni și dansuri, în ciuda decăderii politeismului oficial.

9. *Panniculus (Panicol),* personaj provenit din atellane (scenete populare, reprezentate prima oară în Atella). Costumat în trențe colorate, se lasă bătut, jignit în public, deși prin aluziile și vorbele de duh folosite se dovedește a fi cu mult mai presus decît situația sa precară. Comic, grotesc, candid — un fel de clovn, care, în ciuda disprețului spectatorilor, este de multe ori purtătorul de cuvînt al adevărului.

10. *Parcul lui Augustus.* În afara grădinilor și parcurilor care erau proprietatea unor privilegiați, particulari, sau chiar a împăraților, mai existau la Roma și grădinile publice. Pompei, Cezar, August au creat sau au permis accesul populației în unele grădini și spații care le aparținuseră. Astfel, urmînd exemplul lui Cezar, August a îngăduit intrarea publicului în spațiul amenajat cu arbori din jurul propriului mausoleu pe care și-l înălțase în Cîmpul lui Marte. Același a lăsat liberă intrarea și în Parcul lui Agrippa (Campus Agrippae), iar pe malul drept al Tibrului a poruncit să se planteze un parc umbros (nemus Caesarum) — acesta este Parcul lui August.

11. *Liniment epilator.* Toaleta eleganților Romei, în sec. 2 e.n., se desăvîrșea la tonsor — acestuia încredințîndu-i-se tăierea părului și a bărbii. Bricele, cuțitele pe care le foloseau erau însă atît de rudimentare — din bronz, la etrusci, din fier, la romani — și în afară de asta se și uzau, nemaifiind de nici un folos. În aceste condiții tehnice, bărbierul trebuia să fie foarte îndemînatec și experimentat, ceea ce nu era cazul de cele mai multe ori. De aceea acești tonsores sileau clientul la suplicii ce sfîrșeau cu răniri și hemoragii. Pentru a preveni aceste inconveniente frecvente, romanii preferau să se adreseze unui *dropacist,* care le furniza un liniment epilator — dropax, — preparat din rășină de pin sau un ingredient extras din viță albă ori alte substanțe aglutinante, din iederă, grăsime de măgar, fiere de capră, sînge de liliac, praf de viperă, după cum atestă Plinius cel Bătrîn.

12. *Centurion,* ostaş făcînd parte dintr-o centurie. Fiecare legiune — unitate militară romană permanentă — avea zece cohorte, iar fiecare cohortă avea şase centurii.

13. *Lorica sau cuirasă,* compusă dintr-un pieptar şi dintr-un spate. În epoca romnă se cunosc două feluri de asemenea arme defensive: *lorica squarimata,* formată din plăcuţe de metal în formă de solzi; *lorica saegmentata,* din plăcuţe de metal articulate şi montate pe piele.

14. *Sesterţi (sestertius),* monedă de bronz romană, principală unitate de calcul din epoca imperială, cca 27—30 g = 4 asi; *asul,* monedă de bronz romană avînd la început greutatea de o livră, mai tîrziu fiind redus la 1/36 din greutatea iniţială = 1/4 dintr-un sestertius.

15. *Regulus,* adversar de barou al lui Plinius cel Tînăr, cunoscut din *Scrisorile* acestuia.

16. *Plinius cel Tînăr* (Plinius Cecilius Secundus) (62—114 e.n.) scriitor roman, nepot al naturalistului Plinius cel Bătrîn. Consul în anul 100, proconsul în Pont şi Bitinia (112—113). Opere: *Scrisori (Epistulae)* în 9 cărţi către prieteni; *Scrisori către Împăratul Traian,* 1 carte, şi un *Panegiric* în cinstea aceluiaşi împărat, rostit în anul 100.

Ca personaj al naraţiunii, susţine ideea scrierii unei epopei a războaielor daco-romane, argumentînd transpunerea evenimentelor în „legendă", oferind cadrul şi elementele epice, specifice genului, precum şi o caracterizare „a regelui alungat, izgonit chiar din viaţă, fără să-şi fi pierdut niciodată nădejdea". (Vezi scrisoarea adresată amicului său, poetul Caninius Rufus.)

17. *Inel cu sigiliu.* Încă din epoca republicană, bărbaţii purtau la inelarul stîng un inel folosit şi ca sigiliu, avînd aceeaşi valoare ca şi o semnătură. În epoca imperială, cînd are loc o concentrare a bogăţiilor la Roma, bărbaţii poartă inele cu pietre preţioase pe toate degetele, păstrînd însă şi inelul cu sigiliu.

18. *Preziceri.* În sec. 2. e.n., nu numai credincioşii, dar chiar şi spiritele indiferente oricărei credinţe, credeau în preziceri de orice fel pentru a cunoaşte voinţa zeilor. Divinaţia este încredinţată fie unor preoţi speciali, augurii, fie unor profesionişti amatori. Augurii interpretau diferite semne: zborul şi glasul păsărilor, fulgerele, apetitul păsărilor sacre etc. În afară de auguri mai erau haruspicii care pretindeau că prezic viitorul observînd măruntaiele animalelor sacrificate. Acelaşi interes îl aveau romanii şi pentru oniromancie, astrologie,

toate acestea cunoscînd un surplus de vitalitate, în pofida decăderii politeismului oficial, dar ca o rămășiță a acestuia, prezentă în credința că pînă și zeii se supun rigorilor destinului. În același timp, încă din secolul I încep să apară edicte interzicînd divinația și care se înmulțesc mai ales pe vremea împăraților creștini.

19. *Cogaion (Kogaionon),* denumirea „Muntelui sfînt" al dacilor și al rîului care curgea la poalele lui (identificat ipotetic cu dealul Grădiștei pe care se află ruinele sanctuarelor Sarmizegetusei). Strabon în *Geografia* sa (VII, 3, 5) afirmă că „un get cu numele Zamolxis și-a petrecut viața într-o peșteră, pe care a ocupat-o și unde ceilalți nu puteau intra. Se întîlnea rar cu cei de afară, cu excepția regelui și a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înțelegere cu el, fiindcă vedea că oamenii ajunseseră mult mai ascultători decît înainte. Obiceiul acesta a continuat... pentru că mereu se găsea cineva să-l sfătuiască pe rege, și acelui om geții îi spuneau zeu. Muntele / unde se afla peștera / a fost socotit sfînt și s-a numit așa. I se zicea Cogaionon și la fel a fost și numele rîului care curgea pe lîngă el". Numele muntelui sfînt Cogaion este atestat numai de Strabon, care susține că aceste afirmații privitoare la credințele geto-dace le-ar fi preluat de la Poseidonus din Apameea (135—51 î.e.n.), filozof stoic, istoric, geograf.

20. *„Insula",* vezi nota de la pag. 354.

21. *Carruca,* trăsură ornamentată cu sculpturi în bronz, fildeș, aur și argint, rapidă, confortabilă, considerată ca un vehicul de lux, oferind călătorilor și posibilitatea de a adormi.

22. *Lusius Quietus* (sec. I—II e.n.) „Acest Quintus (?) Lusius era maur și căpetenie a soldaților mauri, aflîndu-se în fruntea unui detașament de călăreți. Osîndit pentru ticăloșia sa, fu îndepărtat din armată. Dar cînd izbucni războiul cu Dacii, întrucît lui Traian îi era trebuincios ajutorul militar al maurilor, Lusius veni la el din îndemn propriu și săvîrși fapte mărețe. Prețuit pentru aceste fapte, el dovedi mai multă vitejie în al doilea război cu dacii și în sfîrșit arătă atîta destoinicie acestuia și făcu avere în război, încît fu înscris printre cei care executaseră pretura. Din aceste pricini era foarte invidiat și urît, și de aici i s-a tras moartea". (Dio Cassius, LXVIII, 32, 4—5). Ia parte la campania împotriva parților (114—117 e.n.), este general victorios, apoi îi biruie pe iudeii răsculați și devine guvernator al Palestinei. După venirea la tron a lui Hadrianus, este

implicat în „complotul consularilor", împotriva acestuia, fiind executat.

23. *Tibicină,* cîntăreață din flaut.

24. *Traian (Marcus Ulpius Trajanus) (52—117), împărat roman (98—117),. adoptat de Nerva.* Născut în Italica (Spania), primul provincial ajuns la cîrma imperiului.

— Educația și-a făcut-o în campamentele militare, avînd, zice un biograf, „educația unui soldat", dar talentele, priceperea în arta militară a unui mare comandant de oști, poate cel mai mare pe care l-au avut romanii.

— Pînă la adopțiune a ocupat funcțiile de tribun militar, pretor, legat imperial, consul.

În 97 este numit guvernator al Germaniei Superioare.

În 98 este adoptat de Nerva — urmîndu-i la conducere.

— „Un om neobișnuit"; „prin dreptatea, bărbăția și simplitatea moravurilor sale", tipul cel mai reprezentativ al cîrmuitorului, pentru care senatul i-a atribuit epitetul de Optimus Princeps. De aici urarea obișnuită la încoronarea urmașilor săi: „Să fii mai fericit decît August și mai bun decît Traian".

— Mare conducător, excelent administrator, avînd respectul legii, conducîndu-se după maxima „Non est princeps super leges, sed lex super principem" (Nu principele este deasupra legilor, ci legile deasupra principelui).
A respectat de asemenea colaborarea cu Senatul ca principiu organizatoric al imperiului, instituit de August.

— Războaie: cu germanii, cu dacii, cu parții.

— *Războaiele dacice.* Încă de la începutul domniei vrînd să răzbune eșecurile militare pe care politica romană le avusese în vremea lui Domițian, a hotărît să-i supună pe daci, oferind o înfrîngere spectaculoasă. Dealtfel, puternice motive nu numai politice dar și militare și economice au determinat această hotărîre. Preparativele au durat aproape trei ani. După cele două campanii, din 101—102 (primul război) și 105—106, îi înfrînge pe daci, transformînd cea mai mare parte a Daciei în provincie romană, colonizînd-o cu elemente romane sau romanizate, din întreg imperiul. Desființează astfel cel mai puternic stat barbar de la frontiera nordică, avînd ca urmare reorganizarea limes-ului Dunării de Jos. Cucerirea Daciei a produs la Roma o satisfacție extraordinară. Serbările triumfului au întrecut în măreție și somptuozitate tot ce se făcuse pînă atunci, au durat 123 zile (vezi și I, 1).

— Victoria dacică a adus mari beneficii tezaurului imperial, periclitat de predecesorii săi. Ruina financiară în care se găsea Imperiul Roman pînă în anul 106 e.n. a fost remediată prin prăzile luate de la dacii lui Decebal. Cantitatea de aur și argint adusă din Dacia a fost prețuită la 165 500 kg aur și 331 000 kg argint. S-a consemnat că după supunerea Daciei, prefectul Egiptului a modificat raportul dintre monedele de aur și argint din cauza unei inflații de aur. De unde pînă la 106, 1 aureus valora 15 drahme de argint, de la această dată valorează numai 11 drahme de argint.

— Împăratul sobru, prin gusturile și prin educația sa, este și parcimonios, dar, zice un comentator, numai „pînă în anul 106". De la această dată cheltuiește: construiește, restaurează, dăruiește. Între 109—113 se clădește complexul edificiilor și monumentelor Forului care îi poartă numele, unde a fost înălțată și acea cronică ilustrată a războaielor dacice, Columna Traiana precum și alte construcții legate de numele său (termele Traianae și termele Surianae, apeducte, teatre etc.).

— În toamna anului 114, pleacă din Roma, pentru a începe răzoiul cu parții. După ce își face intrarea triumfală în Antiohia, la începutul anului 115, silit fiind să petreacă o vreme în acest oraș, natura însăși se dezlănțuie dîndu-i parcă un avertisment. Vifore și furtuni premerg marele cutremur de pămînt care a zguduit zile și nopți fără întrerupere această regiune și din care el însuși a scăpat într-un mod cam nedeslușit.

Oricum, campaniile sale asiatice — refăcînd drumul spre India al lui Alexandru cel Mare, căruia îi aduce un omagiu pios și simbolic în același timp, sărbătorindu-l pe cîmpiile Troiei, oferă un spectacol grandios, dramatic, pe măsura acestui titan al „conquistei". Luptele de aici înainte îi sînt îngreunate nu numai de desfășurarea în spații largi, necunoscute, dar și de condițiile neprielnice — furtuni, ploi torențiale, ploi cu grindină, fulgere — precum și de insurecțiile popoarelor locale. Abia o regiune este cucerită și legiunile romane instalate, că se și produc revolte ale populațiilor cucerite, de unde nevoia unor noi atacuri, reluarea ofensivelor etc.

Hărțuit de toate aceste forțe adverse, supune totuși Asiria, Armenia, Babilonul, Mesopotamia, imperiul roman cunoscînd acum cea mai mare întindere, iar eroul care i-a dăruit-o apoteoza gloriei sale, odată cu sfîrșitul.

— Vestea unei răscoale locale îl face să se gîndească la o nouă campanie în Mesopotamia, cînd îl surprinde singurul obstacol pe care nu-l mai poate învinge. Moare, în primele zile ale lunii august, anul 117 — *aşadar, la unsprezece ani după victoria dacică,* — în vîrstă de şaizeci şi patru de ani (vezi şi XII, 1).

— *Ca personaj, face parte din două constelaţii bipolare — bipolaritate esenţială tensiunii necesare dramei regelui erou Decebal.*

a) Se opune personajului purtător al eposului, Hadrianus, aşa precum lumina însoţeşte umbra; ritmul, pauza; istoria, legenda.

b) Se opune poporului dac cucerit — reprezentat prin regele Decebal — ca orice conquistador, hotărîndu-i destinul, participînd la întemeierea Dacoromaniei.

25. *Hadrianus (P. Aelius Hadrianus)* (76—138), împărat roman (117—138), fiul adoptiv şi succesorul împăratului Traian. Născut în Italica (Boetica), la 10 ani rămîne orfan, vărul său, tribunul Marcus Ulpius Trajanus, viitorul împărat, devenindu-i tutore, cotutore fiind Aelius Attianus.

— Studii în Spania, la Roma şi la Atena. Contactul cu literatura, arta, filozofia greacă îi determină opţiunea constantă pentru cultura elină, trecută prin filieră alexandrină, de a cărei recrudescenţă este preocupat în opera sa constructivă. Se iniţiază în discipline din cele mai diverse, practică diferite arte (pictură, muzică, literatură), dobîndind o sumă a cunoştinţelor vremii. Prin universalitatea sa, precum şi prin încercarea de a reînvia modelele artei greceşti, este considerat ca un precursor al spiritului renascentist.

— Cariera administrativă o începe la optsprezece ani, ocupînd, pînă la adopţiunea de către împăratul Traian, diferite funcţii — tribun de legiune, chestor, tribun al poporului, pretor, legat imperial, consul.

— În anul 100 se căsătoreşte cu Sabina, nepoată de soră a împăratului Traian, căsătorie convenţională în vederea adopţiunii, pentru succesiunea la tron, consolidîndu-i legăturile de rudenie cu familia imperială.

— Instrucţia militară şi-o face în legiunea a 7-a, cantonată în Pirinei (Spania Citerior); este apoi numit tribun în legiunea a 2-a Adjutrix, la malul Dunării de Sus; în acelaşi an este transferat la legiunea a 5-a Macedonica, la gurile Dunării, la vărsarea în Marea Neagră.

— În primul război daco-roman (101—102) face parte din statul major al împăratului Traian; în al doilea război daco-roman (105—106) este comandant al legiunii Prima Minervia.

— După căderea Sarmizegetusei, chiar la locul unde se dăduseră luptele, împăratul Traian îi dăruiește lui Hadrianus — atunci comandant al legiunii Prima Minervia, ca răsplată pentru faptele sale de arme, *inelul* cu diamante pe care el însuși îl primise de la împăratul Nerva. Acest inel constituie un fel de angajament — deocamdată — formal al adopțiunii și deci al succesiunii la tron — uzanță specifică a acestei perioade a imperiului.

Spre deosebire de Nerva, părintele său adoptiv, Traian nu s-a hotărît decît în ultimul moment să legalizeze și să definitiveze angajamentul prezumtiv. *Din anul 106 au trecut 11 ani, pînă în ziua morții sale — adică în anul 117 — cînd, în condiții necunoscute și tot atît de misterioase,* vocea care se *pronunță în sfîrșit — dacă este una și aceeași cu a împăratului — se va stinge îndată după asta.* Motivul amînării să fi fost numai antagonismul dintre cei doi, izvorît din firea și educația, atît de deosebite, ale „fiului" și „tatălui"?

— Așadar Hadrianus preia imperiul în anul 117, avînd atunci vîrsta de 41 de ani.

— De la început, se declară adversarul politicii de agresiune a predecesorului, restrîngînd hotarele imperiului la cele de pe vremea lui Augustus. Din cele patru provincii cucerite de Traian — Armenia, Mesopotamia, Asiria, Arabia — n-o păstrează decît pe ultima.

— *În privința Daciei: un biograf imperial afirmă că împăratul Hadrianus a avut intenția de a retrage legiunile din acest teritoriu, dar a fost sfătuit și împiedicat de amicii săi s-o facă, pentru motivul că, în acest caz, ar fi rămas aici, la bunul plac al populației băștinașe ostile și războinice, prea mulți cetățeni romani.*

— Vizitează Moesia și Dacia (117—118), deci îndată după preluarea cîrmuirii; *părăsește castrele din Muntenia* (Drajna de Sus, Mălăești, Tîrgșor); *distruge parțial podul de la Drobeta, înăbușă răscoala sarmaților, încheind pace cu aceștia; reorganizează Dacia dîndu-i o nouă împărțire administrativă — creînd la Nord de Dunăre provinciile Dacia Superior și Dacia Inferior (aceasta din urmă aflată pînă atunci sub autoritatea guvernato-*

rului Moesiei Inferior. În anul 123, o nouă vizită în Dacia, înființează o a treia provincie, Dacia Porolissensis în Nordul Transilvaniei. În timpul domniei sale, ridică la rangul de „municipium" orașele Napoca, Drobeta — poate și Romula-Malva; reorganizează limes Alutanus. (Vezi și I, 28).

În cei douăzeci și unu de ani de domnie duce o politică de pace, singurul război pe care l-a purtat fiind provocat de insurecția din Iudeea, pe care a înăbușit-o.

„Om al tuturor talentelor", abordînd toate disciplinele cunoscute vremii sale — filozofie, retorică, gramatică, poezie, politică, drept, medicină, arhitectură, muzică, pictură, astrologie, științe oculte; inteligență superioară ajutată de o prodigioasă memorie, animat de o neobosită curiozitate pentru locuri istorice, peisaje, credințe, obiceiuri; duce o politică favorabilă culturii, ca și predecesorii săi Nerva și Traian, dar o înalță pînă la acea renaștere a antichității greco-romane. Domnia lui coincizînd cu perioada de ruină a antichității, marea sa operă constă în a oferi strălucire spiritului elin, revivificîndu-l, îmbinînd cultura greacă cu cea romană — prilejuindu-i apoteoza. În timpul domniei sale, înflorește cultura greacă, cu deschidere cosmopolită, inițiată de Alexandru cel Mare, dar sub dominația Romei.

— Din cei douăzeci și unu de ani „de pace și prosperitate" pe care i-a dăruit lumii, șaptesprezece călătorește de-a lungul și de-a latul marelui imperiu, — consolidat de geniul militar al lui Traian —, însoțit fiind de o legiune de ingineri, arhitecți, meșteri, lasă în urmă-i construcții civile, militare, monumente de artă, justificînd cu prisosință denumirea de „constructor al lumii". Mărturiile marii sale pasiuni de a construi se găsesc nu numai la Roma și în alte orașe ale Italiei, dar și în toate cele douăzeci și cinci de provincii pe care le-a vizitat, în calitate de împărat, arhitect, artist, anticar. Atenei i-a dat ultima strălucire, pe alte centre ale Greciei le-a înzestrat cu teatre, terme, apeducte. Urmele vizitelor sale se află și în Galia, în Britania, la Palmira, Smyrna, Pergamon, Antiochia, Ephaesus, Ierusalimul este din nou reconstruit. Clădește și întemeiază orașe noi, ca Antinopolis sau Antinoe, precum și altele care îi poartă numele — Aelia, Aeliopolis, Hadriana.

— *Ca personaj al acestei proze îi revine, pe de o parte, răspunderea creării unei legende privitoare la regele erou, Decebal, iar, pe de alta, este vocea la persoana I-a, purtătoare de*

cuvînt a eposului — în calitate de autor prezumtiv al unei epopei inspirate din războaiele daco-romane.

26. *Motive deliene.* Ţintele de fier, descoperite în cetăţile şi aşezările dacice, din Munţii Orăştiei, prezintă un ornament geometric (pătrat înscris în cerc) şi floral. Acelaşi ornament apare şi în imitaţiile daco-getice după cupele de la Delos, de data asta, în ceramica pictată (găsite în unele aşezări, din Munţii Orăştiei).

S-a emis ipoteza că motivele ornamentale deliene au apărut mai tîrziu, în a doua jumătate a secolului I. Referirea lui Hadrianus constituie în consecinţă o inadvertenţă, dar intenţionată, folosită pentru prezenţa „cercului" — element comun acestei arte decorative.

27. *Cetatea de reşedinţă a regilor daci.* La marginea satului Costeşti, com. Orăştioara de Sus, jud. Hunedoara, pe dealul Cetăţuia s-a descoperit o cetate puternic fortificată. De la Burebista aceasta a fost reşedinţa permanentă a regilor daci. În 102 a fost cucerită de romani, refăcută apoi de regele Decebal. Distrusă în timpul campaniei din 106 condusă de împăratul Traian.

28. *Sarmizegetusa.* a) Centrul economic, „militar, politic şi religios" al statului dac în sec. 1 e.n. (pe dealul Grădiştei, în Munţii Orăştiei).

b) Capitala Daciei Romane, construită după transformarea Daciei în provincie romană. Întemeiată în anul 106 e.n., date cunoscute dintr-un monument epigrafic: *„Din ordinul împăratului, Cezarul Nerva Traian, fiul preafericitului Nerva, Colonia Dacica a fost întemeiată de către delegatul său, generalul guvernator Decimus Terentius Scaurianus". Pentru a demonstra că noua capitală o continuă pe aceea a regilor daci, împăratul Hadrianus îi adaugă vechea denumire Sarmizegetusa.* Astfel că numele complet al oraşului, aşa cum apare din documentele epigrafice, este acela de: *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa.* În timpul domniei lui Alexandru Sever primeşte titlul de *metropolis.*

Pe timpul dominaţiei romane în Dacia (106—271) este principalul centru politic, administrativ, religios şi cultural al provinciei, reşedinţă a guvernatorului — legatus augusti. Este locuit de o populaţie eterogenă din punct de vedere etnic, colonizată fiind cu elemente romane venite din toate părţile imperiului.

29. *Sanctuare.* În incinta sacră a Sarmizegetusei s-au găsit rămășițele* stîlpilor a două sanctuare:

a) Marele sanctuar circular, considerat, în urma cercetărilor recente, un „adevărat sanctuar-calendar al dacilor". I se mai atribuie și un rol simbolic de cult. (C. Daicoviciu și H. H. Daicoviciu. *Dacii,* București, 1972.)

b) În vecinătatea imediată a sanctuarului-calendar. se găsește un alt sanctuar circular, mai mic. „Rostul acestuia n-a putut fi deslușit, dar nu încape îndoială că și în construcția lui se oglindesc anumite observații astronomice."

c) Numărul stîlpilor, alternanța lor, distanțele, dimensiunile, dispoziția constituie și azi obiectul cercetărilor arheologice, istorice și au prilejuit în decursul timpului ipoteze diverse privind rolul, semnificația.

30. *„Vieții paralele" ale lui Plutarh (50—125 e.n.).* Hadrianus se referă la biografia lui Romulus, legendarul rege și întemeietor al Romei, cuprinsă în această lucrare. Plutarh descrie cu amănunte ceremonialul *întemeierii Romei* — preluat de la etrusci — *de către Romulus. Acesta a fixat un centru numit Mundus și cu ajutorul unui plug tras de boi a săpat un șanț — sulcus primigenus — avînd forma unui cerc. Înăuntrul cercului astfel trasat, a construit un oraș pătrat (înscris în cerc) — Roma quadrata. Orașele construite de romani, coloniile purtau după Marcus Terentius Varro,* în actele cele mai vechi, *numele de u r b i s, derivat din o r b i s, care înseamnă c e r c.* Orașele erau apoi împărțite în patru cartiere, de către două străzi principale.

31. *Strabon (Strabo)* (63 î.e.n. — 21 e.n.) istoric și geograf grec. Opera: *Istoria hypomnemata* în 48 de cărți, pierdută în întregime; *Geographia,* în 17 cărți, păstrată în mare parte; în cartea a VII-a a acestei lucrări (în parte pierdută) se află mențiunea despre popoarele din valea Dunării și munții Pădurii Hercinice — cunoscute de greci sub denumirea de traci, dar purtînd două nume: geți, cei care locuiesc la răsăritul Portului Euxin, și daci, cei de la apusul acestei mări, „ambele popoare vorbind aceeași limbă".

---

* La cucerirea Sarmizegetusei, romanii au distrus sanctuarele.

32. *Zamolxis (Zamolxe), Zalmoxis*, „Numele cel mai răspîndit pe care dacii sau geții îl dădeau zeului lor". *

În ceea ce privește natura acestuia, diferiții autori afirmă că ar fi fost:

a) „o ființă divină (daimon); unii dintre ei (geții) numesc această ființă divină Gebeleizis" (Herodot, IV, 94). Numele acestuia din urmă apare pentru prima și ultima oară în scrierile antice. Pe baza unor interpretări etimologice, Tomaschek ** și Kretschmer *** conchid că este vorba de unul și același zeu, cu două denumiri diferite. Argumentul etimologic, deși respins de Russu ca și de alți autori, a oferit totuși explicația mărturiei lui Herodot, potrivit căreia geții credeau într-un singur zeu, pe care unii îl numeau Zamolxis, alții Gebeleizis.. V. Pârvan **** considera ca certă afirmația lui Herodot, iar I. Coman ***** pomenește despre monoteismul geto-dacilor. Herodot adaugă: „Aceiași traci, cînd tună și fulgeră, trag cu săgețile în sus, spre cer, și amenință pe zeu, socotind că nu este altul decît al lor" — pasaj care constituie un „locus desperatus", întrucît i s-au dat multiple interpretări, în urma cărora s-a ajuns la concluzia că cele două nume se referă la doi zei diferiți, ca structură și culte, după cum s-a admis că este vorba de unul și același. M. Eliade ****** conchide că „ar fi dificil să consideri că Zalmoxis și Gebeleizis ar fi două nume ale aceluiași zeu". Admite că „începînd de la o anumită epocă, un sincretism religios, încurajat de marele preot ca și de clasa sarcedotală, sfîrșește prin a-l confunda pe Gebeleizis cu Zalmoxis". Amintește că „sanctuarele dace de la Sarmizegetusa și Costești nu aveau acoperiș, iar sanctuarul rotund de la Sarmizegetusa era dominat de un simbolism ceresc, ca și „soarele religiei geto-dace, în perioada romană". Același autor consideră că „Gebeleizis reprezintă pe vechiul zeu ceresc al geto-dacilor", iar Zamolxis ar fi zeul care i-a inițiat pe daci în domeniul astronomiei, moralei, medicinei. Miezul învățăturii sale

---

* Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu: *Istoria românilor*, I, p. 69.

** W. Tomaschek, *Die altern Traker*, II, p. 62

*** P. Kretschmer, *Zum Balkanskytistchen*, pp. 47, sq.

**** V. Pârvan, *Getica, O protoistorie a Daciei*, p. 151 (ed. 1926)

***** I. Coman. Zalmoxis... p. 85.

****** Mircea Eliade, De Zalmoxis à Gengis-Khan... p. 31—75.

este însă credința despre nemurire, aceeași care i-a impresionat pe greci.

Sincretismul dintre aceștia doi este opera clasei sacerdotale. *Hellanicos* (prima jumătate a sec. V) în opera *Obiceiuri barbare*, zice: „La geți este cinstit Cronos și el poartă numele Zamolxis". De asemenea, Mnaseas din Patrai (prima jumătate a sec. II î.e.n.) spune că „geții cinstesc pe Cronos numindu-l Zamolxis". Chipul bipolar al zeului Zamolxis trimite la două aspecte. Unul solar, ceresc, și altul chtonian, ca zeu al morții și renașterii naturii, de unde și asemănările cu Sabasios, Dionisos, ale căror culte au lăsat urme pe teritoriul Daciei.

b) Zamolxis, om. Istoria peregrinărilor sale o relatează Herodot după cum urmează: „Așa cum am aflat eu de la elenii care locuiesc pe țărmurile Helespontului și ale Pontului Euxin, Zamolxis, despre care vorbesc, fiind doar un muritor, a fost rob în Samos, și anume al lui Pitagora, care era fiul lui Mnesafos. După aceea, ajungînd liber, strînse bogății mari și, după ce se îmbogăți, se întoarse în patria lui. Întrucît tracii erau foarte nevoiași și săraci în duhul, Zamolxis acesta, cunoscător al felului de viață ionian și al unor deprinderi mai cumpănite decît cele trace... a clădit o casă pentru adunările bărbaților în care îi primea și îi punea să benchetuiască pe fruntașii țării, învățîndu-i că nici el, nici oaspeții săi și nici unul din urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un loc unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile". (Herodot, *Istorii* IV, 95). Adaugă: „Mi se pare însă că el a trăit cu mulți ani înainte de Pitagora. Fie Zamolxis om ori vreo divinitate de-a băștinașilor, să ne mulțumim cu cele înfățișate". (Id. ibid. IX, 96.)

c) Alți autori menționează că Zamolxis ar fi fost: preot, rege, zeu. Astfel, Strabon: „La început Zamolxis a fost *preot la zeul cel mai slăvit la aceștia, iar după aceea a fost intitulat zeu*". Și mai departe: „*Întotdeauna s-a găsit un om care să fie sfetnic regelui și să fie numit* zeu *de geți... în cele din urmă Zamolxis l-a convins pe rege să-l ia părtaș la domnie, afirmînd că este destoinic să-i vestească voința zeilor... regele lucra în înțelegere cu el fiindcă vedea că oamenii îi dau mai multă ascultare, ca unuia care dă porunci după sfatul zeilor.*"

— Această mențiune este adoptată în vederea glorificării regelui Decebal.

33. *Meretrice (meretrix)*, curtezană, femeie de moravuri ușoare.

34. *Plotina, soţia împăratului Traian,* favorabilă lui Hadrianus, se pare că a jucat un rol hotărîtor în adopţiunea pentru succesiunea la domnie a acestuia. I se atribuie, ulterior, epitetul de „augusta".

35. *Lucius Licinius Sura,* amic şi om de încredere al împăratului Traian. A făcut parte din statul major al împăratului în primul război dacic. A fost trimis împreună cu Livianus ca să trateze cu Decebal (Dio Cassius, *Istoria romană* 68, 9). Favorabil lui Hadrianus, aplanează conflictele dintre acesta şi împărat.

Capitolul II

1. *Clepsidră* (gr. Klepsydra), orologiu antic de origine egipteană, măsurînd timpul după curgerea regulată a apei într-un recipient gradat. În anul 263 î.e.n., a fost instalat în Forul roman un cadran solar, luat ca pradă de război din Catana, dar acesta nu corespundea cu latitudinea Romei, oferindu-le romanilor măsura orelor, dar cu aproximaţie. În 164, cenzorul Q. Marcius Philippus aduce un orologiu anume construit pentru latitudinea Romei. Dar acesta nu putea să furnizeze date decît pe timp de soare, nu şi zilele noroase sau noaptea. Fapt pentru care în anul 159 î.e.n. cadranul solar a fost dublat de un orologiu cu apă, *orologium* ex *aqua.* Clepsidra era alcătuită dintr-un vas transparent unde apa ajungea în mod regulat cu un debit identic, avînd o formă cilindrică, pe care s-au trasat 12 verticale; corespunzînd lunilor, din ianuarie pînă în decembrie, apoi pe fiecare din acestea s-au notat cele 12 nivele ale orelor dintr-o zi. Din timpul împăratului August apăruseră fabricanţi de orologii cu apă, clepsidrarii şi organarii, rivalizînd în abilitate, dar şi în construirea accesoriilor. Pe timpul lui Traian, orologiile cu apă constituiau pentru proprietarii lor semnul bunăstării şi al distincţiei.

2. *Amfiteatrul Flavian,* cel mai mare monument al Romei antice, „simbol al eternităţii şi măreţiei Romei". Din sec. 8 e.n. i s-a dat denumirea de *Coliseu* (Colosseo) fie din cauza dimensiunilor sale, fie din cauza unei statui colosale a lui Nero, aflată aproape. Avariat de cutremure, a fost transformat în fortăreaţă în secolul al 13-lea, apoi deveni o adevărată carieră de travertin — material din care e construit —, de unde s-au extras

blocuri pentru palatele Renaşterii. În secolul al 14-lea, papa Benedict XIV îl declară sacru întrucît aici fuseseră uciși martirii creştini. Papii Pius VII, Leon XII, Grigore XVI şi Pius IX au contribuit la repararea lui. Cu toate dezastrele prin care a trecut, amfiteatrul își păstrează de aproape nouăsprezece secole aspectul său de o impresionantă măreţie.

3. *Mim,* denumire desemnînd deopotrivă actorul şi reprezentaţia.

4. *Velabrum,* cartier al Romei antice.

5. *Ordinul ecvestru.* În societatea romană, în afara celor două clase fundamentale, rigid despărţite — cetăţenii născuţi liberi, stăpînii de sclavi, şi sclavii, *res manapi* —, chiar înlăuntrul primei clase a oamenilor liberi are loc o strictă ierarhizare, după criteriul averii.

Din *ordinul ecvestru* fac parte acei cetăţeni liberi care posedă cel puţin 400 000 de sesterţi; ei primesc de la împărat, cînd i-au cîştigat încrederea, comanda trupelor auxiliare, diferite funcţii civile (procurator, guvernatori ai unor provincii secundare sau unele posturi la cabinetul imperial).

6. *Vile urbane.* Spre deosebire de villa rustica, villa urbana (sau suburbana) era destinată recreaţiei şi distracţiei. Fără relaţie cu producţia agricolă, reproducea casa familială a bogătaşilor de la Roma. Erau construite în peisaje naturale deosebit de frumoase, aproape de regiuni muntoase sau de ţărmuri marine, nu departe de drumurile de acces spre Roma. O descriere a propriei vile urbane o face Plinius cel Tînăr. Este vorba de vila sa din Laurentium la 25 km de Roma, aproape de malul mării Tireniene. Asemenea vile se mai cunosc la Tibur (Tivoli) în munţii Albani, la Tusculum (aici găsindu-se vila lui Cicero), la Antium, Formiae, Caieta.

7. *Vin de Veies* sau veientan, un vin acru, aspru, băutură obişnuită a celor săraci.

8. *Culte diferite.* În timpul imperiului, politeismul, deşi religie oficială, dăinuind încă în unele forme, îşi pierde credincioşii, în favoarea cultelor orientale care se instalează la Roma, uneori chiar cu sprijnul cezarilor. Zeilor şi zeiţelor importate din orient — ca Cybele (Magna Mater), Atys, Mithra, Dea Syria, Baalim, Isis sau Serapis — li se ridică aici temple, unde se aşază statuile, relicvele, captînd credincioşi fanatici, făcînd prozeliţi. Penetraţia cultelor orientale începe din

epoca elenistă, continuîndu-se în epoca romană. Urmele lor au fost descoperite și în Scytia (în cetățile grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre, precum și pe teritoriul Daciei).

Cauzele acestui transfer sînt multiple, printre care se poate enunța criza economică, politică, din ultimele veacuri î.e.n a lumii grecești, concomitent cu uzura religiei tradiționale; contactele cu orientul — ocazionate de expediția lui Alexandru cel Mare împotriva perșilor, dominația romană în Egipt și Asia etc.

9. *Pilade al II-lea,* mimul favorit al împăratului Traian.

10. *Forul lui Nerva.* La nord de Forul roman se aflau forurile imperiale, între Forul lui Vespasian și Forul lui August și a lui Cezar se găsea Forul lui Nerva, avînd la mijloc templul Minervei.

11. *Zeul Liber.* În mitologia greacă, Dionysos, zeul vinului și al viței-de-vie, cunoscut la romani sub numele de Bacchus, fiind denumit și Bromius, Liber, Lyaeus. Fiu al lui Zeus cu muritoarea Semele, făcînd parte din a doua generație de olimpieni. Cultul acestui zeu era răspîndit în toată lumea antichității.

12. *Trimalchion,* libert îmbogățit, parvenit, personaj al romanului lui Petronius, *Satiricon.*

13. *Fiducină,* fiducines, cîntăreții la instrumente cu coarde.

14. *Zeița, mama lui Aeneas,* Afrodita, la greci, preluată de romani, asimilată cu Venus, divinitatea dragostei și a frumuseții. Cu muritorul Anchises ea l-a avut pe Aeneas. După războiul troian, și-a salvat fiul, pe Aeneas, ajutîndu-l să ajungă pe țărmurile Italiei. De aceea, era socotită — sub numele de Venus — ca protectoare a Romei. Poetul Ovidius interpretînd legenda întemeierii Romei de către eroul troian afirmă că, de vreme ce Aenaes, fiul Afroditei (Venus), a fundat Roma, și acesta din urmă trebuie să fie orașul patronat de zeiță.

15. *Neînfricații barbari.* Despre traci în general și despre geto-daci, în special, există cîteva mărturii ale autorilor antici, din care reies însușirile lor de războinici — temeritatea în luptă, curajul, sfidarea morții, vitejia, mîndria —, care i-au făcut cunoscuți în istorie.

„Neamul tracilor este, după acela al inzilor, cel mai numeros din lume. Dacă ar avea un singur cîrmuitor sau dacă s-ar înțelege între ei, el *ar fi de neînvins* și, după socotința mea, cu mult mai puternic decît toate neamurile" *(Herodot).*

— „Geții... *Cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci*" (Herodot).

— ...ad mortem paratissimi Getae ...*(cei mai pregătiți pentru moarte sînt geții)* (Pomponius Mela).

— ...geții „*cea mai belicoasă națiune* din toate neamurile ce au existat vreodată, nu numai prin vîrtoșia corpurilor lor, dar și prin acele maxime ce Zamolxes le-a săpat adînc în inimă". (Julian, Cezarii).

— „vei cînta... două triumfuri, din care unul a fost cel dintîi împotriva unui *neam neînvins" (invicta genus)* (Plinius, Scrisoare către Caninius, VIII, 4, 2).

16. *Asellae*, curtezane.

17. *Piatra de Heracleea* (lapis Heracleus), magnet.

18. *Caecub, Falern sau Alobrog,* soiuri de vin, provenind din diferite regiuni. (Falernul provenea din Falernus ager, ogorul campan, de unde vinul cu același nume.)

19. *Culeus,* cea mai mare măsură de vin, egală cu 20 amfore (252 l).

20. *Aventin,* una din cele șapte coline ale Romei.

21. *Tablinium,* cabinetul de lucru al șefului familiei romane; cameră deschisă comunicînd cu atrium-ul, cu timpul aici desfășurîndu-se viața familiei nu numai pentru că e mai spațioasă, dar și pentru că avea privire directă spre intrare și spre grădină, în dauna vechiului atrium, păstrat ca un fel de anticameră.

22. *Arvali.* Preoții romani erau grupați în colegii sau confrerii. Dintre acestea făceau parte și arvalii (sărbătoreau recoltele, în onoarea unei vechi divinități, Dea Dia).

23. *Prizonieri.* În privința numărului prizonierilor daci pe care împăratul Traian i-ar fi luat, în urma celor două războaie daco-romane, informațiile extrase din diferite surse sînt contradictorii, confuze, de unde concluzia inexactității, odată cu necesitatea corectării lor.

Astfel, Ioanes Lydos, om politic și scriitor bizantin (sec. V—VI), folosind opera pierdută a lui Criton, medicul lui Traian care a participat la aceste campanii, afirmă că împăratul ar fi „luat... peste cinci sute de mii bărbați, cît se poate de potriviți pentru lupte, împreună cu armele lor", cifră exagerată ca și cele referitoare la prăzile de război aduse la Roma — corectată la 50 000, ca fiind mai aproape de realitate (J. Carcopino,

Dacia I, 1924; şi în *Points de vue sur l'impérialisme romain*, Paris, 1934).

Pe vremea lui Burebista, spune Strabon, „dacii puteau ridica o armată de 20 000 de oameni", cifră extraordinar de mare pentru acele vremuri, cînd efectivul unei armate obişnuite atinge cifra de 20 000 — 30 000 de ostaşi. Reiese că cifra de 500 000 de prizonieri este mult exagerată.

Se ştie că prizonierii de război folosiţi la luptele de gladiatori erau eliberaţi ca răsplată pentru bravura lor; eliberarea se făcea uneori individual sau colectiv.

În anul 109, împăratul Traian, după luptele navale din amfiteatru, ca şi după cele directe de gladiatori, a hotărît ca toţi supravieţuitorii să fie lăsaţi liberi. Pe baza acestei informaţii i se atribuie lui Hadrianus decizia angajării prizonierilor daci în asemenea lupte.

Problema prizonierilor este complementară celei a continuităţii elementului autohton în Dacia în sprijinul căreia probele (arheologice, epigrafice, istorice, diplomatice, militare) s-au adunat pe parcurs eliminînd cu desăvîrşire teza nefirească a exterminării populaţiei autohtone, provenind fie dintr-o greşită interpretare (Eutropiu, Iulian), fie din considerente politice (Roesler, Alföldi), fie din motive revendicative (teza purităţii latine a romanilor, susţinută de şcoala ardeleană).

Istoriografia românească — în special aceea din ultimii 15—20 de ani — a dat răspunsuri hotărîtoare în sprijinul continuităţii elementului autohton în Dacia, izbutind totodată să completeze cu noi date „tabloul vieţii daco-romane", urmărind şi „procesul de romanizare al populaţiei dacice".

24 ...„*panem et circenses*", celebre cuvinte ale lui Juvenal devenite dicton — satirizînd, pe de o parte, modul în care cezarii pentru a-şi asigura liniştea distribuie poporului hrană şi spectacole, iar pe de alta, decăderea romanilor din epoca imperiului a căror conştiinţă civică este într-atît de anihilată încît nu mai au alte nevoi decît acestea — implicînd „cel mai vehement strigăt republican".

„De cînd nu mai au de vîndut voturi, el, care odinioară distribuia puterea, fascele, legiunile, — el, poporul — de la care totul emana [în vremea Republicii], acest popor [acum] decăzut, nu doreşte nimic cu mai multă cupiditate anxioasă decît aceste

două lucruri: pîine și spectacole" „...duas tantum res anxius optat panem et circenses".

Fronton denunță aceeași stare, dar cu liniștea înțeleptului în fața evidenței „populum Romanum duabus praecipue rebus, annona et spectacules, teneri" (poporul roman este absorbit cu deosebire de două lucruri: alimentația și spectacolele).

25. *Credința în nemurire a geto-dacilor:*

— „El [Zamolxis] spunea că nici el și nici cei din tovărășia lui nu vor muri, ci vor avea parte de toate bunurile". *(Hellanicos* — prima jumătate a sec. al 5-lea î.e.n. — în *Obiceiuri barbare).*

— „Iată cum se cred nemuritori geții: ei cred că nu mor și acel ce dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis". *(Herodot* — 484 î.e.n. — 425 î.e.n., în *Istorii* IV, 94)

— Zalmoxis îi învață pe concetățenii săi „că nici ei, nici urmașii lui nu vor muri niciodată, că vor merge într-un loc unde vor supraviețui, bucurîndu-se de o fericire completă". (Ibid. id., IV, 95)

— După unele surse (Photios, Pomponius Mela, Suidas), călătoria în acel loc de fericire nu e veșnică, morții se pot întoarce. De aceea cei care rămîn se bucură că defunctul va reveni, aducînd ofrande și distrîndu-se.

După *Pomponius Mela* există la traci trei credințe deosebite:

a) afirmă întoarcerea morților; b) neagă întoarcerea, dar susține continuarea unei existențe fericite postmortem; c) sufletele mor, dar este preferabil să mori decît să trăiești; concepție pesimistă, opusă celorlalte două.

— În comentariul său, la credințe în nemurire așa cum au fost transmise, Mircea Eliade (în cartea *De Zalmoxis à Gengis-Khan,* Paris, 1970, p. 39—40) folosind surse antice și cele tardive, românești și străine, precizează: „Herodot nu a găsit o formulă mai spectaculară pentru a-i introduce pe geți, decît prezentîndu-i ca acei «care se cred nemuritori»... În «Charmide», dialog [autor fiind Platon] scris probabil cu aproximativ treizeci de ani după Herodot, Socrate relatează despre un medic trac pe care l-a întîlnit: «unul din acei terapeuți ai regelui trac Zalmoxis care sînt capabili să confere imortalitatea». Verbul grec *athanatizein* — folosit de Herodot — nu înseamnă propriu-zis «a se crede nemuritor», ci «a deveni nemuritor, a dobîndi ne-

murirea». Cum, în ce fel? constituie altă problemă, legată de anumite practici printre care și «sacrificiul mesagerului» sau un anumit mod de viață".

Și mai departe, Mircea Eliade: „slabele informații de care dispunem, în afara celor extrase din Herodot, complică problema. În nici un caz, teza întoarcerii morților nu se poate confunda cu metempsihoza, încarnarea în alt corp, așa cum s-a susținut cîteodată".

— Această credință explică după unii autori temeritatea războinică a geto-dacilor.

Capitolul III

1. *Tessera,* bilet de intrare la un spectacol.

2. *Libert,* sclav eliberat. În ultimul secol al Republicii, eliberarea sclavilor luase proporții, pînă într-atît încît pătrunderea sclavilor în rîndurile oamenilor liberi ajunsese să nu mai fie bine văzută de reprezentanții clasei cîrmuitoare. Împăratul August îngrădește printr-o lege eliberarea sclavilor, aceasta fiind admisă numai în anumite condiții, de asemenea hotărăște să se restrîngă libertățile obținute prin legislațiile anterioare. În primele două secole ale imperiului au avut loc cele mai numeroase eliberări de sclavi. Unii dintre ei izbutesc să se ridice pe scara ierarhiei sociale, îmbogățindu-se și ajungînd la rîndul lor să aibă un mare număr de sclavi. Unii devin antreprenori, proprietari de ateliere, negustori, reușind să strîngă averi.

3. *Stola,* în perioada clasică, veșmîntul caracteristic femeii romane era stola, așa cum pentru bărbați era toga. Stola avea forma unei cămăși lungi pînă la glezne, strînsă în talie cu o cingătoare. În partea de jos, avea o panglică lată ornamentată cu purpură (instita). Lățimea panglicii era semnul distincției pentru condiția socială a femeii și deci a privilegiilor. Prin sec. al III-lea stola este treptat înlocuită cu delmatica sau colobium.

4. *Astarte,* mare zeiță babiloniană, corespondenta semitică a Afroditei (Venus), al cărei cult legat de mitul lui Adonis era instalat în Asia occidentală (la Byblos pe coasta Siriei și la Paphos, Cipru).

5. *Villicus*. Proprietarii latifundiilor locuind la oraş, veneau la ţară numai în anumite perioade, conducerea permanentă a sclavilor care munceau la cîmp era încredinţată unui administrator — villicus — de obicei ajutat de soţia lui, villica. De villicus depindeau alţii, subalternii, care dirijau şi supravegheau munca sclavilor.

6. *Triclinium*, sală de mese avînd paturi pentru stat la masă.

7. *Ambubaiae*, cîntăreţe din flaut orientale (denumirea vine de la ambub=flaut). Aceleaşi cîntau şi din alte instrumente; fluiere, timpane, harfe, toate instrumente folosite de diverse neamuri.

8. *Diegis*. „În anul 88 e.n. împăratul Domiţian, învins şi pus pe fugă de marcomani, a pornit grabnic o solie la Decebal, regele dacilor, îndemnîndu-l să încheie un tratat de pace, pe care el (Domiţian) îl refuzase mai înainte deşi (regele) i-l ceruse adesea. Decebal primi propunerea de pace (căci era la mare strîmtoare), dar nu a vrut să vină el însuşi să stea de vorbă cu Domiţian, ci l-a trimis pe *Diegis*, împreună cu cîţiva bărbaţi, ca să-şi predea armele şi cîţiva prizonieri... După sosirea acestuia, Domiţian puse lui *Dieges* o *diademă* pe cap — ca şi cum ar fi fost un adevărat învingător şi omul în stare să dea un rege dacilor —, iar soldaţilor le împărţi onoruri în bani. Ca un biruitor trimise la Roma, între altele, nişte aşa-zişi soli ai lui Decebal şi o pretinsă scrisoare de-a acestuia despre care se spune• că ar fi plăsmuit-o el.

Domiţian îşi împodobi triumful cu multe lucruri ce fuseseră luate ca pradă. (Dimpotrivă, cheltuise foarte mulţi bani pentru încheierea păcii, căci fără întîrziere dădu lui Decebal nu numai însemnate sume de bani, dar şi meşteri pricepuţi. Acele lucruri le-a scos din mobilierul împărătesc. Căci el folosea totdeauna asemenea lucruri, ca pradă de război, ca unul care aduse imperiul în stare de robie". (Dio Cassius, *Istoria romană* LXVII, 7, 2—4).

9. ...*te hrăneşti numai cu lapte, miere şi pîine*... Se referă la *vegetarianismul* preoţilor geto-daci.
Strabon, reluînd tradiţia transmisă de Herodot, accentuează alte amănunte cu privire la învăţătura lui Zalmoxis. Acesta ar fi învăţat de la Pitagora să citească viitorul după cursul astrelor, devenind după întoarcerea sa în patrie sfetnicul regelui, mare preot, apoi zeu. Dovada continuităţii dintre Deceneu — mare

preot pe vremea lui Burebista — şi Zalmoxis ar fi tocmai vegetarianismul, la rîndu-i dovadă că acest cult îşi are originea în învăţătura lui Pitagora. Şi alte surse confirmă existenţa unei categorii sacerdotale, ducînd o viaţă monahală (implicînd vegetarianismul, celibatul, viaţa retrasă).

10. *Treptele gemonice*. Gemoniae, scară a muntelui Capitoliu, unde se expuneau corpurile condamnaţilor executaţi.

11. *Peristil*, grădină interioară înconjurată de un portic, cu coloane; cînd lipsea porticul, peristilul avea aspectul unei grădini. În mijlocul peristilului se află un bazin cu apă, înconjurat de straturi de flori (trandafiri, crini, arbuşti şi unele plante verzi — verdarium). Uneori, în jurul peristilului existau galerii.

12. *Phlegon* din Tralles, scriitor din epoca lui Hadrianus. Ampla sa cronică a Olimpiadelor s-a pierdut, la fel şi lucrările despre topografie, sărbătorile romane şi o descriere a Greciei. S-a păstrat un tratat despre *Miracole şi fiinţe cu viaţă lungă*. Secretar al lui Hadrianus.

— Lucrările istorice ale lui Hadrianus erau semnate de liberţii săi, printre care — probabil — şi de acesta.

De asemenea, se pare că şi *Memoriile* au fost semnate de acelaşi.

— Prezenţa lui Phlegon în această perioadă din viaţa lui Hadrianus — adică înainte de 117 — îndeplinind funcţia de secretar, nu e atestată de nici o sursă cunoscută de mine.

13. ...*incursiunea sarmaţilor*. Sarmaţii veniţi din regiunea de est de Volga au înaintat spre vest, treptat şi în valuri succesive. Către sfîrşitul secolului apar în apusul Daciei. În anul 200 e.n., roxolanii, neam sarmat, se aflau între Prut şi Nistru, unele triburi întinzîndu-se spre cîmpia munteană. În acelaşi an, iazygii, alt neam sarmat, ocupa pusta ungară.

Între 101—106, roxolanii sînt de partea lui Decebal. Înfrîngerea dacilor de către romani din anii 105—106 a favorizat deplasarea unor grupuri de sarmaţi de *la Vest de Prut în Moldova*, în timp ce în Muntenia ei nu vor pătrunde decît după anii 117—118, după părăsirea de către romani a castrelor din regiunea subcarpatică. *După 106, iazygii şi roxolanii* şi-au păstrat locuinţele, *făcînd dese incursiuni în noua provincie romană*. Cunoscute şi consemnate sînt răscoalele împotriva dominaţiei romane — ca acelea survenite la moartea împăratului Traian şi la începutul cîrmuirii lui Hadrianus — care se fac în unire cu dacii

rămași liberi, de dincolo de granița de nord a provinciei și cu neamurile vecine, cu iazygii, din cîmpia Tisei și cu roxolanii din estul Daciei. (Prezența dacilor rămași liberi constituie în același timp și o mărturie a continuității elementului autohton în Dacia.) Răscoala a fost înlăturată într-adevăr de către împăratul Hadrianus, la începutul domniei sale, în anul 117.

Cît despre incursiunea sarmată din timpul serbărilor triumfului dacic la care se referă textul este posibilă. Deplasarea lui Hadrianus la această dată este însă nesigură, data consemnată fiind doar de un izvor literar tardiv, mai exact contemporan nouă, pentru ziua a 8-a a serbărilor victoriei (Marguerite Yourcener, *Mémoires d'Hadrien*, Paris, 1951). Adoptate aici pentru a întreține suspiciunea în jurul dacului Dorses și implicit în dauna protectorului său, Hadrianus.

14. *...soră a regelui Decebal...* Capturarea surorii lui Decebal reiese din două izvoare:

a) „el /Traian/ a început să urce pe culmile munților luînd cu mare primejdie munte după munte și se apropia de capitala dacilor. Lusius i-a atacat din altă parte, el ucise mulți dușmani și prinse vii un număr și mai mare." (Dio Cassius LXVIII, 8, Xiph)

„Decebal a trimis soli chiar înainte de înfrîngere... aceștia stăruiră pe lîngă Traian să încuviințeze lui Decebal să vină în fața lui și să stea de vorbă, deoarece este gata să îndeplinească toate cele cerute; iar dacă nu, cel puțin să trimită Traian pe cineva care să se înțeleagă cu el. Au fost trimiși Licinius Sura și Claudius Livianus... Dar nu s-a realizat nimic... Traian a ocupat munții înalți... Pentru aceste motive, dar mai ales pentru că Maximus — M. Laberius Maximus, legatul Moesiei din anii 100—102 e.n. — *prinsese în acest timp pe sora aceluia* (a lui Decebal) și cucerise un loc întărit (poate în cetatea de la Costești), Decebal era gata să primească orice condiții... nu că ar fi avut de gînd să le respecte, ci ca să mai prindă puteri." (Dio Cassius, LXVIII, 9).

b) Pe *Columna lui Traian* este înfățișată scena aceasta: în prezența lui Traian, care se află pe malul unei ape mari, însoțit de doi ofițeri superiori — adjutanții săi permanenți: Licinius Sura și Claudius Livianus — se vede un grup de femei dace, cu copiii lor, escortate de doi ostași romani din trupele auxiliare și urmînd *un personaj feminin, în costum dac, care se îndreaptă spre o*

corabie lungă" (R. Vulpe. *Capturarea surorii lui Decebal*, Extras din *Sargetia*, IV).

— Prezența la Roma a surorii regelui Decebal, precum și toate celelalte incidente privind-o pe aceasta sînt fictive. Nici una din sursele cunoscute nu mai menționează nimic.

Capitolul IV

1. *Claudius Maximus Tiberius*, cercetaș roman, în al doilea război dacic (105—106).

„O descoperie recentă a profesorului M. P. Speidel de la Universitatea din Honolulú a confirmat și întregit cunoștințele noastre despre moartea lui Decebal. Învățatul american a remarcat la Muzeul din Kavala (Grecia), o stelă funerară apărută întîmplător din pămînt la Grammeni în apropierea anticului Philippi; titularul monumentului e Tiberius Claudius Maximus. După un obicei răspîndit în antichitatea romană, Tiberius Claudius Maximus își istorisește în inscripția săpată pe piatra de mormînt cariera sa militară... Către sfîrșitul textului, ni se spune că el a fost făcut subofițer în ala a II-a de pannoni de către divinul Traian de care a fost făcut și cercetaș în războiul dacic și în cel parthic și de către același a fost făcut decurion în aceeași ală, deoarece l-a prins pe Decebal și i-a adus capul lui (Traian), la Ranisstorum — localitate neidentificată. Inscripția de la Philippi ne informează mai întîi asupra numelui celui care comanda pe călăreții trimiși, prin munți, în urmărirea lui Decebal. Comandant trebuie să fi fost însuși Claudius Maximus Tiberius, căci numai așa se explică de ce spune în inscripție că l-a prins pe Decebal. La drept vorbind, veteranul nostru se cam laudă: corect ar fi fost să spună că l-a ajuns pe Decebal, întrucît regele dac a evitat, luîndu-și viața, să cadă prizonier". (Hadrian Daicoviciu. *Dacii*. 1972. p. 359—362).

Valoare informativă are basoreliefυl care împodobește partea superioară a stelei lui Claudius Maximus Tiberius. „Basorelieful îl reprezintă pe acesta călare, în fața calului avîntat în galop, un nobil dac — se recunoaște după caracteristicul pileus de pe cap —, căzut la pămînt și rezemat cu mîna stîngă de scut, scapă din mîna dreaptă, întinsă, un pumnal curb" (Ibid. id. p. 362).

2. *Regele Decebal*. Începutul şi sfîrşitul domniei, care este şi al vieţii, îi stau sub semnul confruntării cu cel mai mare imperiu al lumii antice. Acelaşi supliciu, la început şi la sfîrşit, al gloriei învinşilor.

Învinşii din anul 85, cînd regele Duras Diurpaneus hotărîse incursiunea din Moesia, erau însă romanii. Cuceritorii lumii învinseseră. Din faptul paradoxal izvora şi situaţia grea în care se aflau dacii la sfîrşitul anului 86. Bătrînul rege Diurpaneus şi-a dat seama de consecinţele victoriei dace, ca şi de „încercuirea politică şi militară" la care îi supuseseră romanii, fiind înconjuraţi de posesiuni ale acestora, sau de popoare aflate în solda lor. De aceea, socoti că trebuie să cedeze de bună voie tronul nepotului său de frate, *Decebal*, ale cărui calităţi militare şi diplomatice îi erau cunoscute şi dovedite.

Decebal, fiul lui Scorillo, „era priceput în ale războiului şi iscusit la faptă; ştiind cînd să năvălească şi cînd să se retragă, meşter în a întinde curse, viteaz în luptă, priceput a se folosi cu dibăcie de o victorie şi de a scăpa cu bine dintr-o înfrîngere; pentru care lucru el a fost mult timp pentru romani un duşman de temut". (Dio Cassius, *Istoria romană*, LXVIII, 6, 1).

— *Diplomaţia*, o *armă*. Pentru a preîntîmpina înaintarea romanilor cere pace, dar Domiţian i-o refuză; Decebal îi trimite din nou un mesaj în care batjocura, sfidarea şi cutezanţa pe care romanii n-au mai întîlnit-o la nimeni, servesc scopului propus: Domiţian atacă.

— *Decebal îi învinge pe romani*, generalul Cornelius Fuscus este ucis, prăzile în mîinile dacilor. O asemenea înfrîngere este socotită de romani, de aici înainte, ca o ameninţare chiar pentru fiinţa şi integritatea imperiului, un germene al sediţiunilor eventuale, pînă la Traian, al cărui prim gînd — odată ajuns la cîrmuire — a fost cucerirea Daciei. (Daciam delendam esse).

— *Bătălia de la Tapae*. Jignirea adusă imperiului, celei mai organizate şi glorioase armate au determinat noi pregătiri. Crîncena înfruntare de la Tapae sfîrşeşte cu înfrîngerea dacilor, de data asta. Cum au luptat dacii, ca să determine din partea romană oprirea ofensivei, încetarea înaintării spre cetatea Sarmizegetusa? Desigur cu acea înverşunare şi vitejie, care le-au adus şi victoria şi înfrîngerea. Urmează o repliere şi o diversiune din partea romană (expediţia împotriva marcomanilor şi a iazygilor se soldează cu un eşec). Domiţian trimite soli la De-

cebal să ceară pace. În sfîrşit, trecînd peste înscenarea unei victorii decisive, cu care se laudă împăratul roman, tratatul de pace din 89 este o capodoperă a spiritului diplomatic al lui Decebal. Într-adevăr, mulţi au considerat această pace ca „ruşinoasă" pentru Roma. (Însuşi Traian numărîndu-se printre ei.) Nu şi Decebal, luciditatea fiind unul din tăişurile armei diplomatice. Roma „plătea totuşi o sumă anuală dacilor", aşa-zisul „ajutor" anual. Lucrurile sînt ticluite cu o artă exemplară într-adevăr. În afara ajutorului bănesc, romanii se mai obligau să trimită în Dacia meşteri, constructori, ingineri în vederea apărării limes-ului danubian. Decebal devenea rege clientelar, dar nu tributar, raportul de vasalitate fiind exclus. Pînă şi „uitarea" restituirii steagului său pierdut, de Cornelius Fuscus, eliberarea prizonierilor romani au fost considerate ca o gravă jignire a orgoliului roman.

— Prin forţa abilităţii sale, prin vitejia poporului său, Decebal asigură — pentru o scurtă vreme însă, numai doisprezece ani — o perioadă de prosperitate.

— Acum statul dac este mai închegat, mai dezvoltat din punct de vedere social şi economic, cultura sa materială şi spirituală cunoscînd apogeul.

— *Construcţii militare.* Cu ajutorul bănesc şi manual al romanilor, poate, regele construieşte fortificaţii, extinde şi restaurează pe cele vechi, făureşte arme şi maşini de război, îşi instruieşte ostaşii, consolidîndu-şi forţa armată.

— *Alte construcţii:* Acum sînt clădite noile sanctuare de andezit din incinta sacră a Sarmizegetusei.

— Prestigiul dacilor crescuse, rolul lor în lumea tracă apărea bine conturat. Legăturile dacilor cu Roma şi Atena, circulaţia oamenilor favorizînd schimburi avantajoase dezvoltării sociale, istorice, culturale.

— Apare însă Traian, primul duşman de temut şi ultimul. Ceea ce înţelesese şi unul şi altul: că războiul e decisiv, hotărîtor relaţiilor dintre cele două popoare.

— După înfruntări crîncene, în două războaie consecutive, după tergiversări şi abile încercări de diversiune din partea dacă, după acţiuni prudente, cam speriate de temeritatea adversarilor, din partea romană, statul dac al lui Decebal este desfiinţat.

— O ultimă încercare de rezistență din partea regelui Decebal este zădărnicită prin urmărirea călăreților romani.

În lumina acestor date, sub semnul apoteozei și al gloriei, dar și al catastrofei finale, cum trebuie interpretat gestul sinuciderii regelui Decebal?

Ceea ce un erou reprezintă deținînd răspunderea pentru apogeul unui popor, ca și pentru căderea lui, ceea ce face ca gloria și pieirea, deocamdată, a unui neam, să se confunde cu destinul regelui său este tocmai ceea ce „istoria nu uită..."

Dar *„ceea ce istoria nu uită devine legendă."*

— *Acestei neuitări îi este încredințată epopeea propusă în paginile de față. Eroul său suprem este regele* ***Decebal, absent,*** *în timpul istoric al narațiunii, prezent în proiecție legendară.*

3. *Ranisstorum.* Localitate în Dacia, neidentificată, unde ar fi fost așezată tabăra împăratului Traian în al doilea război dacic.

4. *Bicilis.* „Dar Bicilis, un tovarăș al său, [al regelui Decebal] care cunoștea cele întîmplate, fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea". (Dio Cassius, *Istoria romană,* LXVIII, 14, 5/Xiph, 232—234).

— *Ca personaj,* tipul trădătorului, slab, invidios, pătimaș — pentru ca, din contrastul cu figura celui trădat, calitățile acestuia din urmă să apară încă și mai bine conturate.

5. ...*va începe un alt război...*

Un șir de scene de pe *Columna lui Traian* înfățișează asediul Sarmizegetusei, din vara anului 106 e.n. Într-una din acestea apărătorii capitalei dacice sleiți de puteri își împart ultimele picături de apă, căci Traian pusese să le taie conductele. Este preludiul capitulării. Descoperirile arheologice atestă de asemenea că cetatea a fost distrusă, atît așezarea civilă cît și monumentele din incinta sacră.

Figura următoare arată că nu toți apărătorii Sarmizegetusei depun armele, o parte dintre ei părăsesc cetatea, încercînd să reziste în altă parte.

„Se va fi aflat și Decebal printre dînșii? Tot ce se poate, căci îl vedem mai tîrziu adresînd oștenilor săi o ultimă cuvîntare prin care caută să-i îmbărbăteze, împărtășindu-le probabil intenția de a fugi prin munți, către răsărit, încercînd să închegheze o nouă rezistență, poate cu ajutorul vecinilor roxolani și bastarni". (Hadrian Daicoviciu, op. cit. p. 359).

6. *...rădăcinile stejarului...*

Atît scena de pe basorelieful inscripției de la Philippi (vezi nota IV, 1), cît și o altă scenă de pe Columnă înfățișează sinuciderea lui Decebal. „Analogia cu scena de pe Columnă e frapantă: și acolo se văd călăreți romani care se reped peste trupurile însoțitorilor lui Decebal, spre regele așezat pe pămînt, la rădăcina unui arbore. Există și o deosebire: pe Columnă, Decebal e înfățișat în clipa în care își atinge gîtul cu ascuțișul pumnalului încovoiat. Așadar basorelieful ar reprezenta momentul următor al dramei: Decebal în agonie scapă din mînă pumnalul cu care își curmase zilele" (H. Daicoviciu, op. cit. p. 362).

7. Trad.: „Ce subiect poate fi mai actual, mai bogat, mai vast, în sfîrșit, mai plin de poezie și mai de domeniul legendelor, deși este vorba de lucruri foarte adevărate" (Plinius cel Tînăr, Scrisoare către Caninius Rufus, VIII, 4, 1).

8. *...„coapsa lui a părut de aur"...*

— Cei doi ostași relataseră lui Caninius Rufus că ar fi văzut că regele Decebal avusese un umăr de aur. Amănuntul — credibil sau nu — este asociat de către eruditul Plinius cu „coapsa de aur" care apare în legendele privitoare la Pitagora.

— Autorul acestei contaminări este desigur *Hadrianus*. Este primul argument pe care îl găsește *pentru glorificarea regelui dac*, în vederea scrierii epopeii proiectate: Pitagora a fost învățătorul regelui trac Zamolxe. Lui Pitagora i se atribuie „umărul de aur" și o natură deosebită. (Un autor antic, socotește că ființele se împart în umane, divine și de felul lui Pitagora). Zamolxe, la rîndul lui, a fost „rege, preot" și apoi „intitulat Zeu" (Strabon), aceleași calități, aceleași etape le va parcurge și eroul epopeii sale. Nemurirea se dobîndește.

Capitolul V

1. *Sclavul nomenclator* primea oaspeții strigînd numele noilor veniți.

2. *Barba.* Romanii au păstrat obiceiul de a-și rade barba trei secole și mai bine (de la sfîrșitul secolului 3 î.e.n. și pînă în prima jumătate a sec. 2 e.n.). Cel care a adus moda bărbilor

a fost împăratul Hadrianus, care purta barbă pentru a-și „ascunde un neg la bărbie".

3. *Comandant al legiunii Prima Minervia.* P. Aelius Hadrianus.

4. *Templul Venerei și al Romei,* va fi construit de împăratul Hadrianus în 135. Era dublu, format din două celae, ale căror abside erau lipite; avea două fațade, fiecare cu cîte 10 coloane, și întregul ansamblu înconjurat de portice cu 150 de coloane. După ce-l clădise potrivit planului său propriu, Hadrianus trimisese proiectul arhitectului Apollodor, cerîndu-i părerea, implicit și asupra clădirii terminate. Acesta îi răspunse fără sfială — consecvent adversității mai vechi — că templul ar fi trebuit să fie cu mult mai înalt și prevăzut cu subterane, ca să fie mai impozant de pe Via Sacra... iar statuile din templu sînt prea mari, căci dacă zeițele ar vrea să se ridice n-ar putea să iasă afară (!).

5. *Capul...*

— Regele Decebal ajuns de urmăritori „își curmă firul vieții, tăindu-și capul cu o sabie încovoiată" (după cum este înfățișat pe columnă). Călăreții romani nu au înainte decît un cadavru, nu-l cruță însă „și-i taie mîna dreaptă și capul, aducîndu-i-le lui Traian. *Acesta trimite capul lui Decebal la Roma, unde va fi aruncat pe scările Gemoniae, pentru ca toți să știe că primejdiosul dușman a fost definitiv înfrînt și alungat... nu numai din domnie, ci și din viață".* (H. Daicoviciu, *Dacii,* Buc. 1972, p. 359).

— Una din referințele istorice folosite în narațiune.

6. *Ctistai,* era denumirea dată ordinului preoțesc al geto-dacilor, considerați reprezentanți ai divinității, pînă la contopire cu ea, însușindu-și cîteodată chiar numele lui Zamolxe. Forma *Ctistes* indică singularul (preot).

Strabon referindu-se la misienii care locuiesc pe țărmul drept al Dunării spune că se hrănesc cu lapte, miere, brînză, că deci sînt vegetarieni și asceți. Adaugă că la traci ar exista asemenea solitari contemplativi care duc o viață cumpătată, fiind vegetarieni și trăind departe de femei, și că aceștia sînt cunoscuți sub denumirea de *Ktistai.* Ei sînt respectați pentru că se consacră zeilor și trăiesc „eliberați de orice teamă". După o informație a lui Josephus Flavius *(Antichitatea iudaică,* XVIII, 2) aceștia s-ar numi și *pleistoi,* cuvînt pe care Scaliger a propus să fie citit *polistai.* Aceste denumiri au dat naștere la controverse. Pârvan vede în ktistai termenul grec *ktistes, „întemeietor",* și

adoptînd lectura lui Scaliger traduce polistai cu *„întemeietori de cetate"*. *

Eminentul arheolog afirmă că primul termen, ktistai, era folosit de geţii de la ţărmul drept al Dunării, în timp ce aceia de la ţărmul stîng şi dacii întrebuinţau termenul de *polistai*. Cercetători mai noi au repus în discuţie semnificaţiile termenilor de *ktistai* şi *polistai* pe baza etimologiei, epigrafiei etc., dar nu s-a ajuns la un consens unanim.

— Tomaschek, în lucrarea *Die alten Traker* (Vechii traci), II. I, 18, leagă termenul de *pleistoi* cu rădăcina indoeuropeană pel-, pol- „a umple" de unde şi traducerea „Umflatul" cu toate tăriile sevei şi puterile rodniciei pămîntului, ca şi zeul Sabazios cu care se identifică (I. Russu, în lucrarea *Limba traco-dacilor*, 1967, p. 115 — lasă deschisă problema originii cuvîntului, după ce mai înainte înclinase spre derivarea lui din indoeuropeanul (s) p (h) el „a luci", „a străluci". C. Poghirc îi atribuie o origină greacă).

— M. Eliade se referă la semnificaţiile atribuite acestor termeni, din antichitate şi pînă în zilele noastre, şi ajunge la concluzia că preoţii geto-daci şi îndeosebi marele preot aveau un rol important în viaţa politică, socială şi religioasă a geto-dacilor. Citîndu-l pe Jordanes (sec. VI), care foloseşte surse mai vechi, şi în primul rînd pe Cassiodor, care la rîndul său se baza pe Dion Chrysostom, ca şi pe alţi autori, afirmă că Deceneu devine colaboratorul regelui Burebista (în jurul anului 80 î.e.n.). Activitatea lui Deceneu este atît culturală, civilizatoare, cît şi religioasă. Iată în ce constă această activitate descrisă de Jordanes: *„i-a învăţat aproape toată filozofia... morala..., i-a instruit în fizică, deprinzîndu-i să trăiască după natură, adică după legile lor proprii... de asemenea i-a instruit în logică şi a izbutit să-i facă apţi de a raţiona şi superiori altor popoare; de asemenea le dădu cunoştinţe practice... i-a învăţat să observe cele 12 semne (ale zodiacului) şi mişcarea planetelor... şi toată astronomia. Le-a explicat cum se măreşte şi scade suprafaţa lunii şi le-a arătat cum globul soarelui depăşeşte în mărime pămîntul. Le-a explicat numele celor 346 stele şi sub ce semne se mişcă pe boltă, de la răsăritul pînă la apusul lor"* (Ceea ce desigur vine în acord cu Strabon.)

---

* Pârvan, *Getica*, p. 160. 739; id. Dacia, p. 80.

Cda. 3634 coala 12

Este posibil să descifreze în învățămîntul enciclopedic al lui Deceneu (succesor al lui Zamolxes), descris în termeni entuziaști de Jordanes, *înflorirea culturală a dacilor* survenită *în urma unificării politice realizate de Buerebista și apogeul său în timpul domniei lui Decebal*". (M. Eliade, *De Zamolxis à Gengis-Khan*, p. 71).

[„Ambele cuvinte] — Ktistai sau polistai — cuprind noțiunea de fundator și înseamnă în românește întemeietor". (Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu. *Istoria românilor* 1, p. 70).

— Ideea *identificării posibile*, cîteodată necesare, dintre ctistes — preot, rege —, cu zeul Zamolxe, constituie al doilea argument al epopeii; ideea de *întemeietor* constituie al treilea argument. (Intemeietor a fost și Zamolxe, întrucît a adus nu numai o nouă credință, dar și cultura spirituală a poporului său.)

— Personajul Dorses deține aceste funcții, în numele regelui Decebal...

7. Trad.: Exploratorul tuturor ciudățeniilor.

Capitolul VI

1. *„Insula"*, clădire care adăpostea un număr mare de locatari pe un spațiu restrîns, desigur în scopul de a obține venituri mai substanțiale din închirieri. Avînd în vedere că terenul pe care se construia era redus, extinderea acestor locuințe se făcea în înălțime. Încă din secolul III î.e.n. „insula" — blocul de locuințe — avea trei etaje. Numărul etajelor a crescut pînă la sfîrșitul republicii; de unde îngrijorarea pentru sporul de periclitate provenit din supraetajare. După incendiul care a distrus Roma, Nero a interzis să se construiască „insulae" mai înalte de aproximativ 18 metri, ordonanță imperială care a trebuit să fie reînnoită pe timpul lui Traian din cauza încălcării ei.

2. *Leno*, codoș, om care cumpăra fete și le specula frumusețea. Personajul Gaddes nu mai exercită propriu-zis această meserie, dar, fiind avid de cîștiguri, este dispus la orice ticăloșie; atribuindu-i-se această profesie, i se subliniază proasta reputație, cinismul, cupiditatea.

3. *Crinalles*, ace de păr.

4. Trad.: Sînt prostii!

5. Trad.: Consacră-ţi viaţa adevărului! (Juvenal, *Satire*, IV, 91).

6. Trad.: Sînt asemenea, asemenea, este greu să-i deosebeşti!

7. *Scribitur ad narrandum non at probandum* (se scrie pentru a relata, nu pentru a dovedi). Quintilian (sec. I î.e.n.), în *De institutione oratoria*, X, 1, 31, notează astfel diferenţa dintre istorie şi elocinţă.

8. *Comentariile...*, titlul lucrării, în mai multe cărţi, scrisă de însuşi împăratul Traian, privitoare la războaiele dacice *(De bello dacico)*. Se puteau citi la Roma îndată după cucerirea Daciei, avînd ca model opera lui Caesar. Nu s-au păstrat din acestea însă mai mult decît o propoziţie. (Priscian, VI, 13, p. 205, Traian în cartea I-a a războaielor cu dacii: «De acolo am înaintat spre Berzobim, iar apoi spre Aizizis»)".

9. *Slabă recoltă...* Într-adevăr, sursele contemporane privitoare la evenimentele războaielor dacice sînt foarte puţine, şi chiar şi acestea pierdute, în întregime sau în parte. Menţiuni despre ele sau fragmente se mai găsesc la autorii tardivi.

— Comentariile împăratului, pierdute (vezi nota 8).

— Lucrarea *Geticele*, scrisă de *medicul militar Criton* care l-a însoţit pe Traian în Dacia, a fost pierdută. Cîteva fragmente sînt citate de autori tardivi (Joannes Lydos, scriitor bizantin, sec. V—VI); cîteva note la Scribon, Luchian; sau în *Lexiconul Suidas* sec. X).

— Istoria geţilor a lui Dion Chrysostom, pierdută. (Se ştie că doi autori din secolul al VI-lea s-au informat din ea. Din toată lucrarea sau numai din fragmente introduse în alt text?)

— Poemul lui Amnaeus Florus despre acel preastrălucit triumf al împăratului Traian, de asemenea pierdut.

— Dar istoricii contemporani? „Optimus Princeps“ nu şi-a găsit istoricul care să scrie cu obiectivitate şi artă despre triumful dacic?

Suetonius, care a fost ajutat de împărat, iar, după moartea acestuia, sub Hadrianus a fost secretar al cancelariei imperiale şi grămătic, pe deasupra. Să fi fost Suetonius atît de nerecunoscător, luîndu-şi răspunderea? De ce îşi opreşte *Istoria celor 12 Cezari* la tiranul Domiţian?

Tacitus, cel mai mare istoric roman, îşi încheie *Analele* sale cu asasinarea aceluiaşi, tocmai el, care deplînge atît de emo-

ționant lipsa de libertate din timpul tiraniei lui Domițian, el, care și-a scris toate operele, la bătrînețe, sau în pragul ei, în timpul domniei lui Traian, el preferă drama sumbră a gintei Iulia, măreția și decadența Flavienilor. Același argument, care de fapt nu este unul, dînd de gîndit: a proiectat să scrie despre epoca lui Traian și despre războaiele dacice, dar... n-a mai apucat s-o facă.

Mai există *Historia Augusta*, cuprinzînd viețile a treizeci de împărați romani. Dar... începe cu Hadrianus Augustus. Colecția, pusă în seama a șase autori, care s-au cunoscut între ei, cu excepția lui Trabellus Polio și Flavius Vopiscus, nu are partea de la început și prefața. Să fi fost aici viețile lui Nerva și Traian și, bineînțeles, războaiele dacice?

S-a stabilit că *Historia Augusta* a fost terminată în jurul anului 392, dar s-au folosit, în cuprinsul ei, și autori aparținînd epocii republicane și imperiale pînă la data cînd au fost încheiate. O sugestie o poate oferi concepția dominantă a lucrării, o apologie a păgînismului, desuetă pentru secolul al IV-lea.

Dacă a fost începută cu mult mai devreme, așa cum începe de fapt, de exemplu, în timpul domniei lui Hadrianus? Continuată poate doar mai tîrziu.

Dacă există o insinuare în prezentarea acestei „triste soarte a izvoarelor" referitoare la războaiele dacice, apoi se poate răspunde că și monumentala *Istorie romană* în 80 de cărți a lui Dio Cassius, scrisă în jurul anului 229, s-a pierdut, cu excepția cîtorva cărți. Iar știrile din acestea ne-au parvenit prin intermediul unor istorici bizantini tardivi din sec. XI și XII. Aici se găsesc însă datele cele mai prețioase cu privire la istoria Daciei și a cuceririi ei.

Și totuși, prea multe *pierderi, sau intenții nerealizate*. (Caninius Rufus, Annaeus Florus?) Inexplicabilă tăcerea unor istorici contemporani ca Suetonius și Tacitus! De ce oare? Simple coincidențe? Sau...? Dacă cineva a împiedicat difuzarea, păstrarea? Scopul oricare ar fi fost, trimite în acest caz la *succesorul împăratului Traian. Simplă bănuială.* V*erosimilă prin unele amănunte, dar de nimic confirmată.*

10. *Arhitectul său preferat*, Apollodoros (Apolodor) din Damasc (cca. 60 — cca. 125 e.n.), arhitect grec. Colaborator și prieten al împăratului Traian. Printre monumentele arhitectonice pe care le-a executat se numără și Forul lui Traian de la Roma, și

Podul de la Drobeta. De asemenea, a condus grupul de sculptori care au realizat Columna lui Traian.

11. *Miliarii,* vizitii de care învingători la mai mult de o mie de curse.

12. *Desultores.* Cele mai vechi şi mai obişnuite spectacole organizate în circ — (ludi circenses) — erau alergările de care cu atelaje de doi, trei, patru şi mai mulţi (pînă la zece) cai. Deseori alergările din circ erau alternate cu diferite numere distractive — constînd mai ales din acrobaţii. Cei care conduceau cîte doi cai în acelaşi timp, sărind cînd pe unul, cînd pe celălalt, se numeau desultores.

13. *Calamus.* Pentru scrisul cu cerneală pe papirus sau pergament, romanii foloseau un fir subţire de trestie — calamus — sau o pană de pasăre — penna — ascuţite şi despicate la vîrf.

Capitolul VII

1. *Idele lui August.* După o veche diviziune oficială, zilele fiecărei luni erau împărţite după cum urmează: zilele de întîi, *calende*; de la 5—7, *none*; de la 13—15, *ide*.

2. *Biremă,* navă antică, pusă în mişcare prin două rînduri de rame.

3. *Gubernator.* Căpitanul unei nave (magistrul corăbiei) avea sub comanda sa un hortator, un gubernator şi mai mulţi nauti, mateloţi.

4. *Şubă îmblănită.* Ca veşmînt de deasupra, în special împotriva frigului, dacii purtau sau o manta scurtă, sau o şubă îmblănită pe dinăuntru şi nu prea lungă.

5. *Toral,* cuvertură.

6. Trad: Acum trebuie să bem!

7. *Mantica,* desagă.

8. *Comoara.* „Fură descoperite şi comorile lui Decebal, deşi se aflau ascunse sub rîul Sargetia, din apropierea capitalei sale. Căci (Decebal) abătuse rîul cu ajutorul unor prizonieri şi săpase acolo o groapă. Pusese în ea o mulţime de argint şi aur, precum şi alte lucruri foarte preţioase — mai ales acelea care suportau umezeala — aşezase peste ele pietre şi îngrămădise pămînt, iar după aceea aduse din nou rîul în albia lui. Tot cu oamenii aceia

(Decebal) pusese în siguranță în niște peșteri veșminte și alte lucruri la fel. După ce făcu toate acestea, îi măcelări ca să nu dea nimic pe față. Dar *Bicilis, un tovarăș al său care cunoștea cele întîmplate, fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea".* (Dio Cassius, LXVIII, 14, Xiph, 232—234.)

9. *Înțepat de tarantule,* adică nebun.

10. *Fastele de la Ostia,* printre docurile de la Ostia au fost descoperite blocuri purtînd inscripții cuprinzînd și date asupra victoriilor în războaie, și anume: numele învingătorului, denumirea provinciei cucerite, ziua în care a fost sărbătorit triumful.

11. Trad.: „cea mai bună probă a divinității principelui este un bun succesor.

12. Trad.: dacă (se poate spune) că a condus bine statul, în folosul tuturor...

13. *Cisium,* trăsură ușoară cu două roți, folosită de călătorii care aveau de străbătut distanțe mari și nu aveau bagaje. Se închiriau de la căruțașii care staționau la porțile Romei sau ale altor orașe.

14. *Essedum,* alt tip de trăsură cu două roți, mai mare, condusă de călătorul însuși sau de un vizitiu.

15. *Mesajul surorii regelui Decebal* către preotul Dorses, pictografic — neștiindu-se nimic precis despre folosirea scrierii la daci. Ea îi cere să incinereze capul fratelui său și cenușa s-o îngroape într-o urnă (oală) dacică undeva „în centrul Romei", comentează Hadrianus — amănuntul servind ideea care îl preocupă.

Capitolul VIII

1. *Graeculus* (micul grec), este porecla care i se dădea lui Hadrianus în Senat. Desigur, pentru helenismul său, care îi supăra pe senatori (vezi capitolul I, 25).

2. Trad.: „blestemata foame de aur!" Expresia aparține lui Vergilius *(Eneida,* III, 57).

3. *Heliogabal* (Elagabal), împărat roman (218—322), a introdus la Roma cultul zeului sirian al soarelui; om extravagant, gurmand,

4. Trad.: Rîzînd se corectează moravurile. — Aplaudați, cetățeni!

5. *Kosoni*, socotiţi ca monede dacice, sînt şi emisiunile de aur cunoscute sub această denumire după numele imprimat pe ele Koson, descoperite în zona dintre Mureş şi Carpaţi.

6. *Tarabostes, pileati* formează una din cele două clase sociale de oameni liberi la daci, aristocratică şi militară, provenind din nobilii îmbogăţiţi (opuse atît săracilor liberi cît şi sclavilor, exploatîndu-i şi pe unii şi pe alţii). Săracii liberi formează cea de a doua clasă socială — comati. Denumirea de tarabostes include terminaţia *bostes* de la radicalul *bhos*, care înseamnă strălucitor, luminos.

7. *Să nu primiţi fugari din Imperiul Roman*... Traian „ocupase munţii întăriţi şi a găsit acolo armele, maşinile de război cucerite de la romani..." (Dio Cassius, *Istoria romană* LXVIII, 83). „Cucerise o bună parte a Daciei (Banatul, Depresiunea Haţegului, o parte din Oltenia, Muntenia şi sudul Moldovei), pentru care Decebal era gata să primească orice condiţii, nu fiindcă ar fi avut de gînd să le respecte, ci să mai prindă putere". „Decebal a trimis atunci 20 de soli pe cei mai buni pileati, şi se rugă de împărat... că este gata să încheie pace în condiţiile impuse... şi anume să dea îndărăt armele..." (Condiţiile enunţate de Bicilis în text) (Ibid., id., Xiph, 231).

8. *Mesagerul*... *„Tot la al cincilea an ei trimit la Zamolxis un sol, tras la sorţi, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie. Iată cum îl trimit pe sol. Unii din ei primesc poruncă să ţină trei suliţe /cu vîrful în sus/ iar alţii, apucînd de mîini şi de picioare pe cel ce urmează să fie trimis la Zalmoxis şi ridicîndu-l în sus, îl azvîrlu în suliţe. Dacă — străpuns de suliţe — acesta moare, geţii socotesc că zeul este binevoitor. Iar dacă nu moare, aduc învinuiri solului, zicînd că e un om ticălos şi, după învinuirile aduse, trimit un altul, căruia îi dau însărcinări încă fiind în viaţă"*. (Herodot, *Istorii* IV, 94).

Bicilis socoteşte că *pedeapsa cea mai aspră care i se cuvine este dovada nevredniciei sale, făcută tocmai prin acest „scenariu mitic", propriu geto-dacilor.*

9. *„Mă îndoiesc"*. Hadrianus se fereşte să dezvăluie semnificaţiile legendei propuse, de unde răspunsurile sale evazive ori de cîte ori un alt personaj încearcă să se lămurească în această privinţă.

10. *Cavalerul trac*, zeu venerat la popoarele trace din regiunea balcano-dunăreană. Reprezentat de un tînăr călăreț, în galop sau la pas. Pe teritoriul țării noastre s-au descoperit 200 de monumente aparținînd cultului acestei divinități. Pe inscripțiile grecești apare sub numele de Heros, în cele latine sub Heron. Însoțit de epitete care exprimă diversele ipostaze: invinctus (invincibil); ishyros (plin de forță); aeternus (veșnic); sanctus (divin); dominus (stăpînul celor vii); katahtonios (stăpîn al celor morți); *ktistes* (întemeitor de colonii sau de neamuri); katoikadios (protector al casei și familiei).

11. Trad.:

„Toate locurile sînt pline de o teamă neliniștitoare,
Ca cerbul fugar cînd e prins de lacomii urși
Sau cum se teme mielul împresurat de lupi în munți
Așa și eu mă îngrozesc înconjurat din toate părțile de populații războinice,
Dușmani care aproape că stau în coasta mea."

(Ovidius, *Tristia* III, 10—14)

12. *„In medio urbis"*. Între Forul lui Cezar și cel al lui Augustus. Pe acest loc s-a construit la Roma *Forul lui Traian*, ansamblu arhitectonic alcătuit dintr-o piață publică sau Forum, o basilică judiciară, două biblioteci și faimoasa Columnă, ilustrînd războaiele daco-romane, care se înalță dintre două edificii în imensa piață deschisă. Forum-ul și basilica au fost inaugurate de împăratul Traian la 1 ianuarie 112. Coloana, la 13 mai 113.

În centrul pieței se afla statuia ecvestră a împăratului Traian, din bronz aurit. Pe partea superioară a basoreliefurilor aflate în „hall-ul" basilicii se află înscripția „E manubiis" (ridicate din prada luată de la dacii lui Decebal). În camera piedestalului coloanei a fost depusă urna de aur cu cenușa împăratului — de către succesorul său, Hadrianus, cu învoirea Senatului, trecînd peste interdicția existentă de a înmormînta aici pe simplii muritori, pentru că defunctul fusese divinizat.

„Astfel Coloana devine mormîntul autorului său — care o înălțase din motive comemorative: pentru a eterniza prin scenele săpate aici victoriile pe care le avusese împotriva dușmanului dinafară și, în al doilea rînd, pentru a omagia, prin dimensiunile insolite pe care le avea, efortul supraomenesc depus pentru a învinge natura pentru înfrumusețarea și prosperitatea Ro-

mei". (Jérôme Carcopino : *La vie quotidienne à Rome, à l'appogée de l'Empire*; Paris, 1939, p. 20).

13. *Columna Traiană*. Poartă istoria ilustrată a celor două războaie dacice, înfăţişînd marşuri, ceremonii, scene de luptă.

— Unii istorici au crezut că are mare valoare din punct de vedere istoric, suplinind izvoarele scriptice fragmentate, pierdute.

— Alţii susţin că evenimentele ilustrate pe Columnă au fost idealizate.

— O a treia părere, moderată de data aceasta, susţine că reprezentarea războaielor dacice este documentată geografic, dar abilă din punct de vedere tactic.

— O a patra părere, mai analitică, confruntînd unele date, conchide asupra caracterului oficial, — tendinţa de a arăta forţa, măreţia şi generozitatea imperiului odată cu unele inexactităţi topografice etc.. De aceea „reliefurile Columnei ca documente istorice trebuiesc folosite cu prudenţă". (H. Daicoviciu, *Dacii*, Buc. 1972, p. 340—341)

14. Trad.: „pentru a arăta înălţimea muntelui şi a locului excavat prin eforturi atît de mari" (Inscripţia datînd din 113 e.n., anul inaugurării ei.)

Din inscripţia aceasta pusă pe soclul Columnei lipsesc ultimele rînduri, ele au fost însă copiate de către un vizitator necunoscut, denumit Anonimul din Einsiedeln.

Acesta, adică scopul de a măsura înălţimea escavaţiilor, pare să fi fost chiar scopul iniţial — aşa cum reiese din conversaţia aici relatată.

Capitolul IX

1. *Venationes*, erau denumite luptele în care gladiatorii aveau de înfruntat animale sălbatice.

Cu privire la serbările victoriei romane asupra dacilor, Dio Cassius raportează că în timpul acestora „au fost ucise cam 11 000 de animale". Aducerea animalelor în public datează din sec. III în e.n. După pătrunderea romanilor în Africa s-au adus şi alte animale, ca lei, tigri, leoparzi, iar mai tîrziu, animale specifice faunei din Etiopia şi India. În cazul luptelor dintre oameni şi

aceste fiare, lupta era inegală, animalele servind drept țintă pentru gladiatori, înarmați și adăpostiți după gratii de fier; în alte cazuri, cînd gladiatorii nu erau profesioniști ci condamnați, erau aduși în fața fiarelor — ad bestias — neînarmați. Adeseori fuseseră trimiși în arenă și puși în fața fiarelor prizonierii de război.

2. Primele două versuri dintr-o mică poezie a lui Hadrianus, după unele surse rostită pe patul de moarte:

„Suflet mic, tandru și plutitor, / însoțitor al corpului meu. /

3. Trad.: „Cei mai mari și mai tari în război".

4. *Decimus Terentius Scaurianus*, primul guvernator roman de rang consular. Organizează provincia abia cucerită, Dacia. Este menționat într-o Diplomă militară la data de 11 august 106 e.n. În 112 a fost rechemat și înlocuit cu Avidius Nigrinus. De numele lui Terentius Scaurianus se leagă întemeierea primului oraș al Daciei romane, colonia Dacica (Ulpia Traiana Augusta Dacica, la care Hadrianus adaugă denumirea cetății dacice *Sarmizegetusa*.

5. Trad.: Nu este clar. Formulă de fapt folosită de judecător atunci cînd situația neconcludentă îl silea să se abțină, neputînd semna nici achitarea, nici condamnarea.

6. *Pantomima* (evoluția...). De la sfîrșitul sec. II e.n. tragedia se împarte în două părți: o parte dialogată — di verbia — și o a doua, recitativele și cîntecele (cantica). Izvorîtă din incomparabila tragedie greacă, drama romană apare fărîmițată, subzistînd doar prin ariile sale de operă.

Alunecarea se operează prin eliminarea textului și importanța acordată părții muzicale. O nouă etapă în evoluția pantomimei se operează pe vremea împăraților Domițian și Traian, cînd partea muzicală este încredințată corului, care intonează acele cantice, pantomimului revenindu-i doar „atitudinile, gesturile" traducînd sentimentele. După cum cîntecul a absorbit tragedia, muzica se supune dansului, iar talentul „pantomimului" nu se mai manifestă decît în limbajul mut al mișcărilor. În afara vocii, totul vorbește la el: capul, umerii, picioarele și mai ales mîinile. Virtuozitatea pantomimilor a fost descrisă cu mare admirație de Quintilian. „Mîinile... au o putere de imitație care înlocuiește cuvîntul..."

7. *Pilade întîiul*, mim vestit pe timpul împăratului Augustus. A înnobilat „pantomima", gen pe care el însuși l-a instaurat la

Roma. A fost, se zice, de multe ori eroul zilei prin disputele şi zarva pe care o făcea în oraş, circulînd pe seama lui multe anecdote al cărora erou principal era, devenind idolul poporului roman.

Capitolul X

1. *Lanista,* antreprenorul specializat al gladiatorilor, personaj incriminat atît în literatura timpului, cît şi de către jurişti, comparat cu lenones (proxeneţi). (Carcopino îi numeşte „intermediari ai morţii".) La Roma, pe vremea imperiului, meseria de lanista dispăruse „confiscată fiind de către principe, care o exercită prin procuratorii săi". Aici folosită în sens peiorativ, îl desemnează pe funcţionarul care se ocupa cu organizarea luptelor şi instruirea gladiatorilor.

2. *Rostre,* la rostre îşi rosteau cuvîntările retorii romani sau cei veniţi anume din alte părţi. De unde, *subrostranus.*

3. *Libitinarii,* funcţionari ai biroului de pompe funebre, care îşi asumau organizarea înmormîntărilor, producînd cele necesare şi trimiţînd la domiciliul defunctului sclavii care îndeplineau ritualurile obişnuite.

4. *...prin libera sa alegere este tot atît de grandios fericit...* Personajul predică fericirea *stoică,* conform căreia înţeleptul este întotdeauna cel mai fericit dintre oameni, practicarea virtuţii asigurînd fericirea, cea dintîi dintre virtuţile înţeleptului fiind tocmai impasibilitatea. Aceasta este posibilă pentru că omul poartă în sine raţiunea de a fi a naturii însăşi.

În sec. II, pe timpul împăraţilor Traian, Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, *stoicismul* cunoaşte la Roma un reviriment. Filozofii, scriitorii proscrişi sub Domiţian sînt rechemaţi, iar curtea imperială instaurează obiceiul de a avea un filozof propriu. Înflorirea stoicismului la Roma s-a explicat chiar prin afinităţile dintre spiritul înclinat spre o filozofie practică şi stoicism. Reprezentanţi de seamă ai stoicismului la Roma în timpul imperiului sînt: Seneca, Musonius Rufus (care a predat stoicismul la Roma, cu mare succes, pe timpul lui Nero, Vespasian, Titus), Epictet, reprezentantul tipic, imaginea exemplară, a filozofului stoic, Marcus Aurelius (ultimul reprezentant important al stoicismului din epoca imperială).

5. Trad.: Fericit acela care poate cunoaşte cauzele nălucirilor.

6. *Acta diurna*, un fel de „ziare" cuprinzînd ştirile, afişate la rostre.

7. *Vise!* (năluciri din somn).

8. Cezar ucis de pumnal dacic. Asasinul circulă în libertate, protejat de o rudă a împăratului.

9. Trad.: Suflet mic, tandru şi plutitor, însoţitor al corpului meu, vei coborî în locuri palide, vide, unde vei renunţa la plăcerile de altădată. (Vezi şi IX, 2).

10. Incorigibil!

Capitolul XI

1. ...*pliurile togii.* Haină bărbătească — aşa cum reiese din izvoarele literare cît şi din cele plastice — era toga. Îmbrăcarea togii însă nu era uşoară, de aceea, în casele celor bogaţi era încredinţată unui sclav special, vestiplicus, care pregătea mai înainte toga, aranjîndu-i pliurile, şi apoi ajutîndu-l pe stăpîn să o îmbrace.

2. *Panegiristul...* Plinius a scris un Panegiric în cinstea împăratului Traian, rostit în anul 100 e.n.

3. ...*pe ascuns urma şcoala lui Musonius Rufus.* Este vorba de filozoful stoic Epictet din Hieropolis (Frigia), care, venit la Roma, devine sclavul unui libert, stăpîn vulgar şi brutal, confident al lui Nero. După ce urmează, ascunzîndu-se de stăpîn, şcoala de la Roma a faimosului stoic Musonius Rufus, şi după ce se liberează, profesează filozofia oficial, oferind şi prin viaţa sobră pe care o duce un exemplu de înţelepciune stoică.

4. *Vila Laurentină,* villa urbana, aflată în Laurentum, aproape de malul Mării Tireniene, la 25 km de Roma, descrisă de însuşi proprietarul ei, Plinius cel Tînăr, într-una din scrisori.

5. *Dion Chrysostom* (40—120 e.n.) din Prusia (Bitinia), venit la Roma pe timpul împăratului Vespasian, ocupă funcţii publice, apoi este exilat pe coasta Mării Negre, printre Geţi şi Sciţi, de unde este rechemat de Nerva, apoi cîştigă simpatia lui Traian. Discursurile sale sînt importante pentru istoria şi cultura epocii

acestuia din urmă. Opera sa despre Geţi, dedicată împăratului protector şi prieten, s-a pierdut.

6. *Rex convivi, arbiter bibendi,* regele ospăţului, ales pentru a-l conduce. El împărţea oaspeţilor flori, ghirlande, avea grijă să se pronunţe toasturile, desigur într-o anumită ordine, după importanţa celor prezenţi.

Ospeţele romane înlocuiau spectacolele, căci aceste banchete erau însoţite de diferite divertismente, muzicale, coregrafice, pantomime etc.

8. *„Armele cînt...“*, după primul vers al *Eneidei* lui Vergilius. Epopeea (în parte scrisă, în parte trăită de autorul ei, Hadrianus), debutează ca şi epopeea marelui autor latin care îi servise probabil de model.

7. „Patina“, proprie bucătăriei romane, era un fel de plăcintă, prăjitură, denumită după tigaia în care se prepara, *patina* sau patella. Era preparată din legume, din peşte, din brînză şi chiar din fructe.

9. Trad.: Otravă fulgerătoare (cu efect aproape instantaneu).

Capitolul XII

1. *Unsprezece zile, luni sau ani...* Prezicerea urmăreşte coincidenţa următoarelor date: „Capul regelui Decebal este dus în faţa lui Traian la Ranisstorum şi apoi trimis la Roma ca să vadă Senatul şi tot poporul pieirea celui mai vajnic duşman din cîţi avusese imperiul în ultimul secol“ (vara anului 106, înainte de 11 august).

Împăratul Traian îşi dă sfîrşitul la Selinus, în Sicilia, (Traianopolis) în vara anului 117, înainte de 11 august. (Aşadar, 11 ani mai tîrziu, în jurul datei de 11 august). După incinerare, cenuşa i-a fost îmbarcată de Attianus, Plotina şi Matidia pe o corabie şi adusă la Roma. (Vezi şi VIII, 12).

Lector : GABRIELA IOAN
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Apărut 1979. Bun de tipar 27.03.1979. Tiraj 15 000 ex. broșate. Coli tipar 23.

Tiparul executat sub comanda nr. 3634 la Întreprinderea poligrafică Galați, str. George Coșbuc, nr. 223 A.
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lei 9,00